

Національна академія аграрних наук України

**Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»**

***ЗБІРНИК
ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ***

**Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції**

**«КАПІТАЛІЗАЦІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ
ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

**присвяченої 85 річчю з дня народження
доктора економічних наук, професора,
член-кореспондента НААН**

ГЛІБА МАКАРОВИЧА ПІДЛІСЕЦЬКОГО

8 вересня 2022 року, м. Київ

УДК 330.147:330.322.2

Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Капіталізація аграрних підприємств та їх інвестиційне забезпечення» з нагоди 85-ї річниці від дня народження доктора економічних наук, професора, член-кореспондента НААН Підлісецького Гліба Макаровича (1937-2013), 8 вересня 2022 р., м. Київ / Національна академія аграрних наук України, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 384 с.

В збірнику представлені тези доповідей наукових співробітників та науково-педагогічних працівників, аспірантів провідних вітчизняних наукових установ та вищих навчальних закладів, в яких розглядаються результати досліджень авторів.

У збірнику максимально точно відображається оформлення та пунктуація у роботах, запропонованих учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова: Лупенко Ю.О. – д.е.н., професор, академік НААН, директор
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Члени оргкомітету:

Пугачов М.І. – д.е.н., професор, академік НААН, заступник директора,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Захарчук О. В. – д.е.н, професор, завідувач відділу інвестиційного та
матеріальнотехнічного забезпечення, Національний науковий центр «Інститут
аграрної економіки»

Шпикуляк О.Г. – д.е.н, професор, вчений секретар, Національний
науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Козак М.І. – к.е.н., завідувач відділу організації наукових досліджень та
інноваційного розвитку, Національний науковий центр «Інститут аграрної
економіки»

Навроцький Я.Ф. – к.е.н., старший науковий співробітник відділу
інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний
науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Вишневецька О.В. – к.е.н., провідний науковий співробітник відділу
інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний
науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Кісіль М.І. – к.е.н., провідний науковий співробітник відділу
інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний
науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ Г.М. ПІДЛІСЕЦЬКОГО

Народився 10 вересня 1937 р. у с. Застав'я Корецького району Рівненської області в селянській сім'ї. Закінчивши Великомежиріцьку середню школу, навчався у Житомирському сільськогосподарському інституті (1954-1959 рр.).

Працював на Українській дослідній станції хмелярства завідувачем виробництва, старшим техніком та завідувачем Бердичівського опорного пункту (хмелерадгосп “Дубова”) (1959-1963 рр.).

З 1963 по 1965 р. – аспірант УкрНДІ економіки і організації сільського господарства Кандидатську дисертацію “Економічна ефективність капітальних вкладень у колгоспах Полісся” захистив у жовтні 1965 р. в Українській сільськогосподарській академії.

За направленням працював в УНДІЕОСГ молодшим, старшим науковим співробітником, з 1972 р. – завідувачем сектору, з 1976 р. – заступником директора з наукової роботи, з 1993 р. – завідувачем відділу основних фондів, а з 1997 р. – завідувачем відділу цін на матеріальні ресурси.

У 1984 р. на вченій раді Інституту економіки АН Української РСР Гліб Макарович захистив докторську дисертацію "Економічні проблеми формування та ефективного функціонування основних фондів сільського господарства (на матеріалах Української РСР)". Науковий ступінь доктора економічних наук йому присуджено 1986 р.

Г.М. Підлісецький має вчені звання старшого наукового співробітника (1969 р.) і професора (1992 р.). А в травні 1995 р. його обрано членом-кореспондентом Української академії аграрних наук.

У 1965-1969 рр. Г.М. Підлісецький проводив дослідження з проблеми "Підвищення ефективності капітальних вкладень, основних фондів і нової техніки". Зокрема, досліджувалися питання економічної ефективності капітальних вкладень у сільськогосподарській меліорації; у співпраці розроблена Методика визначення та аналізу економічної ефективності капітальних вкладень у сільське господарство.

Впродовж 1970-1990 рр. вчений був керівником та відповідальним виконавцем чотирьох розробок державної тематики стосовно підвищення економічної ефективності основних фондів сільськогосподарських підприємств, обґрунтування нормативів основних засобів на 10, 11, 12 та 13-ту п'ятирічки, прогнозів фондозабезпеченості та потреби сільського господарства в капітальних вкладеннях, а також п'яти госпдоговірних тем на замовлення міністерств та відомств.

У наступний період очолюваним Г.М. Підлісецьким колективом і за безпосередньою участю вченого розроблено методологію оцінки основних засобів у підприємствах АПК, удосконалено методи аналізу ефективності, формування та використання основних засобів в аграрних та переробних

підприємствах в умовах ринку, відпрацьовано методологію ціноутворення на матеріальні ресурси.

У 1987-1994 рр. Гліб Макарович очолив спеціалізовану вчену раду Інституту аграрної економіки по захисту кандидатських дисертацій. Згодом став заступником голови спеціалізованої вченої ради ННЦ “ІАЕ” по присудженню наукового ступеня доктора наук, а також членом аналогічної спеціалізованої вченої ради в Сумському національному аграрному університеті.

За багаторічну сумлінну працю вченого нагороджено золотою, срібною та бронзовою медалями ВДНГ СРСР, Почесними грамотами.

Доробок вченого налічує 347 видань. Наукова діяльність Г.М. Підлісецького отримала визнання на найвищому рівні: в 1992 р. йому було присвоєне звання професора, в 1995 р. він став членом-кореспондентом УААН (нані НААН), у 2008 р. – отримано звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Глибоке захоплення обраним науковим напрямом Гліб Макарович передав своїм учням – за його керівництвом було підготовлено 2 докторів та 13 кандидатів економічних наук, які нині гідно продовжують справу вченого.

УДК 631.173 : 339.13

ФОРМУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНОГО КАПІТАЛУ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПІДЛІСЕЦЬКОГО ГЛІБА МАКАРОВИЧА

Захарчук О.В.,
д.е.н., професор,
завідувач відділу інвестиційного та
матеріально-технічного забезпечення
ННЦ „Інститут аграрної економіки”,
м. Київ

10 вересня 2022 року виповнилися б 85 років знаному вченому в галузі капіталозабезпечення аграрного сектору економіки, доктору економічних наук, професору, члену-кореспонденту Національної академії аграрних наук України Глібу Макаровичу Підлісецькому.

Всю свою трудову діяльність Гліб Макарович присвятив аграрній економічній науці, працюючи спочатку на Українській дослідній станції хмелярства та в хмелерадгоспі «Дубова», а потім упродовж п'ятидесятирічного періоду – в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» (спочатку –Українському науково-дослідному інституті економіки і організації сільського господарства).

Після закінчення в 1965 р. аспірантури в цьому інституті він залишився працювати в ньому, де почав свій науковий шлях на посаді молодшого наукового співробітника, а з 1966 р. – старшого наукового співробітника відділу ефективності капітальних вкладень.

З 1972 р. Гліба Макаровича призначено завідувачем сектору ефективності капітальних вкладень і основних фондів, а з 1976 р. – заступником директора по науковій роботі Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства.

З 1992 р. Підлісецький Г. М. працював завідувачем відділу капітальних

вкладень і основних фондів (з 1997 р. – відділ цін на матеріальні ресурси та робочу силу, з 2004 р. – відділ цін на матеріальні ресурси) Інституту аграрної економіки.

За період роботи він виявив себе висококваліфікованим ученим і добрим організатором наукових досліджень. Працюючи старшим науковим співробітником, Г. М. Підлісецький виконував дослідження по розділу «Ефективність капітальних вкладень в сільськогосподарській меліорації» теми “Економічна ефективність капітальних вкладень сільськогосподарських підприємств по окремих напрямках” відділу економічних проблем формування і використання основних фондів.

У 1970–1974 рр. він – керівник і відповідальний виконавець теми «Економічна ефективність використання основних фондів сільськогосподарських підприємств і прогноз потреби капітальних вкладень і основних фондів Української РСР до 2000 року».

У 1975–1979 рр. під керівництвом і за участі вченого виконано дослідження по темі «Розробити пропозиції по підвищенню економічної ефективності основних фондів, їх нормативи на 1981–1985 рр. і прогноз фондозабезпеченості сільського господарства Української РСР до 1990 року», а в 1980–1983 рр. – по темі «Обґрунтувати нормативи і дослідити економічну ефективність основних виробничих фондів в умовах поглиблення галузевої і зональної спеціалізації».

У 1990–2000-ні роки відповідно до вимог часу у відділі, очолюваному Г. М. Підлісецьким, проводили дослідження з таких наукових напрямів: «Теоретичні і практичні аспекти формування і функціонування ринків засобів виробництва та інвестицій»; «Удосконалення методології оцінки основних засобів та ціноутворення на матеріальні ресурси і послуги в умовах розвитку ринкових відносин»; «Реформування відносин власності в аграрному секторі економіки»; «Методологія аналізу, оцінки та відтворення основного капіталу, формування інфраструктури ринку матеріальних і нематеріальних ресурсів».

Підлісецький Г. М. був відомим ученим економістом-аграрником, який вів протягом багатьох років дослідження проблеми підвищення ефективності капітальних вкладень в сільському господарстві, використання і відтворення галузевих основних засобів, розвитку ринку матеріально-технічних ресурсів і ціноутворення на них, оцінки майна в АПК України.

Наукова діяльність цієї непересічної особистості є втіленням багатогранного таланту, виключної харизми, високої працелюбності, глибокої життєвої мудрості, здатності ефективно організовувати дослідження та втілювати у життя наукові результати. Гліб Макарович належав до когорти економістів-аграрників, відомих в Україні та за її межами науковими розробками, організаторськими здібностями, практичним розв'язанням проблем нормування основних засобів, формування матеріально-технічної бази сільгоспвиробників, забезпечення обґрунтованої потреби в основних засобах, оцінки сільськогосподарського майна та інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислового виробництва.

Спектр його наукових досліджень досить широкий: ним було обґрунтовано ряд теоретичних і методичних розробок щодо аналізу економічної ефективності сукупних та окремих напрямів капітальних вкладень, діагностики формування й ефективності використання основних засобів у аграрних, обслуговуючих та переробних підприємствах, нормування й прогнозуванню фондозабезпеченості, експертної оцінки майна агропромислового комплексу.

Розробки вченого набули широкого визнання серед науковців і практиків агропромислового сектору економіки України, використовуються при визначенні потреби в основних засобах для аграрного виробництва та інвестиціях для її забезпечення. При розробці Загальнодержавної програми підтримки розвитку українського села ним визначено потребу в основних засобах, обґрунтовано шляхи розвитку матеріально-технічної бази сільського

господарства відповідно до парадигми багатокладності на селі й розвитку сільських територій.

У відділі, очолюваному Г. М. Підлісецьким, на основі висококваліфікованого наукового обґрунтування було підготовлено ряд нормативно-правових актів, зокрема Закони України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» і «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», Програму діяльності Національної акціонерної компанії «Укragenrolizing», Державну програму розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007–2010 роки, Державну програму реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року, а також Стандарти з оцінки та оціночної діяльності в агропромисловому комплексі України.

Розроблені за участі і під керівництвом Гліба Макаровича методики й методичні рекомендації узагальнені в монографіях та інших виданнях. Його наукові здобутки широко використовуються в подальших дослідженнях учених, при обґрунтуванні рішень державними органами влади з питань аграрної політики, у навчальному процесі вищих навчальних закладів при підготовці та підвищенні кваліфікації спеціалістів, практичній діяльності підприємств АПК та суб'єктів оціночної діяльності.

Завдяки глибині його знань з широкого кола проблем аграрної економіки та високому авторитету в науковому середовищі Гліб Макарович здійснював координацію науково-дослідних робіт разом з економістами-аграрниками Німеччини, Словаччини та Польщі.

Г. М. Підлісецький – автор і співавтор 347 наукових праць, більшість з яких належать йому особисто або за його редакцією. За участі і під керівництвом Гліба Макаровича підготовлено 16 монографій, розроблено близько 60 методик і науково-методичних рекомендацій, яким притаманні глибина теоретичних узагальнень, тісний зв'язок із потребами виробництва,

орієнтація на удосконалення й розвиток матеріально-технічної бази в АПК України.

Результати діяльності Г. М. Підлісецького гідно оцінили держава й наукова спільнота: він нагороджений золотою, срібною та бронзовою медалями ВДНГ СРСР, Почесними грамотами державних органів влади і наукових установ. Г. М. Підлісецький поєднував професійну науково-дослідну роботу з громадською. Обирався членом місцевому, депутатом Московської районної Ради народних депутатів, головою секції економіки сільського господарства науково-технічної Спілки України.

Гліб Макарович багато уваги приділяв підготовці наукових кадрів. У різні періоди він був головою, заступником голови і членом спеціалізованих рад по захисту дисертацій. Ним підготовлено два доктори і 13 кандидатів економічних наук.

Маючи високий професійний рівень, Гліб Макарович завжди працював над підвищенням своєї кваліфікації, був скромним, користувався авторитетом серед співробітників інституту, аспірантів та науковців. Згадуючи його, відмічаєш притаманні цій людині принциповість, вимогливість, енергійність та працелюбність як науковця, наставника й керівника, об'єктивність, доброзичливість, порядність, уміння вислухати й підтримати в життєвих ситуаціях.

Так сталося, що в майбутньому я очолив сформований Г. М. Підлісецьким відділ ринку матеріально-технічних ресурсів, а зараз – відділ інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення. Науковці відділу будуть завжди пам'ятати неординарну особистість, просту людину та великого вченого Підлісецького Гліба Макаровича.

УДК 338.436

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

Віталій Зіновчук,

д.е.н., професор

Поліський національний університет

+38 096 222 37 42, zinovchuk@yahoo.com

Юліус Раманаускас,

Dr. (hab.), професор

Клайпедський університет (Литва)

+370 698 17677, juliuss.ramanauskas@gmail.com

Дане дослідження присвячене проблемам формування капіталу сільськогосподарських кооперативів, що пов'язані з специфічними інституціональними та організаційними рисами цієї форми сільського підприємництва. Дослідження виконувалося протягом останніх кількох років із застосування порівняльного аналізу аналогічних процесів у Литві та Україні. Мета дослідження полягала у обґрунтуванні джерел диверсифікації поповнення капіталу кооперативних підприємств. Не зважаючи на те, що розвиток кооперативного агробізнесу в Литві відбувається значно швидше і більш послідовно, особливо після вступу країни до ЄС, українським кооператорам варто знати про виклики та ризики, що закладені у самій економічній природі кооперативного підприємства, та урахувати досвід своїх литовських колег.

Життєздатність та успіх сільськогосподарського кооперативу, як і будь-якого іншого підприємства, залежить від його здатності забезпечувати розширене відтворення своєї діяльності у відповідності до своєї місії. Наприклад, один з найперших і найперспективніших литовських молочарських кооперативів «Pieno gėlė» (Молочна квітка), що об'єднав близько 500 виробників молока, своєю місією вважає постачання зростаючих обсягів якісної молокопродукції на національний та зарубіжний ринки і

перетворення на провідну молочарську корпорацію у Литві [1, с.5-6]. Така амбіційна місія вимагає суттєвого та постійно зростаючого вливання капіталу.

Ключова ознака сільськогосподарського кооперативу як підприємства полягає в тому, що його власники є одночасно його клієнтами. З цього витікає розуміння кооперативу як підприємства особливої економічної природи, в якому акцент прибуткової мотивації переноситься з самого підприємства безпосередньо на його клієнтів-власників [1, с. 67]. А отже, кооперативи відрізняються особливим порядком створення власного капіталу, його поповнення та накопичення.

Ще на етапі бізнес-планування фінансове забезпечення кооперативу стає його найскладнішим і найвідповідальнішим завданням. Адже засновникам потрібно не тільки технічно розрахувати потребу в капіталі підприємства, що створюється, але й визначитися як у відсутності єдиного і стабільного інвестиційного джерела, можна створити підприємство на окремих індивідуальних майнових частках (паях) невідомої ще точно кількості співвласників. Крім цього потрібно забезпечити привабливість участі у спільному бізнесі для потенційних членів кооперативу, переконати їх необхідності інвестування власного бізнесу, гарантувати їм «прозорі» схеми процесу капіталізації з можливістю кожному отримати свій пай при виході із корпоративного підприємства.

Виключно складною виглядає й необхідність переконати сторонніх інвесторів та кредиторів у доцільності інвестицій і спроможності кооперативу їх ефективно використати та своєчасно повернути. Досвід Литви показує, що обґрунтування фінансової спроможності кооперативу важливо й з позицій отримання також безповоротної фінансової допомоги з боку держави і фондів ЕС, на яку сподіваються литовські фермери.

У кожному кооперативі потреба в капіталі може бути задоволена за рахунок як внутрішніх, так й зовнішніх джерел. Власний капітал формується і накопичується за рахунок членських внесків членів кооперативу, його доходів

і відрахувань від прибутку (доходу) господарської діяльності, інших джерел, незаборонених законодавством. Зазвичай у членів кооперативу не вистачає власних коштів на створення кооперативу, тому початковий пайовий внесок, звісно, невеликий. Він може здійснюватися у натуральній формі – будівлі, сільгосптехніка, автомобілі, обладнання та інші активи, необхідні кооперативу. Реєстрація початкового пайового внеску в натуральній формі означає, що це майно переходить у власність кооперативу як його власний капітал.

Крім цього передбачається порядок щорічного поповнення пайового капіталу, але вже у грошовій формі. Розмір таких платежів і умови їх нарахування передбачаються статутом кооперативу або іншими документами, затвердженими загальними зборами кооперативу. Грошові внески здійснюються після отримання членами кооперативу частини операційного прибутку, а в кооперативах зі статусом неприбуткових («*non-for-profit*») - частини доходу кооперативу, що розподіляється між його членами пропорційно їх обороту з кооперативом. Відтак, частина прибутку (доходу) перетворюється у власний капітал кооперативу, що можна розглядати як капіталізацію на основі реінвестування.

Проте часто у кооперативах виникає необхідність залучення позикових коштів. У світовій практиці використовуються такі джерела позикового капіталу: банківські кредити, позики кредитних спілок та фінансових кооперативів, позики самих членів кооперативів, кредитні унії, лізинг, іпотека [2]. У багатьох країнах для залучення капіталу набувають поширення позики від своїх членів кооперативу. Однак, капіталізації кооперативів перешкоджає ситуація, коли до них неохоче приєднуються власники економічно більш розвинутих фермерських господарств, здатні мати набагато більший оборот з кооперативом і, відповідно, більше його інвестувати, ніж це робить його пересічний клієнт-власник. За значної різниці щодо внеску в господарську

діяльність кооперативу такі його потенційні клієнти-власники в праві розраховувати на отримання певних заохочень.

З метою зробити участь у спільному бізнесі привабливішою для потенційно значущих членів-інвесторів кооперативи у різних країнах все частіше відмовляються від принципу рівномірного голосування (один член кооперативу – один голос), віддаючи перевагу пропорційному голосуванню. Все популярнішим стає надання більшої кількості голосів у прийнятті принципівих управлінських рішень за більший внесок у створення прибутку кооперативу, що є привабливішим для заможних фермерів [4]. З цією метою застосовується такий мотиваційний інструмент, як надання певної кількості голосів залежно від обороту члена кооперативу, але з обмеженням загальної кількості голосів в розрахунку на одного господарюючого суб'єкта.

Після вступу до ЄС та інтеграції до світового економічного простору литовським фермерам стає все очевиднішим, що тільки участь у великомасштабному агробізнесі може безальтернативно забезпечити економічну життєздатність кооперативів, їх конкурентні позиції на міжнародних ринках. Проте такий шлях вимагає залучення не тільки значних, а ще й постійно зростаючих інвестицій. Вважається, що забезпечити створення великомасштабних кооперативів та належним чином фінансувати їх діяльність може об'єднання статусів кооперативу і командитного товариства, тобто фактично йдеться про заснування командитних кооперативів. Проте, юридичних підстав для поширення таких кооперативів у Литві, як й в Україні, поки не існує.

Членська організація командитних кооперативів має складатися з повних (повноправних) членів кооперативу, якими обов'язково мають бути сільськогосподарські товаровиробники, та членів-партнерів (інвесторів) з обмеженою відповідальністю в межах вкладеного в кооперативний бізнес капіталу. Командитні кооперативи за сучасних умов та зростаючих викликів

конкурентних ринків сприяли б акумуляції капіталу для створення, розвитку та розширення діючих та майбутніх фермерських кооперативів.

Висновки

1. Проблема капіталізації сільськогосподарських кооперативів є надзвичайно актуальною і злободенною через такі риси кооперативного підприємництва, як відкритість і мінливість членської організації, низький рівень мотивації членів кооперативу до вкладень капіталу у спільний бізнес, відсутність необхідних коштів у більшості потенційних членів кооперативу, низький рівень довіри до кооперативів з боку кредитних установ тощо. Проте така ситуація є типовою не тільки для вітчизняних кооператорів, адже спостерігалася й в інших країнах на початкових етапах еволюції кооперативного руху.

2. На перспективу найбільш прийнятним джерелом поповнення капіталу кооперативу слід вважати відрахування з одиниці обороту (збуту, постачання, послуг) кожного його члена та/або частини нерозподіленого прибутку (доходу). Проте на етапі становлення кооперативів варто більше уваги приділяти залученню до спільного ведення бізнесу власників більш економічно розвинутих господарств, згодних на суттєві та періодичні поповнення капіталу кооперативу, але за умов певного заохочення. Такі умови потребують часткового перегляду окремих принципів кооперації.

3. До можливих джерел капіталізації кооперативів варто віднести інвестиційну модель, що базується на поєднанні кооперативного і командитного товариств, в яких членська організація буде поділена на повних членів (сільгосптоваровиробників) і партнерів з обмеженою відповідальністю (інвесторів), вмотивованих можливістю отримати частину прибутку на вкладений капітал. При цьому буде забезпечуватися мотивація капіталовкладень і одночасно повний контроль сільськогосподарських товаровиробників над своїм кооперативним бізнесом.

Список використаних джерел

1. Раманаускас Ю., Зіновчук В. Капітал фермерського кооперативу: від планування до накопичення (досвід Литви). *Капіталізація аграрного сектора економіки* : кол. моногр. / За заг. ред. Л.В. Недільської. Житомир: О.О. Євєнок, 2021: 5–24.
2. Зіновчук В. В. Про капіталізацію сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Фінансові інструменти регіонального розвитку: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Житомирський національний агроєкологічний ун-т, 2016. С. 67-70.
3. Perilleux, Anaïs ; Nyssens, Marthe. Understanding Cooperative Finance as a New Common. IRES Discussion Papers; 2016-2 (2016) 29 p. URL: <http://hdl.handle.net/2078.1/169571> [23.01.2018].
4. Ramanauskas, J. Stašys R., Contò F. (2017). The Main Obstacles and Possibilities of the Cooperative Movement in Lithuania // *Sciendo: Management of Organizations: Systematic Research*. Vol. 77: Issue 1: 101-117. DOI: 10.1515/mosr-2017-0006.

УДК 631.164 : 334.72

ЩОДО ПРІОРИТЕТНОСТІ МЕТОДІВ ОЦІНКИ АГРОБІЗНЕСУ І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАЙНА В УГОДАХ М&А

Могилова М.М.,

д.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2411-8014>
050-692-43-88, mmogylova@googlemail.com

Сучасний етап розвитку світової економічної системи свідчить, що одним з ключових чинників успіхів компанії є побудова ефективної системи менеджменту. В країнах з розвинутою економікою корпоративне управління розглядається як дієвий інструмент зменшення інвестиційних ризиків у доволі волатильному середовищі і, відповідно, як фактор стійкого розвитку. В контексті ефективного менеджменту запорукою успіху компанії є обґрунтована і правильно побудована стратегія розвитку.

Для рішення цих завдань підприємства переважно використовують традиційну стратегію органічного зростання, що передбачає інвестування

накопиченого прибутку або залучення позикового капіталу для свого розвитку.

Разом з тим, багато компаній з метою подолання стагнації чи активізації розвитку, посилення своїх конкурентних позицій на національних і міжнародному ринках обирають стратегію інтеграції шляхом злиття чи поглинання з іншими компаніями (M&A). Методи такої альтернативної стратегії є досить радикальними, можуть забезпечити значно швидше аналогічний, а то й більший економічний ефект, і в той же час несуть більше ризиків.

Після певного зменшення масштабів і зниження ділової активності на світовому і вітчизняному ринках M&A, обумовлених пандемією COVID-19, в 2021 році відмічалась активізація інтеграційних процесів. Наразі внаслідок енергетичної кризи призупинилось поступове поживлення процесів злиття та поглинання компаній на світовому ринку M&A. На жаль, в Україні в 2022 році в цілому на економічних процесах, зокрема інтеграційних, негативно позначились військові дії. Разом з тим, зважаючи на циклічність інтеграційних процесів, перспективи закінчення військового стану, можна очікувати відновлення як світового, так і вітчизняного ринку M&A.

При розвитку у контексті загальносвітових тенденцій кожен національний ринок M&A має певні особливості. Характерним для українського ринку є висока значимість угод злиття і поглинання в агросекторі.

Так, сумарно за період з 2013 року по червень 2021 року в загальному вартісному обсязі вітчизняного ринку M&A частка угод в аграрній сфері становила 19,1 % (впродовж дослідженого періоду від 8,4 до 42,1 %), а за кількісним параметром – 17,5 % (від 5,6 до 27,2 %). В окремі роки агросектор був лідером за кількістю чи вартісними обсягами угод на ринку M&A в Україні. Так, у першому півріччі 2021 році після активної фази пандемічної кризи спостерігається лідерство агробізнесу за кількістю укладених

інтеграційних угод (9 угод із 46 всіх угод на ринку злиття і поглинання) (табл. 1).

**Таблиця 1. Ринок М&А в Україні
та значення на ньому угод в агросекторі**

Показник	Рік								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 (I півріччя)
Місце агросектору на ринку М&А за кількістю угод	1	5	3	3	2	2	2	1	1
Загальна кількість угод	109	36	43	55	67	81	81	69	46
Загальна кількість угод в агросекторі	19	2	5	6	12	22	15	13	9
Частка агросектору у загальній кількості угод, %	17,4	5,6	11,6	10,9	17,9	27,2	18,5	18,8	19,6
Місце агросектору на ринку М&А за вартістю угод	1	4	5	2	1	2	5	3	5
Загальна вартість угод, млн дол. США	3819	2582	1011	785	987	1823	2420	925	269
Загальна вартість угод в агросекторі, млн дол. США	927	218	106	146	416	582	225	170	9
Частка агросектору у загальній вартості угод, %	24,3	8,4	10,5	18,6	42,1	31,9	9,3	18,4	3,3

Джерело: сформовано і розраховано автором за даними KPMG [4, 7].

Очікувана активізація на вітчизняному ринку М&А в аграрному секторі обумовлена як загальними чинниками – каталізаторами інтеграційних процесів, так і відкриттям у 2021 році ринку земель сільськогосподарського призначення. Крім того, на початку вересня 2022 року стартує черговий етап приватизації, де буде оголошено аукціони на елеваторні потужності та

комбінати хлібопродуктів, що також може сприяти поживленню злиттів і поглинань.

Забезпечення ефективності злиття і поглинання потребує дієвого організаційно-економічного механізму інтеграції, виваженого економічного обґрунтування M&A, в основі якого – об'єктивна оцінка вартості компаній-учасників угоди.

Потреба в оцінці вартості бізнесу пов'язана з усіма етапами угоди M&A. На попередньому етапі визначається цінність компанії-цілі як з точки зору ринку (ринкова вартість), так і з точки зору компанії-покупця (інвестиційна вартість), що дозволяє спрогнозувати синергетичний ефект і слугує аргументацією при визначенні ціни угоди. Визначення вартості компаній-учасників угоди важливе в процесі обґрунтування граничних меж премії за контроль, узгодження ціни та підписання угоди. При фактичній інтеграції, коли здійснюється виробниче, фінансове та організаційне об'єднання компаній, актуалізується оцінка індивідуальної вартості їх активів і зобов'язань, враховуючи норми Національного П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» [3]. А в післяінтеграційний період вартість компаній використовують при здійсненні контролю і визначення ефективності угоди, отриманого синергетичного ефекту.

Оцінку бізнесу і майна в аграрній сфері здійснюють на основі загальноприйнятих принципів, за встановленою процедурою та з використанням стандартних методичних підходів, унормованих Міжнародними і Національними стандартами оцінки, Міжнародними та Національними стандартами обліку і звітності, стандартами оцінки окремих незалежних професійних організацій оцінювачів, іншими нормативно-правовими актами України.

Разом з тим, стандартні методичні підходи і методи оцінки при визначенні вартості сільськогосподарського майна і агробізнесу можуть

модифікуватись, трансформуватись і мати певну пріоритетність у застосуванні (табл. 2).

Таблиця 2. Рекомендаційна пріоритетність при застосовуванні методів експертної оцінки для визначення вартості агробізнесу та майна сільськогосподарського призначення в Україні*

Об'єкти оцінки	Рекомендаційна перевага при застосуванні методів експертної оцінки		
	у першу чергу	у другу чергу	
Агробізнес, цілісні майнові комплекси та частки в них	<i>Методи майнового підходу:</i> - метод накопичення активів (! за МСО обов'язкові для використання)	<i>Методи доходного підходу:</i> - дисконтування грошового потоку - прямої капіталізації доходу	<i>Методи ринкового підходу:</i> - ринкових угод - ринку капіталу
Оцінка індивідуальної вартості окремих видів майна при оцінці бізнесу за майновим підходом і при відображенні в обліку придбання та об'єднання підприємств			
Об'єкти оцінки	Рекомендаційна перевага при застосуванні методів експертної оцінки		
	у першу чергу	у другу чергу	мало застосовуються
Основні засоби як індивідуальне сільськогосподарське майно			
Будівлі та споруди виробничі	- прямого відтворення - заміщення	- зіставлення цін продажу	- непрямої і прямої капіталізації доходу
Будівлі та споруди загальногосподарського призначення	- зіставлення цін продажу	- непрямої і прямої капіталізації доходу	- заміщення - прямого відтворення
Будівлі та споруди невиробничі	- непрямої і прямої капіталізації доходу	- зіставлення цін продажу	- заміщення - прямого відтворення
Сільськогосподарські машини та обладнання, неколісні транспортні засоби	- зіставлення цін продажу - статистичного аналізу ринку	- прямого відтворення - заміщення	- непрямої капіталізації доходу
Колісні транспортні засоби (КТЗ)	- зіставлення цін продажу ідентичних КТЗ	- зіставлення цін продажу аналогічних КТЗ - мультиплікаторів	- методи витратного підходу
Земельні ділянки			
Сільськогосподарські угіддя без земельних поліпшень	-метод зисків	- зіставлення цін продажу - базової земельної ділянки	- інвестиційний - розвитку
Інші земельні ділянки без земельних поліпшень	- зіставлення цін продажу, - статистичного аналізу ринку	- інвестиційний - базової земельної ділянки	- розвитку
Сільськогосподарські угіддя з земельними поліпшеннями	<i>оцінка нерухомості:</i> - методи доходного підходу <i>оцінка земельних ділянок:</i> - залишку для землі - розподілення доходу <i>оцінка поліпшень:</i> - вартості відтворення - вартості заміщення	<i>оцінка нерухомості:</i> - методи порівняльного підходу <i>оцінка земельних ділянок:</i> - економічний - співвіднесення <i>оцінка поліпшень:</i> - вартості відтворення - вартості заміщення - частки поліпшень у вартості нерухомості	- зіставлення цін продажу - розвитку
Інші земельні ділянки з поліпшеннями	- економічний - співвіднесення	- залишку для землі - розподілення доходу	- зіставлення цін продажу - розвитку

Продовження таблиці 2

Біологічні активи			
Робоча і продуктивна худоба	- зіставлення цін продажу	- непрямой капіталізації доходу	- вартості відтворення - вартості заміщення
Багаторічні насадження	- непрямой капіталізації доходу	- вартості відтворення - вартості заміщення	- методи порівняльного підходу
Об'єкти права інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи			
Сорти рослин, породи тварин	- додаткового прибутку - переваги у прибутку	- прямого відтворення - заміщення	методи порівняльного підходу

* Таблицю розроблено і удосконалено автором [2, с. 124–125].

Конкретизація і рекомендаційна пріоритетність певного методу оцінки обумовлені специфікою агробізнесу, особливостями різних видів галузевого майна, станом ринку агробізнесу і сільськогосподарського майна, ситуацією на ринку М&А в певному секторі, інформаційним забезпеченням застосування різних методів оцінки, нормативно встановленою обов'язковістю застосування методів витратного (майнового підходу) при оцінці фермерського бізнесу за Міжнародними стандартами оцінки. Застосування рекомендацій щодо пріоритетних методів оцінки майна сільськогосподарського призначення і агробізнесу дозволить оптимізувати процес визначення вартості сільськогосподарських підприємств при їх злитті та поглинанні.

Список використаних джерел

1. Гуторов А. О. Розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі: монографія. Київ : ННЦ "ІАЕ", 2016. 484 с.
2. Могилова М. М. Основні засоби сільськогосподарських підприємств: стан, оцінка, відтворення : монографія / М. М. Могилова. К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. 404 с.
3. Національне положення стандарт бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99#Text>.
4. Статистика злиттів та поглинань. URL : <https://imaa-institute.org/valuation-insights/>.
5. Табахарнюк М. О. Гра на мільйон : практика злиття та поглинання в Україні. К : Київська книжково-журнальна фабрика, 2012. 304 с.
6. Gaughan P.A. Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructurings. Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons Inc., 2011. 672 p.

7. M&A RADAR: Україна. URL : <https://home.kpmg/ua/en/home/insights/2021/07/ma-radar-ukraine.html>.
8. Roberts A. Mergers and Acquisitions / Pr. Alexander Roberts, Dr William Wallace, Dr Peter Moles // Edinburgh Business school, 2012. 17 p.
9. Ferhan A., Can Tansel K. Contemporary look on historical evolution of mergers and acquisitions / International Journal of Economics, Commerce and Management, 2016. 194 p.

УДК 338.245.8:631.147

НОВІТНІ ВИКЛИКИ ПЕРЕД АГРАРНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ НАУКОЮ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Кропивко М.М.

д.е.н., с.н.с., заступник академіка-секретаря
Відділення аграрної економіки і продовольства
Національної академії аграрних наук
krop2002@ukr.net

Результатом роздержавлення та приватизації сільськогосподарських підприємств до 2010 року в незалежній Україні замість колгоспно-радгоспного устрою було сформовано аграрний устрій, який можна визначити як «приватно-орендний». Його характерні риси – приватна власність на землю, майно і результати діяльності, запровадження обмеженого ринку земель сільськогосподарського призначення, розвинуті орендні земельні відносини та багатоукладність організаційно-правових форм ринкового господарювання.

У 2020 році сільськогосподарське виробництво здійснювали 47523 сільськогосподарських підприємств на площі 20252,4 тис. га, із них 31851 фермерських господарств на площі 4280,1 тис. га сільгоспугідь. Виробництво значної частини сільськогосподарської продукції для потреб внутрішнього агропродовольчого ринку перемістилося в сектор домогосподарств, у власності яких сьогодні знаходиться 14418,7 тис. га, або 34,9% сільськогосподарських угідь країни. Провідні експортні позиції зайняли

великотоварні трансрегіональні інтегровані корпоративні агропромислові об'єднання і групи (так звані агрохолдинги), які за нашими оцінками сьогодні контролюють біля 8,7 млн. га (21,1%) сільгоспугідь країни.

Обсяг валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 року) з 2000 року по 2020 рік збільшився на 162,6 %, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах на 246,6 % (зокрема у фермерських господарствах на 721,6 %), в господарствах населення на 110,8 %. При цьому частка господарств населення у виробництві валової продукції сільського господарства, яка у 2000 році становила 61,6 %, за цей період зменшилася до 35,4 % за рахунок значного збільшення обсягів виробництва продукції як у сільськогосподарських підприємствах, так і у фермерських господарствах.

Водночас у воєнний та повоєнний періоди перед АПК постає завдання не тільки відновити виробничі потужності, забезпечити в таких складних умовах продовольчу безпеку та конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світових ринках, а і визначити шляхи та реалізувати заходи щодо подальшого інноваційного розвитку агропромислового виробництва. Одним із таких шляхів має бути широке впровадження нових пост- та неоіндустріальних технологій виробництва агропромислової продукції.

Так постіндустріалізація це перехід до технологій 5-го устрою, який супроводжується процесами деіндустріалізації другого типу, тобто виводом за межі країни низько технологічних галузей, введенням сучасних високотехнологічних виробничих потужностей, орієнтованих на випуск продукції з високою часткою доданої вартості, інформатизацією суспільства, розвитком сфери сучасних наукоємних послуг.

Неоіндустріалізація – перехід до технологій 6-го устрою, з випуском продукції з високою доданою вартістю, який характеризується індивідуалізацією, нанотехнологіями, біотехнологізацією, когнітивізацією, розвитком 3D-друку, шляхом реіндустріалізації, тобто збільшення в

національній економіці робочих місць на базі цих технологій переважно у сфері малого та середнього підприємництва.

В овочівництві, ягідництві, грибництві – це широке впровадження крапельного зрошення та розвиток тепличного господарства, зокрема і розбудова вертикальних ферм при відбудові розбомбленої житлової і торгівельної інфраструктури міст з перенесенням частини виробничої інфраструктури виробництва культур закритого ґрунту на приміські та міські території.

У виробництві культур відкритого ґрунту – широке впровадження елементів точного землеробства та сільськогосподарської робототехніки.

У виробництві м'ясо-молочної та іншої тваринницької продукції, крім розбудови роботизованих ферм, доцільно освоювати виробництво рослинного і культивованого м'яса та штучного молока з розміщенням промислових потужностей в місцях масового споживання, тобто в місцях проживання міських жителів.

Впровадження пост- та неоіндустріальних технологій виробництва агропромислової продукції вирішить проблему збільшення виробництва продукції овочівництва і м'ясо молочної продукції та забезпечить подальший інноваційний розвиток АПК. Суттєво зміниться і аграрний устрій України, так як виробництво частини агропромислової продукції буде розвиватися і на міських територіях.

Зважаючи на перспективність і значимість промислового виробництва овочів закритого ґрунту, рослинної і культивованої м'ясо-молочної продукції, доцільно науковим установам НААН розробити і реалізувати спеціальні науково-технічні програми досліджень з цієї проблематики з метою розроблення ефективних технологій їх промислового виробництва на підприємствах, сімейних фермерських господарствах і господарствах населення як на сільських, так і міських територіях.

Широке впровадження пост- та неоіндустріальних технологій потребує вкладення великих обсягів інвестицій. Тому потрібно змінювати акценти у виділенні коштів державної підтримки на користь реалізації інноваційних проєктів впровадження нових інноваційних технологій в АПК, стимулювати залучення іноземних інвестицій на ці цілі.

Крім цього, доцільно з використанням потенціалу наукових установ НААН утворити державну мережу спеціалізованих дорадчих служб для безоплатної дорадчої допомоги селянським фермерським господарствам і господарствам населення в розробці та реалізації їх інвестиційних проєктів впровадження пост- та неоіндустріальних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

УДК 330.322.2:631.1

ЗМІНИ У МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Кісіль Микола Іванович,

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу інвестиційного і матеріально-технічного забезпечення,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Глобальний розвиток людства за останні десятиліття характеризується наростанням кризових явищ, руйнуванням усталеного повоєнного світового порядку, виникненням і посиленням різноманітних ризиків і, як наслідок, породженням різноманітних криз.

В Україні суспільні кризи за останні роки набули особливої гостроти, а масштабні ризики викликають катастрофічні наслідки. Поряд з військовими ризиками ці явища значною мірою є наслідком не лише нездатності системи національного управління за тривалий період забезпечувати ефективний

розвиток держави в системі глобального світу, а й бачити як перспективи, так і необхідні дії з щодо удосконалення національного управління суспільством, економікою та її сферами відповідно до глобальних змін. При цьому, особливе значення будуть мати зміни існуючої моделі управління інвестиціями в аграрну сферу, яка в умовах непередбачуваних ризиків з нерідко катастрофічними наслідками сприятиме покращенню економічних відносин щодо використання земельних, лісових, водних та інших природних ресурсів, збереження довкілля, стабілізації економіки і соціуму, продовольчої безпеки держави, нарощування її експортного потенціалу та уникнення проявів голоду в світі.

Проте нинішній стан управління інвестиціями в аграрну сферу в світі, зокрема й в Україні, має ряд суттєвих недоліків, що зумовлюють його деградацією на світовому, національних і регіональних рівнях. Національна сільськогосподарська політика не має інвестиційної спрямованості, великий бізнес значною мірою використовує можливості державного управління і суспільні ресурси у своїх інтересах, управлінням інвестиційними проектами національного й регіонального значення, умови інвестиційної діяльності середніх і малих агроформувань і рівень захисту їх інвестицій незадовільні, а права власності громадян власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення і майнових часток колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств, реорганізованих і приватні агроформування, та їх правонаступників недостатньо захищені. Поки що мають місце неналежні економічні відносини, за яких вигоди від значної частини природних і економічних цінностей, що використовуються при виробництві, заготівлі, збуті і перероблення сільськогосподарської продукції, розподіляються між учасниками цих процесів недостатньо обґрунтовано, через що зменшуються доходи сільського населення і рівень його життя; виснажуються ґрунти, землі деградують, а довкілля забруднюється. Вихідні потоки економічних вартостей, створюваних у сільському господарстві та в

сільській місцевості, переважають вхідні. В аграрному експорті переважає продукція з низькою доданою вартістю, а ціни на неї порівняно нижчі за середньосвітові, що зменшує джерела фінансування інвестицій.

З формуванням ринкової економіки в Україні держава не здійснює інвестицій у аграрний сектор економіки, а управління інвестиційними процесами обмежує лише частковим впливом на умови діяльності інвесторів та їх підтримкою через окремі фінансові механізми, організаційні й інші заходи. Зазначені та інші негативні процеси в аграрній сфері України посилюють особливо високі ризики держави і агровиробників, пов'язані з війною. Зміни в моделі інвестицій в аграрній сфері мають забезпечувати активну роль держави в аспектах, що не відносяться до бізнес інтересів, дотримання соціальних, екологічних, освітньо-культурних та інших такого роду норм.

Україна не є винятком держави з недосконалою моделлю управління інвестиціями. Подібні приклади держав з неналежними і незбалансованими економічними відносинами, негативними соціальними й екологічними наслідками та несталими інвестиційними процесами в аграрній сфері досить поширені у світі, що, врешті-решт, стримує світовий розвиток і змушує як національну, так і світову спільноту задумуватися над можливостями досягнення сталості довкілля, формування збалансованих економічних відносин й активізації інвестиційної діяльності. Хоча зміни в існуючих моделях інвестицій є не лише завданням держав, їх національні варіанти у перспективі будуть зберігати свою специфіку, хоча й формуватимуться з урахуванням чинників глобального розвитку, що посилюватимуться.

З метою управління сталою динамікою нарощування інвестицій на розвиток сільського господарства слід урахувувати тенденцію зміни його інвестиційної привабливості, яка досить чітко проявляється в Україні. У цих змінах сільське господарство і харчова промисловість по чергово набувають інвестиційної пріоритетності. Остання сприятлива для сільського

господарства фаза цього циклу розпочалася в 2009–2010 рр. і за очікуваннями автора завершиться в 2024–2025 рр. Після цього харчова промисловість стане інвестиційно привабливішою, ніж сільське господарство. Окрім того, за оцінками автора, на найближчі 3-4 роки припадає завершення 12-річного (2013-2025 рр.) періоду, яких характеризується важкими суспільними потрясіннями і протиріччями аналогічними тим, які розпочалися в 1917 і 1941 роках. Очікуються також зміни в управлінні державою і політичних настроях, які посилюватимуть суспільні протиріччя і стримуватимуть інвестиції в економіку та її аграрну сферу.

Оновлення управління інвестиціями в національну аграрну сферу з урахуванням специфіки глобального і національного розвитку потрібне на усіх його рівнях. На господарському рівні це управління доцільно формувати з використанням традиційних механізмів, засоби й інструментарію інвестиційного й інноваційного менеджменту та управління капіталом власників шляхом переорієнтації місії, мети і завдань проектів з бізнес ефектів на економічні відносини між усіма учасниками проектів, збалансовані по їх економічних, соціальних й інституціональних вигодах і витратах, мінімізації негативних екологічних наслідків, а також внесення плати за використання ресурсів природного походження на цілі забезпечення сталості глобального розвитку. На макро- і квазірівнях слід формувати належну сільськогосподарську політику, поєднану з політикою соціального розвитку на сільських територіях, а також централізації й використання коштів на збереження довкілля, соціальні потреби та інші цілі глобального розвитку.

Однією з найважливіших підстав для зміни моделі інвестицій є розуміння того, що на характер світових економічних відносини негативно впливають намагання власників бізнесу приймати інвестиційні рішення виходячи з критеріїв отримання прибутку на капітал. При цьому в переважній більшості випадків бізнес інтереси агроінвесторів переважають над соціальними, екологічними, духовними та іншими мотивами. Тому зміни в національних

моделях інвестицій мають реалізовувати моделі розвитку на основі відповідальних інвестицій, принципах збалансованості учасників інвестиційних проектів, формуванні їх виходячи з взаємної узгодженості рівнів норми прибутку на капітал власників й учасників проектів з урахуванням їх ризиків, і пов'язаних інвестицій на досягнення соціальних, екологічних та інших ефектів. Особливо це важливо для великих бізнес формувань, діяльність яких нерідко шкодить соціальним інтересам великих груп населення, а також створює віддалені негативні екологічні наслідки (екстерналії). В аграрній сфері необхідно збалансувати економічні та інші вигоди широкого кола учасників інвестиційних проектів – власників агробізнесу, інвестиційного менеджменту і персоналу підприємств, суб'єктів інфраструктури, власників орендованих земельних ділянок, кредиторів, постачальників фінансових, матеріальних та інших інвестиційних й виробничих ресурсів, покупців продукції, держави і органів місцевого самоврядування, також інших груп населення і бізнесу.

Бізнес, пов'язаний з використанням надр, водними і лісовими ресурсами природного походження, енергії сонця, вітру і води вирізняється підвищеною нормою прибутку, оскільки природні чинники не мають економічної оцінки і не відображаються в совартості. Нафтові, газодобувні та інші компанії, які видобувають природні ресурси, отримують необґрунтовано високі доходи і, як правило, наносять шкоду довкіллю. В умовах порушення сталості природних процесів на планеті, виснаження надр і зростання екологічної шкоди від економічної діяльності необхідно формувати додаткові фінансові ресурси для упередження і подолання негативних явищ у природовикористанні та забрудненні природного середовища. Ураховуючи це, в ООН нещодавно було оприлюднено доповідь «Укладення миру з природою», у якій наведено науковий план вирішення проблем з кліматом, біорізноманіттям та надзвичайними ситуаціями із забрудненням [1]. У підрозділі 2.2 цієї доповіді оцінюються нинішні економічні та фінансові системи, в яких не враховуюся

здіяні в економічній діяльності природні чинники, а також міститься заклик до урядів країн визнати природні ресурси капіталом. До природного капіталу пропонується відносити запаси таких відновлюваних і не відновлюваних джерел природних ресурсів як рослини, тварини, повітря, води, ґрунти, мінерали. Згідно з цією концепцією до природного капіталу в аграрній сфері можуть бути віднесені землі, лісові ресурси, відкриті й підземні водні й інші ресурси, енергія сонця і вітру, рослини, тварини, ґрунти, яким вмінюється вартість. Якщо з урахуванням зазначених та інших рішень ресурси природного походження у перспективі набудуть вартісної форми і братимуть участь у кругообігу і обігу капіталу, то власники інвестиційних проектів, які реалізуються з використанням таких ресурсів, будуть включати цю вартість до грошових потоків по проекту. Ці зміни у моделі інвестицій в аграрній сфері суттєво збільшуватимуть вартість витрат на виробництво аграрної продукції, а отже й ціни на неї. Оскільки сукупні попит і пропозиція на ринках товарів і послуг співпадають, то здороження товарів, отриманих з використанням природних ресурсів, має бути компенсовано відповідним зниженням цін на інші товари і послуги, що слід враховувати при обґрунтуванні цін реалізації продукції і цін придбання необхідних для її виробництва ресурсів і послуг.

Аграрна сфера, яка є первинною до її ринкової інфраструктури, переробної промисловості, торгівлі та інших ринкових сегментів, постійно втрачає від цінового диспаритету, що зменшує джерела фінансування інвестицій і можливості забезпечення сталості процесів відтворення. При цьому, посередники на експортоорієнтованих ринках аграрної продукції отримують необґрунтовано завищені доходи і використовують значну їх частину на інші потреби. Це погіршує можливості інвестиційного розвитку аграрної сфери, вирішення соціальних, екологічних та інших її проблем, а тому зміни в моделі інвестицій мають передбачати вирішення проблеми цінового диспаритету як на національних, так і світових ринках.

При обґрунтуванні інвестиційних проектів, реалізація яких пов'язана з експортом продукції та імпортом ресурсів, слід здійснювати економічну оцінку проектів. На відміну від фінансових оцінок в економічних оцінках проектів моделюються негативні й позитивні грошові потоки за цінами світових ринків на продукцію, ресурси, працю і послуги.

Значними проблемами розвитку національної аграрної сфери, які потребують вирішення і недопущення в подальшому, є: малі розміри капітальних інвестицій на одиницю площі (менше \$100 на 1 га угідь); несталий характер їх динаміки і великі інвестиційні ризики, створювані переважно дією зовнішніх чинників; виснаження ґрунтів і ресурсів природного походження; занепад соціуму на сільських територіях. Ряд розвинених країн, зокрема членів ОЕСР, вирішили повністю або частково ці проблеми шляхом послідовної реалізації сільськогосподарської політики, орієнтованої на інвестиційний розвиток аграрної сфери. Нині аграрна політика країн ОЕСР реформується з метою пом'якшення зміни клімату [2]. В Україні теж слід розробити і постійно реалізовувати належну сільськогосподарську політику через відповідні програми. Основний зміст сільськогосподарської політики мають визначати заходи щодо забезпечення розвитку сільського господарства і сільських територій, зокрема у зв'язку із змінами клімату [3].

Зміни в національній моделі інвестицій у аграрну сферу мають забезпечувати вирішення завдань, пов'язаних з: подоланням недоліків нинішньої моделі інвестицій у малокапіталомісткі й маловитратні технології виробництва продукції рослинництва; реалізацією інвестиційних проектів великого агробізнесу з виробництва, перероблення, логістики та експорту продукції, створення вертикального промислового виробництва сільськогосподарської продукції у містах, крапельного зрошення і закритого ґрунту, закладки плодових, ягідних і горіхових багаторічних насаджень, експортоорієнтованими за стандартами якості інвестиційними проектами, формуванням агропромислових кластерів та реалізацією проектів з

поширення новацій; розвитком малого агробізнесу в сегментах сільськогосподарських підприємств, фермерських, селянських і особистих господарств населення; формуванням природоохоронних і контурно-меліоративних систем землеробства; активним розвитком лісового господарства, значний потенціал якого постійно виснажується; розвитком аквакультури, зокрема малого рибництва; застосуванням у рослинництві й тваринництві конкурентоздатних інноваційних Ем- та інших технологій; залісненням еродованих, непридатних та інших земель; будівництвом і облаштуванням доріг з твердим покриттям у сільській місцевості; забезпеченням житлом працівників бюджетної сфери, які уклали довготривалі угоди з працевлаштування у сільській місцевості; проєктами сільського комунального сервісу, рекреації тощо.

Наведені вище та інші зміни в моделі інвестицій будуть забезпечувати активний розвиток і сталість конкурентоздатного аграрного виробництва, удосконалення економічних відносин, покращення соціального стану і умов життя людей в державі та у глобальному світі.

Список використаних джерел

1. United Nations Environment Programme (2021). Making Peace with Nature: A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies. Nairobi. <https://www.unep.org/resources/making-peace-nature>.

2. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022: Reforming Agricultural Policies for Climate Change Mitigation. OSDE : <https://doi.org/10.1787/49590c2a-en>

3. Кісіль М. І. Теоретико-методологічні аспекти формування природного капіталу в аграрній сфері. Актуальні питання економіки, фінансів, обліку і права : у 2 ч. : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф., 3 лют. 2022 р.: Полтава : ЦФЕНД, 2022. Ч. I. С. 8–11.

УДК 339.13:631.3

ОЦІНКА РИНКУ СІЛЬГОСПТЕХНІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МАШИНОВИПРОБУВАНЬ

Халін С. В.,
канд. екон. наук.,
директор УкрНДППВТ ім. Л. Погорілого
Шустік Л. П.,
заст. зав. відділом наукових досліджень
і експертизи технологій для с.-г. виробництва
УкрНДППВТ ім. Л. Погорілого

УкрНДППВТ ім. Л. Погорілого пройшов складний шлях розвитку і ряд реорганізацій як випробувальна структура, історія виникнення якої розпочалася в 1947 році.

У 90-ті роки перебудови саме через УкрНДППВТ йшло заповнення ринку техніки найбільш відомими світовими брендами, зокрема Case, Lemken, Amazone, Caterpillar та іншими, які проходили випробування і сертифікацію, в той же час почало перебудовуватись і вітчизняне машинобудування яке вимагало пошуку ринково привабливих розробок.

Для цього через наявні 17 груп техніки і множину підгруп (наприклад, лише в ґрунтообробці їх 19 та в техніці для сівби 13 і так далі) поступово через спільний із виробниками моніторинг найбільш прогресивних світових виставок і розробок вітчизняні машинобудівники почали основне виробництво спочатку простої, а згодом і більш складної техніки. У ретроспективі 7-8 років інститут запропонував за 17 групами пріоритетні напрями розвитку техніки, вітчизняне виробництво якої в Україні ще не було налагоджено [1, 2]. У той час, як у розвинених країнах світу така техніка набувала все ширшого вжитку, наприклад, багатофункційні ґрунтообробні Centaur, комбіновані посівні агрегати типу Rapid та посівні комплекси типу

Spartan 907 тощо. Частково завдяки цим пріоритетним напрямкам було налагоджене вітчизняне виробництво нових зразків техніки.

Важливим кроком діяльності інституту став перехід на взаємоузгодження техніки з технологічними рішеннями, наслідком чого стали дослідження різних систем обробітку: традиційної, консервувальної, мульчувальної, Mini-till, а також нових прогресивних ресурсощадних способів обробітку ґрунту і сівби, зокрема смугового обробітку Strip-till [3], вертикального обробітку Verti-till, перспективних способів шахової і розкидної сівби – Twin-row, Delta-row, Opti-till тощо.

Вітчизняний виробник сільгосптехніки також не залишився осторонь нових розробок і в особі інституту зміг найти партнера, який сприяв ефективному супроводу на ринок своїх машин через нові підходи до випробувань, зокрема завдяки коротким інформаційно насиченим точковим випробуванням під назвою фокус-тести [4].

Протягом останніх трьох років в УкрНДПВТ ім. Л. Погорілого проводяться дослідження, пов'язані з ринком техніки за технологічними напрямками, зокрема машин для збирання зернових колосових культур, машин для обробітку ґрунту й сівби, машин для тваринництва і заготівлі кормів, машин та обладнання для зрошення.

Зокрема, якщо аналізувати ринок техніки у грошовому формулюванні саме на цей період (2018 рік) припав пік її продажу, який склав 18,5 млрд грн, за таких умов на долю ґрунтообробної та посівної техніки припало близько 21 % і частка продажу вітчизняної техніки наближалася до реалізації обсягів зарубіжної (42-58 %) [5, 6].

На ринку стрімко зросла кількість вітчизняних підприємств виробників ґрунтообробної і посівної техніки під різні системи обробітку. Із 222 підприємств виробників, представлених у 2020 році у програмі компенсації вартості, 70 заводів спеціалізувалися на техніці для обробітку ґрунту і сівби, з яких 13 пропонували техніку для сівби.

Нааявний на ринку парк імпортової техніки, вітчизняні пропозиції дали змогу як великим, так і середнім підприємствам два-три рази оновити власний МТП, що оновило парк ґрунтообробної і посівної техніки для малих господарств [7].

На світовому ринку техніки відмічено стрімкий тренд у бік роботизації, де взяли активну участь аграрії України. Зокрема в нашій державі презентовано два потужних стартапи – системний трактор Nexat з мостовою рамою та автономний трактор HORSCH, на які навішуються моделі ґрунтообробної і посівної техніки [8,9].

Якщо в 2019-2020 роках відмічався спад продажу техніки, викликаний рядом причин світової кризи, пов'язаною з пандемією, невизначеністю зі станом ринку землі в Україні, то в 2020-2021 відбувся практично вибух з її продажом. Тут спрацювали чинники певної адаптації підприємств до пандемії, слабкої динаміки приватизації землі, зростання світових цін на продовольство, післядії минулорічних доступних за вартістю добрив, високої врожайності, пов'язаної зі сприятливими умовами, ефективності дії програми компенсації.

Нині виробництво сільськогосподарських машин загальмувалося через бойові дії та пов'язані з ними негативні похідні, наприклад, двократне підвищення цін на сталевий прокат, деталі, комплектувальні робочі органи, зважаючи на подорожчання газу в країнах Європи, водночас на подорожчання логістики перевезень морем і сушею у два-три рази тощо. Блокування вивезення зерна призвело до пожвавлення у виробництві та закупівлі обладнання зерносховищ.

У відносному виграші залишилися ті, хто мав вихід на постачання імпортової сталі, використовує запаси комплектувальних, попередньо налагодив дилерську мережу за кордоном, для чого пройшов євросертифікацію.

Бажання заводів покращити ситуацію спонукають до пошуку нових європейських ринків, з огляду на що намічена активізація звернення до

процедури Евросертифікації, в якій наш інститут має досвід і контакти з відповідними європейськими структурами, згідно з чим останні визнають результати випробувань УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого, чим пришвидшується отримання сертифіката відповідності.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс: Державний реєстр технічних засобів для агропромислового комплексу України. <http://www.agrotechnika-ukr.com.ua>
2. Електронний ресурс: Пріоритетний перелік сільськогосподарської техніки II –III покоління для сучасних агротехнологій АПК України. <http://www.ndipvt.com.ua/TR/Priority list.pdf>.
3. Шустік Л., Нілова Н., Клочай О. та ін. Смуговий обробіток ґрунту – важливий агротехнічний прийом волого збереження: зб. наукових праць УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого, № 23(37). Дослідницьке, 2018. С. 158-164
4. Шустік Л., Степченко С., Нілова Н., Сидоренко С. Борона важка пружинно-пальцева Strowmaster SM 7000-50. Журнал «Пропозиція». 2021. № 01. С. 98-101.
5. Електронний ресурс: Український клуб аграрного бізнесу <http://www.ucab.ua>
6. Електронний ресурс: Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Сільськогосподарська техніка та обладнання вітчизняного виробництва: Каталог (часткова компенсація вартості 25 %). (2019). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Національний комітет з промислового розвитку, ННЦ «ІМЕСГ» НААН; К: БВІ-Принт, 256 с.
8. Електронний ресурс: Nexat/ Be part of new agricultural revolution. <http://www.nexat.de>
9. Електронний ресурс: Автономний робот AgXeed AgBot . <https://tractorist.ua>

УДК 338.32:63:061.1

ВИТРАТИ НА УТРИМАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ЗАСОБІВ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ

Захарчук О.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Завальнюк О.І.

завідувач сектору науково-економічних досліджень,
Український інститут експертизи сортів рослин,
тел. +38 (097) 952-11-56,
e-mail: 51381@i.ua

Діяльність бюджетних установ потребує відповідної матеріально-технічної бази, яка б повністю забезпечувала виконання покладених на ці установи державних завдань і функцій управлінського, соціально-культурного, освітнього, науково-технічного або іншого некомерційного характеру. З метою формування такої бази з державного та місцевих бюджетів виділяються відповідні кошти на заходи як поточного, так і капітального характеру.

Науково-обґрунтована потреба в основних виробничих засобах сільськогосподарського призначення наукової установи – це вартісні питомі параметри будівель, споруд, силових і робочих машин, транспортних засобів, багаторічних насаджень на одиницю посівної площі, залежно від рівня урожайності культур. При цьому враховується специфічні задачі, які поставлені державою перед науковою установою, а також рівень науково-технічного прогресу в будівництві, машинобудуванні, селекційно-генетичній роботі, інші умови та фактори, які впливають на структуру і розміри основних засобів [1].

Потреба в основних засобах для бюджетної сільськогосподарської установи розраховується по окремих видах культур з подальшим визначенням середньозважених величин і одержанням середньої потреби засобів праці на 1 га посівних площ, 1 т продукції по кожній природно-економічній зоні, де є, наприклад, філії наукової установи та по установі в цілому.

Тому, для філій бюджетних установ потребу додаткового введення виробничих потужностей будівель і споруд шляхом нового будівництва, реконструкції, розширення та технічного переоснащення встановлюють як різницю між потребою їх на кінець і наявністю на початок розрахункового періоду. Із вартості діючих і додатково введених виробничих потужностей будівель та споруд вираховують вартість обладнання, яке належить до робочих машин.

Обґрунтування потреби в сільськогосподарській техніці проводять з урахуванням специфіки наукової установи на підставі рекомендованої системи машин для комплексної механізації виробничих процесів і технологічних карт вирощування та збирання сільськогосподарських культур. У них мають бути враховані, наукові сівозміни, інтенсивні та ґрунтозахисні технології обробітку ґрунту, протиерозійні заходи та деякі інші фактори, що впливають на розміри і склад машино-тракторного парку.

Потреба в основних виробничих засобах для вирощування багаторічних насаджень плодоягідних культур, виноградників, хмільників та інших характеризується питомими капітальними вкладеннями на відповідну площу (оплата праці, садивний матеріал, добрива, агрохімікати, пальне, амортизація, поточний ремонт) за період їх формування.

До витрат, пов'язаних з утримання основних засобів, належать витрати на їх обслуговування та експлуатацію, амортизаційні відрахування (знос), поточний ремонт та технічне обслуговування основних засобів. Особливістю нарахування зносу у бюджетних установах є те, що нарахування зносу відбувається без поступового перенесення вартості майна на створений

продукт, тому що бюджетні установи надають послуги населенню від держави. Необхідність розподілу вартості основних засобів протягом терміну їхнього корисного використання зумовлена дією одного з основних принципів бухгалтерського обліку – принципу відповідності доходів і витрат.

Завдяки принципу відповідності доходів і витрат у бухгалтерському обліку бюджетних установ, як і у інших суб'єктів господарювання, виникає необхідність розподілу вартості основних засобів, незважаючи на те, що не відбувається створення нового продукту.

В бюджетних установах України з 01 січня 2015 р. порядок нарахування амортизації на об'єкти основних засобів визнано розділом IV НП(С)БОДС 121 та Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних засобів суб'єктів державного сектора [2]. Новим для бухгалтерського обліку бюджетної установи є те, що НП(С)БОДС 121 дає визначення термінів «знос» і «амортизація». Амортизація – це систематичний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується протягом строку їхнього використання. Тобто це розрахунок суми амортизації шляхом нарахування її на дату балансу. Знос – це сума амортизації об'єкта основних засобів, накопичена із початку його корисного використання.

Методичні рекомендації щодо облікової політики суб'єкта державного сектору регулюють типові строки корисного використання основних засобів та нематеріальних активів суб'єктів державного сектору [3].

У розпорядчому документі про облікову політику визначаються принципи, методи і процедури, які використовуються державною бюджетною установою для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності та щодо яких нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більш ніж один їх варіант, а також строки корисного використання груп основних засобів та нематеріальних активів. Одноваріантні методи оцінки, обліку і процедур до такого розпорядчого

документа включати недоцільно. Облікова політика може враховувати галузеві особливості діяльності суб'єкта державного сектору.

Суб'єкти держсектора нараховують амортизацію основних засобів (окрім інших необоротних матеріальних активів) із застосуванням прямолінійного методу. Амортизацію інших необоротних матеріальних активів проводять так: 50% первісної вартості – у місяці передачі об'єкта у використання, а решта 50% – у місяці їх вилучення з активів (списання).

Висновки. Витрати на утримування основних засобах для наукової сільськогосподарської установи передбачають:

- аналіз та врахування особливостей природно-економічних зон, можливості матеріально-технічного забезпечення, рівня цін, інвестиційної політики, питомих капітальних вкладень на нове будівництво і реконструкцію виробничих об'єктів, купівлю нової техніки;

- принцип відповідності доходів і витрат у бухгалтерському обліку бюджетних установ, та виникає необхідність розподілу вартості основних засобів у витрати на основі порядку нарахування амортизації (зносу);

- нарахування суб'єктам державних бюджетних установ амортизації (зносу) основних засобів із застосуванням прямолінійного методу.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації з обґрунтування нормативної потреби основних засобів на виробництво сільськогосподарської продукції / [Захарчук О.В., Вишневецька О.В. та ін.] – К.: ННЦ «ІАЕ», 2020. – 60 с.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби»: Національне положення від 12.10.2010 р. № 1202 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10>.

3. Методичні рекомендації щодо облікової політики суб'єкта державного сектору, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 23 січня 2015 р. № 11. URL: <http://www.vobu.com.ua/ukr/legislations/view/584>.

УДК 33.336.6

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Збарський Василь Кузьмич
д. е. н., професор, професор кафедри
маркетингу та міжнародної торгівлі
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
тел. 093-459-42-42. zbarsky@ukr.net

Процес переходу до ринкових умов економічної діяльності зумовив виникнення нових організаційно-правових форм господарювання та зміну форм власності на засоби виробництва, що сприяло затяжній трансформаційній кризі в усьому агропромисловому комплексі, негативно вплинуло на діяльність аграрних підприємств та, зокрема, на їхню матеріально-технічну базу, характер якої визначає основний капітал. Відбулися суттєві зміни у процесах формування та відтворення основного капіталу.

Ефективність аграрного виробництва детермінується структурною комплексністю всіх факторів виробництва. В їхній триєдиній сукупності – земля, праця, капітал – рівнозначну вагу має основний капітал. Процес формування його оптимального складу та структури не лише визначає рівень капіталоозброєності та продуктивності праці, а й здатність підприємств встояти в конкурентній боротьбі на вітчизняному та світовому ринках аграрної продукції. Нині, в епоху науково-технічного прогресу, інноваційних технологій та інформаційної економіки, роль основного капіталу ще більше зростає, а тому стабілізувати та підвищити ефективність аграрного виробництва без належного забезпечення основним капіталом не видається можливим. Тому виникає необхідність дослідження процесів формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств у сучасних умовах.

Основний капітал не залишається поза увагою сучасних зарубіжних учених, зокрема К. Макконнелла [2], С. Брю [2], П. Семюелсона [3].

Проблемам формування, відтворення та використання основного капіталу аграрних підприємств приділяють увагу українські вчені-економісти. Так, організаційні та методичні засади оцінки основних засобів, проблеми практики їхньої переоцінки досліджено І. Левицькою [4], Л. Ловінською [5], Г. Підлісецьким [6] тощо.

Питанням державної підтримки матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств присвячено наукові дослідження О. Захарчука [1], Могилової [10], О. Олійника [8]. Методи та програми технічного оснащення сільського господарства вивчав О. Петриков [9].

Однак орієнтація на динамічне ринкове середовище та інноваційний розвиток аграрного сектору економіки актуалізують необхідність продовження досліджень аналізу забезпечення процесу формування оптимального складу та структури основного капіталу, його розширеного відтворення, підвищення ефективності використання тощо.

Більшість учених, що досліджують проблеми формування, відтворення та ефективності використання основного капіталу аграрних підприємств України, спільні в тому, що на сьогодні забезпеченість їх основним капіталом є незадовільною як у кількісному, та і в якісному плані [9, с. 56]. Також наголошується на тому, що значно нижчою за нормативну є частка основного капіталу в структурі авансованого капіталу в аграрний сектор, яка, відповідно до технологічних нормативів, повинна становити 40%, у тому числі для виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції – 20-40% [13, с. 58].

На сьогодні в Україні аграрний сектор у достатній кількості забезпечений земельними та трудовими ресурсами, однак незадовільною залишається забезпеченість основним капіталом, зокрема його активною частиною. Так, якщо у 2000 р. частка основного капіталу аграрних підприємств у структурі

основного капіталу підприємств за всіма видами економічної діяльності становила 11,8%, у 2005 р. – 6,0%, то у 2020 р.– 5,1% (табл. 1).

Таблиця 1

Показники використання основних засобів (ОЗ) в аграрному секторі економіки України

Показник	Рік					2020 у % до 2000
	2000	2005	2010	2015	2020	
Валова продукція с.-г. – всі категорії господарств, млрд. грн. (в цінах 2016 р.)	362,1	431,0	467,5	596,8	612,1	169,0
Валова додана вартість с.-г., млн. грн. (у поточних цінах)	29421	40542	82948	239806	388428	у 13,2 р.
Середньорічна вартість ОЗ – всього, млн. грн.	828822	1276201	664886	764357	1003760	121,1
у т.ч. в сільському господарстві	97471	76034	113388	205575	500315	513,3
Частка с.-г., %	11,8	6,0	1,7	2,7	5,0	+6,8
Вартість введених у дію нових основних засобів – всього, млн. грн.						у 15,9 р.
в т.ч. у сільському господарстві	23726	70497	122572	216670	376384	у 14,6 р.
частка с.-г., %	3107	6471	8191	20821	45401	р. +10,8
	1,3	9,1	6,7	9,6	12,1	
Ступінь зносу основного капіталу у с.-г., %	47,3	52,2	40,8	38,9	40,2	-7,1

Джерело: використано дані Держстату України за відповідні роки

Як бачимо, протягом аналізованого періоду спостерігається чітка тенденція до зменшення питомої ваги основного капіталу аграрних підприємств у структурі основного капіталу підприємств за всіма видами економічної діяльності. За період з 2000 р. до 2005 р. вартість основного капіталу аграрних підприємств зменшилася на 22%. Проте, починаючи з 2005 р., спостерігаємо тенденцію до зростання вартості основного капіталу. Так, у 2020 р., порівняно з 2005 р., вартість основного капіталу аграрних підприємств зросла у 6 разів, а порівняно з 2000 р. – більш ніж у 5,2 рази. Протягом аналізованого періоду зберігається тенденція до зростання вартості введених у дію нових об'єктів основного капіталу. Так, у 2000 р. вартість введених у дію

нових об'єктів основного капіталу становила 3107 млн грн, у 2005 р. вона зросла більш ніж у 2 рази і становила 6471 млн гривень. У 2020 р., порівняно з 2000 р., вартість введених у дію нових об'єктів основного капіталу зросла в 14,6 рази і становила 45401 млн грн. Незважаючи на це, на досить високому рівні залишається ступінь зносу основного капіталу аграрних підприємств. Так, у 2000 р. ступінь зносу основного капіталу аграрних формувань становив 48,3%, у 2005 р. – 50,6%, у 2013 р. – 34,2%, а в 2020 р. – 40,2%, тобто більш ніж третя частина основного капіталу аграрних підприємств зношена.

Проаналізувавши показники забезпеченості та ефективності використання основного капіталу аграрних підприємств України, протягом аналізованого періоду спостерігалася тенденція до їх зростання (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників забезпеченості та ефективності використання основного капіталу аграрних підприємств України

Показник	Рік				2020 у % до 2000
	2000	2005	2010	2020	
Капіталоозброєність праці, тис.	34,7	52,1	138,1	198,6	у 5,7 рази
Капіталозабезпеченість на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	241,8	195,5	280,9	408,2	168,8
Продуктивність праці, тис. грн	87,6	200,0	380,4	857,2	у 9,8 рази
Капіталовіддача, грн	1,6	2,4	1,8	1,3	81,3
Рівень рентабельності основного капіталу, %	-	11,4	15,5	15,3	x

Джерело: Розрахунки автора на підставі [11, с. 77; 12. с.225]

Так, у 2020 р., проти 2000 р., капіталоозброєність праці підвищилась у 5,7 рази, підвищились також капіталозабезпеченість сільськогосподарського виробництва та продуктивність праці, відповідно на 68,8% та у 9,8 рази.

Однак, варто зауважити, що це зростання відбувалося за рахунок екстенсивних факторів. Так, зростання капіталоозброєності праці відбулося за

рахунок того, що протягом аналізованого періоду чисельність працівників зменшилася майже у чотири рази, тоді як вартість основного капіталу зросла більш ніж у 5,2 рази. Дещо кращою можна вважати ситуацію зі зростанням продуктивності праці, оскільки протягом аналізованого періоду вартість валової продукції сільського господарства зросла на 69,0%.

Варто зазначити, що показники ефективності використання основного капіталу є досить низькими. Так, протягом аналізованого періоду капіталовіддача скоротилася на 18,7%, хоча чіткої тенденції до її рівня не спостерігається. Найвищою капіталовіддача була у 2005 р., що пояснюється найнижчою вартістю основного капіталу. Рівень рентабельності основного капіталу у 2020 р., порівняно з 2005 р., зріс лише на 3,9 пункти.

Для забезпечення оптимального процесу формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств за умов обмеженості внутрішніх і зовнішніх джерел відповідно до забезпечення сталого розвитку сільських територій і структурних змін в аграрному секторі вважаємо за необхідне:

- забезпечити вищий рівень фінансування техніко-технологічного переобладнання аграрного виробництва порівняно з питомою вагою аграрного сектору у валовій доданій вартості країни;
- удосконалити напрями, форми та розміри державної фінансової підтримки аграрних виробників із застосуванням обґрунтованих еквівалентних цін на аграрну продукцію;
- сприяти розвитку вітчизняного аграрного машинобудування;
- збільшити фінансування наукових досліджень у галузі розроблення і вдосконалення тракторів та іншої техніки з метою підвищення їх конкурентоспроможності;
- провести реформування амортизаційної системи в інвестиційному напрямі стимулювання створення та використання за призначенням амортизаційного фонду шляхом акумулювання амортизаційних коштів на окремому банківському рахунку;

- сприяти залученню інвестицій з інших галузей економіки та прямих іноземних інвестицій через створення сприятливого інвестиційного клімату за рахунок відповідних заходів, зокрема розроблення стабільної нормативно-правової бази, прийняття законодавчих актів про правила вивезення капіталу, стимулювання іноземних інвесторів, формування ринку цінних паперів тощо.

Список використаних джерел

1. Захарчук О. В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України та їх модернізація. Економіка АПК. 2016. С. 72-79.
2. Макконнелл К. Р. Экономикс : принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. Київ. Хагар-Демос. 1993. 785 с.
3. Семюелсон Пол А. Макроекономіка / Пол А. Семюелсон, Вільям Д. Нордгауз ; пер. з англ. Київ. Вища школа. 1994. 415 с.
4. Левицька І. Відтворення основних засобів : теорія і практика : моногр. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2010. 272 с.
5. Ловінська Л. Оцінка в бухгалтерському обліку: Київ. КНЕУ, 2006. 256 с.
6. Підлісецький Г. Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення. Економіка АПК. 2010. № 12. С. 41-47.
7. Олійник О. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств. Економіка АПК. 2012. № 7. С. 95-100.
8. Петриков О. Здаєш машину – отримуєш дисконт на нову. Петриков Урядовий кур'єр. 2011. № 3.
9. Черевко Г. В. Особливості сучасного етапу формування матеріально-технічної бази сільського господарства України. Організаційно-економічні та правові проблеми розвитку сільського господарства та сільських територій : Зб. наук. доп. та ст. [За ред. проф. Ю. Губені]. Українські технології. 2012. 467 с.
10. Могилова М. М. Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. М. Могилова, Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько. Економіка АПК. 2012. № 1. С. 55-61.
11. Статистичний щорічник України за 2013 рік. Київ. Державна служба статистики України. 2014. 527 с.
12. Статистичний щорічник України за 2020 рік. Київ. Державна служба статистики України. 2021. с.
12. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК : навч. посібник. Київ. Знання. 2006. 339 с.
13. Основні засоби України за 2013 рік. Стат. бюлетень. Київ. Держстат України. 2014. 19 с.

14. Основні засоби України. Наявність і рух матеріальних активів за видами економічної діяльності за 2020 рік. Київ. Держстат України. 2021.

УДК 657.42

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ

Талавириця Микола Петрович

д. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії
факультету аграрного менеджменту Національного університету
біоресурсів і природокористування України
тел.098-418-69-65, talanik@nubip.edu.ua.

Прогнозування розвитку державного резерву в довгостроковому періоді на основі моделі формування і підтримки мінімальних запасів сирової нафти та нафтопродуктів в Україні» проаналізовано перспективи зберігання, закладення та реалізації продукції з державного резерву та запропоновано модель розвитку державного резерву в довгостроковому періоді з урахуванням удосконалення відповідних організаційно-економічних механізмів.

При розробці моделі за часовим горизонтом використано економічні прогнози, які класифікують на оперативні, короткострокові, середньострокові та довгострокові. У соціально-економічних прогнозах встановлений такий часовий масштаб: оперативні прогнози – до 1 міс., короткострокові – до 1 року, середньострокові – на кілька років і довгострокові – від 5 до 15–20 років.

За результатами досліджень запропоновано модель формування і підтримки мінімальних запасів сирової нафти та нафтопродуктів в Україні, яка визначає: рівень і структуру мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів у кількісному обсязі, розрахованих відповідно до вимог Директиви 2009/119/ЄС за методом та процедурами, викладеними у Додатках I та III до цієї Директиви, та умовами, визначеними Регламентом (ЄС) № 1099/2008; співвідношення державних запасів і запасів, що належать суб'єктам господарювання, які працюють на ринку нафти і нафтопродуктів; центральний орган, який реалізує державну політику у сфері

формування та функціонування МЗНН; джерела фінансування створення, зберігання та оновлення запасів.

Розраховано рівень мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів на випадок надзвичайних ситуацій, який встановлюється на рівні 90 днів середнього добового чистого імпорту, оскільки Україна є імпортером нафти і нафтопродуктів.

Для більш точного прогнозу запропоновано встановити співвідношення між дизельним паливом і бензинами в запасах, на підставі аналізу їх внутрішнього споживання в державі, у пропорції 62:38. Аналіз ринку споживання нафти і нафтопродуктів в Україні, який наведено у другому розділі, вказує на те, що державні запаси і запаси, що створюються суб'єктами господарювання, які працюють на ринку нафти і нафтопродуктів, встановлюються у співвідношенні 30:70.

Для оперативного управління процесом залучення фінансування, поетапного накопичення МЗНН, їх зберігання, оновлення створюється Центральна компанія з управління запасами за змішаною формою управління, а саме: 70 % – голосів у держави, 30 % – голосів в учасників ринку (без блокуючих повноважень) власність учасників ринку (без блокуючих повноважень).

Розблокування МЗНН, у разі виникнення для цього підстав, здійснюється виключно за рішенням Кабінету Міністрів України в межах Плану реагування на надзвичайні ситуації на ринку нафти і нафтопродуктів.

Задля уникнення та попередження потенційних енергетичних криз Європейський Союз та країни, які підписали угоду про асоціацію з ним, погодилися діяти в межах директиви 2009/119/ЄС, яка покладає зобов'язання на всі країни-учасниці цієї директиви створити та підтримувати мінімальні запаси сирої нафти та паливних продуктів.

Створення двомісячного запасу нафтопродуктів є одним з пунктів підписаної угоди з ЄС відносно покращення стану енергетичної безпеки. Однак, слід зауважити, що виконання і реалізація цього проекту потребує значних

фінансових витрат, оскільки як показує вітчизняний досвід енергетична безпека кошторисний проєкт з низькою ймовірністю повернення вкладених коштів.

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновки: по-перше: встановлено, що відповідно до ступеня відкритості української економіки значним чинником впливу на рівень цін оптового та роздрібного ринків дизельного палива є флуктуації світових ринкових цін на нафту, які посилюються внутрішнім оптовим ринком з лагом у 6 діб та згладжуються роздрібною торгівлею. У результаті проведеного регресійного аналізу щодобової динаміки цін дизельного палива внутрішнього оптового ринку виявлено, що 84 % дисперсії цін визначається курсовою динамікою долара США та цінами на нафту на світовому ринку, які з лагом в 6 діб впливають на оптові ціни. Підкреслено, що маргінальне зростання цін перевищує зростання пояснюючих змінних (ціни нафти, курсу долара). Доведено, що надлишок роздрібною торгівлі становить приблизно 20 %, з яких 3,4 % – ПДВ, що створюється в роздрібній торгівлі. За наявності значних флуктуацій цін на нафту звичайний роздріб слугує демпфером між виробниками та споживачами, зменшуючи норму власної прибутковості.

По друге: при аналізі роздрібною торгівлі виявлено часовий тренд, який описує зростання цін на 1 л дизельного палива зі швидкістю 11,7 %, що суттєво менше від темпів інфляції в країні за цей проміжок часу (23 %). Дослідження щомісячних даних спостережень за обсягами продаж дизельного палива в Україні, виявили наявність значної сезонної компоненти. Обсяг продажу зростає з липня по жовтень та зменшуються з грудня по березень. З використанням моделі економетричної динаміки обсягів продажу дизельного палива визначено, що 50 % дисперсії зумовлено сезонними флуктуаціями попиту, а 50 % – ціновими. Причому зростання ціни 1 л дизельного палива на 1 грн веде до зменшення обсягу на 2,1 млн л, при середньому обсязі продажу 115 млн л. Коефіцієнт еластичності обсягу продажу по ціні, який дорівнює – 0,41.

По третє: За даними економетричних досліджень здійснено оцінку зростання цін на 1 л дизельного палива, зменшення попиту та величину надходжень до бюджету внаслідок впровадження додаткового акцизу величиною від 10 до 100 €. Цьому діапазону акцизів відповідає величина додаткових надходжень від 11 до 110 млн €. Для прогнозу ціни та обсягу продажу використано модель ARIMA – авторегресійна інтегрована модель ковзної середньої, яка задається трьома параметрами: порядок авто регресії, порядок різницевого оператора для приведення процесу до стаціонарності і порядок ковзної середньої, яка будується на підставі похибок оцінок процесу, однак в обсязі продажу існує сезонна компонента, яка також задається із зсувом у 12 місяців. Попередні оцінки надходжень від додаткового акцизу базувалися на усереднених на всьому інтервалі дослідження характеристиках щомісячного обсягу продажу та цін. Однак як показав розроблений прогноз за допомогою моделі ARIMA, незважаючи на наявність сезонності, прослідковується тенденція до деякого зменшення обсягу продажу, яка супроводжується зростанням ціни за 1 л дизельного палива. За даними прогнозів обсягу продажу і цін на один рік, розраховано оцінки надходжень коштів від додаткового акцизу на продаж дизельного палива, при цьому використовується середньорічний обсяг продаж 1150 млн л (977,5 тис. т) і середньорічна ціна 30,4 грн/л. Внаслідок зменшення обсягів річного продажу за даним прогнозом (модель ARIMA) зменшився й обсяг надходжень від додаткового акцизу на 14–15 %.

Список використаних джерел

1. Талавира М. П., Ващенко В. В., Пащенко О. В., Талавира О. М. Формування державного резерву для розвитку економіки України: [колективна монографія]. К., 2017. 260 с.
2. Талавира М. П., Ващенко В. В. Вплив державного резерву на розвиток економіки України: [колективна монографія]. м. Ніжин, 2016. 254 с.
3. Ващенко В. В. Вплив державного резерву на формування цінових коливань в економіці на ринку нафтопродуктів. Науковий журнал «Біоекономіка та

аграрний бізнес». 2019. Т. 10, № 1. С. 24–29. (Здобувачем розроблено механізм згладжування цінових коливань на ринку нафтопродуктів з метою встановлення рівноважної ціни попиту та пропозиції).

4. Ващенко В. В. Державний матеріальний резерв України: проблеми та перспективи функціонування. Вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2018. Вип. 290. С. 251–259.

5. Ващенко В. В. Аналіз ринку нафти та нафтопродуктів в Україні. Землеустрій, кадастр та моніторинг земель. 2018. Вип. № 3. С. 86–93.

УДК 338.432; 330.332; 658.589; 338.24; 65.012.45

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У СИСТЕМІ КООРДИНАТ "ІНФОРМАЦІЯ-ЕНТРОПІЯ": ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Юшин Сергій Олександрович

доктор економічних наук, професор, головний науковий
співробітник ННЦ „Інститут аграрної економіки” НААНУ
e-mail: saykiev@ukr.net, телефон: 093-603-15-74

Сучасна цивілізація швидкими темпами входить до стану Глобального інформаційного суспільства (ГІС). Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (№ 537, 2007 р.) актуалізував питання залучення інвестицій і створення національних інноваційних структур. Але «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України (№ 67-р, 2018 р.) визнала факт недостатнього володіння вітчизняними керівниками як інноваційним, так й інвестиційним менеджментом. Варто нагадати, що у 2007 р. затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1158 «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року у розділі IV.2 наголосила на формуванні інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрного сектору. Зрозуміло, що інвестиційно-інноваційна модель є більш складною порівняно із окремими моделями (інвестиційною та інноваційною). Якщо керівники недостатньо володіють окремими моделями, то логічним буде

передбачити, що вони ще гірше володітимуть їх спільним (інтегрованим) варіантом, що стане на заваді його практичне запровадження.

У теоретичному плані аспекти інвестиційного та інноваційного розвитку аграрного сектору досліджувалися багатьма вітчизняними вченими. Так, П.Т. Саблук проводив наукове обґрунтування аграрного інноваційного розвитку [1]. М.І. Кісіль вивчав галузевий макроекономічний інвестиційний процес [2]. В.П. Рибачук досліджував проблемні аспекти формування інноваційної моделі АПВ регіону [3], а Г.М. Калетнік – концепцію механізму переходу АПВ на інноваційну модель розвитку [4]. І якщо провести огляд досліджень публікацій у даній сфері, стане цілком виразним те, що переважні більшість досліджень у ній стосується інвестиційної чи інноваційного її складової. Безумовно, серед публікацій присутні й ґрунтовні розробки, орієнтовані на інтеграцію згаданих складових [5-7], але їх змість вказує на незавершеність профільного правового середовища: виникає необхідність інституціональної корекції інвестиційного середовища та інститутів, що пов'язані з інвестиціями та інноваціями. ... Загалом, в Україні діючий механізм інноваційно-інвестиційної діяльності є неповним і не має достатньої методологічної та методичної основи [7, с. 73].

Будь-яке наукове дослідження має базуватися на історії свого об'єкту. У 1991 р. був прийнятий Закон України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560), де інноваційна діяльність визначена як одна із форм інвестиційної діяльності, що має на меті впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Пільгові умови інвесторам були орієнтовані на технологічне вдосконалення виробництва в АПК. Тобто інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства отримала імпульс своєї конкретизації.

Другий імпульс розпочинається з прийняттям у 2002 р. Закону України «Про інноваційну діяльність» (№ 40), яким був визначений процедурний порядок інноватизації України і форма її зв'язку із інвестиційними заходами. У 2003 р. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (№ 433) до переліку чільних (середньострокових та стратегічних)

пріоритетів ввів й високотехнологічний розвиток сільського господарства.

Інвестиції та інновації сприймаються дослідниками як протилежні явища. Л. Бриллюен стверджує, що інформація є негентропією, де ентропія та інформація повинні розглядатися спільно; ентропія ізольованої системи не може зменшуватися, а постійно зростає [8: 17-24]. Тому управління завжди здійснює свою діяльність у системі координат «інформація-ентропія»: „і, і’”. Тобто, діалектик, за Аристотелем, має зорієнтувати керівників і законодавців на те, що необхідно насамперед дослідити – із чого складається проміжне між протилежностями, яке саме з них й складається [9: 267-268]. Відповідно, пошук проміжного між інвестиціями та інноваціями стає вельми актуальним.

Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) наголосила на пріоритетах структурно-інноваційної моделі, де як мінімум 70-80 % інвестицій мають бути інноваційними [10]. Певні сподівання стосовно конвергенції інвестиційного та інноваційного потенціалу України відбулися з утворенням Державного агентства України з інвестицій та інновацій (Указ Президента України № 1873, 2005 р.). Але реалії були такі, що Кабінет Міністрів України у 2005 р. створив Український центр сприяння іноземному інвестуванню, у 2007 р. затвердив Положення про Національне агентство екологічних інвестицій України та порядок затвердження інвестиційних програм і проектів будівництва та проведення їх державної експертизи. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації». (Постанова Верховної Ради України № 1244, 2007 р.) з огляду на ситуацію у цій сфері дала свою оцінку її негативного стану, обумовленого що: Не виконуються положення Указу Президента України від 20 квітня 2004 року № 454 «Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави» та Постанови Верховної Ради України від 16 червня 2004 року № 1786-IV «Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в

Україні» щодо фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств, які мають стратегічне для економіки та безпеки держави значення; не стимулюються інвестиції в інноваційну сферу; ефективна діяльність Державного агентства України з інвестицій та інновацій блокується невиконанням Указу Президента України № 1873 у частині приведення нормативно-правових актів у відповідність із цим Указом; нереалізовані положення Закону № 40 щодо організації системи управління інноваційними процесами. Тому й донині інвестиційно-інноваційна модель розвитку аграрного сектору існує практично на папері через асиметрію у правових передумовах реалізації окремих інвестиційного та інноваційного потенціалів.

Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 595-р (2019 р.) Стратегія сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року серед основних викликів (перешкод) для створення сприятливих умов для залучення приватних інвестицій у сільське господарство виділяє стримуючі інновації фактори: незавершеність системи управління інноваційними ризиками та розробки методики оцінки їх впливу у сільському господарстві. Разом з тим, прийнятий у 2020 р. Закон України № 1116 «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» та комплементарні до нього акти Кабінету Міністрів України (Про затвердження вимог до техніко-економічного обґрунтування інвестиційного проекту із значними інвестиціями. Постанова № 515, 2021 р.; Про затвердження методології розрахунку обсягу державної підтримки для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями. Постанова № 714, 2021 р.) взагалі не містить ніяких згадок про інноваційну їх складову. Хоча Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 526-р, 2019 р.) досить конкретно містить ті аспекти, які безпосередньо орієнтовані на інвестиції.

Нові можливості реалізації інвестиційно-інноваційної моделі містяться у процесах інформатизації і цифровізації. Цифрові аспекти інформатизації в

Україні набули нового звучання після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Безумовно, усі вищенаведені правові акти створили дієві передумови для реалізації настанов прийнятого у 2021 р. Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (№ 1667), де визначені організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті – системи, що запроваджується з метою залучення інвестицій і т.і. Настанови Закону № 1667 збігаються з положеннями «Національної економічної стратегії на період до 2030 року» (постанова Кабінету Міністрів України № 179, 2021 р.), яка констатує, що стрімкий розвиток цифрової економіки створив виклики і нові можливості для України, у тому числі для реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів.

Висновок. Наведений вище матеріал свідчить про високу актуальність гармонізації складових інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрного сектору шляхом прийняття системно узгоджених між собою правових актів з врахуванням стратегічних національних викликів, обумовлених інтеграцією України у світову економіку на засадах її сталого розвитку та цифровізації.

Список використаних джерел

1. Саблук П.Т. Наукове обґрунтування інноваційного розвитку в аграрній сфері // Економіка АПК. - 2021. - № 6 - С. 16-19.
2. Кісіль М.І. Макроекономічний інвестиційний процес у сільському господарстві України // Економіка АПК. - 2021. - № 9 - С. 19-23.
3. Рибачук В.П. Проблемні аспекти формування інноваційної моделі АПВ регіону // Економіка АПК. - 2016. - № 9 - С. 109-111.
4. Калетнік Г.М. Науково-навчально-виробничий комплекс як концепція механізму переходу агропромислового виробництва на інноваційну модель розвитку // Економіка АПК. - 2013. - № 9 - С. 5
5. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. // Економіка АПК. 2018. № 11. С. 9–18.
6. Присяжнюк М.В., Петриченко В.Ф. Концептуальні засади інноваційно-інвестиційного розвитку Національної академії аграрних наук України // Економіка АПК. - 2013. - № 4 - С. 3
7. Столярчук Н.М., Сергєєва Н.В., Хіоні Г.О. Удосконалення

інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні /
// Економіка АПК. - 2019. - № 9 - С. 69

8. Бриллюэн Л. Научная неопределенность и информация / Пер. с англ.
М.: Мир, 1966. 271 с.

9. Аристотель. Соч. в 4-х т. Т.1. – М.: Мысль, 1976.

10. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / К.: Держкомстат України, 2004.

УДК: 336.717.061:338.432

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Патика Наталія Іванівна,
докторка економічних наук, професорка,
завідувачка відділу соціально-економічного розвитку сільських територій,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ,
E-mail: n_patyka@ukr.net

Однією з необхідних передумов ефективного функціонування сільського господарства України є його забезпечення фінансовими, в тому числі й кредитними ресурсами, без яких неможлива глибока структурна перебудова й відбудова галузі в повоєнний період. Їхнє використання має сприяти забезпеченню потреб в необхідних матеріалах, технологіях, матеріально-технічному оснащенню, стимулювати розвиток економічно ефективних та конкурентоспроможних товаровиробників.

На відміну від інших галузей національного господарства, сільське господарство має певні характерні особливості, що визначаються природно-кліматичними та соціально-економічними факторами, а саме сезонністю виробничого процесу, наявністю розриву між вкладенням коштів у виробничий процес та їх надходженням від реалізації виробленої продукції, безперервністю процесів відтворення, низьким рівнем фондоозброєності праці, високим фізичним і, головне, моральним зносом засобів виробництва,

високим ступенем ризикованості тощо. Все це зумовлює потребу в значних обсягах фінансування, особливо враховуючи сучасні реалії, коли в умовах російсько-української війни, вітчизняні сільськогосподарські підприємства не мають достатньо власних фінансових ресурсів для забезпечення операційної діяльності, несуть значні втрати, а залучення приватних інвестицій взагалі неможливе.

Навіть у довоєнний період обсяги інвестування в галузь стабільно знижувалися. Так, за період 2019–2021 рр. обсяги капітальних інвестицій в сільське господарство України зменшилися на 16,1%, а прямі іноземні інвестиції (ПІІ) взагалі були мізерними. Частка іноземних інвестицій в сільське господарство в загальних обсягах ПІІ в Україні становила лише 1,1-1,7%. Причому за аналізований період їх сума зменшилась майже на 17,5%, що свідчить про значний відтік іноземного капіталу з галузі (табл.).

Таблиця

Інвестиції в сільському господарстві України

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Капітальні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство, млн грн	58555	50189	49127,4	83,9
Прямі іноземні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство, млн дол. США (обсяг на 1 січня)	587,2	444,9	484,6	82,5
Капітальні вкладення, млн дол. США	2153	1942	1822	55,6
Валова додана вартість, млн дол. США	12782	13317	14409	112,7
Відношення ПІІ до валової доданої вартості, %	4,59	3,34	3,36	- 1,2 в. п.
Частка капітальних інвестицій у валовій доданій вартості, %	16,8	14,6	12,6	- 4,2 в. п.
Валютний курс, грн./дол. США	27,2	25,85	26,96	99,1

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [1-4] та Національного банку України [5; 6]

Що в свою чергу свідчить про те, що рівень привабливості сільського господарства України для інвесторів, особливо іноземних, досить низький:

високі інвестиційні ризики, недостатня прибутковість на вкладений капітал тощо.

Виправити ситуацію з дефіцитом коштів для функціонування та розвитку підприємств галузі можливо за допомогою різних механізмів кредитування. У зв'язку з воєнним станом, уряд змінив механізм забезпечення кредитної підтримки мікро-, малих та середніх аграрних товаровиробників з оборотом не більше 20 млн євро в рік, що поширюється на підприємства, які обробляють від 100 до 10 тис. га. Також була передбачена компенсація відсоткової ставки за кредитами до 50 млн грн для проведення робіт, пов'язаних з посівом ярих культур. Максимальний розмір державної гарантії за портфельними кредитами було визначено до 80%. В той же час більшість малих господарств, які обробляють до 100 га земель, виявилися недостатньо охоплені банківськими послугами і не мають доступу навіть до базових банківських інструментів. І це в той час, коли станом на початок 2021 р. понад 14 тис. фермерських господарств мали від 20 до 100 га або 29,4% від загальної кількості підприємств із загальною площею 686 тис. га, що дорівнює 3,3% від усіх сільськогосподарських угідь [1].

Постановами Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» [7] та «Про надання державних гарантій на портфельній основі» [8] розширено програму «Доступні кредити «5-7-9%». Кредит під 0% на максимальну суму до 60 млн грн зможуть отримати аграрії протягом дії воєнного стану та місяць після його завершення. Далі кредитна ставка збільшиться до 5%. Строк кредитування за цією програмою залежить від потреб компанії. Збільшено кількість інструментів, які дозволяють банкам надавати такі кредити у разі недостатнього забезпечення позики.

За повідомленням Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2022 р. станом на 17 серпня 2022 р. за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» 29807 сільськогосподарських товаровиробників залучили понад 55,108 млрд грн кредитів. З них під посівну кампанію до 1 червня – на

суму 38,551 млрд грн, за програмою портфельних гарантій 80% – 25,549 млрд грн. В тому числі з 1 червня 2022 р. 11389 аграріїв отримали 16,557 млрд грн. кредитів, з них за програмою портфельних гарантій 80% - 1,501 млрд. грн. Лідерами за обсягами кредитування за цей період є: Вінницька (1,671 млрд грн.), Київська (2,508), Чернігівська (1,629), Хмельницька (1,174) та Сумська (1,069 млрд грн.) області. [9].

Однак проблеми залишаються. Незважаючи на 80% урядові гарантії забезпечення кредиту, банки продовжують дотримуватися довоєнних процедур, правил і вимог до позичальника. Зокрема такі, як: оформлення застави на решту 20% суми кредиту зі значно більшим покриттям застрахованим майном; власний капітал має бути не менше 40%; обов'язкове страхування майбутнього врожаю; надання всього пакету документів (підтвердження прибуткової діяльності за один – два останніх роки, наявність бізнес-плану для новостворених господарств тощо).

Окрім того банки продовжують використовувати паперовий документообіг, що унеможлиблює віддалено в режимі реального часу відкрити рахунок і верифікувати позичальника; не всі відділення банків, що працюють за програмами кредитування з урядом, відкрилися в «зеленій» зоні через відсутність персоналу. До перепон також доцільно віднести й недовіру банків урядовим гарантіям зважаючи на значний дефіцит державного бюджету.

Як наслідок всього комплексу проблем воєнного стану, державна програма кредитування товаровиробників працює зі значними затримками і далеко не для всіх аграріїв, незалежно від розміру земельних активів і форми господарювання. До того ж, як і в довоєнний період, кредитування сільськогосподарських підприємств в основному відбувається за коротко- та середньостроковими договорами, тобто залучені кошти використовуються для покриття сезонних витрат, забезпечення поточної господарської діяльності, як то придбання паливо-мастильних матеріалів, добрив, насінневого матеріалу,

засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів тощо. На жаль, довгострокове кредитування, яке має на меті забезпечення розвитку, модернізації матеріально-технічної бази, технологічного оновлення, знаходиться на низькому рівні. Відповідно удосконалення кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників має відбуватися в першу чергу в напрямку збільшення частки довгострокових кредитів та через розробку нових кредитних інструментів і послуг.

Список використаних джерел

1. Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/arh_vtr_u.htm
2. Сільське господарство України в 2020 році: статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 232 с.
3. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2010–2021 роки : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 129 с.
4. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Залишки за інструментами прямих інвестицій за регіонами, країнами світу та видами економічної діяльності. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5>
6. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=19.08.2021&period=daily>
7. Про надання фінансової державної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (зі змінами і доповненнями). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>
8. Про надання державних гарантій на портфельній основі: постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. №374. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
9. У межах програми «Доступні кредити 5-7-9» аграрії цього року залучили понад 55 млрд грн. кредитів. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/u-mezhah-programi-dostupni-krediti-579-agrariyi-cogorich-zaluchili-ponad-55-mlrd-grn-kreditiv>

УДК 339.13: 634.1.076: 634.7

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Сало Інна Анатоліївна

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу ціноутворення та аграрного ринку,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
+3 8 066 208 60 73,
inna_salo@ukr.net

Недостатні обсяги виробництва плодів садівницькими підприємствами України обумовлені низкою причин. Серед них виділяються основні: низьке фінансове забезпечення, майже повна відсутність залучених коштів, недотримання агротехніки вирощування, зокрема при внесенні мінеральних та органічних добрив, захисті рослин від шкідників та хвороб, що пов'язано з інфляційними процесами в країні (ціни на паливо та отрутохімікати значно підвищились), недостатність сучасних сховищ для зберігання, недоліки у збутовій діяльності, низький платоспроможний попит населення тощо. Відтак, за рахунок сільськогосподарських підприємств місткість ринку формується на 15%. Для повноцінного задоволення потреб споживачів якісною плодовою продукцією протягом всього року, збільшення та урізноманітнення асортименту та сортименту важливе значення має розширення виробництва. З огляду на це особливо актуальними залишаються наукові дослідження щодо формування додаткових джерел інвестицій для садівницьких підприємств.

Державна фінансова підтримка галузі садівництва в Україні здійснювалася тільки шляхом розподілу коштів зі спецфонду: до 2011 р. з 1 %-го, а в подальшому з 1,5 %-го збору згідно із Законом України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства». Ефект від використання

коштів спецфонду щороку зростає. На 1 грн витрачених у 2010 р. коштів отримано виручку від реалізації плодів – 5,46 грн, що в 18 разів більше ніж у 2000 р. У 2012 р. частка валових зборів плодів у сільськогосподарських підприємствах сформована за рахунок державної підтримки становила 90,5 % (327 тис. т). А урожайність закладених садів була вищою у 6,3 раза (7,9 т/га) проти існуючих насаджень і це при тому, що не всі культури вступили у товарне плодоношення, зокрема, кісточкові 2009-2012 рр. посадки та зерняткові 2010-2012 рр. Тобто можна стверджувати, що занепад галузі садівництва вдалося призупинити.

Однак згаданий закон втратив чинність з 2013 р. Кошти, що відраховувалися зі збору до спеціального фонду, почали спрямовуватися до загального. Як наслідок – загальні площі плодоягідних насаджень в Україні скоротилися з 254,9 тис. га в 2012 р. до 224,4 тис. га в 2016 р., тобто на 12 %.

Починаючи з 2017 р. урядом відновлено програму підтримки галузі садівництва 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» та оновлено процедуру розподілу коштів. Протягом 2017-2019 рр. закладено 13,6 тис. га плодкових та ягідних насаджень.

Обсяг фінансування у 2018 р. склав 395 млн грн, в т. ч. за двома напрямками: компенсація витрат з придбання садивного матеріалу – 261 та будівництво холодильників – 131 млн грн. В 2019 р. у державному бюджеті передбачено фінансову підтримку садівницьких підприємств у розмірі 400,0 млн грн. Слід відзначити, що Міністерством аграрної політики та продовольства України наказ про розподіл коштів за цією програмою було підписано лише на початку другого півріччя 2019 р. Відтак, у першому півріччі 120 млн грн компенсовано сільгоспвиробникам за придбання садивного матеріалу, а в другому – 160, що на 7,3 % більше ніж в 2018 р. Однак на будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем,

сортувальних ліній, морозильних камер дісталось на 8% менше ніж в минулому році – 120 млн грн [1].

Спостерігається суттєва варіація у фінансуванні регіонів. Так, у 2018 р. найбільше коштів було сконцентровано в семи областях України: Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Київська, Львівська, Хмельницька, Чернівецька – 70,7 % (279,1 млн грн). В середньому на одне підприємство за першим напрямом фінансування припадало 2,3 млн грн, тоді як за другим в 6,3 рази більше – 14,5 млн грн. Підприємства, які фінансувалися за обома напрямами (5 одиниць) отримали більше, ніж по 16 млн грн. Тобто у 9 підприємств із 171 сконцентровано 35 % загальної суми фінансової підтримки садівницьких підприємств.

У 2019 р. у першому півріччі 50,2 млн грн, а це 42 % фінансування зосередилося у 29 сільгосвиробників Київської та Закарпатської областей. В другому півріччі затверджено перелік суб'єктів господарювання, які мають право на отримання компенсації витрат, пов'язаних з будівництвом холодильників з регульованим газовим середовищем – це ТОВ «Сади Дніпра», ФГ «Сам+», ТОВ «Молодіжна аграрна спілка» – 53,8 млн грн. Ємність холодильників цих господарств становить 4976 т. Також Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України передбачено зміни до нормативів, у межах яких проводиться компенсація у виноградарстві, садівництві і хмелярстві [2].

У результаті вступу у товарне плодоношення молодих садів спостерігається збільшення обсягів виробництва плодів та ягід у сільськогосподарських підприємствах за останні десять років – на 22,3 % (у 2020 р. – 340,5 тис. т). Однак відтворення багаторічних насаджень, поки що, залишається недостатнім, оскільки площі вибуття старих насаджень практично в 2 рази більші. Найбільш помітне підвищення індексів вибуття насаджень кісточкових культур в 2014-2015 рр. Це свідчить про значну перевагу площ вибуття (9,2 тис. га) порівняно з площами посадки (0,8 тис. га)

– в 11,5 разів. На нашу думку, найбільш необхідна підтримка виробників у закладанні саме садів кісточкових культур. Обсяги виробництва цих плодів сільськогосподарськими підприємствами в країні в 2019 р. становили 17,7 тис. т, а це лише 0,4 кг на особу (при раціональній нормі споживання 16 кг у рік).

Через недостатньо відпрацьований механізм розподілу коштів, протягом року змінювалися напрями їх використання, що не сприяло досягненню поставленої мети – раціонального продовольчого забезпечення населення.

До того ж не було передбачено фінансування витрат з проведення науково-технічних досліджень та здійснення розробок у садівництві, а також витрат, пов'язаних зі зміцненням матеріально-технічної бази галузевих наукових закладів та їх дослідних господарств, тоді як на ці заходи законодавчо передбачено до 5 % виділених коштів згідно п. 4 Постанови №587 [3].

У 2020 р. фінансова підтримка садівництва, виноградарства та хмелярства здійснювалася за програмою 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників». Запланована сума підтримки склала – 400 млн грн (по факту виплачено 290 млн грн).

Це часткова компенсація вартості придбання садивного матеріалу (200 млн грн), спорудження шпалери і встановлення систем краплинного зрошення, нове будівництво та реконструкція холодильників, цехів – 54,8 млн грн, придбання ліній товарної обробки плодів та ягід виробниками, придбання техніки та обладнання (зокрема іноземного) – 35,2 млн грн. Компенсація вартості насаджень становить в межах до 80%, решта напрямів фінансується у розмірі до 30%, обмеження розміру підтримки складає – до 25 млн грн одному суб'єкту з урахуванням пов'язаних осіб.

У 2021 р. розмір фінансової підтримки становить 450 млн грн, причому компенсація вартості насаджень становить, як і раніше, до 80%, а решта напрямів фінансується у більшому, ніж у попередні роки розмірі – до 50% (крім придбання техніки та обладнання (зокрема іноземного) – до 30%). До

того ж один сільгоспвиробник, скориставшись програмою, може розраховувати на фінансову підтримку до 60 млн грн.

У державному бюджеті на 2022 р. також планувалася і вважалася однією з пріоритетних (до початку воєнного стану в країні) фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства.

Існують певні виклики та ризики подальшого поступу вітчизняного плодоягідного ринку, вплив внутрішніх та зовнішніх чинників. До воєнного стану в країні ланка переробної плодоягідної продукції активно розвивалася, зростали обсяги переробки та експорту продукції з доданою вартістю.

Але, основні проблеми переробної ланки ринкового ланцюга залишилися невирішеними: висока вартість обладнання для зберігання плодів та ягід; низька якість переробної плодоягідної продукції; відсутність належної державної підтримки; відсутність довгострокового співробітництва для поставок на міжнародні ринки; висока вартість сертифікації продукції; складність інвестування, маркетингу для виходу на світові ринки збуту [4].

Істотними ризиками щодо зниження пропозиції на вітчизняному плодоягідному ринку в 2022 р. (через воєнний стан в країні) є можливе зменшення попиту у зв'язку зі зниженням купівельної спроможності населення та здорожчання для товаровиробників таких основних складових собівартості як мінеральні добрива та пально-мастильні матеріали, що вплине на формування обсягів виробництва в перспективі.

На основі проведених досліджень вважаємо, що в подальшому є необхідність: перегляду та удосконалення на державному рівні механізму розподілу коштів на закладення молодих садів та ягідників і догляд за ними як за регіонами, так і між окремими товаровиробниками; передбачення напряму часткової компенсації вартості облаштування багаторічних насаджень захисними обладнаннями, зокрема, протиградовими сітками; залучення галузевих наукових закладів для встановлення оптимально-необхідних, для достатнього продовольчого забезпечення населення, обсягів та напрямів

фінансування; розробки цільової програми з довгостроковою спрямованістю державної підтримки галузі садівництва на базі використання інноваційних екологічнобезпечних технологій вирощування плодів та ягід.

Список використаних джерел

1. Про визначення напрямів державної підтримки розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства на 2019 рік : затв. наказом М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 17.12.2019 р. №711-19. URL : <https://dialog.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=9a364a5c-7434-4e99-bb08-50ea1a5a2fef&tag=VistavkovoiarmarkovaDiialnistUKrainakh-OsnovnikhPartnerakhUkraini&fNum=711-19> (дата звернення 10.08.2022 р.)

2. Про внесення змін до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20 березня 2018 року № 151 НА : затв. наказом М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 29.11.2019 р. №461-19. URL : <https://dialog.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=9a364a5c-7434-4e99-bb08-50ea1a5a2fef&tag=VistavkovoiarmarkovaDiialnistUKrainakh-OsnovnikhPartnerakhUkraini&fNum=461> (дата звернення 10.08.2022 р.)

3. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.2005 р. № 587 (зі змінами) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2005-%D0%BF>

4. Сало І.А., Клименко М.В. Аналіз поточної кон'юнктури ринків плодоовочевої продукції в Україні. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 101 с.

УДК 338.432; 330.332

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Зоря Олексій Петрович,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів банківської справи та страхування
Полтавського державного аграрного університету
oleksii.zoria@pdaa.edu.ua

Зоря Світлана Петрівна

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавського державного аграрного університету
svitlana.zoria@pdaa.edu.ua

Мауер Діана Романівна

Фахівець науково-дослідного сектору
Полтавського державного аграрного університету
+380951317555, dianamauer@ukr.net

На сьогодні, сучасний стан сільських територій характеризується високим рівнем бідності спричиненим відсутністю виробництва, сфери послуг, торгівлі та значним відтоком населення, тому вони не викликають інтересу ні для суспільства, ні для економіки, ні для держави, проте, на нашу думку, саме від розвитку сільських територій залежить майбутнє як сільського так і міського населення країни, а отже, вирішення питання розвитку сільського господарства та сільських територій є досить актуальним і перспективним напрямом.

Стійкий розвиток сільських територій передбачає тісний взаємозв'язок економіки, соціуму та навколишнього середовища, при цьому, створюючи умови для розвитку сільського господарства. Оскільки серед основних функцій сільських територій є саме виробнича функція, яка, насамперед, полягає у задоволенні потреб населення в сировині та готовій сільськогосподарській продукції, і основним завданням їх сталого розвитку є створення сільськогосподарських систем, які здатні формувати економічний оборот місцевих ресурсів шляхом розвитку конкурентоспроможного та

екологічно-орієнтованого сільського господарства, диверсифікації виробництва, модернізації виробничої інфраструктури, вважаємо, що одним з найбільш ефективних шляхів забезпечення прогресивності сільських територій є провадження інвестиційно-інноваційної діяльності.

Необхідність активізації інноваційної діяльності у сільському господарстві зумовлена рядом внутрішніх та зовнішніх факторів, серед яких, на нашу думку, доречно виділили наступні [1]:

- внутрішні: необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності, розширення обсягу продажів, вихід на нові ринки, максимізація прибутків;
- зовнішні: адаптація ведення господарства до нових умов ринкових відносин, загострення конкуренції, кон'юнктурні коливання, удосконалення споживчих потреб, зростання попиту та динаміка ринків збуту.

Однак, здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності з метою розвитку господарства на сільських територіях відбувається в результаті аналізу порівняння їх інтегральних рейтингів за рівнем середньозваженого інвестиційного потенціалу та рівнем інвестиційних ризиків за видами (рис. 1).

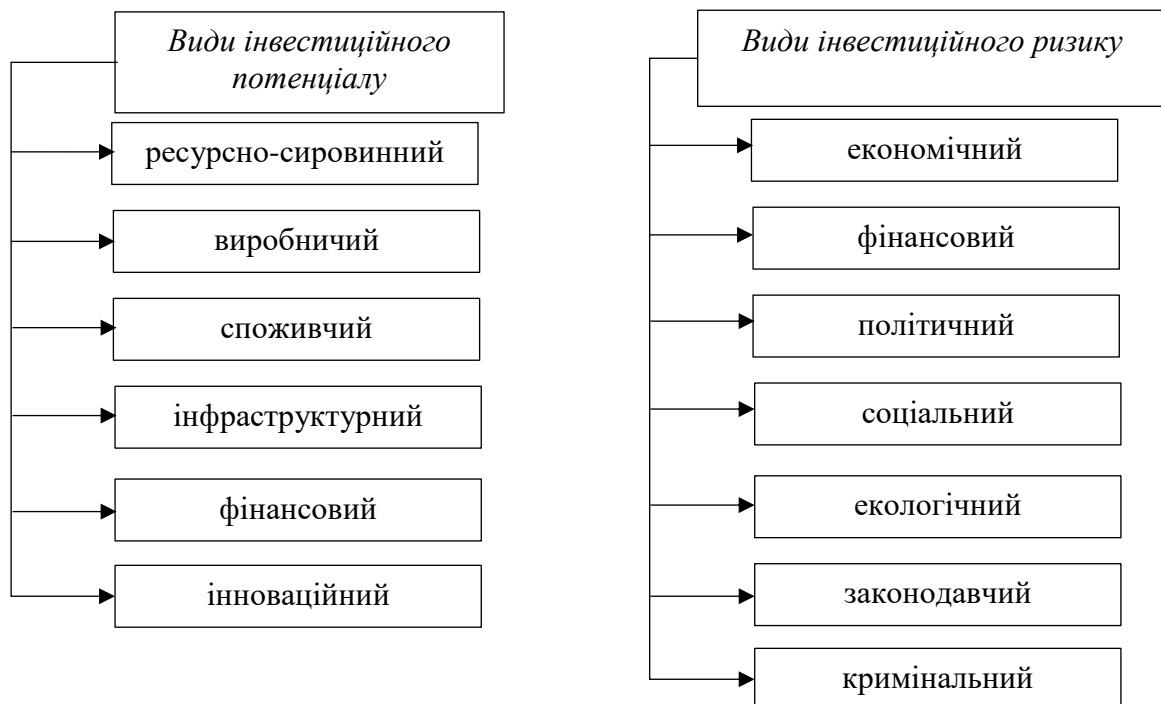

Рис. 1. Види інвестиційного потенціалу сільських територій та супутні їм види інвестиційних ризиків

Успішна реалізація інвестиційно-інноваційної діяльності в сільське господарство створює умови для здійснення комерційно життєздатних проєктів, а також дозволяє залучати населення з низьким доходом до сільськогосподарського сектора в якості виробників, споживачів та працівників [2]. Оскільки інновації характеризуються насамперед результативністю інвестиційних вливань у розвиток національної економіки, забезпечують зміну застарілої техніки та технології виробництва більш продуктивними, екологічно-безпечними засобами виробництва, впровадження інвестиційно-інноваційної діяльності сприяє підвищенню ефективності ведення сільського господарства та раціональному використанню ресурсів. Інвестиційно-інноваційна діяльність має також і соціальний ефект, який виражається покращенням умов праці, її автоматизації, зниженням рівня соціальної напруженості, підвищенням кваліфікації та зростанням доходів у населення сільських територій.

Інвестиції та інновації повинні взаємодіяти як єдина система, від успішного розвитку якої залежить рівень соціально-економічного піднесення та стабілізація розвитку як сільських територій, так і сільського господарства в цілому.

Список використаних джерел

1. Зоря О.П., Бардіна Т.О., Радіонова Я.В. Інноваційний розвиток аграрного виробництва як стратегічний напрям забезпечення інвестиційної привабливості сільських територій. Інфраструктура ринку. 2021. Вип. 53. С. 14-19. URL.: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/53_2021/5.pdf.

2. Мауер Д.Р. Оцінка умов формування інвестиційних проєктів на сільських територіях. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-

конференції, присвяченої пам'яті професора, заслуженого працівника вищої школи Дмитра Мусійовича Фесенка. Полтава : ПДАА, 2021. С.456-459.

УДК 336.027:338.43

ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тулуш Леонід Дмитрович

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
завідувач відділу фінансово-кредитної та податкової політики
ННЦ «Інститут аграрної економіки» м. Київ, Україна
+380933230260; tulush@ukr.net

Економіка України в умовах воєнного стану зіштовхнулась з небаченими загрозами, внаслідок чого вимагає реалізації дієвих заходів підтримки з боку держави, покликаних унеможливити найбільш песимістичні сценарії подальшого її розвитку. Важливою складовою системи таких підтримуючих заходів є інструментарій фіскального регулювання, зокрема послаблення податкового тиску, надання податкових стимулів для розвитку ключових галузей економіки та пріоритетних видів діяльності, спрощення податкового адміністрування, регулювання та підтримка митними, бюджетними, кредитними, страховими методами.

Щодо фіскальної політики в умовах воєнного стану, провідними дослідними центрами [2; 3] встановлено, що вона стосується всіх фінансових інструментів. Не є винятком і регулювання агропродовольчого сектору. Більше того, саме війна висвітлила всі вузькі місця галузі і належне їх врегулювання може стати поштовхом безпрецедентного розвитку.

У податковій сфері, зусиллями вчених ННЦ «Інститут аграрної економіки» та профільних галузевих організацій здійснюється перегляд чинних норм оподаткування і регулювання, приймаються заходи підтримки

бізнесу всіх організаційних форм господарювання та його стимулювання заради гарантування продовольчої безпеки. Так, вдалося посприяти вилученню сумнозвісного п. 23 підрозділу 1 розділу ХХ "Перехідні положення" ПКУ, згідно Закону щодо змін до Податкового кодексу України № 2480-ІХ від 29.07.2022, який був одним з проблемних питань оподаткування доходів фізичних осіб від постачання молока на переробні підприємства. За ним представники ДПС з квітня 2022 року вимагали нарахування 19,5 % (18 % ПДФО та 1,5 % ВЗ) на вартість закупленої податковими агентами (зокрема, переробними підприємствами) сільгосппродукції, що було тягарем для галузі і зрештою, скасовано.

Державна підтримка, попри незначні кошти, закладені у «мирний» бюджет 2022 року, у воєнний час пропонує додаткові кошти за рахунок коштів міжнародних фондів на поворотній і безповоротній основі; гранти для створення бізнесу; новації у програмах підтримки тваринництва, садівництва, малого підприємництва, здешевлення кредитів, компенсації придбання техніки, агрострахування тощо.

Особливу увагу у умовах воєнного стану з боку держави отримує процес формування ланцюгів доданої вартості та комплексна підтримка АПВ. Прикладом є молочний ринок, який ще до війни отримувач найгірші показники у галузі. В умовах зниження економічної активності в Україні внаслідок військової агресії РФ, яка спровокувала розрив господарських взаємозв'язків, виникнення проблем з логістикою, втрату ринків збуту та падіння продажів, законодавці намагались запропонувати дієвий податковий інструментарій державної підтримки економічної активності виробників та переробників молока в Україні.

Наразі, в окремих областях наявні проблеми з логістикою (збут, забезпечення кормами, ветпрепаратами тощо), що зумовлює зниження продуктивності корів (переважно в індустріальному секторі), причому окремі господарства свідомо знижують раціон годівлі через проблеми зі збутом

молока; відбувається втрата частини виробничих потужностей внаслідок військових дій, зниження наявного поголів'я корів [1].

Для запобігання катастрофічному спаду у галузі, було прийнято Закон № 2120, яким, зокрема, розширено межі застосування ЄП 3 групи та надано його платникам преференції у вигляді звільнення від сплати імпортного ПДВ та ввізного мита при ввезенні товарів на митну територію України. Проте, результати проведеного дослідження свідчать, що таке рішення не сформуvalo необхідних точок зростання для представників агропродовольчого сектору економіки. Навпаки, воно призвело до дестабілізації податкових відносин у сфері АПВ та зумовило формування напруги у взаємовідносинах між суб'єктами агропродовольчого ланцюга. А враховуючи надані пільги щодо сплати імпортного ПДВ, відповідне рішення було дискримінаційним по відношенню до вітчизняних виробників продовольчої продукції.

Вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» здійснено моделювання варіантів переходу суб'єктів агропродовольчого ланцюга на сплату ЄП 2 % [4], яке показало, що такий перехід є не вигідним практично кожній ланці. При цьому, підприємства харчової промисловості можуть понести економічні збитки від такого державного рішення навіть у випадку, коли не скористаються наданою "можливістю" переходу на ЄП 3 %. Таке може статися, коли на сплату ЄП 3 групи перейдуть контрагенти - в першу чергу, з числа покупців (мереж).

При цьому стримуючими факторами від переходу на ЄП 2 % є наступні: порядок оподаткування товарних залишків, наявних на момент переходу на ПО 2 %, та нарахованої у період перебування на сплаті ПО 2 % амортизації – у період поновлення реєстрації платником ПДВ після завершення воєнного (надзвичайного) стану; втрата вхідних сум ПДВ – у разі придбання з ПДВ товарно-матеріальних цінностей – у період перебування на сплаті ПО 2 % та їх наявності у період поновлення реєстрації платником ПДВ після завершення

воєнного (надзвичайного) стану; наявність "власного" спеціального режиму оподаткування (ЄП 4 групи) у сільгосптоваровиробників, який є не менш пільговим, ніж ЄП 3 групи; небажання позбавити себе експортного бюджетного відшкодування ПДВ – у виробників експортноорієнтованої рослинницької продукції та молокопереробних підприємств; нарахування ПДВ при імпорті матеріально-технічних ресурсів (пального, засобів захисту та стимулювання росту рослин, ветпрепаратів тощо) – у разі прийняття законопроекту.

З урахуванням вищезазначеного, очевидно, що сподіватись на одночасний перехід усіх суб'єктів агропродовольчого ланцюга на сплату ЄП 2 % не доводиться. Принаймні, фахові розрахунки показують, що і у молочних ферм, і у молокопереробних підприємств відсутнє належне економічне підґрунтя для прийняття відповідного рішення.

Також передбачено зміни до Постанови КМУ «Про надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва» від 24.01.2020 р. №28, що об'єктами підтримки є виключно малі та середні сільськогосподарські товаровиробники яким надається кредитування для здійснення сільськогосподарської діяльності на придбання основних засобів та покриття будь-яких витрат, пов'язаних із провадженням сільськогосподарської діяльності на період дії воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення чи скасування.

Прийнято доповнення до Постанови КМУ «Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі» від 14.07.2021 р. №723 на період воєнного стану за кредитами, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам, а саме, що граничні обсяги державних гарантій не повинні перевищувати 80 % загальної суми зобов'язань за основним боргом за портфелем кредитів банку-кредитора та 80 % за кожним окремим кредитом.

Важливими є питання підтримки аграрного експорту української молочної продукції до країн ЄС [5]. За проведеними дослідженнями ННЦ

«ІАЕ», а також висновками профільних організацій (зокрема, УКАБ), у другому кварталі 2022 року сумарно за квітень, травень та червень об'єм експорту молокопродуктів склав 21,9 тис тонн, що лише на 3% менше, ніж в аналогічний період минулого року. При цьому, у червні досі спостерігається позитивне зростання українського експорту молока та молочних товарів. Загалом за останній місяць було експортовано 9,3 тис. тонн молочних товарів, що на 32% більше, ніж у травні.

Висновки. Таким чином, фіскальне регулювання розвитку агропродовольчого сектору України в умовах воєнного стану зосереджено на тому, що Уряд запровадив інструменти для підтримки аграріїв через пом'якшення оподаткування, бюджетну і міжнародну фінансову підтримку, часткове гарантування кредитів від комерційних банків; скасування додаткових дозвільних процедур; розширення переліку товарів критичного імпорту; надання гуманітарної допомоги в частині основних і оборотних засобів; адресну підтримку окремих галузей, господарств, ланцюгів формування доданої вартості, розширення логістичних можливостей тощо.

Список використаних джерел

1. Баланс молока та молокопродуктів (прогноз на 2022 р. та на період воєнного стану) / Лупенко Ю., Тулуш Л., Грищенко О., Чагаровський В., Дідур А., Стріховський Д. – К: ННЦ «ІАЕ», 2022. 24 с.
2. Інформація про фіскальні ризики та їх вплив на показники державного бюджету в 2022 році. URL : <http://surl.li/cthlh>
3. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. URL : <http://surl.li/cthls>
4. Тулуш Л., Стріховський Д., Грищенко О. Оцінка ефективності запровадження 2 %-ого податку з обороту (у формі єдиного податку третьої групи) / К: ННЦ «ІАЕ», 2022. 17 с.
5. Тулуш Л.Д., Грищенко О.Ю., Стріховський Д.М. Експорт української молочної продукції до країн ЄС: науково-аналітичне видання. К. : ННЦ «ІАЕ», 2022. 18 с.

УДК 65.012.32

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ТА ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Андрос Світлана Вікторівна,
доктор економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
відділу фінансово-кредитної та податкової політики,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
Тел. моб.: +38 093 701 81 15; E-mail: andros.sv@ukr.net

Герасимчук Василь Гнатович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Тел. моб.: +38 099 668 33 30; E-mail: gerasymchuk.vh@gmail.com

Сільськогосподарське виробництво відрізняється високим ступенем ризику. Це пояснюється господарюванням у відкритому просторі, отже високою залежністю від погодних умов. Нееластичність пропозиції аграрної продукції щодо змін цін на ринку пояснює високі цінові ризики сільгоспвиробників. Непередбачені зміни у законодавчій базі, що регулює сільськогосподарське виробництво (СВ), також становлять джерела ризику в сільському господарстві. Щоб вирішити питання зменшення ризиків у СВ проаналізуємо основні джерела ризику у сільському господарстві: виробничий, ціновий чи ринковий, інституційний, персональний та фінансовий ризики.

Загальний ефект від впливу виробничого, цінового, інституційного та людського ризиків можна визначити загальною дефініцією бізнес-ризиків. Бізнес-ризик впливає на економічні індикатори роботи підприємства, такі як собівартість продукції, обсяг продажу, прибуток, потік коштів. Виробничий ризик має своїм походженням невизначеність щодо стану рослин та тварин, пов'язану з можливістю настання несприятливих погодних умов, епідемій та хвороб, інших непередбачених явищ [1]. Недотримання технологій, відсутність зрошувальних та дренажних систем, ігнорування протиерозійних заходів,

відмова від санітарно-ветеринарних заходів призводять до залежності агровиробництва від природно-кліматичних умов, до нестабільної врожайності сільгоспкультур та нерегульованої продуктивності тварин.

Сільгосп підприємства працюють в умовах цінового чи ринкового ризику. Відносна зміна цін за місяці року може мати схожий характер у різні роки, що обумовлено сезонністю СВ. Так, високі коливання цін на зернові характерні в період стради та скорочуються у післязбиральний період, коли є перша інформація щодо валового збору зерна. Іншим фактором коливання цін протягом року можуть бути сезонні переваги споживачів. Сезонні коливання цін можна врахувати при розробці планів реалізації продукції. У роки з несприятливими погодними умовами та низькою врожайністю, ціни на продукцію рослинництва можуть значно зростати. І навпаки, у врожайні роки зростає пропозиція продукції, що призводить до зниження цін (природне хеджування). Природне хеджування надає стабілізуючий вплив на дохід підприємств, так як господарства можуть скоротити свої можливі збитки, викликані зниженням урожайності, за рахунок більш високих цін [2].

Іншим джерелом ризику є нестабільність та невизначеність законодавчої бази сільгоспвиробництва, зокрема що регулює земельні відносини. Ця обставина зумовлює високий ризик для інвесторів, які бажають вкладати капітал у бізнес. Іншим прикладом можуть бути обмеження та заборони на використання певних типів засобів захисту рослин, що може чинити значний вплив на доходи рослинницьких підприємств. Ризики такого роду називають інституційними.

Практично всі підприємства у сільському господарстві з їх сезонністю виробництва мають кредиторську заборгованість. Чим вище частка позикового капіталу у фінансуванні діяльності підприємства, тим більша імовірність його банкрутства у разі високого бізнес-ризиків. Варто брати до уваги виникнення раптової зміни процентної ставки за кредитами, відсутність або нестачу коштів у потрібний момент. Спосіб фінансування виробничо-економічної діяльності

підприємства є джерелом господарського ризику. Ризики, пов'язані зі способом фінансування підприємства, - це фінансові ризики [1].

Відомі дві основні групи інноваційних інструментів управління ризиками: 1) стратегії з трансферу та розподілу ризиків з іншими суб'єктами економіки; 2) стратегії зі скорочення ризиків для підприємства. До стратегій з трансферу та поділу ризиків належать: вертикальна інтеграція; виробництво на контрактній основі; хеджування на ринках ф'ючерсів і опціонів; кредитування; страхування.

Група внутрішньогосподарських стратегій включає: вибір продуктів та технологій з укороченими виробничими циклами та мінімальною схильністю до ризиків; диверсифікація галузей виробництва та способів виробництва; пошук додаткових джерел прибутку; підтримка достатньої ліквідності (створення фінансових резервів; поетапне інвестування; оптимізація продажів у часі). Відмінність інструментів регулювання ризику для підприємства у тому, що можуть бути використані господарствами самостійно, тоді як інструменти з трансферу і поділу ризиків припускають наявність відповідного інституційного середовища та ринкової інфраструктури [3].

Поширення набула *вертикальна інтеграція*. Розвиток агрохолдингів, що поєднують підприємства різних сфер АПК, дозволяє зняти частину проблем, пов'язаних із ціновими ризиками на підприємствах сільського господарства і переробної промисловості, а також скорочує фінансові ризики підприємств, що входять до агрохолдингу. Позитивний ефект досягається також за допомогою *диверсифікації*, яка передбачає комбінування різних виробничих напрямів для скорочення коливань у рівні доходів і дозволяє скоротити ризики за допомогою інвестування в такі галузі виробництва, ситуація у яких у разі ризику розвивається у діаметрально різних напрямках. Незважаючи на позитивний ефект від диверсифікації, можливості її ефективного застосування часто лімітуються такими факторами, як обмеженість ресурсів, проблеми зі збутом продукції, несприятливі кліматичні умови. Додатковим інструментом зниження ризику у СВ є *підбір засобів виробництва*, а також продукції, що має

багатоцільове призначення. *Мультифункціональність* виробничих засобів означає можливість їх перемикання з виробництва одного виду продукції на випуск іншої. Так, корівник може бути легко переобладнаний для утримання свиней. Земельна ділянка, яка може використовуватися для вирощування різних культур, завжди краща, ніж та, яка в силу певних фізичних властивостей може бути корисною для вирощування лише обмеженого набору культур.

Мультифункціональність виробленої продукції передбачає можливість продажу для використання у різних секторах та різних ринках. Так, картоплю можна реалізовувати для виробництва спирту, торговим та харчовим переробним підприємствам, або використовувати на корм худобі прямо у господарстві. Продовольчу пшеницю можна продати на зовнішньому ринку, якщо внутрішній ринок переповнений [2].

Визнаним інструментом розподілу ризиків є *страхування СВ*. Головна функція страхування – забезпечення страхувальників адекватним страховим покриттям у разі негативних економічних наслідків, спричинених окремими ризиками [3]. Засобом забезпечення сталого розвитку СВ є *кредитування*. Доступ до кредитних ресурсів тісно пов'язаний з розвитком страхування галузі: скорочення ризику та забезпечення стійкості доходів підвищує надійність підприємства-позичальника і, тим самим, полегшує доступ фермера до кредиту.

Диверсифікація виробництва для підприємства спрямоване на те, що за рахунок виробництва різних видів продукції скоротити вплив ризиків, пов'язаних з виробництвом окремих товарів. Так, виробництво на зрошенні або тваринництво на додаток до богарного землеробства можуть мати стабілізуючий ефект з доходу підприємства загалом у посушливі роки. Відомо, що окремі технічні культури, наприклад соняшник, мають вищий урожай у менш зволожені роки. Тому їх виробництво можна використовувати для диверсифікації виробництва, у посушливих регіонах. *Створення фінансових резервів*, поетапне інвестування та оптимізація продажів у часі спрямовані на підвищення ліквідності підприємств. Накопичення коштів у сприятливі виробничі роки

дозволяє компенсувати збитки у роки з високими ризиками і, таким чином, уникати проблем фінансування виробництва та оплати праці в майбутні періоди. *Поетапне інвестування* зменшує фінансові ризики, пов'язані з кредитуванням інвестиційного проекту. Господарство має можливість зробити певні резерви, які можуть знадобитися у разі, якщо реалізація проекту відхилитиметься від початкового плану. Оптимізація продажів у часі дозволяє регулювати ризик, пов'язаний із сезонними коливаннями цін на продукцію сільського господарства [2]. Незважаючи на наявність великої кількості інноваційних інструментів управління ризиками, їх використання обмежується різними факторами. Що стосується інструментів із поділу ризиків – відсутність публічних чи ринкових структур, які пропонують конкретні інструменти управління ризиком, і навіть слабкий розвиток необхідної організаційної та правової бази. Особливо це спостерігається в Україні, де фінансові ринки поки що не отримали свого повного розвитку. Відзначимо особливу роль держави у створенні ефективного інституційного середовища, що сприяє розвитку фінансових інструментів управління ризиками. Щодо стратегій про скорочення ризиків на підприємстві, то вони лише частково дозволяють скоротити ризики і тому не завжди можуть забезпечити необхідний захист доходів господарств від їхніх ризиків. З огляду на непередбачуваність результату підприємства змушені використовувати менш інтенсивні технології, що свідомо знижує економічну ефективність виробництва. Тому розвиток фінансових інструментів з поділу ризиків важливий також з позицій підвищення ефективності та конкурентоспроможності сільських підприємств.

Список використаних джерел

1. Novickytè L. (2019): Risk in Agriculture: An Overview of the Theoretical Insights and Recent Development Trends During Last Decade – A review. *Agric. Econ. – Czech*, 65: 435-444. <https://doi.org/10.17221/11/2019-AGRICECON>
2. Jankelova N., Masar D., Moricova S. (2017): Risk Factors in the Agriculture Sector. *Agricultural Economics – Czech*, 63: 247–258. <https://doi.org/10.17221/212/2016-AGRICECON>

3. Njegomir V., Pejanovic R., Maksimovic G. (2016): Climate Change Risks, Agricultural Production, and the Role of Insurance. *Ekonomika Poljoprivrede (Economics of Agriculture)*, 63: 1015–1029.
<https://doi.org/10.5937/ekoPolj1603015N>

УДК 338.43

РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СТРАТЕГУВАННЯ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

Музика Павло Михайлович,
д.е.н., професор
Соломонко Дмитро Олександрович,
асистент

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
0678036032, myzukaпavlo@gmail.com

Агропродовольчий підкомплекс України внаслідок воєнних дій і десятилітніх трансформацій опинився в особливій ситуації, внаслідок залежності від формування і функціонування внутрішнього аграрного ринку та його інфраструктури від європейського ринку та зовнішньополітичних умов, що істотно ускладнило хитку паритетність економічних інтересів агровиробників і переробних підприємств.

Проблема інвестиційного стратегування буде основною у забезпеченні економічного розвитку агропродовольчого підкомплексу в поствоєнний період і вимагатиме принципово нових підходів із врахуванням необхідності розвитку виробництва на засадах розширеного відтворення в сільських територіях, обмеженого добробуту економічних агентів для забезпечення національної продовольчої безпеки навіть за умови більш сприятливої цінової кон'юнктури зовнішнього ринку.

Важлива увага дослідженню зазначеної проблематики приділялася у наукових працях Ю.О. Лупенка, М.І Пугачова, С.М. Квапі, В.В. Россохи, В.Я.

Месель-Веселяка, М.І. Кісіля та багатьох інших авторів.

На думку авторів, інвестиційне стратегування передбачає прогнозування глобальних змін економічної ситуації в агропродовольчому підкомплексі для реалізації інвестиційних проєктів із інноваційною складовою з метою забезпечення в довгостроковій перспективі конкурентних переваг суб'єктів підприємницької діяльності в галузі і ефективного інтегрування знань.

Вплив глобальної кризи зумовленої підвищенням цін на паливно-енергетичні ресурси і продовольчі товари зумовлює вибір альтернатив для вкладення інвестицій середньо- і довгострокового характеру, які також мають враховувати ESG-фактори в інвестиційних процесах.

Водночас, ефективне інвестиційне стратегування для сталого розвитку сільського господарства на регіональному рівні передбачає детальний аналіз стану земельних відносин. За інформацією Департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної військової адміністрації з 1 липня 2021 року в області укладено 3230 правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення на 2769 га, з яких продано 797 земельних паїв на 1049 га. З початку воєнного стану громади області передали аграріям 2126 земельних ділянок на 9584 га. Між агроформуваннями передано право користування на 2611 ділянок загальною площею понад 3,1 тис. га [1].

Нелінійна залежність реальних процесів в сільському господарстві зумовлює граничний активаційний стан у випадку орієнтованості на забезпечення динамічної стійкості спрямованої на досягнення мінімізації економічних ризиків в умовах впливу дестабілізаційних факторів, складно прогнозованих потреб в ресурсах і технологіях для збереження стратегічних позицій та досягнутих конкурентних переваг при загалом несприятливих демографічній та екологічній тенденціях і прихованому безробітті.

Інвестиційне стратегування передбачає економічні і соціальні перетворення для оновлення технологічних процесів і сталого розвитку агропродовольчого підкомплексу через ефективне використання людського

капіталу і ресурсного потенціалу регіону для вирівнювання в поствоєнний період порушеного соціоекономічного балансу. Інвестиційне стратегування орієнтоване на модернізацію агропродовольчого підкомплексу повинно передбачати поступову зміну виробничо-технологічної бази для зменшення емісії вуглецю через залучення в рамках поствоєнного відновлення економіки інструментарію «зелених фінансів» для забезпечення сталого розвитку територій та підвищення ритмічності здійснення операційного процесу суб'єктами підприємницької діяльності.

Узагальнений аналіз наукової літератури дозволяє виділити наступні функції інвестиційного стратегування в агропродовольчому підкомплексі (табл. 1).

Таблиця 1

Функції інвестиційного стратегування

Функції інвестиційного стратегування	Мета інвестиційного стратегування	Застосування в процесі інвестиційного планування
Дослідницька	Вивчення минулого і реальності	Початковий крок для інвестиційного планування
Прогностична	З'ясування можливостей і загроз	Підсумовування аналітичної роботи
Розподільна	Розподіл грошових коштів підприємства на пріоритетні проєкти	Реалізація перспективних інвестиційних проєктів
Контрольна	Порівняння досягнутих результатів із плановими	Контроль за виконанням плану
Аудиторська	Оцінювання інвестиційної діяльності підприємства на визначений момент часу і перспективу	Надання інформації щодо відповідності інвестиційного плану потребам і можливостям підприємства
Інформаційна	Формування даних для інвестиційного і технологічного форсайту	Інформація для інвестиційного плану територіальної громади

Пріоритети інвестиційного стратегування в агропродовольчому підкомплексі Львівської області, на думку авторів, повинні передбачати:

- розвиток органічного сільського господарства;
- впровадження сучасних кліматично адаптивних агротехнологій із використанням рішень smart-агро і розвитку компаній старт-апів;
- впровадження роботизованих системи в галузях сільського господарства;
- формування кластеру сучасних технологій харчової та переробної промисловості;
- впровадження інноваційних рішень із вуглецево-нейтральними технологіями сільськогосподарського виробництва в рамках кооперативів.

Список використаних джерел

1. Лише за рік середня вартість гектара пая на Львівщині зросла на 20 %. Львівська обласна військова адміністрація. URL : <http://www.loda.gov.ua/news/36867> (дата звернення: 09.08.2022 р.

УДК 636.08:657.372. 631.164

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКІ ЗАХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ТА ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Людвенко Дмитро Віталійович

доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу економіки регіонального розвитку та прогнозування
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

Саме зараз, державне регулювання стану розвитку тваринництва має для держави першочергове значення, це рівень продовольчої безпеки, більше ніж рослинництво (адже передбачає забезпеченість населення ключовими продуктами харчування - молоком, м'ясом та яйцями). Враховуючу світову тенденцію та динаміку, наша країна повинна і має відігравати ключову роль у подоланні світового голоду. Наступний етап розвитку тваринницької галузі

тісно пов'язаний із вирішення проблеми працевлаштування в даному аграрному секторі економіки. Априорі галузь є більш трудомісткою та формує значну кількість робочих місць, що позитивно впливає на зайнятість сільського населення.

Тому, головна та першочергова місія тваринництва – забезпечення населення високоякісними, калорійними, дієтичними і вітамінізованими продуктами харчування, а промисловість – сировиною.

Головне та основне значення тваринництва є фундаментом утворення продовольчої безпеки нашої країни.

Усе це можливо досягти при подоланні внутрішніх та зовнішніх чинників. Основний і головний зовнішній чинник – це озброєне вторгнення РФ та розв'язання активних бойових дій на території нашої держави. Перемога над РФ надасть надію на відродження галузі тваринництва – інвестиції та новітні технології.

Негативні зміни у виробництві основних видів продукції тваринництва вплинули на продовольчу безпеку країни (рис. 1.)

Несприятливі умови розвитку виробництво тваринницької продукції набули наступні наслідки:

- зменшення обсягів споживання населенням молока (на 50 %) та м'яса (на 57 %), що негативно впливає як на продовольчу безпеку держави так і на здоров'я нації [1];
- переробні підприємства завантажені менше, ніж на третину від своєї проектної потужності;
- різко скоротилися обсяги внесення органічних добрив, що негативно позначається на родючості ґрунтів;
 - сільське населення залишилося без роботи та гарантованого заробітку, що спричинило посилення соціальної напруги в селах.

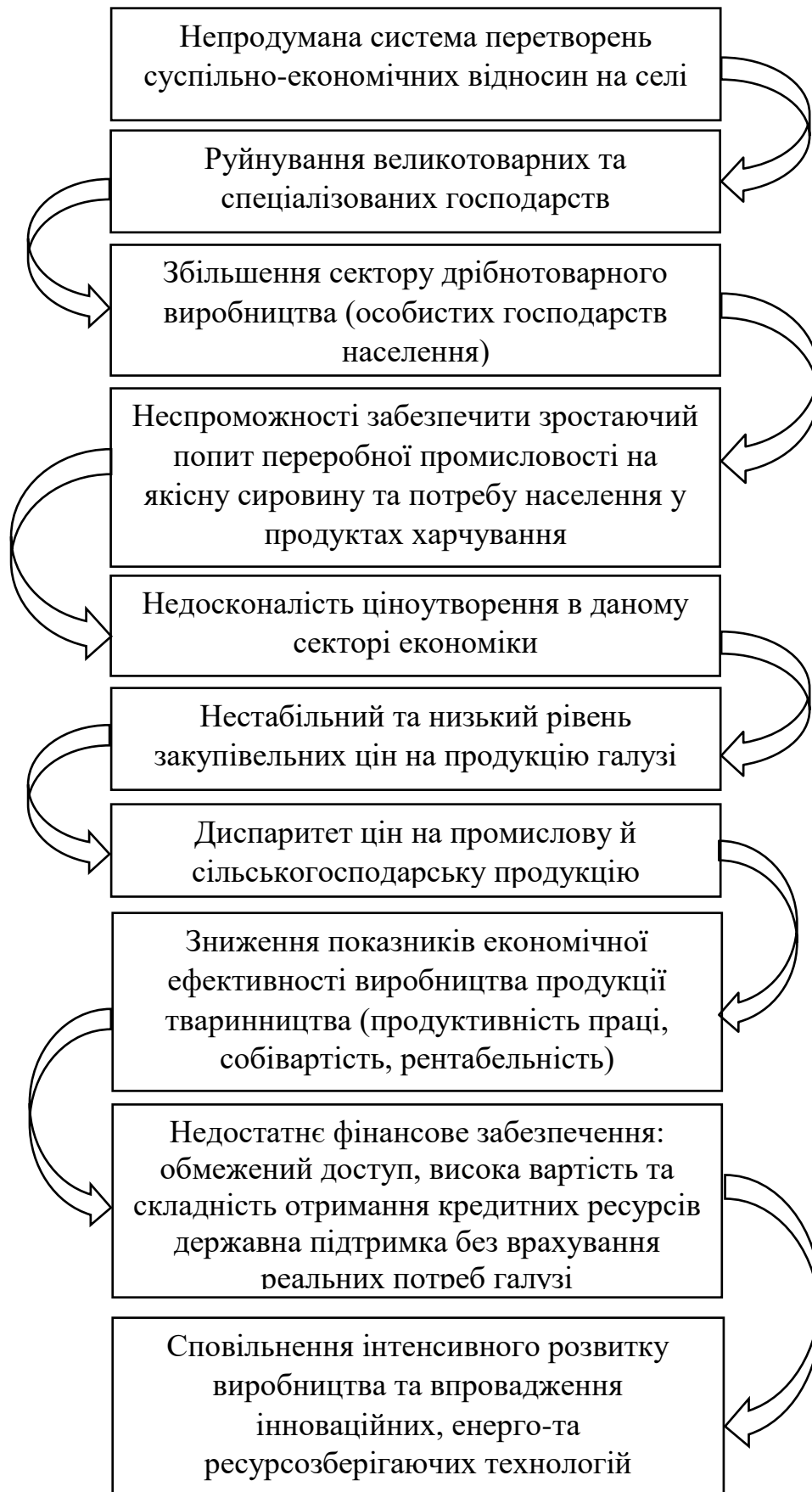

Рис. 1. Ланцюговий вплив негативних змін у виробництві основних видів продукції тваринництва на продовольчу безпеку країни

Поголів'я і продуктивність тварин здійснюють безпосередній вплив на обсяг виробництва продукції тваринництва і знаходяться з ним у функціональній залежності. Оцінка сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від ступеня спроможності суб'єктів господарювання ефективно і раціонально використовувати фактори виробництва. Тому, в першу чергу, на сучасному етапі з урахуванням дії кризових явищ потрібно звернути увагу на:

- відсутність стабільності та державної підтримки сільгоспвиробників
- зниження ефективності функціонування підприємств,
- високий рівень зносу обладнання,
- нестабільне забезпечення сировиною,
- дефіцит інвестиційних ресурсів,
- непрогнозована цінова політика
- недостатня місткість внутрішнього ринку,
- нерозвинений експортний потенціал
- відсутність ринків збуту
- інші причини фінансового та організаційно-економічного характеру.

В табл. 1, подано розрахунок необхідного поголів'я корів для забезпечення раціональної норми споживання молока (приклад 2020 року)[1].

Населення всіх регіонів в 2020 році мало недостатній рівень споживання молока та молочних продуктів (в середньому 201,9 кг на одну особу при нормі 380 кг). Вважаємо, що при збереженні населення в регіонах та середнього надою (5180 кг на одну корову) та зупинки скорочення основного молочного стада, потреба в молочній галузі становить від 3027,3 тис. голів до 3326,5 тис. голів.

Всеукраїнська науково-практична конференція
«Капіталізація аграрних підприємств та їх інвестиційне забезпечення»

Таблиця 1

Розрахунок необхідного поголів'я корів для забезпечення раціональної норми споживання молока за даними 2020 року, тис. голів

РЕГІОН	ФАКТИЧНО						РОЗРАХУНОК				
	Поголів'я корів	Виробництво молока, тис. т	Надій молока від однієї корови, кг	Споживання молока на одну особу за рік, кг			Фонд спожитого молока, тис. т	Фонд спожитого молока за раціональною нормою, тис. т	Виробництво молока за нормою споживання, тис. т	Поголів'я корів	
				Раціональна норма (за МОЗ України)	Фактичне споживання (Держкомстат)	Індикатор достатнього споживання				за фондом споживанням	За виробництвом
СТЕП											
Дніпропетровська	65,4	275,5	4213	380	196,4	0,52	620,5	1200,6	1319,2	285,0	313,2
Донецька	29,3	155,9	5321	380	171,2	0,45	704,7	1564,2	1718,8	294,0	323,0
Запорізька	43,5	202,0	4644	380	180,4	0,47	302,5	637,2	700,2	137,2	150,8
Кіровоградська	46,8	272,1	5814	380	229,2	0,60	212,4	352,1	387,0	60,6	66,6
Луганська	20,8	110,6	5317	380	150,6	0,40	320,6	809,0	888,9	152,1	167,2
Миколаївська	54,0	278,5	5157	380	205,4	0,54	228,8	423,3	465,1	82,1	90,2
Одеська	90,0	309,5	3439	380	180,2	0,47	427,6	901,7	990,8	262,2	288,1
Херсонська	52,4	266,2	5080	380	195,8	0,52	200,2	388,5	426,9	76,5	84,0
Всього	402,2	1870,3	4650	380	188,7	0,50	3017,3	6077,8	6678,5	1307,0	1436,2
ЛІСОСТЕП											
Вінницька	125,8	730,3	5805	380	200,9	0,53	308,8	584,1	641,8	100,6	110,6
Київська	56,4	383,6	6801	380	209,4	0,55	994,6	1804,9	1983,3	265,4	291,6
Полтавська	114,9	734,4	6392	380	195,5	0,51	269,6	524,0	575,8	82,0	90,1
Сумська	71,5	385,6	5393	380	180,4	0,47	191,4	403,2	443,0	74,8	82,1
Тернопільська	86,5	468,1	5412	380	237,8	0,63	246	393,1	432,0	72,6	79,8
Харківська	79,3	469,9	5926	380	202,6	0,53	536,1	1005,5	1104,9	169,7	186,5
Хмельницька	126,6	651,6	5147	380	204,2	0,54	255,1	474,7	521,6	92,2	101,4
Черкаська	69,3	460,5	6645	380	222,2	0,58	263,4	450,5	495,0	67,8	74,5
Чернівецька	49,1	248,0	5051	380	220,1	0,58	197,9	341,7	375,4	67,6	74,3
Всього	779,4	4532,0	5815	380	208,1	0,55	3262,9	5957,6	6546,4	1024,6	1125,8
ПОЛІССЯ											
Волинська	80,4	353,8	4400	380	209,2	0,55	215,4	391,3	429,9	88,9	97,7
Житомирська	101,8	506,0	4971	380	202,8	0,53	243,7	456,6	501,8	91,9	100,9
Закарпатська	87,7	337,3	3846	380	232,8	0,61	291,5	475,8	522,8	123,7	135,9
Івано-Франківська	79,0	410,5	5196	380	300,6	0,79	410,2	518,5	569,8	99,8	109,7
Львівська	94,3	460,1	4879	380	225,9	0,59	565,9	951,9	1046,0	195,1	214,4
Рівненська	74,2	336,9	4540	380	190,5	0,50	219,2	437,2	480,5	96,3	105,8
Чернігівська	89,5	456,7	5103	380	207,5	0,55	204,2	374,0	410,9	73,3	80,5
Всього	606,9	2861,3	4715	380	224,2	0,59	2150,1	3644,5	4004,7	773,0	849,4
УКРАЇНА	1788,5	9263,6	5180	380	201,9	0,53	8430,3	15679,8	17229,7	3027,3	3326,5

На жаль, у сучасних сформованих умовах господарювання, сільські товаровиробники не можуть самостійно нарощувати обсяги виробництва продукції до розмірів, необхідних для задоволення потреби населення країни в цих продуктах харчування за рахунок внутрішнього виробництва. Необхідно дієве державне регулювання розвитку тваринництва.

Але це усе можливе, при зупиненні активних бойових дій на території України та підтримки світової спільноти у відбудові нашої держави.

Список використаних джерел

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України – 2020. Державна служби статистики України. 21.07.2017. веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf (дата звернення: 22.08.2022)

УДК 338.438:615.3:633.88

ЛІКАРСЬКЕ РОСЛИННИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Мірзоєва Т.В.,
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
+38(098)308-20-02
mirzoeva2018@ukr.net

Для ефективного інноваційного розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва в умовах сьогодення важливим є, серед низки інших факторів, його диверсифікація. Вона має низку переваг, зокрема – формування можливостей для відходу від виробництва моно-культур у рослинництві, покращення біорізноманіття, урізноманітнення сівозмін, адаптація до господарювання в умовах кліматичної кризи. У цьому контексті важливим є розвиток такого нішевого напрямку як лікарське рослинництво,

що охоплює вирощування лікарських рослин, їх первинну переробку та реалізацію рослинної сировини. Адже багато лікарських культур є стійкими до стресових умов (зміни кліматичних умов, підвищеної температури, низької вологості повітря), відзначаються високою продуктивністю та підвищеними якісними характеристиками сировини [1].

Нині виробництво лікарських рослин є чи не найбільш перспективним і одночасно недооціненим напрямком у вітчизняному агробізнесі. Разом із тим, це настільки унікальний сегмент аграрного ринку, що, на думку фахівців, сюди навряд чи зайдуть колись великі виробники – це ніша для дрібних і малих фермерів [4].

Та ніша, що все ще вимагає популяризації серед виробників і уваги держави й та сфера, що все ще знаходиться на етапі становлення. Нині Україна імпортує тисячі тонн лікарської рослинної сировини (рис. 1), тобто попит на лікарську рослинну сировину в державі є і він зростає. Так, за 2017 р. було імпортовано 0,88 тис. т лікарських трав на суму 2,12 млн. дол. США. А в 2021 р. в Україну було завезено вже 1,65 тис. т лікарських трав на суму 3,77 млн. дол. США [3]. Між тим, за інформацією операторів ринку, попит на якісну рослинну сировину все ще значно перевищує пропозицію. Хоча деякі вітчизняні аграрії починають вирощувати лікарські трави, це не рятує ситуацію. Учасники ринку відзначають, що нині все ще потрібно не менше, ніж у 2 рази більше сировини для постачання як на внутрішній, так і на зовнішній ринки.

Парадокс ситуації у тому, що ми у величезних обсягах купуємо рослини, для вирощування яких є надзвичайно сприятливі умови в державі. Так, у 2021 р. Україна в значних обсягах імпортувала ромашку лікарську, базилік (який росте на ділянках сільських жителів як васильки), м'яту, орегано (материнка), солодку, подорожник, календулу (нагідки лікарські) [3].

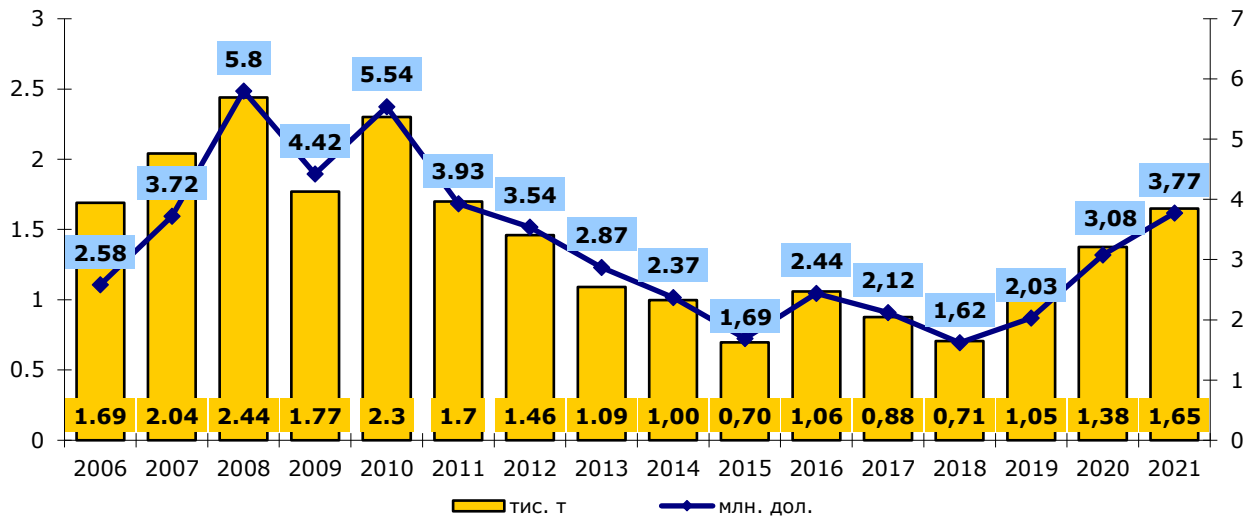

Рис. 1. Динаміка імпорту в Україну лікарських рослин, 2006-2021 рр., тис. т, млн. дол. США [3].

Стабільний і навіть зростаючий попит на лікарські рослини з боку кінцевих споживачів і переробників спостерігається в останні десятиліття як в Україні, так і в усьому світі. Це пояснюється, насамперед, широким колом застосування лікарських трав, але перш за все це фармацевтична промисловість і сфера виробництва продуктів для здорового харчування. Так як люди постійно хворіють і найближчим часом це не зміниться. Проте, навіть у тому випадку, якщо кількість хворих стане менше, лікарські рослини можна використовувати для зміцнення здоров'я, тому вони й надалі будуть користуватися попитом.

Проте нині в Україні є низка стримуючих факторів у розвитку лікарського рослинництва. Це, насамперед, необхідність певних початкових вкладень (хоча, цей бізнес можна відкрити з нуля, якщо зосередити зусилля на дикорослих травах і зайнятися організацією їх збору), період окупності 2-3 роки, необізнаність із технологіями вирощування лікарських рослин, відсутність налагоджених каналів реалізації, небажання аграріїв відходити від стабільного й налагодженого виробництва традиційних бізнес-культур. Але навіть за таких умов держава нарощує обсяги експорту лікарських трав (рис. 2).

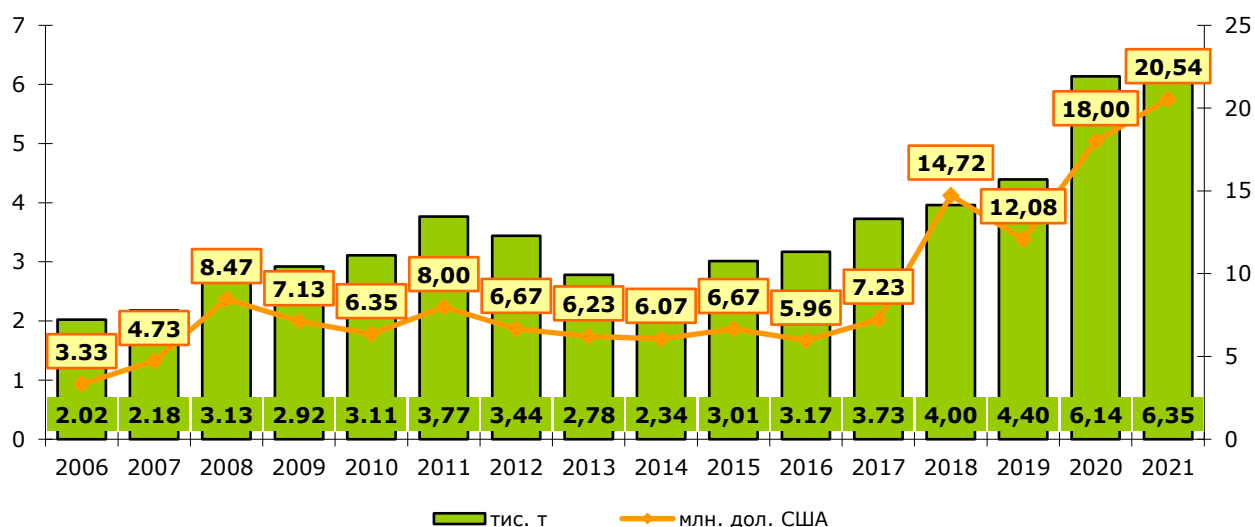

Рис. 2. Динаміка експорту з України лікарських рослин, 2006-2021 рр., тис. т, млн. дол. США [3].

Так, у період із 2014 по 2021 рр. обсяги експорту українських лікарських трав зросли у 3,4 рази у грошовому виразі та у 2,7 рази у натуральному (рис. 2). Тобто наявна позитивна тенденція як у контексті зростання попиту, так і в контексті зростання вартості даної продукції на міжнародному ринку. Не можна оминати увагою й те, що в умовах сучасності лікарське рослинництво відіграє важливу роль у світовій економіці та фактично стало окремим напрямком підприємницької діяльності [2]. Варто відмітити, що у 2018 р. найбільшими споживачами українських лікарських трав були такі країни як Польща, Німеччина та Латвія, а в 2019-2021 рр. найбільшим споживачем української рослинної сировини була Польща. Тобто ринок збуту зовсім поряд і це один із багатьох факторів, що підтверджує перспективність лікарського рослинництва та вселяє надію, що галузь на шляху до свого підйому.

Вважаємо, що необхідним на цьому шляху є запровадження державної підтримки даного напрямку по аналогії з існуючими програмами для розвитку хмелярства, садівництва та виноградарства, картоплярства, а також виробництва нішевих культур, зокрема гречки. Зважаючи на те, що лікарські

культури нині відносяться до нішевих, а їх виробництво потребує підтримки, їх доречно включити у відповідні державні програми.

Список використаних джерел

1. Ефіроолійні та лікарські трави – одна з перспективних ніш для розвитку агробізнесу. 2018. URL: <https://uhbdp.org/article/efirooliini-ta-likarski-travy-odna-z-perspektyvnykh-nish-dlia-rozvytku-ahrobiznesu>
2. Мірзоева Т.В. Особливості експорту-імпорту продукції лікарського рослинництва в умовах сьогодення. Бізнес інформ. №7. 2018. С. 32-37.
3. Огляд ринку лікарської рослинної сировини України, 2021 р. Маркетингова компанія СІНЕРГІЯ. К. 2021. 50 с.
4. Стаджі Д. Заробити на траві. Чому м'яту вирощувати вигідніше, ніж пшеницю. 2019. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/zarobotat-na-trave-pochemu-myatu-vyrashchivat-vygodnee-chem-04032019110000>

УДК 551.581.1:338.6 (477.65)

ПЕРСПЕКТИВНА КЛІМАТИЧНО ОПТИМІЗОВАНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кернасюк Ю. В.,
кандидат економічних наук,
завідувач сектору економічних досліджень та
аналізу науково-інноваційного потенціалу,
Інститут сільського господарства Степу НААН
y.v.kernasyuk@gmail.com

Важливим пріоритетом державної політики кожної країни є надійне продовольче забезпечення. Тому сільське господарство і харчова промисловість займають особливе місце в економіці, оскільки наявність продовольства слугує базовою умовою життєдіяльності людини [1].

На регіональному рівні нині значна увага зосереджена на забезпеченні сталого розвитку агропромислового комплексу, що є основою продовольчої і

економічної безпеки, а також соціального добробуту населення в умовах глобальних викликів і еколого-кліматичної кризи. Інновації та інвестиції є важливим інструментом досягнення вказаних завдань і запорукою мінімізації ризиків, зумовлених наслідками еколого-кліматичної кризи.

Протистояти викликам мають також своєчасно запроваджувані стратегії управління ризиками змін клімату, які передбачають адаптивні трансформації на загальнодержавному, регіональному, локальному та індивідуальному рівнях, спроможні зменшувати антропогенне навантаження на природні ресурси й забезпечувати сталий соціально-економічний розвиток [2].

За даними аналізу доповіді кліматологів Об'єднаного дослідницького центру ЄС в 2022 році від найбільшої за останні 500 років аномальної посухи на Європейському континенті найбільше постраждали такі регіони як центральна та південна Португалія; Іспанія; південна Франція; центральна Італія; Швейцарія; південна Німеччина; а також значна частина території України, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови і великі території на західних Балканах [3].

Тому останнім часом увага дослідників зосереджена на науковому обґрунтуванні кліматично оптимізованої моделі інноваційно-інвестиційного розвитку. Ця модель має кардинально змінити підходи до розвитку продовольчих систем, що дозволить вирішити глобальні проблеми людства.

За останні 20 років розвиток аграрного сектору економіки демонстрував позитивні тренди кількісного і якісного зростання рівня продуктивності виробництва, залучення інвестицій та впровадження інновацій. Водночас, існуюча економічна модель інноваційно-інвестиційного розвитку АПК виявилася досить вразливою до наслідків кліматичної кризи та окремих недоліків, пов'язаних з недостатньою часткою виробництва продукції з високою доданою вартістю, експортом переважно сировини та значним зменшенням рівня зайнятості. Вказана проблема актуальна для багатьох

регіонів, зокрема і Кіровоградської області, що представляє значний науковий інтерес для досліджень.

Аналіз показників розвитку АПК Кіровоградської області свідчить, що темпи зміни капітальних інвестицій безпосередньо пов'язані з продуктивністю сільськогосподарського виробництва, експортом аграрної продукції, проте негативно з рівнем зайнятості. Тобто, зростання аграрного виробництва в регіоні не пов'язане із збереженням зайнятості населення або ж розвитком переробки сільськогосподарської сировини та збільшення доданої вартості від експорту продукції (таблиця 1).

Таблиця 1. Основні показники розвитку АПК Кіровоградської області

Показники	2010	2015	2020	2021
Капітальні інвестиції, млн грн	679,1	1865,0	2405,2	2163,8
Зайняте населення, тис. осіб	120,3	109,4	98,7	98,0
Індекси сільськогосподарської продукції, %	102,0	97,6	70,5	146,3
Виробництво зерна, тис. тонн	2374,1	3313,9	2689,1	4981,1
Індекси продукції харчової промисловості, %	142,3	65,2	103,2	78,5
Експорт усієї продукції АПК, млн дол. США	88,8	303,3	1178,0	1411,2
У т. ч. частка готових харчових продуктів, %	1,5	17,4	15,4	12,1

Джерело. Складено за даними Держслужби статистики [4]

Незважаючи на те, що частка готових харчових продуктів в загальному експорті аграрної продукції зростає із 1,5 % в 2010 р. до 12,1 % в 2021 р., розвиток АПК є переважно експортно сировинно орієнтованим та суттєво залежить від кліматичного фактору. Зокрема, в 2020 р. через кліматичний чинник виробництво зерна в області зменшилося до найнижчого рівня за останні 20 років, що відобразилося на роботі регіональних підприємств харчової промисловості.

Фактично, нинішня економічна модель інноваційно-інвестиційного розвитку регіону спрямована на кількісне збільшення обсягів виробництва і експорту, здебільшого аграрної сировини, тоді як якісні зміни в напрямку розвитку її переробки є недостатніми для диверсифікації можливих ризиків, які пов'язані із проявами глобальних викликів і еколого-кліматичної кризи. Тому, що в даному випадку, інновації скорочують рівень зайнятості через впровадження нових технологій, а не спрямовані на комплексний сталий розвиток територій, людського капіталу і перехід до кліматичного оптимізованого агропромислового виробництва.

Сучасна модель повинна бути заснована на принципах кліматично оптимізованого сільського господарства, що є інноваційним підходом переорієнтування продовольчих систем на шлях забезпечення сталого виробництва аграрної продукції в умовах кліматичної кризи. Основні цілі даного підходу: стале підвищення продуктивності та дохідності, адаптація та підвищення стійкості продовольчих систем до кліматичних ризиків та декарбонізація аграрного виробництва на основі впровадження інновацій.

Крім того, торгівля сировиною повинна відійти на другий план. Адже в умовах кліматичної кризи важливо диверсифікувати можливі ризики та розвивати переробку та виробництво продукції із високою доданою вартістю. Тому в перспективі основні зусилля слід спрямувати на збільшення інвестицій в розвиток виробничих потужностей із переробки аграрної сировини та удосконалення логістичних систем, а також систем зрошення.

Список використаних джерел

1. Пугачов М. І., Пугачов В. М. Сучасні виклики продовольчого забезпечення країни. Економіка АПК. 2021. №12. С. 6–14.
2. Нечипоренко О.М. Управління ризиками глобальних змін клімату в агропромисловому комплексі України. Економіка АПК. 2020. №4. С. 6–16.
3. Toreti, A., Bavera, D., Acosta Navarro, J., Cammalleri, C., de Jager, A., Di Ciollo, C., Hrast Essenfelder, A., Maetens, W., Magni, D., Masante, D.,

Mazzeschi, M., Niemeier, S., Spinoni, J., Drought in Europe August 2022, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, doi:10.2760/264241, JRC130493

4. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330.77:338.43.02[336.763

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Радченко Оксана Дмитрівна

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник

відділу фінансово-кредитної та податкової політики

ННЦ «Інститут аграрної економіки» м. Київ, Україна

+380995499499; oxanarad@ukr.net

Інвестиційна політика в аграрному секторі економіки України є своєрідним індикатором стану галузі, включеності в глобальні ринки продовольства та показником секторальної і національної конкурентоспроможності. Оскільки забезпечення продовольством є основною функцією держави, а попит на продовольство нееластичний, інвестиційна привабливість України в агросекторі набуває особливої ваги. Агросектор України відноситься до найбільш затребуваних для інвестування галузей, поряд з металургією, ВПК, туризмом, ІТ та сектором креативної економіки.

Стан інвестиційного фінансування сільського господарства України за період 2014-2021 рр. приведено на рис. 1.

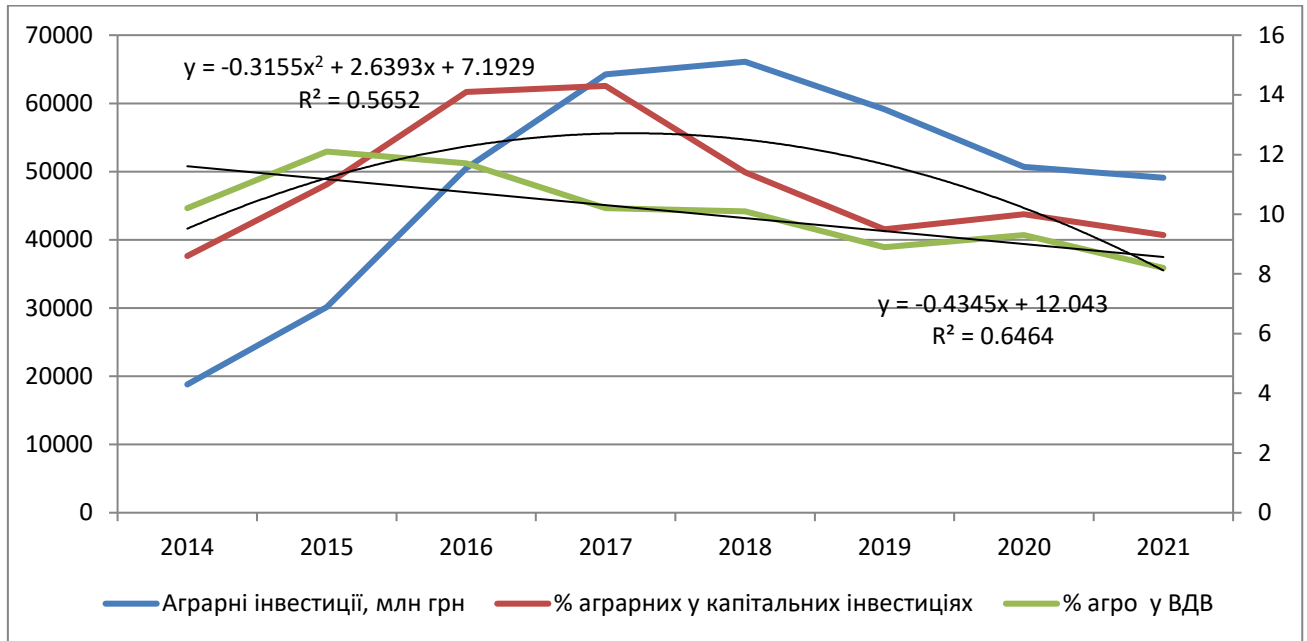

Рис. 1. Динаміка інвестицій в агросектор України за 2014-2021 рр., млн грн, %. Складено за даними Державної служби статистики України.

Спостерігається зменшення обсягів капітальних інвестицій у аграрний сектор з 2019 року. Такі диспропорції у формуванні основних засобів галузі призвели до скорочення частки у ВДВ валової доданої вартості, зниження рівня ефективності капітальних вкладень. Проблеми інвестування, з якими стикалися сільгоспвиробники, стосувались зменшення частки інвестицій в активах, рівня реінвестування прибутку, зносу основних засобів; стану дебіторської заборгованості, ліквідності та платоспроможності, частки боргових зобов'язань у балансі; тривалості обороту коштів тощо.

До початку вторгнення рф, незважаючи на наслідки системної кризи, аграрному сектору України вдавалося утримувати і нарощувати позитивну динаміку розвитку. Війна призвела до руйнації значної частини об'єктів агропромислового сектору, логістичної інфраструктури, блокування експортних операцій тощо. Моделювання, проведене Світовим банком з використанням останніх макроекономічних прогнозів показує, що приватне споживання в Україні 2022 року знизиться на 50%, державне – на 10%, а капітальні інвестиції – на 57,5% [7]. Таке катастрофічне падіння рівня

капітальних вимагає антистресових заходів зі сторони Уряду, проведення врівноваженої інвестиційної політики, наскільки це можливо за доступних важелів та ресурсів держави.

Фінансові інструменти інвестиційної політики – це заохочувальні, стабілізуючі та упереджувальні монетарні стимули Уряду для нарощування капітальних інвестицій аграрними корпораціями за збалансованими джерелами.

Позиція профільного міністерства для залучення інвесторів у аграрний бізнес у період воєнного та повоєнного стану полягає у: гарантуванні безпеки під час проведення робіт, зокрема запущено проєкт [Military.feodal.online](https://military.feodal.online), який допомагає аграріям оперативно передавати інформацію про заміновані поля до органів ДСНС та ЗСУ; формуванні системи страхування для бізнесу в умовах війни; ефективному судовому захисту; налагодженні ринку для української продукції за сприятливої позиції Європейського Союзу [4].

Для підтримки інвестицій запроваджено податкові пільги, зокрема про скасування плати за землю, надання права платникам єдиного податку 4 групи перейти до сплати єдиного податку в розмірі 2%. У частині кредитування Уряд доповнив державну програму «Доступні кредити 5–7–9%» для середніх та великих підприємств. Є нормативні напрацювання стосовно страхування, забезпечення аграрної логістики у зв'язку з окупацією портів, руйнуванням і пошкодженням залізничних станцій і колій. Окремі рішення присвячені полегшенню доступу до палива, техніки, насіння, засобів захисту рослин та добрив, що були розроблені на підтримку воєнної посівної кампанії [2; 3].

В умовах воєнного стану Уряд працює з країнами-партнерами над тим, аби вони надавали державні гарантії своїм компаніям під інвестиції в Україну. На Всесвітньому економічному форумі у Давосі було презентовано план розвитку країни України через Фонд відновлення, який ґрунтується на засадах політичної та економічної інтеграції з Євросоюзом; формування бізнес-клімату на засадах дерегуляції, лібералізації та діджиталізації; державно-приватне

партнерство у сферах інфраструктури та енергетики; сприяння масштабному розвитку в агропромисловості та металургії [1]. Інший проект, план відбудови України «United 24» у рамках «Декларації Лугано» містить набір критеріїв та методів відновлення: міжнародні партнерства, фокус на реформах, прозорості і підзвітності, верховенстві права, демократичній співучасті, сталому розвитку, інклюзивності з орієнтовною вартістю \$750 млрд до 2032 року [5].

Війна вплинула на фінансових інвесторів [6], результат вибору яких виявився подібним до піраміди Маслоу: перші місця, перспективні для розвитку саме у воєнний час, посіли індустрії, пов'язані із базовими людськими потребами, серед основних – сільське господарство. Визначено, що для інвестування в період воєнного стану потенційні інвестори потребують єдиного переліку і опису проєктів, в які можна інвестувати, також є значна потреба в аналітичній інформації про економіку у воєнний час.

Таким чином, фінансові інструменти державної інвестиційної політики у аграрному секторі економіки України мають вирішувати проблеми стабілізації та росту аграрних інвестицій у воєнний та повоєнний періоди. Для ефективності здійснення політики необхідно скоординована робота причетних гілок влади та належне нормативне забезпечення в частині оподаткування, кредитування, страхування, підтримки доходів, збуту, експорту та гарантування безпеки. Питання залучення коштів на капітальні інвестиції наразі є наріжним каменем проблеми для сільського господарства. Ослаблені можливості держави змушують шукати і зацікавити світову спільноту до участі в цьому процесі.

Список використаних джерел

1. Всесвітній економічний форум. URL : <https://www.dw.com/uk/vsesvitnii-ekonomichnyi-forum/t-18994587>
2. Кузовкін Е. Аграрні відносини під час війни: як держава допомагає аграріям з регіонів, що постраждали від воєнних дій. URL : <http://surl.li/ctbmx>

3. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voennoho-3>
4. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL : <https://minagro.gov.ua/>
5. У Лугано ухвалили підсумкову декларацію Конференції щодо відновлення України. Проєкт плану визнали рамковим документом URL : <https://forbes.ua/news/u-lugano-ukhvalili-pidsumkovu-deklaratsiyu-konferentsii-shchodo-vidnovlennya-ukraini-proekt-planu-viznali-ramkovim-dokumentom-05072022-6988>
6. Які сфери є найбільш привабливими для дрібних приватних інвесторів під час війни? URL : <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/05/18/687187/>
7. War in the Region URL : <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/37268/9781464818660.pdf>

УДК 330.322.5:711.3

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Наталія Корженівська

докт-р. екон. наук, професор кафедри економіки, підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності

Олена Нісходовська

канд-т ек. наук, асистент
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський

Розвиток сільських територій України залишається з низьким рівнем інноваційної активності суб'єктів господарювання, що працюють у сфері аграрного виробництва та суміжних із ним секторах економіки. Проблема ускладнюється фактичною відсутністю інноваційно-активних несільськогосподарських підприємств у сільській місцевості. Це знаходить своє відображення у деградації соціальної та комунальної інфраструктури

села, поширенні деінвестування та втраті ресурсного і людського потенціалу сільських територій.

Особливості ресурсно-функціональної спроможності громад відображають необхідність формування на їх основі пріоритетів регіонального розвитку, які виникають у процесі створення нової децентралізованої системи фінансового управління розвитком сільських територій. Показники виконання місцевих бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що об'єднана територіальна громада має можливість надавати більш якісні та різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, використовувати інноваційний потенціал, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів громади [1].

Реалізація інноваційних проектів на сільських територіях пов'язана з низкою ризиків, один з головних полягає у довготривалості циклу окупності інвестиційних проектів. Суттєвим ризиком наразі залишається надмірна політизація децентралізаційних змін, а перспективні плани об'єднання і розвитку сільських територіальних громад часто не відповідають інтересам і потребам їх населення. Поряд із цим потребує удосконалення система державної підтримки інновацій у сільському господарстві та в інших сферах економічної діяльності на селі.

До основних елементів державної податкової підтримки інноваційної діяльності в зарубіжних країнах належить також: відстрочення податкових платежів у разі виникнення додаткових витрат на інноваційні цілі; зменшення податку на суму приросту витрат на інноваційні цілі; звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційних проектів протягом декількох років; пільгове оподаткування дивідендів, отриманих по

акціях фірм, які здійснюють інноваційну діяльність; зниження ставок податку на прибуток з метою спрямування резервних коштів на замовленні державою та спільні науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки; надання пільг по проектах, що виконуються за пріоритетними програмами; зменшення прибутку, що підлягає оподаткуванню, на суму вартості приладів й устаткування, переданих закладам вищої освіти, науково-дослідним установам та іншим інноваційним організаціям; вирахування з прибутку до оподаткування внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій; зарахування частини податку з прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим використанням на інноваційні цілі [2].

Основним ресурсним потенціалом сільських територій є їх аграрне виробництво, успішне функціонування яких формує потенційні можливості громад. Вирішення проблеми підвищення рівня забезпеченості аграрних формувань ресурсним потенціалом може бути здійснено шляхом зростання обсягів залучення інвестиційних потоків і кредитних ресурсів в аграрну сферу. Дослідження свідчать, що за ознакою терміновості більша частка кредитного портфелю аграрних бізнес-суб'єктів – це, в основному, короткострокові банківські кредити, які агроформування спрямовують на придбання паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо. Проблемою залишається розвиток довгострокового кредитування аграрного сектору [3].

В Україні склалась тенденція конкурентоспроможного пріоритету крупнотоварного агробізнесу, що переважно спеціалізується на виробництві та експорті зернових культур. Такі товаровиробники у своїй практиці використовують інноваційні засоби виробництва, управління, комунікації тощо. Велика увага приділяється розвитку людського капіталу, зокрема через проекти смарт-спеціалізації. Використання переваг такого інноваційного інструменту дозволяє здійснювати адаптацію методик процесів стратегічного

планування до особливостей розвитку регіону, локальних територіальних сегментів (сільських територій) та підприємницьких організацій.

До пріоритетів інноваційного розвитку сільських територій та ефективного використання їх потенціалу можна віднести наступні:

1. Посилення інноваційної спрямованості сільськогосподарського виробництва. Пріоритетами даного напрямку стануть органічне землеробство і тваринництво, розвиток «зеленої економіки», застосування інноваційних засобів захисту рослин і технологій обробки ґрунту, використання сучасних технічних засобів у сільській місцевості.

2. Інноваційний розвиток інфраструктури сільських територій регіону, що визначається шляхом формування дієвого організаційно-економічного механізму фінансування інновацій, зорієнтованих на розвиток об'єктів соціальної, комунальної та інноваційної інфраструктури; на реалізацію низки інноваційних проектів у сфері сільської медицини та освіти, будівництва доріг та телекомунікаційних мереж; забезпечення доступу сільських населених пунктів до мережі Інтернет.

3. Запровадження організаційно-економічних механізмів інноваційного розвитку людського капіталу сільських територій регіону. Основним ресурсом для реалізації цього пріоритету є велика частка підприємств, населення та фермерських господарств, які відзначаються вищим рівнем мобільності та адаптованості до інновацій [4].

Потенціал розвитку сільських територій невичерпний, його інноваційна складова має усі можливості для ефективної реалізації. Нівелюючи інституційні, законодавчі, управлінські недосконалості, а подекуди загрози успішного впровадження та використання інноваційного потенціалу сільських територій можливо досягти стабільних економічних результатів та розвитку. Інноваційні підходи у розпорядженні елементами ресурсного потенціалу сільських територій (природно-ресурсними, демографічними, туристично-рекреаційними, виробничими) дозволяють створювати робочі місця,

повертати молодь у село, а громадам бути конкурентоспроможними та забезпечувати першочергові та стратегічні потреби населення.

Список використаних джерел

1. Гоголь Т. В. Ресурсно-функціональна спроможність громад як основа фінансової децентралізації. Державно-управлінські студії. 2019. № 2 (13). URL: <http://studio.ipk.edu.ua/derzhavno-upravlins-ki-studii-2-13-2019/>.
2. Іртищева І. О. Особливості інноваційних процесів у сільському господарстві. URL: http://www.confcontact.com/2009_03_05/5_irtisheva.php.
3. Крюкова І. О. Ресурсний потенціал аграрної економіки України та результативність його використання. «Актуальні проблеми інноваційної економіки». Всеукраїнський науковий журнал. № 2. 2019. С. 37-42.
4. Коробка С. В. Організаційно-економічні механізми інноваційного розвитку сільських територій Західно-Поліського регіону. Вісник Донецького національного університету. Сер. В: економіка і право. Вип.1. 2015. С. 175-179.

УДК 330.322.2

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Шолойко Антоніна Сергіївна,
д-р екон. наук, доц., доцент
кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Як здійснення, так і залучення прямих іноземних інвестицій у сільське господарство супроводжується численними ризиками. Особливу увагу серед низки ризиків привертають ті, що не можуть бути застрахованими, зокрема політичний ризик, настання якого може супроводжуватися націоналізацією, експропріацією тощо. Управління таким ризиком у міжнародній практиці здійснюється шляхом створення спеціальних експортно-кредитних агентств

(ЕКА), оскільки приватне страхування зазвичай не пропонує відповідні страхові продукти або є дуже дорогим.

В Україні неодноразово розроблялися та обговорювалися законопроекти щодо створення ЕКА і 20.12.2016 р. було прийнято Закон України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» [1], згідно з яким створено ПрАТ «ЕКА» в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика ПрАТ «ЕКА» в Україні

№	Характеристика	Інформація
1.	Дата створення	7.02.2018 р. Уряд ухвалив постанову про створення ЕКА, реєстрація якого розпочалася в 2020 р.
2.	Довідкова інформація	Засновником та акціонером ЕКА, якому належить не менше 50 відсотків статутного капіталу плюс одна акція, є держава в особі Кабінету Міністрів України. ЕКА на добровільних засадах здійснює страхування, перестрахування, надає гарантії за договорами, які забезпечують розвиток експорту, а також бере участь у реалізації програми часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами
3.	Мета, завдання	Метою діяльності ЕКА є стимулювання масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження. Завдання ЕКА: - захист українських експортерів від ризику неплатежів та фінансових втрат, пов'язаних з виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), шляхом страхування, перестрахування та гарантування; - впровадження сучасних фінансових технологій у зовнішній торгівлі та механізмів підтримки експорту шляхом страхування, перестрахування та гарантування; - розвиток експорту товарів (робіт, послуг) українського походження, підвищення конкурентоспроможності товарів (робіт, послуг) українського походження на світових ринках; - участь у реалізації програм часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами; - співпраця з міжнародними та іноземними фінансовими організаціями, в тому числі для акумуляції міжнародної фінансової допомоги, для забезпечення зростання експорту та економіки України

Продовження таблиці 1.

4.	Результати роботи	2021 р.: країни експорту: Китай, Південна Африка, Німеччина, Молдова, Норвегія. Підтримані галузі: виробництво інших дерев'яних будівельних конструкцій і столярних виробів; виробництво іншого електричного устаткування; виробництво автотранспортних засобів; перероблення молока, виробництво масла та сиру; оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням; оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин. 2022 р.: країни експорту: Узбекистан, Китай, Німеччина, Польща, Латвія, Австрія, Франція, Молдова, Естонія. Підтримані галузі: виробництво інших гумових виробів; виробництво інших виробів; виробництво снекової продукції; виробництво гофрованого паперу та картону, паперової та картонної тари; перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків; перероблення молока, виробництво масла та сиру; виробництво радіаторів і котлів центрального опалення; лісопильне та стругальне виробництво; оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
6.	Статистичні та інші матеріали	На сайті розміщені фінансові показники та фінансова звітність ЕКА
7.	Веб-сайт	https://www.eca.gov.ua/

Джерело: складено на основі: [1; 2].

Згідно зі ст. 6 Закону України [1] ПрАТ «ЕКА» розробляє та пропонує наступні страхові продукти (табл. 2), надання послуг за якими не регулюється Законом України «Про страхування».

Таблиця 2

Характеристика страхових продуктів ПрАТ «ЕКА»

№	Вид страхування	Характеристика продукту	Статус
1	Страхування договірних банківських гарантій	Страхування майнових інтересів банку українського експортера, пов'язаних з повним або частковим невиконанням українським експортером умов зовнішньоекономічного договору (контракту)	Розроблений. Послуга надається на підставі Положення про правила страхування банківських гарантій Приватного акціонерного товариства «Експортно-кредитне агентство» (Наказ Міністерства економіки України від 14.02.2022р. № 296-22)

Продовження таблиці 2.

2	Страхування зовнішньоекономічних договорів (контрактів)	Страхування майнових інтересів українського експортера, пов'язаних з повним або частковим невиконанням зобов'язань за зовнішньоекономічним договором (контрактом)	Розроблений. Послуга надається на підставі Положення про правила страхування зовнішньоекономічних договорів приватного акціонерного товариства «Експортно-кредитне агентство» (Наказ Мінекономіки від 03.03.2020 №386)
3	Страхування експортних кредитів	Страхування відповідальності позичальника (українського експортера, іноземного покупця або банку іноземного покупця) перед банком-кредитором, пов'язаної з невиконанням умов кредитного договору	Розроблений. Послуга надається на підставі Положення про правила страхування експортних кредитів приватного акціонерного товариства «Експортно-кредитне агентство» (Наказ Міністерства економіки України від 29.04.2022р. № 1053-22)
4	Страхування підтверджених акредитивів	Страхування майнових інтересів банку українського експортера, пов'язаних з повним або частковим невиконанням зобов'язань банку іноземного покупця за виставленим акредитивом	Страховий продукт не розроблений
5	Страхування прямих інвестицій з України	Страхування майнових інтересів інвестора, пов'язаних із втратою інвестицій або їх частини	Страховий продукт не розроблений

Джерело: складено на основі: [1; 2].

Згідно з табл. 2 наразі ще не розроблений продукт щодо страхування прямих інвестицій з України. Проте нині, коли інвестиційний клімат в Україні значно погіршився, іноземні інвестори, які здійснили прямі іноземні інвестиції у вітчизняне сільське господарство, мають договір страхування прямих інвестицій з їх ЕКА і понесли повну або часткову втрату своїх вкладень, можуть звернутися за компенсацією. Відповідно нині виконання ПрАТ «ЕКА» завдання щодо посилення міжнародної співпраці, зокрема щодо акумуляції міжнародної фінансової допомоги, є особливо актуальним.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту: Закон України від 20.12.2016 р. № 1792-

VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text>

2. Про ЕКА. URL: <https://www.eca.gov.ua/pro-eka/#.YwnrM3ZBxPY>

УДК 338.43:633.1[65.32]

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА

Правдюк Наталія Леонідівна

доктор економічних наук, професорка,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна
+380679929566; npravduyk@gmail.com

В умовах жорсткої економічної кризи, що настала через військову агресію РФ, гостро постало питання забезпечення продовольчої безпеки та виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами щодо експорту продовольства. Для галузі садівництва це означає, що її стан та розвиток на підконтрольних територіях має забезпечити рівень споживання і експорту.

Садівництво є галуззю, що за даними статистики до 2022 року займала в середньому 4,5% у валовому випуску продукції рослинництва України, з умовними обсягами виробництва плодів, ягід та винограду у 17,88 млрд грн щорічно. Галузь стабільно забезпечувала внутрішні потреби споживання і нарощувала експортний потенціал. Найбільш продуктивними регіонами є Вінницька, Чернівецька, Хмельницька, Львівська, Полтавська, Дніпропетровська та Закарпатська області.

Одним із ключових напрямів підвищення стабільної діяльності підприємств галузі садівництва є побудова ефективного механізму управління. Для потреб управління необхідне забезпечення інформацією про витрати на виробництво й реалізацію продукції, а умови воєнного стану

вносять корективи у облікові і економічні показники майже неперервно. Тому необхідний перехідний механізм оперативної оцінки витрат, для формування оптимального, наскільки це залежить від виробників, їх рівня, проведення постійного контролю за їх формуванням і розподілом, а також стимулювання зниження рівня виробничих витрат і втрат продукції при її зберіганні та транспортуванні.

Залишається в силі сформована Аграрним міністерством спільно із Асоціацією «Укрсадпром» Концепція розвитку галузі садівництва в Україні на період до 2025 року, та затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21.07.2008 №444/74 галузеві Програми розвитку садівництва; виноградарства і виноробства України на період до 2025 року. Документами оцінено загальні потреби інвестицій у садівництво в обсягах 40-45 млрд грн щорічно.

Крім того, з метою стабілізації галузі, сприяння зайнятості та підтримки малих товаровиробників, держава запроваджує спеціальну програму підтримки садівництва, ягідництва та виноградарства. Зокрема, нові програми здійснюються на умовах, що держава надаватиме від 300 до 400 тисяч грн на гектар садів, це близько 70% від середньої вартості висадки. Очікувана кількість грантів буде виділятися не на кількість підприємств, а на площу насаджень. Загальний бюджет програми – 4 млрд грн для висадки 10 тисяч га нових садів. Частково кошти на підтримку садівничого бізнесу виділять іноземні партнери. Так само як і у програмі з теплицями, сформованій у поточному році, отримувачі грантів повинні мати або власну землю, або землю в користуванні щонайменше на 25 років. Проєкт саду може бути від 1 до 25 гектарів. Кошти надаватимуться на банківський рахунок для прозорої закупівлі саджанців, обладнання, систем поливу, добрив тощо [1].

Вінницька область традиційно відноситься до садівничих, фактично є столицею галузі. Область займає перше місце за площею плодоягідних насаджень у плодоносному віці, яка становить 21,5 тис. га станом на 1 січня

2021 р. Питома вага плодоягідних насаджень у структурі посівних площ Вінницької області займає 1,3%, що у 2,6 рази більше середнього показника по Україні (0,5%). У 2020 р. площі під плодовими та ягідними культурами Вінницької області знизились на 8% проти рівня 2018 р., валовий збір – на 34%, урожайність – на 28% за всіма категоріями господарств (табл. 1).

1. Динаміка та структура виробництва культур плодових, ягідних та зерняткових у Вінницькій області за 2018–2020 рр.

	2018			2020			2020 у % до 2018		
	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц/га	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц/га	га	т	ц/га
Культури плодові та ягідні	23,35	3323,1	142,3	21,47	2190,5	102,0	92	66	72
Культури зерняткові	18,35	2950,3	160,8	17,06	1896,9	111,2	93	64	69
Яблуня	17,72	2892,0	163,2	16,44	1855,5	112,8	93	64	69
Груша	0,62	58,2	93,6	0,62	41,2	66,7	100	71	71
Культури кісточкові	2,86	224,8	78,5	2,82	164,4	58,3	99	73	74
Вишня	0,96	91,0	94,8	0,97	55,1	56,6	101	61	60
Черешня	0,48	35,1	73,4	0,52	28,9	55,9	108	82	76
Слива	1,16	82,6	71,4	1,09	64,0	59,0	94	77	83

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики у Вінницькій області.
URL : <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/>

Подібна тенденція розвитку галузі у області спостерігається і за культурами зернятковими, оскільки вони займають до 80% у структурі насаджень. За кісточковими площі залишаються сталі, валовий збір вишні знизився на 39% через низьку врожайність, черешні – на 18%, сливи – на 23%. У структурі плодової продукції основне місце займає яблуня – близько 87% усього зібраного урожаю.

На Вінниччині садівництво краще розвинене у Барському, Шаргородському, Тульчинському, Тиврівському, Вінницькому та Піщанському районах (рис. 1).

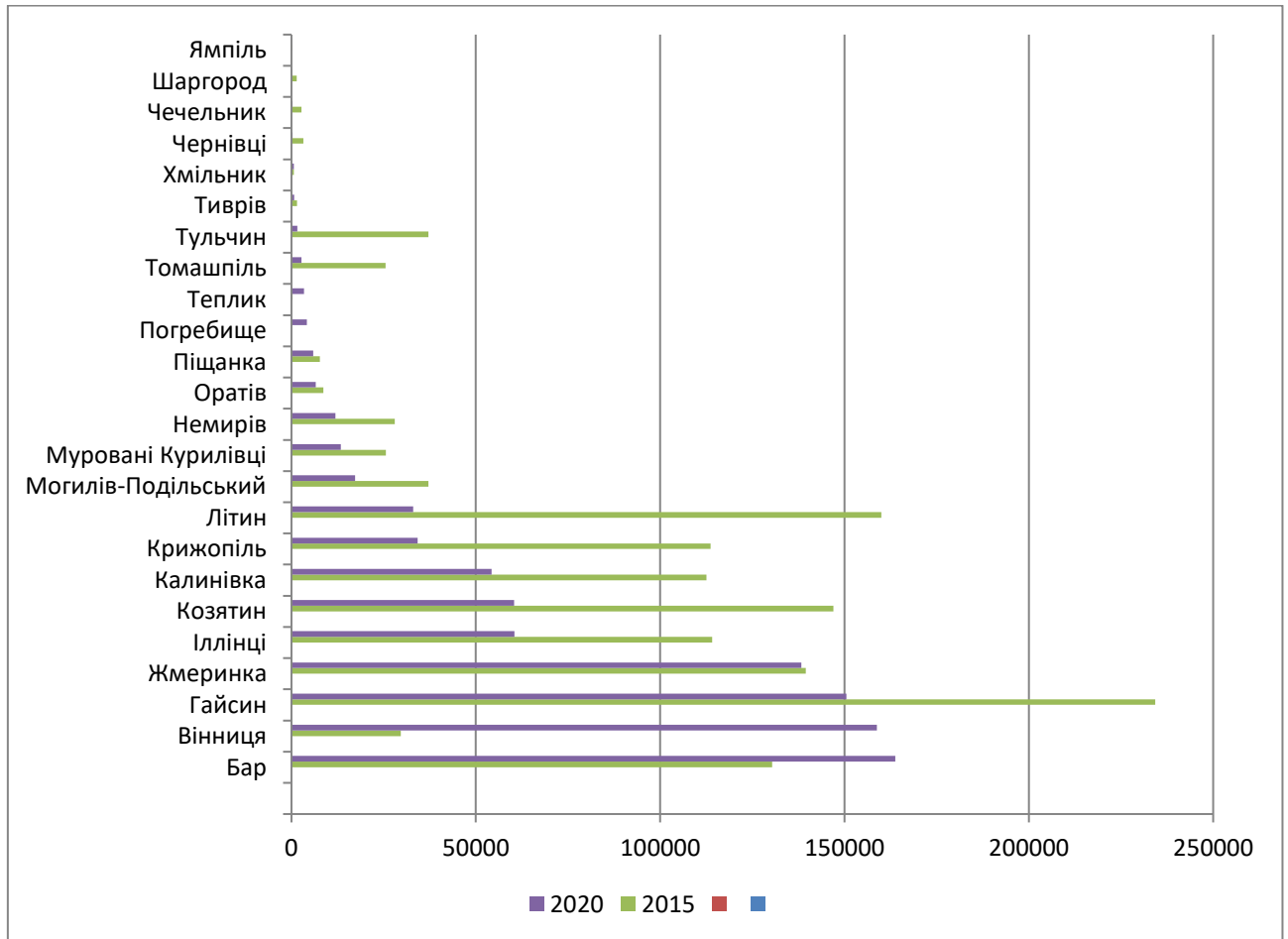

Рис. 1. Динаміка обсягів виробництва культур плодових та ягідних сільськогосподарських підприємств Вінницької області у 2015 та 2020 рр., ц
Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики у Вінницькій області.
URL : <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/>

Найкращі показники валового збору у 2020 році має Барський район, далі йдуть Вінницький, Гайсинський, Жмеринський, Козятинський, Іллінецький, Калинівський. Районування приведено за станом на кінець 2020 року.

Основним виробником продукції садівництва є корпорація «Вінницясадвинпром» (дата реєстрації 30.08.2004 р.), більше 40 господарств якої виробляють щонайменше чверть яблук від валового їх збору в організованому секторі економіки держави. Господарство займається вирощуванням яблук, під які відведено 300 га, крім того вирощують черешні, груші, сливи. У господарствах, що входять до корпорації, є майже 4 тис. га молодих інтенсивних садів, що становить 30% від загальної їх площі [2].

Загалом у Вінницькій області зосереджено 20% нових насаджень в Україні, а діяльність здійснює близько 100 підприємств та фермерських господарств. Наявність у регіоні потужних переробних підприємств, таких як «Агрона Фрут Україна», «Пфанер Бар», «Яблуневий дар», «Вітмарк Україна» дає можливість виробникам зменшити витрати на логістику [3].

Загальний показник виробничих витрат плодово-ягідної продукції на підприємствах галузі садівництва, за проаналізованими даними Державної служби статистики України, протягом 2010-2020рр. збільшився з 814,9 до 1733,7 млн грн, або на 112,8%.

Аналіз витрат на виробництво одиниці готової продукції показує, що собівартість 1 ц виробленої плодової продукції зросла з 152,4 грн у 2010 р. до 268,6 грн у 2020 р. (у 3,7 рази), ягід – з 716,6 до 3025,3 грн (у 4,2 рази), винограду – з 189,5 до 583,4 грн (у 3,1 рази). Це головним чином є наслідком інфляційних чинників, зростання вартості ресурсного забезпечення, яке споживається в межах виробничого процесу. У структурі виробничої собівартості продукції 35,0-40,0% займають прямі матеріальні витрати, 20,0-30,0% прямі витрати на оплату праці та 35,0-40,0% інші прямі витрати та загальновиробничі витрати. Якщо зважити на дефіцитність ресурсів і стрімке зростання цін в умовах воєнного часу, орієнтована собівартість плодової продукції може зрости проти рівня 2020 року в 3-4 рази. Реалізувати за такою ціною буде дуже складно, оскільки порушені і логістичні ланцюги і ланцюги формування доданої вартості. Отже, з процесом реалізації садівникам буде потрібна допомога держави – від підтримки простого відтворення до можливого виходу на великі в т.ч. зарубіжні ринки збуту.

Список використаних джерел

1. Держава виділить гранти на підтримку садівництва, ягідництва та виноградарства. URL : https://lb.ua/economics/2022/06/21/520784_derzhava_vidilit_granti.html

2. Садівництво та ягідництво на Вінниччині: поштовх до розвитку URL : <http://blogs.korrespondent.net/blog/events/3685184> (дата звернення 30.03.2022).

3. Сало І. Ефективність діяльності садівницьких підприємств. URL : <https://www.pro-of.com.ua/efektivnist-diyalnosti-sadivnickix-pidpriyemstv/> (дата звернення 30.03.2022).

УДК: 631.112:658.14.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Дубас Р.Г.,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри управління та адміністрування,
Університет «Україна»

Незважаючи на те, що Україну віднесено до малолісних держав (в Європі посідає 31 місце за показником площі лісів на одного жителя), за загальною площею земель лісогосподарського призначення та загальним запасом деревини на них вона посідає достатньо високі (9 та 6 відповідно) місця серед європейської спільноти. Лісистість України становить 15,9%, але має дуже велику варіативність - від 3,7% в Запорізькій та Миколаївській областях до 51,4% в Закарпатській.

За обсягом виробництва продукції лісопромислового комплексу Україна в Європі займає дуже низьке 30-те місце, а за ефективністю використання лісових ресурсів (відношення обсягу виробництва продукції лісопромислового комплексу до обсягу експорту деревини) посідає 32-ге місце. До прикладу, Республіка Польща, яка володіє приблизно аналогічною площею земель лісогосподарського призначення, випускає продукції лісопромислового комплексу в 7 разів більше та має показник ефективності використання лісових ресурсів практично вдвічі вищий.

В розрізі постійних лісокористувачів, найбільша площа земель лісогосподарського призначення (близько 73%) перебуває у користуванні лісогосподарських підприємств, підпорядкованих Державному агентству

лісових ресурсів України, до муніципальної власності відійшло 13% загальної площі лісового фонду, до земель запасу віднесено 7% лісових насаджень, а також близько 7% лісових земель закріплено за різними центральними органами виконавчої влади. І менше 0,1% лісових насаджень відноситься до приватної форми власності.

Фінансові показники суб'єктів господарювання галузі за період 2016-2020 роки свідчать, що в результаті перевищення темпів росту витрат над темпами росту доходів, чистий фінансовий результат державних лісогосподарських підприємств погіршився на 66,7%, що вимагає кардинальних змін як на макрорівні, так і на рівні діяльності підприємств.

Зміни, які зараз відбуваються в лісовій галузі сьогодні, радикально змінюють подальші умови капіталізації державних лісогосподарських підприємств в частині їх реорганізації. Так, процес їх укрупнення розпочався ще в минулому 2021 р, зокрема з 313 суб'єктів господарювання сьогодні налічується всього 157 (стало вдвічі менше). Та на думку частини експертів, така капіталізація галузі недостатня.

Тому, Держлісагентство України запропонувало проект постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання управління об'єктами державної власності у сфері лісового господарства», який передбачає створення єдиного державного унітарного підприємства «Ліси України» із подальшим перетворенням у Публічне акціонерне товариство. Урядовий проект документа передбачає ліквідацію 157 суб'єктів господарювання, а також 24 обласних управлінь лісового та мисливського господарства. На їхньому місці з'являться дев'ять міжрегіональних територіальних органів Держагентства з центрами у містах Рівне, Львів, Хмельницький, Вінниця, Житомир, Чернігів, Харків, Дніпро і Миколаїв.

За думкою керівництва галузі основними перевагами створення єдиного ДП «Ліси України» є:

- ліквідація фінансових дисбалансів (вирівнювання заробітної плати);

- ведення лісового господарства до стандартів та практик ЄС, вирішення конфлікту розподілу функцій у лісовій сфері (контролююча - господарююча);
- збільшення інвестиційної привабливості галузі (кредитні ресурси, гранти ЄС на впровадження інноваційно-інвестиційних проектів);
- детінізація ринку деревини, подолання корупції, скорочення незаконних рубок;
- забезпечення сталого/ефективного розвитку лісового господарства.

За даними аналітиків, реформування шляхом створення єдиного підприємства для організації вирощування, обслуговування, заготівлі лісів сформує передумови для полегшення і розширення доступу до якісної сировини для українських деревообробних підприємств.

Спрощення доступу деревообробних підприємств до лісової сировини внаслідок реформи сприятиме оптимізації використання деревини та збільшенню її поглибленої переробки. Це дасть змогу збільшити обсяг створюваної доданої вартості в галузі при менших обсягах споживання ділового круглого лісу.

Крім того, за останні 30 років із галузі звільнилися 60 тисяч працівників (62% від загальної чисельності по галузі), а це означає, що існуюча велика кількість підприємств неспроможна забезпечити стабільне функціонування та впевненість працівників у майбутньому, що призводить до звільнень. Укрупнене ДП «Ліси України» зможе також пропонувати перерозподіл для трудових ресурсів, пропонуючи кваліфікованим працівникам посади в межах усієї України із соціальним забезпеченням.

Структура ДП «Ліси України», в першу чергу, передбачає оптимізацію управлінського персоналу, що дозволить вивільнити кошти на оплату праці висококваліфікованих фахівців лісового господарства за різними напрямками виробництва. Подальша цифровізація виробничих процесів дозволить залучити до виробництва висококваліфікованих спеціалістів.

Це створить умови для оновлення основних засобів, матеріально технічної бази, закупівлі сучасного обладнання, автомобілів, протипожежної техніки для охорони та захисту лісів, а також створить умови для відновлення лісів та збільшення лісистості.

Ключовим недоліком існуючої моделі було і залишається наявність значних фінансових дисбалансів в галузі, коли середня заробітна плата у найкращому за цим показником обласному управлінні у 8 разів вища за найгірше за цим показником управління.

Завдання нової моделі диверсифікувати існуючі ризики та забезпечити прозору модель управління лісового господарства, в тому числі і детінізацію ринку. На жаль, існуюча модель спровокувала систему при якій керівництво лісогосподарських підприємств тісно пов'язані з місцевим керівництвом правоохоронних органів. Більше того, створення до ДП «Ліси України» забезпечить ведення лісового господарства до стандартів та практик ЄС. Ця модель буде зрозумілішою і для інвестора, що також збільшить інвестиційну привабливість галузі та дозволить залучити кредитні ресурси, в тому числі з ЄС.

Крім того, створення ДП «Ліси України» є і універсальним інструментом, що також дозволить розвивати і рекреаційний потенціал. Для прикладу, фінське Державне унітарне підприємство «Metsähallitus» має у своєму складі підрозділ «Parks & Wildlife Finland», що управляє майже всіма фінськими національними парками та природними заповідниками, а також десятками об'єктів культурної спадщини. Власне таким шляхом має рухатися і ДП «Ліси України».

Ще на початку двохтисячних років, коли внесли зміни до природоохоронного законодавства, посуворішали екологічні вимоги щодо ведення лісового господарства, змінився ринок деревини, відчувалося, що вистояти в умовах жорсткої конкуренції за відсутності бюджетного фінансування, при ростучих податках та цінах на енергоносії зможуть тільки

лісогосподарські підприємства із потужним ресурсним потенціалом. Останні 10 – 15 років були цьому яскравим свідченням.

Надмірна частина ресурсів у передових підприємствах галузі витрачається на утримання управлінського апарату, оренду адміністративних та виробничих приміщень, а для реалізації серйозних проектів, оновлення матеріальної бази коштів не вистачає, нерідко результати господарської діяльності таких підприємств є збитковими. Навіть наділення додатковими ресурсами переважної більшості наявних дрібних підприємств, їхньої спроможності не забезпечить.

Ще однією з вагомих причин, що зумовлюють реорганізацію - це досить значні площі природно – заповідного фонду країни. Вони розміщені нерівномірно, що не може не відобразитись на господарській діяльності окремих підприємств, яка суттєво обмежена. Відтак не вистачає коштів на роботи із лісовпорядкування та проходження процедури оцінки впливу на довкілля, виготовлення технічної документації щодо реєстрації земельних ділянок державного лісового фонду, проходження сертифікації ведення лісового господарства відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Розраховано прогнозні результати реорганізації лісової галузі: вирівняється ресурсна база підпорядкованих підприємств, оптимізується перевезення та переробка деревини, відтак - зростуть надходження податків і зборів, мінімізуються адміністративні витрати, підвищиться рівень оплати праці лісівників. Також дослідження показує, що внаслідок детінізації ринку деревини з'явиться можливість заповнити наявні виробничі потужності деревообробних та меблевих підприємств України до 85–90%. Внаслідок цього прогнозується зростання експорту продукції цих галузей на 20,2%. Це консервативний сценарій, але, за розрахунками, додаткові інвестиції у глибоку переробку дозволять наростити експорт продукції деревообробної та меблевої галузей в 1,52 рази.

Звичайно, лісова галузь з початку війни виконує мобілізаційне завдання по забезпеченню лісоматеріалами ЗСУ та ТрО. Це сотні тисяч кубометрів деревини. Потреба в передачі матеріальних цінностей для потреб ЗСУ становить десятки мільйонів гривень щотижня. Восени з поверненням холодів обсяги замовлення зростуть в рази - це і дрова, і матеріал для будівництва укриттів.

Для переведення галузі на військові рейки потрібно посилити управлінську вертикаль. Мають з'явитись інструменти для ухвалення оперативних кадрових рішень та контролю за їхнім виконанням.

Ще одна перевага єдиної державної компанії - можливість залучення дійсно масштабного фінансування: грантів, коштів ЄС на впровадження інноваційно-інвестиційних проєктів, закупівлю лісовирощувальних, лісозаготівельних та лісопереробних комплексів, обладнання для пожежогасіння. Адже відновлення лісогосподарської діяльності на територіях, де відбувались бойові дії та завдані значні збитки лісовому фонду та лісовій інфраструктурі, оцінюється експертами в понад 15 млрд грн. Крім того, галузь віддала фронту величезну кількість техніки, значна частина її матеріально-технічної бази у багатьох регіонах знищена під час боїв.

Слід вказати, що на сьогоднішній день думки експертів та інших зацікавлених осіб з цього приводу розділилися. Так, в серпні поточного року Верховна Рада підтримала поправку в законопроект про заборону реорганізації та корпоратизації лісів на час дії воєнного стану та 1 рік після його закінчення, який Президент поки що заветував. Війна, за словами депутатів - не той період, коли потрібно займатися експериментами в працюючих галузях економіки.

Маємо негативний досвід створення ДП «Конярство України», ДП «Укрспирт», Укррудпром тощо. Реалізація постанови може призвести до втрат місцевих бюджетів, зокрема від надходжень Податку на доходи фізичних осіб, які після реорганізації можуть зараховуватися за місцем реєстрації нового ДП

“Ліси України”. Такі втрати до бюджетів громад вже відбулися в результаті реорганізації судів, прокуратури, державної податкової служби, державної митної служби, ДП «Укрпошта» та інших.

Держлісгоспи є для багатьох громад бюджетоутворюючими підприємствами, часто єдиними великими роботодавцями та проведення запропонованої реорганізації лісгоспів може спричинити підвищення соціальної напруженості в умовах військового стану.

Також відповідно до статті 15 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» на місцеві ради покладено відповідальність за стан навколишнього середовища на їх території. У разі створення унітарного підприємства, органи місцевого самоврядування будуть значно обмежені у можливості впливати на розвиток лісової галузі на місцях та не зможуть виконувати у повній мірі передбачені законодавством функції по реалізації екологічної політики України та охороні навколишнього природного середовища на своїй території. Це у свою чергу суперечить курсу держави на децентралізацію та розширення повноважень місцевого самоврядування.

Розробка даної реформи лісового господарства в Україні поспішно впроваджується без публічного обговорення з громадськістю, представниками територіальних громад та врахування думки фахівців галузі, експертного середовища. Така позиція Уряду є незрозумілою, адже на сьогодні відсутнє належне обґрунтування переваг та нагальної необхідності для впровадження обраної концепції майбутнього реформування лісового господарства, в тому числі без публічного обговорення та врахування позиції громадськості.

Більше того, Держлісагентство України у своїх інтернет ресурсах зазначає, що існуючі державні лісгосподарські підприємства у 2021 році досягли найвищих показників у галузі за 30 років та сплатили рекордні 8,9 млрд грн податків до бюджетів усіх рівнів таких фактів спростовує необхідність нагального реформування лісової галузі шляхом ліквідації таких

лісогосподарських підприємств та створення єдиної компанії – монополіста, яка може перейти в приватні руки.

До того ж, за словами інших експертів, половина лісів, наприклад, у Латвії приватна – це 130 тисяч власників, в Литві – 35% земель надано в приватний сектор. В умовах України лише 0,1% приватних лісів, а тому єдина лісова компанія просто пропаде як будь-яка монополія, але знищить при цьому більшість лісів. Такі аргументи опонентів запропонованої реорганізації лісової галузі.

Тепер щодо тактичної ситуації в лісовій галузі у воєнний період. За весняну лісокультурну кампанію підприємствами усіх облуправлінь, крім Донецького, Луганського та Херсонського обласних управлінь висаджено 116,4 млн сіянців на загальній площі 16 897,7 га, з яких 1 366,7 га – лісорозведення (висадження нових лісів).

Слід зазначити, що за рік реалізації програми “Зелена країна” висаджено 174,8 млн деревних рослин. Війна негативно вплинула на динаміку втілення екологічної ініціативи, але цієї весни продовжували висаджувати молодий ліс за рахунок лісгоспів без державних дотацій. Крім того, в регіонах долучаються до цього спонсори і громадськість.

Кількість пожеж, у порівнянні з 2021 роком, збільшилася у 2,7 раза, а загальна площа пожеж зросла у 49 разів. Найкритичніша ситуація в окупованій Херсонській області. За весь цей час вогонь охопив вже понад 1,5 тисячі га. Проте окупанти нарешті зрозуміли критичність стану та почали пускати державну лісову охорону до місць загорянь, але забрали у лісівників майже всю техніку.

Держліагенство умовно розділило лісовий фонд на зони - “червону” (де проходять бойові дії або території тимчасово окуповані), “помаранчеву” (території, звільнені від агресора) та “зелену” (де не велися бойові дії). У “червоній зоні” протипожежні заходи здійснюються тільки на 23%. У “помаранчевій” зоні протипожежні заходи здійснюються на 46%. Головні

проблеми - наявність нерозірваних боєприпасів у лісі, заміновані офіси та обстріли із боку російських територій. У “зеленій” зоні протипожежні заходи здійснюються майже в повному обсязі. Проводяться профілактичні та попереджувальні протипожежні заходи, а також рейдова робота щодо виявлення порушників правил пожежної безпеки.

Нині в 17 областях діє повна заборона відвідування лісових масивів цивільним населенням на період дії воєнного стану, у решти 7 областей – лише заборона в’їзду автотранспорту у період надзвичайної пожежної небезпеки.

Бойовими діями сьогодні охоплено близько 600 тисяч гектарів лісових земель. На лінії фронту все ще знаходяться 5 обласних управлінь лісового та мисливського господарства, 17 державних лісгоспів, 136 лісництв.

Екологічні загрози та виклики, які стояли перед Україною до 24 лютого, самостійно не вирішилися, а стали тільки глибшими. Війна глобально вплинула на стан довкілля України.

Як наслідок – зменшення та погіршення стану природних екосистем, хімічне та промислове забруднення, замінування територій, нищівна шкода для біорізноманіття. Післявоєнне відновлення України має відбуватись на засадах Європейського зеленого курсу та використання передових екологічних інструментів. Під час відбудови перед нами стоїть завдання – одночасно реалізувати декілька векторів: відновлення довкілля, впровадження євроінтеграційних реформ та реалізація політики щодо зміни клімату. Важливим внеском у майбутнє відновлення довкілля стала Ukraine Recovery Conference, яка відбулася 4-5 липня у швейцарському Лугано. Однією з програм конференції, яку планують реалізовувати в майбутньому, є “Відбудова чистого та захищеного середовища”. В її межах планують втілити 76 природоохоронних проєктів на 25,5 млрд євро. Практичними результатами реалізації програми мають стати: створення 10 національних парків, організованих за стандартами ЄС, будівництво 9 лісонасінневих центрів з вирощування саджанців дерев, що дозволить вирощувати до 30 млн одиниць

садивного матеріалу на рік і засаджувати 6,7 тис. га щорічно. Крім того, нові заводи – це нові робочі місця.

Від воєнних дій постраждали українські ліси, багато територій з насадженнями досі залишаються замінованими. Тому всі ініціативи та євроінтеграційні програми щодо лісової політики маємо підлаштовувати під воєнні реалії. Залучати кошти та міжнародних експертів до розмінування, раціонально використовувати лісові ресурси та збільшувати лісистість України. Цьому сприятимуть: висадження лісів, впровадження нових правил рубок, розвиток рекреаційних ресурсів лісу та легалізація самосійних або “диких лісів”. В липні цього року Верховна Рада ухвалила закон, який передбачає їхнє узаконення, що дозволить збільшити лісистість України на 500 тис. га та зекономити мільйони гривень на посадці лісів.

Наприкінці, узагальнимо основні напрями щодо капіталізації лісового господарства з реалізацією відповідних заходів, зокрема:

1. Збереження та відповідне збільшення лісових ресурсів та їх внесок в глобальні вуглецеві цикли.
2. Підтримка біологічної стійкості та життєздатності лісів.
3. Збереження і підтримка відтворювальних (продуктивних) функцій лісів.
4. Підтримка, збереження і підвищення біотичного різноманіття в лісах.
5. Підтримка і підвищення захисних функцій в результаті ведення лісового господарства.
6. Підтримка інших соціально-економічних функцій і умов.

Звичайно реалізація вказаних напрямів капіталізації неможлива без відповідного інвестиційного забезпечення, яке залежатиме в після воєнний період від наших європейських та американських партнерів.

УДК 330.322.2:330.35

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мацибора Тетяна Вікторівна,
к.е.н., с.н.с.,
провідний науковий співробітник,
ІНЦ ІАЕ

Інвестиції є важливим елементом зростання та розвитку як окремих галузей, так і країни в цілому. Забезпечення позитивної інвестиційної динаміки в аграрному секторі економіки також є необхідною умовою досягнення продовольчої і національної безпеки країни.

Передумовою інвестування розвитку аграрного сектору економіки є інвестиційна привабливість виробництва сільськогосподарської продукції, яка визначається наявністю певних внутрішніх та зовнішніх факторів, що забезпечують відповідний рівень ефективності виробництва та одержання прибутку від розміщення капіталу, які б задовольняли інвестора. При цьому важливим фактором інвестування є рівень ризику при здійсненні господарської діяльності.

Інвестиційна діяльність завжди пов'язана з ризиком, який є ознакою непередбачуваності, непевності і нестабільності. Окрім фінансових ризиків, пов'язаних із можливими втратами капіталу або ж зменшенням обсягів прибутків порівняно з очікуваними, має місце також галузевий ризик, зумовлений специфікою самої галузі (сезонність виробництва, час обороту капіталу, рівень доходів та платоспроможність населення тощо).

Сільськогосподарське виробництво має свої специфічні особливості, які слід брати до уваги при оцінці ефективності майбутніх вкладень. Насамперед

сільське господарство є досить ризикованим видом діяльності, оскільки пов'язане із живими організмами та значною мірою залежить від гідрометеорологічних умов (суми ефективних температур, кількості опадів). Глобальні зміни клімату, небезпечні стихійні явища природи та екологічні проблеми зумовлюють додаткові ризики, які також необхідно враховувати потенційним інвесторам. Крім того, у сільському господарстві використовується такий специфічний ресурс як земля, яка безпосередньо впливає на результати господарської діяльності.

Дослідженнями інвестиційної компанії Dragon Capital, Європейською Бізнес Асоціацією (ЄБА) та Центром економічної стратегії (ЦЕС) встановлено, що основними перешкодами для іноземних інвестицій до початку повномасштабної військової агресії РФ були: масова корупція; недовіра до судової системи; монополізація ринків; збройний конфлікт із РФ; репресивні дії правоохоронних органів; нестабільна валюта та фінансові ринки [1].

Війна з РФ посилює дію довоєнних ризиків, які мають суттєвий вплив на інвестування розвитку національного аграрного сектору економіки та зумовлює нові виклики (військові, економічні, соціальні, екологічні, фінансові, валютні, інвестиційні, технологічні, логістичні тощо). Нові виклики спричинили експортну кризу, дефіцит пального та становлять загрозу продовольчій безпеці.

Відновлення експорту сільськогосподарської продукції є одним із основних завдань на стратегічну перспективу, оскільки він є важливою умовою забезпечення фінансової стабільності національного аграрного сектору економіки. Водночас агропродовольчий сектор до повномасштабного вторгнення РФ був визнаний однією з точок зростання національної економіки. Тому збереження провідних позицій аграрного сектору економіки на світових ринках є пріоритетним напрямом для держави.

Специфіка сільського господарства зазвичай унеможливорює перепрофілювання та релокацію підприємств у віддалені від лінії фронту регіони на період воєнного стану. Крім того численні сільськогосподарські підприємства зазнали значних втрат і руйнувань, у тому числі через екологічні злочини РФ.

До проблем, пов'язаних із техногенними загрозами воєнного характеру, можуть додатися труднощі з утилізацією токсичних і екологічно небезпечних відходів, відсутністю контролю за ввезенням у країну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів, загостренням питань щодо забезпечення водою та зниження її якості, виснажливим або руйнівним використанням природних ресурсів, насамперед лісових і мінерально-сировинних. Зокрема, значною загрозою техногенно-екологічній безпеці України може стати погіршення стану питної води та води у річках, де рівень органічного забруднення з кожним роком збільшується на тлі скорочення потужностей очисних споруд [2].

Агресія РФ значною мірою ускладнила функціонування як малого та середнього агробізнесу, так і великих сільськогосподарських підприємств і агрохолдингів. Зокрема, порушення логістичних зв'язків через воєнні дії спричинило екологічні катастрофи на багатьох тваринницьких комплексах.

Водночас для переважної більшості насамперед малих і середніх підприємств аграрного сектору економіки внутрішні джерела фінансування інвестицій, серед яких передусім прибуток і амортизаційні відрахування, будуть не в змозі забезпечити розширене відтворення процесу виробництва. Через об'єктивне зростання ризиків у найближчій перспективі слід очікувати значне скорочення обсягів інвестування, що матиме негативний вплив на розвиток аграрного бізнесу.

Встановлення та систематизація сучасних викликів, зумовлених воєнною агресією РФ, важливі для розробки заходів щодо подолання або ж

пом'якшення різного роду ризиків у майбутньому для забезпечення стійкого економічного зростання та розвитку аграрного сектору економіки України.

Список використаних джерел

1. Регулярне опитування іноземних інвесторів: Спеціальний випуск (квітень 2019 р.) Київ : Центр економічної стратегії, 2018. 20 с. URL : <https://ces.org.ua/> (дата звернення: 20.08.2022).
2. Промисловість України перед викликами майбутнього: у пошуках відповідей та рішень : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Л.В. Дейнеко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2022. 346 с. URL : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Promyslovist-Ukrainy-pered-vyklykavy.pdf> (дата звернення: 20.08.2022).

УДК 303.4:631.143

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Булавка Олексій Гаврилович

к.е.н., с.н.с.,

пров. н. с.,

ННЦ ІАЕ відділ соціально-економічного

розвитку сільських територій,

тел. 258-33-49;

alexey@iae.kiev.ua

Традиційна система соціальної розбудови сільської поселенської мережі та прилягаючих до неї територій, яка в основному відбувалася в мирний час за рахунок державного бюджету та місцевих бюджетів територіальних громад, у повоєнний та післявоєнний періоди, вимагатиме суттєвих змін. Як показує становище після ведення війни станом на 27.07.2022 року Україна відчуває відчутні як виробничі, господарські так і сільські, поселенські та територіальні руйнації. Поряд із надзвичайно великими викликами в народному

господарстві країни взагалі досить відчутні втрати несе аграрна галузь, особливо фермерські та індивідуальні господарства, як основополагаючі джерела формування, місцевого, регіонального та державного бюджетів. Як наслідок великі втрати понесе сільський соціум, особливо житловий фонд та охорона здоров'я, а також життєво важливі для праці і життя селян споруди культурно-освітнього та побутового комплексів соціальної інфраструктури.

Згідно офіційних даних Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України кількість територіальних громад, розташованих у районах проведення воєнних (бойових) дій, а також тих, що перебувають в зонах тимчасового оточення і окупації станом на вище відмічений період складала 321 територіальні громади, або 21,1% загальної їх кількості. Особливо важка ситуація відбувається у Донецькій області, де такі громади становлять 20,6%, Запорізькій – 17,1%, Херсонській – 15,3%, Луганській – 11,5% та Миколаївській – 7,7% загальної кількості громад, що ведуть воєнні дії.

У зв'язку з відсутністю належної згідно законодавчих норм та стандартів кількості захисних споруд для укриття населення в Україні взагалі, а для захисту сільського населення хоча б найпростішого укриття і сховищ загальна кількість евакуйованих осіб в Україні станом на 07.06.2022 р. досягла 1 млн 878 тис чоловік (Дані ДСНС у Facebook). У Херсонщині станом ще на 07.04.2022 р. термінової евакуації уже вимагали жителі 6 сіл, а станом на 12.03.2022 року за одну добу в Україні в середньому було евакуйовано 487 тис населення.

Загалом за оцінкою ООН з початку війни понад 10 млн. українців покинули свій дім. Тобто, через відсутність належного фонду захисних споруд для сільського населення хоча б в цокольних або підвальних приміщеннях наявних житлових будинків, дитячих садочків, шкіл, клубів, спортзалів, тощо воєнні дії викликали надзвичайну загрозу його життя, внаслідок чого проведення евакуації відбувалося переважно за принципом „хаотичності”, що

в свою чергу пов'язано з великими демографічними та фінансовими втратами для країни.

За прогнозами економістів-демографів подальше продовження війни вплине не лише на загальну чисельність населення в Україні, а й на формування як державних, регіональних та місцевих бюджетів, а в кінцевому рахунку на демографічну ситуацію на селі та соціальну розбудову сільських територій. За оцінкою дослідників-демографів Інституту демографії та соціальних досліджень України до 2030 р. внаслідок суттєвого підвищення смертності населення, а також того, що частина евако населення, якщо знайде по місцю евакуації стабільну роботу осяде за кордоном на постійне місце проживання, українців зменшиться до 35 млн (найкращий сценарій), до 30 млн. (найгірший сценарій). Вони будуть в основному залежати від міграції українців, а також від стану воєнних дій та наявності фонду захисних споруд.

Таким чином, опрацювання концептуальної моделі формування соціуму на селі та збереження людності в поселенській мережі у воєнний і післявоєнний періоди відносно мирного довоєнного часу, як засвідчує аналіз різного рівня державних відомостей і прогнозу вчених-демографів, вимагатиме суттєвого корегування. Особливу увагу при цьому слід негайно приділити завчасному створенню загального фонду захисних споруд цивільної оборони безпосередньо в місцях проживання і праці, в тому числі і для сільського населення в місцях частого його відвідування – об'єктів освіти, охорони здоров'я, магазинів, базарів, закладів спорту, а також діючих сховищ і складів продуктів харчування тощо.

При цьому, увагу доцільно звернути на уже діючі перелічені об'єкти, які при умовах загрози можна швидко (за 1-2 доби) переобладнати і бути в постійній готовності щодо забезпечення населенню, насамперед, санітарно-побутових місць захисту і відпочинку, а також надання первинних послуг охорони здоров'я, забезпечення в сховищах питною і технічною водою,

продуктами харчування тривалого користування, засобами зв'язку і пожежегасіння тощо.

Споруди цивільного захисту на селі обов'язково мають бути обладнаними аварійним електропостачанням та вентиляцією і бажано мати запасний вихід із сховища, тобто відповідати спеціальним нормативним умовам укриття і сховищ на випадок надзвичайних ситуацій. Контроль за їх використанням покласти на керівні органи територіальних громад. Про це доцільно обов'язково дбати у мирний час, як це робиться у таких країнах як Швеція, Ізраїль та інші. Так, наприклад, в Ізраїлі ще в 1993 році на урядовому рівні було вирішено, що будь-який житловий будинок в країні повинен мати захисне приміщення з 30-ти сантиметровими залізобетонними стінами, потовщене перекриття, оснащене фільтром повітря та хімзахистом.

Швеція згідно концепції „Тотальна оборона”, мобілізуючи суспільство для воєнних зусиль за принципом „все має бути вчасно”, в тому числі мир і безпека суспільства створили систему цивільної безпеки усього суспільства до найгіршого сценарію війни.

У сільській місцевості України на відміну від категорійованих і некатегорійованих міст і селищ створення фонду і захисту населення при загрозі війни створюється шляхом швидкого будівного і відновлюваного будівництва житла та об'єктів соціальної інфраструктури за пріоритетним характером на принципах територіальної самоорганізації (дисипативності, нелінійності), як незворотного рушійного чинника, завдання якого виробити у воєнний та відбудівний період як по змісту, так і якості каркас соціальної розбудови сільської мережі поселень. Така модель створення цивільного фонду буде особливо важливою в післявоєнний період, поступове (поетапне) впровадження якої буде залежати від наявних на цей період у громадах природних ресурсів, їх фінансового та технічного стану, а також пріоритетів кожного жителя села та громади загалом щодо його створення в ключі розбудови соціуму на сільських територіях взагалі. Ця модель повинна носити

тимчасовий структурно-стійкий характер поки система соціальної розбудови села і територій не набуде врівноваженого стану і досягнення їх розбудови мирних років.

Проблема добробуту сільського населення як в матеріальному, так і соціальному відношеннях в співставленні з добробутом міського населення завжди була ускладнена. Тому, як свідчить історичний екскурс, дослідження щодо вирішення цієї проблеми з теоретично-методичної точки зору залишається і на сьогодні особливо актуальним, а в умовах війни воно набуває надзвичайної гостроти.

При досить схожих поглядах науковців-дослідників на сутність категорії „добробут населення”, які розпочинаються ще з Адама Сміта (шотландець 1723–1790 рр.), щодо добробуту існування людини і сьогодні залишається у тісній залежності від продуктивності її праці та мотивації до неї через зарплату. Як і в тих умовах коли накопичення доходів від праці кожного працюючого сприяло загальним умовам формування багатства, процвітання життя суспільства або його застій і занепад, сучасність наукових пошуків формування багатства незмінюється.

Послідовником таких поглядів А. Сміта був англічанин Джеремі Бентам (1748-1832 рр.) який вніс свій певний внесок в теорію дослідження суспільного уже добробуту, через категорію „корисності” індивіда і довів його здатність у формуванні добробуту усього суспільства. А. Маршал, А. Пігу уже на початку ХХ століття велику увагу приділили механізму його (суспільного добробуту) розподілу через рівновагу попиту і пропозиції, а через поточне споживання та відкладене використання грошових доходів населення – механізм розподілу життєвих благ. А. Пігу при цьому стверджував, що найвищого рівня добробуту можна досягти лише через державне втручання у механізм використання ресурсів і вирівнювання розподілу доходів. А в подальшому він вважав, що поняття „суспільний добробут” не можна вважати лише в економічному аспекті, при цьому він пропонує включати умови

довкілля – як його складову, а також умови праці і відпочинку, доступність освіти, медичне обслуговування... Тобто, в загальному сенсі роль держави це її відповідальність за добробут суспільства, а мета – забезпечення кожного його індивіда політичними, економічними, соціальними правами шляхом справедливого розподілу доходів.

В Україні підхід щодо розвитку сільських територій, розпочався у 1960-1970 рр. шляхом економічного розвитку сільськогосподарського виробництва. Ознаменував він себе розробкою і впровадженням теоретично-методичних регулятивних заходів пов'язаних з інтенсифікацією процесів сільськогосподарського виробництва. Мета – забезпечення стійкості економічного зростання господарюючих суб'єктів, активізація шляхів виходу із соціально економічної депресивності, яка мала уже місце в межах певних адміністративно-територіальних регіонів країни.

Пошук моделей економічного зростання при цьому базувався на фундаментальних класичних макро-моделях економічного зростання світових вчених: Сміта, Рікардо, Кейнса, Філіпа, Самуельсона, Рамсея, Солоу-Свена, Ромера та ін. Проте розробка і реалізація стратегій поліпшення добробуту населення на цей період стосувалася в основному інтенсифікації галузі, перебудови економіки та науково-технічного переозброєнням сільськогосподарського виробництва і на цій основі виведення на означений період аграрної галузі із кризового стану. Тобто, сільські території, як і сільські поселення ототожнювалися виключно із сільськогосподарською діяльністю – виробництвом різноманітних видів продуктів харчування та сільськогосподарської сировини для промисловості. При цьому інтеграційність її із ключовою складовою виробничих процесів в галузі – людиною, селянином, його умовами праці і добробутом населення, а також із соціальними параметрами життєдіяльності на означений період ігнорувалося і, по своїй сутності, залишалися на другій позиції.

Вперше в Україні певний теоретичний внесок щодо зміни підходу формування доходів селян і розвитку сільських територій зробив відомий історик-соціолог Б.С. Хорев. Опираючись на теоретично-методологічні принципи раціонального поєднання світових вище означених класиків-вчених, територіальну організацію багатства суспільства запропонував розглядати його в взаємозв'язку функціонуючими структурами територій – розселенням населення, виробництвом та природокористуванням. Послідовником концепції такої цілісності, щодо територіальних складових стала широко відома економіст-соціолог Т. Заславська. Ще на початку 80-х років, розглядаючи глибокі відмінності праці та життя селян і населення в містах, сільські поселення вона включила структурним елементом формування багатства сільських територій. При цьому вона об'єднала виробничу, розселенську, соціальну та екологічну сфери аграрного сектору, в цілісний об'єкт управління, планування і прогнозування не лише виробничо-економічного розвитку галузі, а й соціально-демографічного розвитку села і сільських територій і саме на цій основі формування добробуту всього населення України. З цього часу такий підхід знаходить широке використання в дослідженнях багатьох відомих вчених-економістів-соціологів, і насамперед вчених-економістів-соціологів Інституту економіки НАН: О.М. Онищенко, Л.О. Шепотько, В.О. Мандибури, І.В. Прокопи та інш. стосовно органічного поєднання територіальних, демографічних, економічних і соціальних підходів щодо розвитку сільських територій взагалі, а також вчених фахівців регіонального розвитку Інституту регіональних досліджень НАН України: М.І. Долішного, С.Н. Злупко, Л.К. Семів – стосовно сталого розвитку регіонів і ролі людини при цьому, а також регіонального розвитку людських ресурсів у їх взаємозв'язку з добробутом та розвитком сільських територій; вчених Львівського регіонального інституту державного управління УАДУ: В.С. Коломійчука, С.Л. Шульги – стосовно розвитку територіальних господарських утворень; в працях яких територія виступає як просторовий

базис – розселення населення, а розміщення виробництва як господарська і духовна життєдіяльність взагалі. При цьому, можна зробити заключення, що провідну роль щодо методології і теорії визначення рівня добробуту в економічному просторі України належить безумовно Інституту економіки НАН.

Список використаних джерел

1. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2020. – 60 с.
2. Патица Н. І., Булавка О. Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в умовах децентралізації влади. Економіка АПК. 2021. № 8. С. 91-102
3. Булавка О.Г. Теоретико-методичні та організаційні основи розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 104-110.
4. Булавка О.Г., Капінус М.Р. Шляхи підвищення життєвого рівня сільського населення. Економіка АПК. 2015. № 9. С. 75-82.
5. Оновлено актуальний перелік громад у районах бойових дій, на ТОТ та тих, що в оточенні. Опубліковано 29 Липня 2022 року. URL : <https://minre.gov.ua/news/onovleno-aktualnyu-perelik-gromad-u-rayonah-boyouvyh-diy-na-tot-ta-tyh-shcho-v-otochenni-13>
6. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. URL : <https://idss.org.ua/index>
7. URL : <https://birdinflight.com/uk/architectura-uk/20220411-mamad.html>
8. URL : <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/04/04/stjksst-planuvannya-total-no-oboroni-shvets/index.html>
9. URL : <http://library.if.ua/boor/39/25/2589.html>
10. URL : <http://radunk/snfo//pidrychnuku/istorija-uchen/446 andrjck/6713-2-html>
11. Томчук-Понамаренко Н. Формування основних напрямів економіки добробуту та рівня життя населення // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 11(164): 59-65
12. Барро Р.Дж. Экономический рост / Р.Дж.Барро, Х. Сала-и-Мартин: пер. с англ.. М.: [Бином. Лаборатория знаний](#), 2010. 824 с.
13. URL : <http://radunk/snfo//pidrychnuku/istorija-uchen/446 andrjck/6713-2-html>

УДК: 339.13: 631.3

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

Навроцький Ярослав Федорович

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-
технічного забезпечення,

Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”, м. Київ.

тел. +380986211750

E-mail: yarol.nav@gmail.com

Петров Вадим Миколайович

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків.

тел. +38 095 117 93 46

E-mail: v.petrov0741@gmail.com

Сучасне сільське господарство є однією із найважливіших галузей економіки України. Воно є основою для забезпечення продовольчої безпеки та стабільним джерелом надходження валюти. Для отримання максимального економічного ефекту аграрному виробництву необхідна високопродуктивна, економна, технологічна та екологічна техніка на рівні провідних світових виробників. Вітчизняна техніка не завжди відповідає світовим стандартам якості, хоча й цілком доступна по ціні.

До початку війни ринок сільськогосподарської техніки України був насичений самою різноманітною технікою, вітчизняною та іноземною, що відповідала вимогам покупців залежно від технологій виробництва сільськогосподарської продукції, фінансового стану господарства, якості тощо.

Через військові дії, блокування морських портів, економічну кризу в країні ситуація із забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників технікою значно погіршилася. Значна частина вітчизняних підприємств –

виробників техніки була зруйнована, залишилася на окупованій території або знаходиться у прифронтовій зоні, що значно скоротило обсяги надходження української техніки на ринок. Так, наприклад, Харківський тракторний завод, найпотужніший в Україні виробник широкої лійки тракторів, повністю знищено [1].

Єдиний завод з виробництва зернових комбайнів (крім того виробництво кормозбиральної техніки) Херсонський машинобудівний завод та Бердянський завод з виробництва жаток “JOHN GREAVES” залишилися в зоні окупації, місто Оріхів, де знаходиться підприємство “Оріхівсільмаш” з виробництва ґрунтообробної техніки, розкидачів, причепів та ін. знаходиться під постійними обстрілами. Тому, цілком можна спрогнозувати помітне скорочення сегменту вітчизняної техніки, що справить негативний вплив на матеріально-технічне забезпечення, у першу чергу, малих та середніх господарств, оновлення парку техніки яких сповільниться і може призвести до втрат врожаю. Без втручання держави та допомоги іноземних партнерів відновити та реконструювати в Україні виробництво сільськогосподарської техніки, яка б відповідала сучасним вимогам ринку неможливо. В іншому випадку, враховуючи післявоєнне падіння економіки, ринок техніки буде заповнений дешевою імпоротною технікою, зокрема китайського виробництва. Крім того, українські виробники техніки мають шанс зайняти сегмент міні техніки, наростивши обсяги її виробництва. Адже, через блокування портів постачання дешевої китайської техніки майже припинилося.

Окремі експерти прогнозують скорочення ринку техніки на 50-80% [2]. На нашу думку такий обсяг скорочення завищений. Дійсно, у березні 2022 року, після початку військових дій, значно скоротився обсяг імпорту сільськогосподарської техніки у кількісному та вартісному виразі у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року (Таблиця 1).

Таблиця 1. Порівняння кількості та митної вартості окремих видів імпортованої сільськогосподарської техніки за березень 2021/березень 2022 років.

Вид техніки	Кількість, шт		березень 2021 до березня 2022, раз	Митна вартість, тис. дол. США		березень 2021 до березня 2022, раз
	березень 2021	березень 2022		березень 2021	березень 2022	
Трактори	2819	54	52,2	75430	1028	73,4
Борони дискові	70	7	10,0	2536	226	11,2
Сівалки	832	7	118,9	33486	346	96,8
Розкидачі	730	9	81,1	1009	39	25,9
Комбайни зернозбиральні	218	8	27,3	19398	689	28,2

Джерело. Розраховано автором за джерелом [3].

Найбільше скоротилося ввезення в Україну сівалок – у кількісному виразі в 118,9 раз та у вартісному виразі в 96,8 разів. Найменше скорочення відбулося відносно дискових борін – у 10 та 1,2 разів відповідно.

Необхідно звернути увагу на те, що через війну з росією згідно Закону України “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни” від 03.03.2022 № 2115-IX [4] доступ до значної частини статистичних даних за 2022 рік обмежено.

За наявними даними нами був здійснений розрахунок обсягів імпорту техніки з період з березня по липень (включно) лише у вартісному виразі. Обсяги імпорту тракторів з березня по липень 2022 року 142,8 млн дол. США, що на 26% менше ніж за аналогічний період 2021 року (192,9 млн дол. США). Імпорт машин сільськогосподарських, садових або лісгосподарських для підготовки або оброблення ґрунту за цей же період 2022 року скоротився на 60,3% (з 167,9 до 66,6 млн дол. США). Імпорт машин або механізмів для збирання, обмолоту сільськогосподарських культур скоротився на 47,9%: з 247,2 до 128,9 млн дол. США. В період з квітня по липень скорочення за відповідною технікою відбулося на 10,9%, 41,5% та 47%, що свідчить про поступове нарощення обсягів імпорту техніки, особливо тракторів та ґрунтообробної техніки. Тому, на нашу думку, скорочення ринку техніки

відбудеться в межах 25-30% у вартісному виразі та в межах 35-40% у кількісному.

Враховуючи те, що у серпні 2022 року річний рівень промислової інфляції (без урахування енергії, продуктів харчування, алкоголю та тютюну) у ЄС склав 4,3%, а до кінця року може досягти 9-10% [5] ціни на нову імпортовану техніку значно зростуть, що збільшить попит на вітчизняну нову та іноземну вживану техніку. Зниження внутрішніх цін на зернові та олійні культури викликане скорочення їх імпорту через блокування портів також сприятиме зменшенню попиту на дорожу імпортовану техніку.

Враховуючи ці негативні тенденції в економіці країни продавці техніки пропонують схеми купівлі техніки, які по суті є “прихованим бартером”: продавець техніки купує у сільськогосподарського підприємства продукцію, а підприємство за виручені кошти зобов’язане придбати техніку. Оскільки дилер імпортує техніку і працює над митним оформленням товару, то для нього не проблема експортувати аграрну продукцію. Схема має ряд недоліків: фактичне подвійне оподаткування операцій, втрата в цінах на товар та курсовій різниці. Але, в ситуації що склалася, такий підхід цілком має право на існування.

Для подолання наслідків війни для ринку техніки та відновлення у повному обсязі потужностей сільськогосподарського машинобудування необхідно:

1. здійснення державою протекціоністської політики щодо вітчизняної техніки, зокрема через митне регулювання;
2. нарощення обсягів виробництва міні техніки;
3. створення сприятливих умов для залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій у розвиток та відновлення виробництва техніки через організацію спільних підприємств з провідними виробниками техніки;

4. створення державних програм, спрямованих на фінансування відновлення та розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування й впровадження сучасних технологій виробництва техніки;
5. відновлення державної програми часткової компенсації вартості вітчизняної техніки;
6. створення режиму найбільшого сприяння для імпорту техніки, яка не виробляється в Україні, або виробництво зруйноване чи знаходиться на окупованій території (зернозбиральні комбайни, трактори потужністю понад 130 кВт тощо);
7. евакуація підприємств – виробників техніки із зони бойових дій.

Список використаних джерел

1. На Харківщині окупанти знищили тракторний завод. Kurkul. URL: <https://kurkul.com/news/30956-na-harkivschini-okupanti-znischili-traktorniy-zavod> (Дата звернення: 28.08.2022)
2. У 2022 році ринок сільськогосподарської техніки в Україні може впасти до 80% — Кришко. Latifundist. URL: <https://latifundist.com/novosti/59088-u-2022-rotsi-rinok-silskogospodarskoyi-tehniki-v-ukrayini-mozhe-vpasti-do-80--krishko> (Дата звернення: 28.08.2022)
3. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/> (Дата звернення: 29.08.2022)
4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 N 2115-IX. Дата оновлення 17.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (Дата звернення: 19.08.2022)
5. Euro Area Inflation Rate. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/euro-area/inflation-cpi>

УДК 339.136:330.123.7

РИНОК ПАЛЬНОГО В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Вишневецька Оксана Василівна

к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
Е-пошта: ksutasha@ukr.net, тел. 0506450164

Серед проблем аграрного сектора, які вимагають невідкладного розв'язання, особливе значення має надійне забезпечення пально-мастильними матеріалами та підвищення ефективності їх використання. На нинішній час основним енергоносієм в аграрному секторі є рідке пальне із нафтопродуктів. Тому значною мірою ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва залежить від сталого забезпечення галузі дизпаливом і бензином за стабільними цінами [1].

До початку 2000-х Україна повністю забезпечувала національну економіку паливом із нафтопродуктів вітчизняного виробництва, яке було зосереджене у семи регіонах, де функціонували нафтопереробні підприємства. Про масштабність цієї інфраструктури засвідчують наступні дані. На початку 1990-х років в Україні діяло:

- шість нафтопереробних заводів загальною потужністю 52 млн. т/рік;
- нафтотранспортна система проектною потужністю близько 100 млн. т/рік;
- розгалужена система нафтопродуктопроводів потужністю до 30–35 млн. т/рік та протяжністю 4 625 км.
- загальна ємність резервуарного парку перевищувала 4 млн м³ [2].

Підтвердженням втрати державою суб'єктності є той незаперечний факт, що до станом на 23 лютого 2022 р. Україна на понад 75% втратила свою

інфраструктуру у секторі нафтопродуктозабезпечення. Так, система нафтопродуктопроводів була майже повністю зруйнована ще до середини 1990-х років, з шістьох НПЗ залишався в експлуатації лише Кременчуцький НПЗ, що завантажувався до 20% своєї проектної потужності. Технологічні можливості резервуарного парку скоротилися суттєвим чином внаслідок відсутності належного технічного догляду, а стратегічні резерви нафти та нафтопродуктів так й не були створені попри чисельні плани українських урядів. Окремо, треба згадати про стрімку деградацію нафтовидобувної галузі України, що могла би стати важливою складовою розвитку нафтопереробної галузі для зниження залежності від імпорту пального. Ухвалена урядом у 1995 р. Національна програма «Нафта і газ України до 2010 р.» передбачала збільшення видобутку нафти та газового конденсату з 4,2 млн т. у 1995 р. до 7,5 млн т. у 2010 р. До 2010 р. обсяг видобутку, навпаки, різко скоротився – до 3,5 млн. т, а вже у 2020 р. він склав тільки 2,15 млн т. [3].

У цей час обсяги імпортного пального почали зростати і у 2021 році частки імпортного пального, що надходило з Росії й Білорусі становили відповідно 62% дизпального та 50% бензину. Ще 10% імпортували з Литви та морем. Це забезпечило їм фінансові надходження з українського ринку на суму понад 6 млрд дол. США. Загалом імпорт покривав до 80% потреб України у нафтопродуктах. Нові маршрути диверсифікації поставок практично не пророблялися, оскільки комерційні пріоритети переважали безпековий компонент. Війна закрила ці напрямки. 100% довоєнних джерел постачання були перекриті. Єдиним джерелом постачання наразі є Європа, звідки останні помітні поставки були у 2016 році.

Більшу частину потреб міг би закрити Кременчуцький НПЗ. До війни, за даними уряду, він забезпечував до 18% українських нафтопродуктів. За даними компанії «Укртатнафта» (володіє Кременчуцьким НПЗ), у 2020 році завод виробив 1,057 млн т дизельного палива, зайняв 14,2% українського ринку [4]. Другим після Кременчуцького є Шебелинський НПЗ, що належить

державному АТ «Укргазвидобування», але його роботу було зупинено ще наприкінці лютого майже одразу після початку воєнних дій агресора в Україні. Руйнування Кременчуцького НПЗ та іншої паливної інфраструктури стало лише каталізатором дефіциту на тлі того, що налагодити сталі, регулярні та достатні альтернативні поставки поки не вдалося.

Очевидно, що саме заплановані дії РФ стосовно цілеспрямованої руйнації інфраструктури із забезпечення України паливом разом із неможливістю у стислий термін диверсифікувати майже понад 90 відсотків маршрутів поставок нафтопродуктів – головна причина великого дефіциту моторного палива, що виник наприкінці квітня 2022 р.

Проте за останні пів року ринок і уряд України побудували нові транспортні коридори, а також змінилася транспортна система постачання пального. Тобто країна повністю переналаштувала, повністю перебудувала свій ринок. В Україні побудована дуже розгалужена система постачання пального.

На сьогоднішній день значно зросли витрати на логістику, яку довелося змінювати докорінно. Наприклад, на сьогодні 50% пального доставляється у бензовозах, автомобільним транспортом. До війни бензовозами постачалося менше ніж пів відсотка. А 50% бензовозами означає те, що це не тільки певна логістична гнучкість, це і безпека, оскільки окупаційні війська б'ють по великих транспортних вузлах, залізницях тощо.

Залізницею почали завозити до України в 5 разів більше пального. У березні завезли 35 тис. тонн, у травні, за попередніми даними, 180 тис. тонн. Перевезення пального річковим транспортом теж збільшилося в 5 разів, порівняно з довоєнним періодом [5].

Дефіцит пального на 90% виник через обстріли та проблеми з доставкою, і лише 10-20% – це питання ціни.

Починаючи з другої половини останнього місяця зими почався «ціновий галоп», який був підкріплений щорічним сезонним зростанням цін на основні види пального в Україні перед початком весняно-польових робіт (Рис.1).

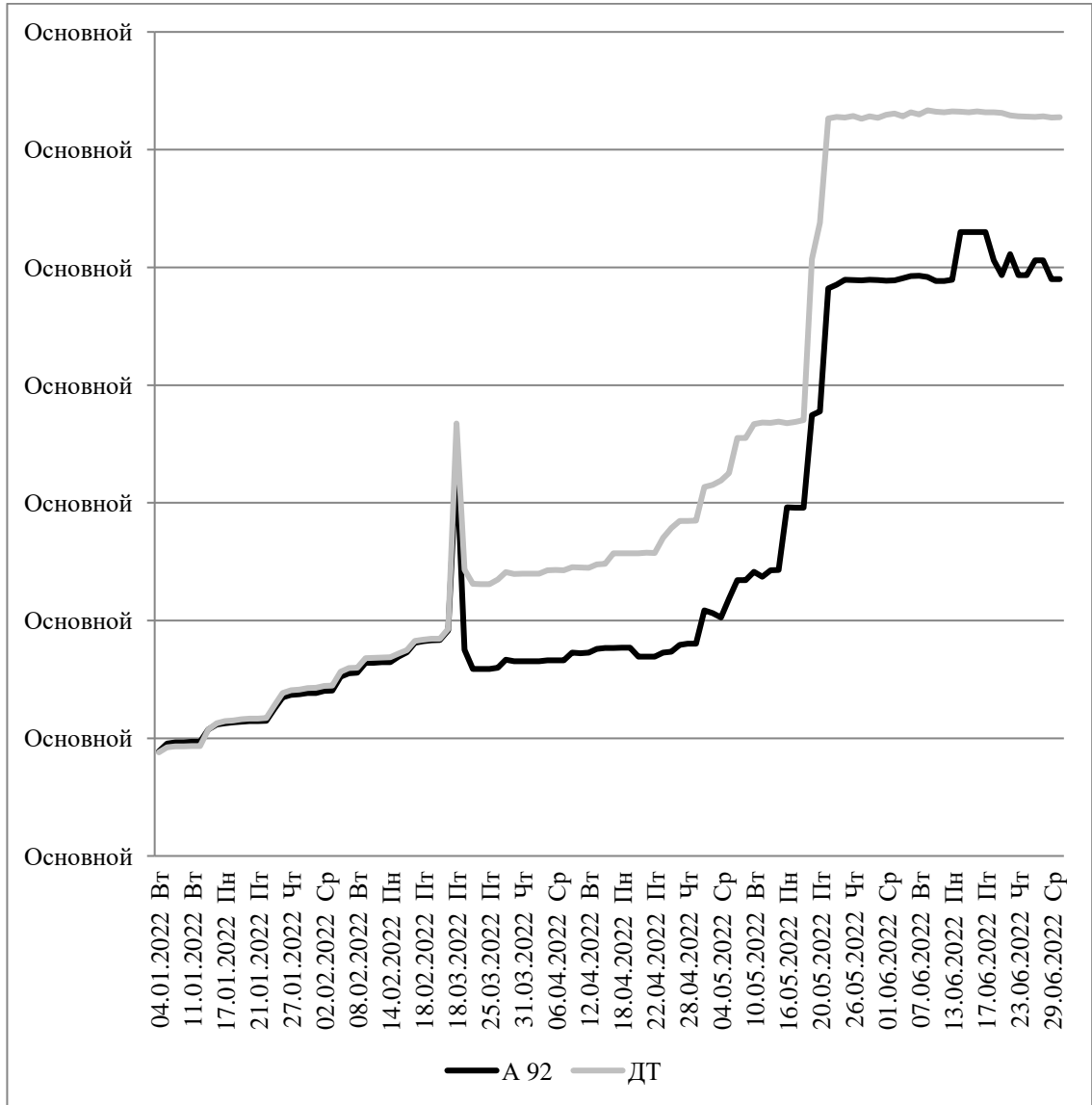

Рис. 1. Динаміка цін на бензин і дизельне пальне у 2022 році

Джерело: побудовано за даними джерела [6]

На початку року роздрібні ціни на пальне, яке використовується в аграрному секторі (бензин А-80 та дизельне пальне), традиційно, зростають. В лютому 2022 року в зв'язку з російським вторгненням та наближенням початку весняно-польових робіт відбулося суттєве зростання вартості пального від 29,4 грн/л у січні до 49,5 грн/л у червні (А-92) та 29,4 і 56,4 грн/л

відповідно по дизпаливу. Середні роздрібні ціни на бензин марки А-92 зросли на 70%, дизельне паливо – на 92%. Суттєвий вплив на зростання ціни також справила відсутність диверсифікації джерел постачання.

Після початку 24 лютого 2022 р. широкомасштабної війни РФ проти українського народу, питання нафтопродуктозабезпечення країни вийшло на найвищий державний рівень. Особливо складна ситуація тепер з агросектором, який потребує дизельного палива для техніки. За постачання палива аграріям буде велика боротьба серед постачальників. Це стане ще одним із факторів, які стримають підвищення цін.

Втім є частина компаній, наприклад аграрні підприємства, які раніше купували дизпаливо у трейдерів. Коли у постачальників виник дефіцит палива, маючи бензовози, вони почали завозити паливо для своїх потреб самостійно. Але зараз ринок відновлюється, побудовано логістику, напрацьовано ділові зв'язки. Відповідно агропідприємство, у якого два чи три бензовози не може конкурувати з професійним трейдером, який має менше витрат на літрі палива, що має кращу логістику і який може запропонувати кращу ціну.

Постачання палива в Україну для досягнення нормального рівня забезпечення споживачів має зрости з нинішніх 15 тис. тонн на добу до мінімуму 22 тис. тонн, а з урахуванням потреб армії та аграріїв і можливості формувати запаси їх необхідно збільшити майже вдвічі – до 25-27 тис. тонн [7].

В умовах високої волатильності європейського ринку нафтопродуктів, практично, неможливо точно спрогнозувати майбутні цінові параметри, по-друге визначення граничних цін відбувається під впливом суб'єктивних факторів (інтересів політиків та нафтотрейдерів), по-третє, у формулі неможливо передбачити коливання валютного курсу, зміну попиту, логістичні нюанси, тощо. У результаті адміністративне цінове регулювання за методом «витрати плюс» лише сприяло дефіциту нафтопродуктів, потужному розвитку тіньового ринку та додатковим прибуткам недобросовісних постачальників.

Військова агресія РФ та Білорусії проти України й припинення поставок пального з цих країн стало драйвером поточної паливної кризи й виразно виявила проблеми сектору, що формувалися останні 30 років. Це стало базовою причиною того, чому український ринок нафтопродуктів був абсолютно неготовим до диверсифікації джерел поставок на початку широкомасштабного російського вторгнення. Упродовж багатьох років держава ігнорувала безпековий компонент розвитку ринку нафтопродуктів й надавала пріоритет комерційним інтересам. Такий підхід призвів до руйнації більшої частини системи нафтопродуктозабезпечення та не дозволив сформувати стратегічний резерв нафти та нафтопродуктів. Не були виконані завдання Енергетичної стратегії України до 2035 р. у частині отримання з одного джерела не більше 30% енергоресурсів та захисту критичної інфраструктури на основі кращих практик країн НАТО та ЄС. Перед війною Україна потрапила в залежність на понад 70 відсотків від імпортних поставок пального з ворожих країн – Росії та Білорусії. Логістичні ланки експорту з європейського напрямку не були відпрацьовані. Системні трейдери, маючи ринкову владу через інституціональну слабкість держави, змогли нав'язати державі та споживачам власний формат вирішення кризи. Скасування сплати акцизу та зниження ПДВ з 20 до 7 відсотків та відмова від податкових перевірок та контролю за якістю пального не забезпечили подолання кризи.

До позитивних зрушень у секторі слід, насамперед, віднести те, що Україна першою країною у Європі на 100 відсотків відмовилася від поставок нафти та нафтопродуктів із Росії. Крім того, слід виділити активні дії уряду з подолання нормативних бар'єрів на шляху розв'язання логістичних проблем та сприяння укладанню контрактів на імпорту нафтопродуктів для задоволення потреб внутрішнього ринку.

Список використаних джерел

1. Вишневецька О. В. Економічна оцінка ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах.

Електронне фахове видання "Ефективна економіка", 2015. №6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4151>

2. Створення стратегічних резервів нафти та нафтопродуктів в Україні: стан, проблеми, пошук шляхів на основі міжнародного досвіду. *Національна безпека і оборона*. 2007, №04 (88). С. 18-27.

3. Володимир Омельченко. Кризовий стан ринку нафтопродуктів: причини, висновки рекомендації. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/kryzovyi-stan-rynku-naftoproduktiv-prychyny-vysnovky-rekomendatsii>

4. Ольга Чайка, Наталія Богута. Без свого бензину. Як дістати паливо для АЗС після зупинки Кременчуцького НПЗ. Фокус. 05 квітня 2022. URL: <https://focus.ua/uk/economics/511371-kak-dostat-toplivo-dlya-azs-posle-ostanovki-kremenchugsko-npz>

5. Дефіцит бензину та дизпалива: чому це відбувається і що буде далі. URL: <https://inlviv.in.ua/ukraine/ekonomika/defitsyt-benzynu-ta-dyzpalyva-chomu-tse-vidbuvayetsya-i-shho-bude-dali>

6. Ціни на бензин, дизпаливо, газ на АЗС України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/>

Скільки пального потрібно завозити в Україну, щоб подолати дефіцит. Auto24. 24 червня 2022. URL:

https://auto.24tv.ua/skilky_palnoho_potribno_zavozyty_v_ukrainu_shchob_podolaty_defitsyt_n39255

УДК 631.338.434

ЗАХОДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Нечитайло Вероніка Володимирівна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу
інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»
+380967943704
nika.nechytailo@gmail.com

Соціально-економічний розвиток України у воєнний період сильно залежить від сільського господарства, продукція якого використовується для забезпечення внутрішніх продовольчих потреб населення, переробляється та

експортується. Наша держава до війни була одним з найбільших світових виробників зернових та олійних культур. Однак урожай воєнного стану значно залежав від об'єктивних перешкод таких як – замінованість полів, окупація територій та знищення посівів. Нині склалася така ситуація, що «зернові коридори» дозволяють вивозити на експорт зерно та продукти його переробки, однак не в тому обсязі, який був до 24 лютого 2022 року. Світовий ринок зернових, на який орієнтуються наші аграрії, чутливо реагує на ситуацію з їх постачанням.

Війна не сприяє інвестиційній діяльності агробізнесу, хоча його значення для держави зростає, а інвестиційну привабливість зумовлює значне зростання світових цін на продовольство та загострення світової продовольчої проблеми, викликане війною.

Україні слід здійснювати заходи щодо формування сільськогосподарської політики, яка б забезпечувала відповідні підтримку і стимулювання інвестицій у сільське господарство.

З метою створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері доцільно переорієнтувати інвестиційну та іншу підтримку сільського господарства на потреби малого агробізнесу та економічну діяльність сільського населення [2].

Оскільки до війни негативною особливістю інвестиційного процесу в сільському господарстві було зменшення участі в ньому малого агробізнесу. Якщо його частка у загальному обсязі капітальних інвестицій в 2017 році становила 42,9%, то в 2018 р. – 37,6, 2019 р. – 32,5, а в 2020 р. – 31,5%. Свою продукцію малі підприємства реалізують переважно ринковим посередникам за нижчими цінами. До того ж вони мають порівняно вищі ризики втрати продукції й майна внаслідок рейдерських захоплень, менші можливості кредитування й отримання державної підтримки тощо. Підтримка і стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів малого агробізнесу має бути одним з найважливіших завдань сільськогосподарської політики держави [3].

Як зазначають науковці ННЦ «ІАЕ» для створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері слід:

- в умовах війни відмовитись від преференцій великому агробізнесу і забезпечувати його підтримку організаційними та іншими заходами, які не потребують виділення коштів з бюджету (відмічає М. І. Кісіль).

- у повоєнний період відновити Програму часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва й поширити дію цієї програми на міні-техніку та обладнання для фермерських і селянських господарств. Щоб забезпечити максимальну ефективність програми доцільно підвищити рівень часткової компенсації вартості техніки з 25% до 40%, що передбачено законом України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», на купівлю окремих видів техніки, конкурентоспроможність яких значно нижча порівняно з іноземними аналогами, наприклад трактори, косарки та інші види техніки а також для малих підприємств площею до 500 гектарів. Довести частку малих фермерських і особистих селянських господарств у загальній вартості компенсації сільськогосподарським виробникам вартості техніки з 10 до 25% [4].

- Надавати державну допомогу на створення нового фермерського господарства з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у розмірі, що відповідає вартості 1 ц дизельного палива.

- Здійснювати кредитну підтримку інвестиційних проектів малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників у розмірі 50–70% кредитної ставки уповноваженого комерційного банку. Для цього запроваджується механізм надання уповноваженим комерційним банкам квот на надання кредитної підтримки, при якому фермер звертається до

уповноваженого банку за кредитом, надає інвестиційний проект, після ознайомлення з яким банк вирішує питання що надання кредиту, позичальник сплачує банку за кредит залишкову його ставку, а держава – компенсує банку пільгову для кредитоотримувача ставку.

- Розробити і поширити зразкові інвестиційні міні проекти для селянських господарств, а також запровадити механізм їх пільгового кредитування.

Формуванню сприятливого інвестиційного клімату в сільському господарстві та його точкового розвитку в умовах війни і повоєнний період сприятиме надання державної підтримки за інвестиційними пріоритетами. В умовах, що склалися, державну кредитну підтримку доцільно, зокрема, надавати інноваційним інвестиційним проектам закладання насаджень вишні, черешні та інших ягідників, а також потужностей з їх перероблення і зберігання. Відповідно до одного з наявних інноваційних проектів саду вишні й черешні з технологіями перероблення ягід, їх глибокого заморожування і зберігання потрібно відшкодування агрокомпаніям ставки кредиту комерційного банку формувати на рівні не менше \$2500 з розрахунку на 1 га насаджень (відмічає М. І. Кісіль).

Для успішного інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства слід, насамперед, здійснювати інвестиційно орієнтовану сільськогосподарську політику, підтримувати і стимулювати інвестиційну діяльність малого агробізнесу, належно розвивати сільську місцевість, інноваційну та інвестиційну інфраструктуру сільського господарства, а також забезпечувати екологічність і безпечність сільськогосподарської продукції і продуктів її перероблення.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Капітальні інвестиції : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 2.09.2022).

2. Інвестування розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій : монографія / за ред. О. В. Захарчука і М. І. Кісіля. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 312 с.

3. Zakharchuk O., Kisil M., Nechytailo V. Status and prospects of investment agricultural development in Ukraine. Transformation of economy, finance and management. Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. P. 58–74. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-220-3-3>.

4. Oleksandr Zakharchuk, Yaroslav Navrotskyi, Oksana Vyshnevetska. Current state, problems and ways of improvement of material and technical support of agricultural production. Transformation of economy, finance and management. Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. P. 74–89. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-220-3-3>.

УДК 339.13: 631.173.2 (477)

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ОСНОВНІ ВИДИ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

Єфімцева Людмила Олексіївна,
старший викладач Київського
кооперативного інституту бізнесу і права
тел.: 067-93-63-411,
e-mail: Lyudmyla.economy@ukr.net

Зважаючи на потребу сільськогосподарських виробників продукції рослинництва в забезпеченні виробничого процесу повним комплексом агротехнологічних робіт, нині поширюється практика залучення сторонніх організацій для їх виконання, що сприяє розвитку ринку агротехнологічних послуг. В умовах розвитку ринку агротехнологічних послуг однією із основних його категорій, окрім попиту та пропозиції, являється ціна, яка встановлюється між представниками пропозиції та суб'єктами ринку, якими виступають виробники продукції рослинництва. Визначення ціни для представників пропозиції на досліджуваному ринку є важливим чинником

ефективності їх діяльності для забезпечення зростання попиту та отримання запланованої суми прибутку.

Враховуючи тенденції до зростання цін на технічні засоби та на комплектуючі до них, інфляційні процеси в державі, зміну природно-кліматичних умов, які мають прямий вплив на урожайність продукції рослинництва, на сучасному етапі існує потреба в удосконаленні методичного підходу до визначення ціни, актуальної в нинішніх умовах. Пропонуємо при визначенні ціни брати до розрахунку основні елементи собівартості технологічних послуг, а саме: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування та інші операційні витрати, до яких відносяться витрати на паливо-мастильні матеріали та на технічний сервіс.

Окрім цього, пропонуємо не застосовувати значення тривалості зміни в методиці розрахунків, а скористатися визначеними елементами собівартості для певного виду робіт, на який розраховується ціна. Також вважаємо доцільним застосовувати в розрахунках коефіцієнт розподілу (R), який застосовуватиметься для врахування розподілу амортизаційних відрахувань та витрат на сервісне обслуговування між технологічними операціями.

Розрахунок ціни буде здійснено на 1 гектар обробленої площі сільгоспугідь, оскільки агротехнологічні послуги надаються у розрахунку на 1 гектар. При розрахунку будуть враховуватися лише елементи витрат, які включаються до собівартості надання агротехнологічних послуг та рівень прогнозованої рентабельності для агротехнологічних обслуговуючих підприємств, який буде встановлено на рівні 20%. Значення рівня рентабельності визначалося, виходячи з статистичних даних стосовно рентабельності виробництва зернових культур у підприємствах в 2020 р. р. та розміру посівних площ під вказані культури. В результаті розрахунків середньозважений рівень рентабельності виробництва зернових культур в підприємствах склав 20,23 %.

Оскільки на вартість технологічних послуг, окрім суми витрат, впливають інші чинники, зокрема, площа угідь, яка підлягає обробці, стан ґрунту, рівень вологості ґрунту, термін останньої обробки сільгоспугідь, стан їх засміченості, особливості рельєфу, погодні умови та терміни виконання робіт, при визначенні ціни вони також будуть враховуватися. Тому у випадку впливу негативних факторів на умови виконання робіт рівень рентабельності в структурі ціни пропонуємо встановити на рівні 25%.

При розробці методичних засад розрахунку ціни було враховано методику забезпечення беззбитковості агротехнологічного підприємства, яка означає межу окупності витрат. Оскільки визначення точки беззбитковості враховує умовно-постійні витрати та змінні витрати на одиницю виробу, при розрахунку бралось до уваги, що до умовно – постійних витрат відносяться витрати, на утримання технічних засобів (сума амортизаційних відрахувань, витрати на технічний сервіс та ремонти технічних засобів) [1]. До змінних витрат на обробку гектару сільгоспугідь віднесли вартість паливо-мастильних матеріалів, оплату праці механізатора, відрахування на соціальні заходи. Пропонуємо розрахунок ціни виконання одного гектару технологічних робіт для аграріїв здійснювати за формулою 1:

$$\sum_{i=1}^n x_i \times (1 + R) = \left(x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n + \left(\frac{PV}{VR} \right) \right) \times (1 + R) \quad (1)$$

В формулі 1 значення i є елементами собівартості, які підсумовуються, значення n представляє кількість спостережень (елементів собівартості). Значення $\frac{PV}{VR}$ показує відношення суми умовно-постійних витрат за рік до загальної кількості виконаних робіт за сезон; R - запланований рівень рентабельності. Для сільськогосподарських виробників вказану формулу для зручності розрахунків можна буде представити у вигляді формули 2 або 3, які однакові за економічним змістом, лише у формулі 3 деталізовано постійні та змінні витрати:

$$Ц_{1га.} = \left(3В_{га.} + \left(\frac{УПВ}{КВР_{сезон} \times R} \right) \right) \times (1 + P), \quad (2);$$

$$Ц_{1га.} = \left((ПММ_{га.} + ЗП_{га.} + ВЗП_{га.}) + \left(\frac{АВ_{рік} + ВТО_{рік}}{КВР_{сезон} \times R} \right) \right) \times (1 + P), \quad (3),$$

де $3В_{га.}$ – змінні витрати на обробку 1 гектару сільгоспугідь;

УПВ – умовно-постійні витрати на обробку на рік;

$КВР_{сезон}$ – загальна кількість виконаних робіт за сезон;

R – коефіцієнт розподілу навантаження на технічний засіб між технологічними операціями

P – запланований рівень рентабельності;

$ПММ_{га.}$ – вартість паливо-мастильних матеріалів на виконання 1 гектару робіт;

$ЗП_{га.}$ – заробітна плата механізатора для виконання 1 гектару робіт;

$ВЗП_{га.}$ – відрахування із заробітної плати;

$АВ_{рік}$ – сума амортизаційних відрахувань за рік;

$ВТО_{рік}$ – витрати на ремонт та сервісне обслуговування на рік.

Вихідні дані, на підставі яких виконано розрахунок ціни виконання 1 гектару робіт зі збору урожаю знаходяться в таблиці 1.

Табл. 1

Вихідні дані для розрахунку ціни виконання 1 гектару робіт зі збору урожаю комбайном «Skif - 190» в комплекті із жниварками

грн.

Вартість технічного засобу та обладнання		Суми, які застосовують при визначенні ціни, грн./рік		Елементи собівартості, грн./га.			
Назва	Ціна з ПДВ, грн.	Амортизація	Витрати на сервісне обслуговування (5,6%)	Оплата праці	Відрахування на соціальні заходи	Паливо	ПММ
Комбайн «Skif - 190»	3393600,0	339360,00	19004,16	150,0	33,00	178,08	38,96
Жниварка зернова ЖЗС-2	321000,00	32100,00	1797,60				
Жниварка оняшнікова ЖСБ-4,7	308400,00	30840,00	1727,04	150,0	33,00	222,60	48,70

Джерело: розраховано автором

В результаті розрахунків ціна на послуги зі збору урожаю зернових

зазначеним комбайном при граничному рівні рентабельності 20% буде становити 1337,46 грн./га.

$$Ц_{зб.га.зерн.} = \left((178,08 + 38,96 + 150,0 + 33,0) + \left(\frac{371460,00 + 20801,76}{1098 \times 0,5} \right) \right) \times 1,2 = 1337,46 \text{ грн./га.}$$

Якщо стан поля, погодні умови будуть погіршені, технологічне обслуговуюче підприємство може застосувати рівень рентабельності 25%, в результаті розрахунків вартість збору урожаю 1 гектару зернових буде складати 1393,19 грн./га.

Однак слід враховувати, що нині агротехнологічні послуги виконуються за умови, що паливо оплачує замовник робіт, тому розрахунок ціни без вартості паливо-мастильних матеріалів буде визначатися за формулою 4.

$$Ц_{1 \text{ га. без ПММ}} = \left((ЗП_{га.} + ВЗП_{га.}) + \left(\frac{АВ_{рік} + ВТО_{рік}}{КВР_{сезон} \times R} \right) \right) \times (1 + P) \quad (4)$$

$$Ц_{зб.га.зерн.без ПММ.} = \left((150,0 + 33,0) + \left(\frac{371460,00 + 20801,76}{1098 \times 0,5} \right) \right) \times 1,2 = 1077,02 \text{ грн./га.}$$

При визначенні ціни на роботи зі збору врожаю соняшника розрахунок буде наступним:

$$Ц_{зб.га.сонз ПММ.} = \left((222,60 + 48,70 + 150,0 + 33,0) + \left(\frac{370200,00 + 20731,20}{1098 \times 0,5} \right) \right) \times 1,2 \\ = 1399,66 \text{ грн./га.}$$

$$Ц_{зб.ур.1 \text{ га. без ПММ}} = \left((150,0 + 33,0) + \left(\frac{370200,00 + 37020,00}{1098 \times 0,5} \right) \right) \times 1,2 = 1074,10 \text{ грн./га.}$$

Стосовно виконання робіт з оранки, культивуації, посіву, внесення добрив та захисту сільськогосподарських культур, які виконуються трактором разом з причіпним обладнанням, запропоновані формули також можна також застосовувати при визначенні ціни виконання гектару робіт.

Очевидно, що значну суму в структурі ціни займає сума амортизаційних відрахувань та витрат на сервісне обслуговування, які мають пряму залежність від вартості технічних засобів. При використанні технічних засобів та причіпного обладнання, які мають вищу вартість, сума амортизаційних відрахувань зростає, що вплине розмір ціни.

Удосконалена методика визначення ціни на гектар виконання технологічних робіт дасть можливість представникам попиту і пропозиції використовувати методику визначення ціни при плануванні фінансових результатів виробничої діяльності. Оскільки у визначенні ціни враховано беззбитковий рівень, удосконалений методичний підхід забезпечить обслуговуючим агротехнологічним підприємствам стабільний дохід та окупність понесених витрат.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств : наказ МАП № 132 від 18.05.2001. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01#Text> (дата звернення: 28.07.2022).

2. Міністерство економіки України. Оновлений перелік вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок бюджетних коштів. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 14.05.2022 р.).

УДК 338.22:636

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Заходим Марина Володимирівна

канд. екон. наук, доцент, доцент,
ЗВО «Подільський державний університет»,
+38 (098) 979-59-21, mzahodym@gmail.com

Найважливішим чинником і визначальним критерієм рівня соціального життя будь-якої країни, життєздатності її економічної структури і державного устрою є рівень забезпечення населення продовольством. Особлива роль у вирішенні даної проблеми належить галузі тваринництва. За виробництвом, споживанням та асортиментом і якістю продукції тваринництва на душу

населення Україна, на жаль, відстає від країн Європейського Союзу у 2-3 рази. Тому в усі історичні часи виробництво продуктів харчування та забезпечення їх конкурентоспроможності було і залишається важливою та життєвою проблемою світового масштабу [1, С. 75].

Одним із шляхів виробництва конкурентоспроможної продукції тваринництва є інноваційно-інвестиційна діяльність, а саме використання нестандартних методів підвищення ефективності елементів системи ведення галузі тваринництва. На основі результатів наукових досліджень інноваційна діяльність веде до створення нового конкурентоспроможного продукту, нової послуги, що в кінцевому результаті позитивно відображається на результатах фінансово-господарської діяльності. Внаслідок збройної агресії РФ в галузі тваринництва зберігається несприятлива ситуація, коли низькі інвестиційні можливості аграрних товаровиробників суттєво обмежують інноваційну діяльність.

Забезпечення сталого функціонування галузі тваринництва та перехід до етапу її ефективного розвитку передбачає вихід на новий техніко-технологічний рівень, з використанням більш прогресивних технологій, досягнень науки та передового досвіду. Впровадження інновацій призводить до збільшення обсягів виробництва, підвищення продуктивності тварин, раціонального використання виробничих ресурсів.

В умовах функціонування ринкових відносин в аграрному секторі України особливо важливо забезпечити такий рівень ефективності, що дозволяє здійснювати розширене відтворення у тваринницькій галузі, що характеризується повною самостійністю товаровиробників не лише у виробництві, а й у реалізації отриманої продукції. А це, в свою чергу, абсолютно неможливо без відповідної організації виробництва, яка має ґрунтуватися на інтенсивних та ресурсозберігаючих технологіях, на впровадженні досягнень науки, техніки і технологій у виробництво. Потрібно відмітити, що останніми роками стала більше проявлятися зацікавленість

товаровиробників до використання інноваційних технологій, тобто впровадження нової техніки, нових високопродуктивних порід сільськогосподарських тварин, що забезпечить прибуткове ведення виробничо-господарської діяльності та конкурентоспроможності як на внутрішньому так і зовнішньому ринках тваринницької продукції підприємствами аграрного сектору економіки.

Необхідно зазначити, що при вирішенні завдання підняття інноваційної активності виробництва тваринницької продукції, зацікавленими суб'єктами розвитку інноваційного процесу є як товаровиробники, так і споживачі даної продукції. Товаровиробник зацікавлений придбати та впровадити у технологічний процес нововведення, а це, в свою чергу, дозволить йому удосконалити технологію, наростити виробництво продукції, знизити її собівартість і відповідно підвищити продуктивність праці зайнятих працівників. Як показали дослідження, абсолютна більшість підприємств, які освоюють технологічні інновації, домагаються суттєвого покращення виробничих та економічних показників.

Провідну роль в покращенні інвестиційного клімату галузі тваринництва відіграє політика уряду щодо регулювання та стимулювання діяльності підприємств даної галузі. Як зазначає І.Л. Федун, основою інноваційного розвитку сільського господарства є здійснення державної аграрної та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень, як пріоритетної складової загальної стратегії підвищення національної конкурентоспроможності, створення умов для реалізації вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами наступальної стратегії на зовнішніх ринках, підтримки конструктивної конкуренції на внутрішньому ринку, що є важливим чинником в стимулюванні агроформувань до інноваційної діяльності, а також забезпечення тісної інтеграції виробництва і науки, з метою сприяння випереджаючому розвитку науково-технологічної сфери [2, с.26].

Результат функціонування та розвитку підприємств на інноваційній основі виявляється через певні ефекти: комерційні, екологічні, соціальні. Інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва приводить до «максимально позитивного» комерційного ефекту. «Позитивний» комерційний ефект від інноваційної діяльності підприємств-виробників тваринницької продукції включає: прямий економічний ефект (зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності праці, підвищення рівня рентабельності) та технічний ефект (підвищення технологічного рівня виробництва, покращення якості продукції, забезпечення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку). «Позитивний» екологічний ефект - це раціональні заходи щодо утилізації відходів своєї виробничої діяльності та з найменшим ступенем шкоди екосистемі. Соціальний ефект від діяльності підприємств галузі тваринництва визначається рівнем споживання продукції тваринництва населенням, прийнятністю ринкової пропозиції продукції за ціною та якістю, кількістю створення нових робочих місць тощо.

Сприяння держави щодо інноваційного розвитку галузі тваринництва у вигляді використання як прямих адміністративних так і непрямих економічних методів регулювання. Система регулювання інноваційної діяльності має охоплювати організаційні та економічні напрями. Щодо організаційних напрямів регулювання - це покращення інфраструктури інноваційного розвитку; удосконалення нормативно-правової бази та інформаційно-аналітичного забезпечення; створення міжвідомчих і регіональних консультативно-узгоджуваних комісій з питань врегулювання галузевих та міжгосподарських відносин в контексті активації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств; ведення моніторингу та прогнозування кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку інновацій та інвестицій. До економічних напрямів слід віднести заходи матеріального заохочення використання інновацій підприємствами. В першу чергу це удосконалення

механізмів залучення капіталу в інновації, тому що власні джерела інвестування переважної більшості підприємств виявляються недостатніми для реалізації сучасних інвестиційно-інноваційних проєктів, що, наразі, є однією з головних проблем ефективного розвитку галузі тваринництва [3, С. 28-30].

Отже, організація інноваційної діяльності в галузі тваринництва має відбуватися в комплексно, починаючи з проведення наукових досліджень та розробок, впровадження наукових результатів у виробництво та оцінки ефективності. Також провідну роль щодо покращення інвестиційного клімату в галузі тваринництва має відіграти держава стосовно регулювання та стимулювання діяльності підприємств даної галузі.

Список використаних джерел

1. Місюк М.В. Інноваційно-інвестиційний підхід до формування та підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. Економіка АПК. 2016. № 3. С. 74-79. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_3_12
2. Федун І.Л. Інноваційний напрям розвитку сільського господарства. Інноваційна економіка. 2007. №2. С. 24-31.
3. Якобчук В.П., Кравець І.В., Русак О.П. Інноваційний розвиток галузі свинарства. Монографія. Житомир.: В-во Євенок О.О., 2012. С. 28-30.

УДК 631.004.1

МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОБҐРУНТУВАННЯ ТИПОРОЗМІРНОГО РЯДУ ЗЕРНОЗБИРАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Роговський Іван Леонідович

доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри
технічного сервісу та інженерного менеджменту імені М. П. Момотенка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
+38 044 526-87-94, rogovskii@nubip.edu.ua

На даний момент є багато варіантів методів обґрунтування типорозмірного ряду зернозбиральної техніки – від найпростіших

(елементарних) до складних, наукомістких [1]. На жаль, іноді знаходять застосування прості методи обґрунтування типорозмірного ряду зернозбиральної техніки [2]. Їх результати найчастіше відбиваються у різноманітних нормативних документах, стратегіях, прогнозах та галузевих програмах розвитку [3]. У разі обґрунтування типорозмірного ряду зернозбиральної техніки зводяться до визначення загального необхідного числа зернозбиральних комбайнів, з розмірів збиральної площі зернових і середньосезонної продуктивності самого комбайна [4]. Останню часто приймають суб'єктивно з орієнтацією на деякі досягнення деяких агропідприємств чи навіть окремих фермерів. Потім це число майже суб'єктивно розподіляють на частки за окремими моделями. При чому ці частки часто призначаються інтуїтивно або експертно, виходячи з бажаного результату або наявних виробничих можливостей того чи іншого агропідприємства [5].

Однак, обґрунтування оптимального типорозмірного ряду зернозбиральної техніки є рішенням складного, багаторівневого, системно-аналітичного завдання з наступними концептуальними вихідними положеннями, які ми прийняли за основу в наших дослідженнях та доповненнями.

Відповідно до викладених десяти концептуальних вихідних положень [1] та застосуванням отриманих нами даних проведено обґрунтування типорозмірного ряду зернозбиральної техніки [2] за різними варіантами альтернативних збиральних комплексів, на рис. 1 показаний один із рекомендованих варіантів комбайнового парку для збиральної площі близько 106,32 тис. га, з яких близько 71,1 тис. га забирається в піковий період. Для збирання зернових культур із цієї площі за оптимальний агротехнічний термін та з мінімальними втратами зерна необхідно мати у парку 22,1 тис. зернозбиральних комбайнів семи класів: 3 кг/с – 1105 од. (5%); 5-6 кг/с – 6409 од. (29%); 6-7 кг/с – 3094 од. (14 %); 7-8 кг/с – 3536 од. (16%); 9-10 кг/с –

6851 од. (31%); 11-12 кг/с – 884 од. (4%); 12-15 кг/с – 221 од. (1%). У цьому випадку всі комбайни будь-яких класів матимуть максимальну продуктивність на відповідній для них площі.

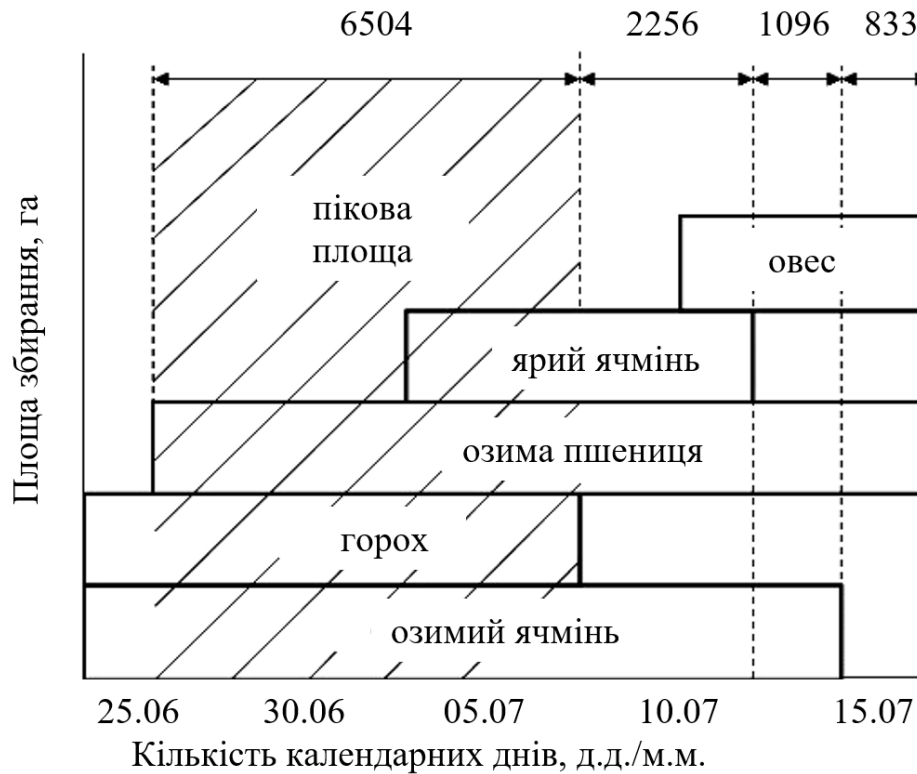

Рисунок 1 – Гістограма процесу дозрівання та готовності до збирання різних сільськогосподарських культур

Семикласовий типаж зернозбиральних комбайнів передбачає збирання хлібів в агростроки 8-10 днів за середнього річного навантаження на один комбайн не більше 240 га. Необхідні класи комбайнів визначаються, з максимального використання пропускнуої спроможності залежно від реальної врожайності. При цьому досягається максимальна продуктивність збиральних робіт та мінімальні витрати праці.

Рекомендований парк зернозбиральних комбайнів у порівнянні з наявним на 01.01.2022 р. має збільшену у 2,15 рази сумарну потужність двигунів (59 млн. л. с.) та майже у 6 разів знижує втрати зерна від самоосипання.

Для розрахунків прийнято статистичні дані господарства за 2021 рік (таблиця 1). Як видно з рис. 1, пікова площа у даному господарстві становить 6504 га, у тому числі: озимий ячмінь – 1318; горох – 1008; озима пшениця – 4102; ярий ячмінь – 76 га. Приймаємо $K_3 = 0,95$, тому що поля в даному господарстві не засмічені та не мають полеглості рослин. Урожайність зерна коливається від 2,84 до 7,6 т/га.

Таблиця 1 – Характеристика посівів сільськогосподарських культур

Культура	Площа	Фактична тривалість збирання, дата, дні			Врожайність, т/га		
		початок	кінець	загальна	min	max	питома
Озима пшениця	7383	03.07	16.07	14	3,40	7,60	5,24
Озимий ячмінь	2373	26.06	30.06	5	4,72	6,37	5,43
Ярий ячмінь	152	04.07	07.07	4	5,77	5,77	5,77
Овес	134	13.07	16.07	4	6,67	6,67	6,67
Горох	1210	09.07	12.07	4	2,84	4,26	4,03
Кукурудза на зерно	895	18.09	28.09	11	5,24	7,78	6,06

Розподіл полів за врожайністю зумовлює необхідність мати у парку господарства два класи комбайнів із пропускною спроможністю 9-10 кг/с та 11-12 кг/с. Перші будуть прибирати 75 % (4878 га) пікової площі з урожайністю зерна до 5,0 т/га, а другі – решта 25 % (1626 га) з урожайністю понад 5,0 т га.

Питома необхідна кількість зернозбиральних комбайнів N_{gh} кожного класу визначаємо за виразом:

$$N_{gh} = S_g \cdot (W_d \cdot t_p)^{-1}. \quad (1)$$

де N_{gh} – питома необхідна кількість зернозбиральних комбайнів, одиниць/днів;

S_g – загальна площа збирання збіжжя, га;

W_d – добова продуктивність зернозбирального комбайна відповідного класу, відповідної марки, га/(одиниць комбанів);

t_p – прийняті терміни збирання, з розрахунку мінімальних втрат зерна, днів.

Розрахунки показали, що для збирання зернових у піковий період за 5 днів необхідно мати 7 комбайнів, у тому числі III класу – 6 од. та 1 од. комбайн типу IV класу.

Висновки. Під типорозмірним рядом зернозбиральних комбайнів розумітимемо послідовну за будь-яким критерієм сукупність їх моделей, максимально адаптивних до особливостей виробництва зерна у будь-якому агровиробничому циклі збирання. Типорозмірний ряд може бути інтегрованим (кріпні агрофірми, агрохолдинги) та адаптованими (під обмежені ресурси або агротерміни). Типорозмірний ряд зернозбиральних комбайнів становить основу їхнього типу як сукупності базових технічних моделей та їх модифікацій. Прийнято розділяти два види типорозмірних рядів зернозбиральних комбайнів: інтегрований та адаптований. Розподіл полів за врожайністю зумовлює необхідність мати у парку господарства два класи комбайнів із пропускною спроможністю 9-10 кг/с та 11-12 кг/с. Перші будуть прибирати 75 % (4878 га) пікової площі з урожайністю зерна до 5,0 т/га, а другі – решта 25 % (1626 га) з урожайністю понад 5,0 т га.

Список використаних джерел

1. Роговський І. Л. Концептуальні вихідні положення обґрунтування оптимального типорозмірного ряду та типу зернозбиральних комбайнів. *Раціональне використання енергії в техніці*. TechEnergy 2022. XVIII Міжнародна наукова конференція. м. Київ, Україна, 17-19 травня 2022 року: тези конференції. Київ. 2022. С. 193-198.

2. Rogovskii I. L. Factors affecting grain loss during combine harvesting. Інноваційні технології вирощування, зберігання і переробки продукції садівництва та рослинництва. VIII Міжнародна науково-практична конференція. м. Умань, Україна, 16–17 червня 2022 року: тези конференції. Умань. 2022. С. 31-33.

3. Роговський І. Л. Концептуальні положення методики обґрунтування типорозмірного ряду зернозбиральної техніки. I Міжнародної науково-практичної конференції «HSEAgro – 2022». 8-9 лютого 2021 року. Київ. 2022. С. 33-39.

4. Rogovskii I. L., Titova L. L. Conceptual bases of system technology of designing of logistic schemes of harvesting and transportation of grain crops. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2021. Vol. 723. P. 032032. <http://dx.doi.org/10.1088/1755-1315/723/3/032032>.

5. Rogovskii I. L., Titova L. L. Change of technical condition and productivity of grain harvesters depending on term of operation. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2021. Vol. 720. P. 012110. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/720/1/012110>.

УДК 657.421:336.221

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО І ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ

Стендер Світлана Василівна,

к.е.н., доцент, асистент кафедри обліку, оподаткування

та технологій електронного бізнесу,

тел. 067-95-29-803,

e-mail: stender1976@gmail.com

Особливе місце малоцінних та швидкозношуваних предметів (далі МШП) як виду виробничих запасів, зумовлюється тим, що вони є засобами праці невисокої вартості з недовгим терміном служби, які відносяться до класу

запасів. Малоцінні та швидкозношувані предмети суттєво відрізняються від інших видів запасів, бо МШП багаторазово беруть участь у виробництві та зберігають свою натурально-речову форму до кінця строку корисного використання. Тому питання обліку та правового забезпечення їх винятково важливий для всіх стадій процесу кругообороту та потреб різних користувачів.

За п. 6 П(С)БО 9 МШП – це матеріальні активи, що використовуються протягом не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року [1]. Саме вони належать до запасів та оборотних активів.

Тож МШП зі строком використання менше ніж 12 місяців має відображатися у складі оборотних активів. Причому, хоча вони і називаються малоцінними, насправді вартість таких активів для їх обліку не має значення. Це для необоротних (тобто тих, які використовуються понад 12 місяців) матеріальних активів їхня первісна вартість має велике значення. Бо є вибір, як їх класифікувати – як основні засоби чи як малоцінні необоротні активи. У випадку з МШП такого вибору, по суті, немає. Інша справа, що часто відрізнити МШП від інших запасів буває досить складно. Наприклад, із матеріалами та сировиною таких складнощів не виникає, адже вони використовуються одразу. Інша справа якщо мова йдеться, наприклад, про канцелярські товари. Тут вже запланований строк використання має визначати керівник. А бухгалтер веде облік таких активів відповідно до цього рішення.

За Інструкцією № 291 МШП слід відображати в обліку на рахунку 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети». За дебетом рахунку 22 за первісною вартістю відображаються придбані (отримані) або виготовлені малоцінні та швидкозношувані предмети, за кредитом – за обліковою вартістю відпуск малоцінних та швидкозношуваних предметів в експлуатацію зі списанням на рахунки обліку витрат, а також списання нестач і втрат від псування таких предметів [2].

Аналітичний облік МШП ведеться за видами предметів щодо однорідних груп, установлених, виходячи з потреб підприємства. При цьому чіткого переліку, що саме має визнаватися МШП, немає. За традицією до МШП належать інструменти, господарський інвентар, спеціальне оснащення, спецодяг тощо. Витрати на придбання/створення (в сумі первісної вартості) визнаються одразу при введенні МШП в експлуатацію. Але при поверненні на склад з експлуатації МШП, що придатні для подальшого використання, оприбутковуються за дебетом рахунку 22 та кредитом рахунку 71 «Інший операційний дохід».

Первісною вартістю запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визнається собівартість їх виробництва. Своєю чергою, собівартість виробництва визначається відповідно до П(С)БО 16 «Витрати». Але бувають випадки, коли підприємство отримує запаси безоплатно. Первісною вартістю запасів, внесених до статутного капіталу підприємства, визнається погоджена засновниками (учасниками) підприємства їх справедлива вартість [3].

Первісною вартістю запасів, одержаних підприємством безоплатно, визнається їх справедлива (тобто ринкова) вартість. Первісна вартість одиниці запасів, придбаних внаслідок обміну на подібні запаси, дорівнює балансовій вартості переданих запасів. Якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх справедливу вартість, то первісною вартістю отриманих запасів є їх справедлива вартість. Різниця між балансовою і справедливою вартістю переданих запасів включається до складу витрат звітного періоду.

Первісна вартість запасів, придбаних в обмін (або частковий обмін) на неподібні запаси, дорівнює справедливій вартості переданих запасів, збільшеній (зменшеній) на суму коштів чи їх еквівалентів, що була передана (отримана) у процесі обміну. Особливості відображення в бухгалтерському обліку оприбуткування і введення в експлуатацію МШП показано в таблиці 1.

Таблиця 1

**Бухгалтерський облік оприбуткування і введення в експлуатацію
малоцінних та швидкозношуваних предметів**

№ з/п	Зміст операції	Д-т	К-т	Сума, грн.
1.	Придбано МШП у постачальника	22	631	10000,00
2.	Створено МШП власними силами	22 23	23, 66, 65, 13, 631, 20	8000,00
3.	Отримано МШП як внесок до статутного капіталу (за оцінкою засновників)	22	46	10000,00
4.	Отримано МШП безоплатно (за справедливою вартістю)	22	718	20000,00
5.	Введено МШП в експлуатацію	23, 91-94	22	48000,00

Типові форми з обліку МШП раніше було затверджено наказом Мінстату від 22.05.96 р. № 145. Цим наказом було встановлено вісім форм обліку МШП: № МШ-1 «Відомість на поповнення (вилучення) постійного запасу інструментів (пристроїв)»; № МШ-2 «Картка обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів»; № МШ-3 «Замовлення на ремонт або заточування інструментів (пристроїв)»; № МШ-4 «Акт вибуття малоцінних та швидкозношуваних предметів»; № МШ-5 «Акт на списання інструментів (пристроїв) та обмін їх на придатні»; № МШ-6 «Особова картка № ____ обліку спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристроїв»; № МШ-7 «Відомість обліку видачі (повернення) спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристроїв»; № МШ-8 «Акт на списання малоцінних та швидкозношуваних предметів» [4].

Проте цей наказ втратив чинність з 22.10.2021 р. на підставі Наказу Держстату № 266, і нових типових форм затверджено не було. Тому наразі у підприємства є вибір – або застосовувати ці старі форми, або створити власні

нові, які повинні мати обов'язкові реквізити первинного документа за ст. 9 Закону № 996 [5].

Оскільки окремого затвердженого первинного документа щодо відображення придбання МШП і раніше не було встановлено, то це можна відобразити в обліку на підставі прибуткового ордера (ф. № М-4). А видачу МШП зі складу в експлуатацію – оформити за допомогою накладної-вимоги на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (ф. № М-11). Або у таких випадках можна застосувати інший первинний документ, що має всі обов'язкові реквізити за ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Щодо операцій з МШП розділом III ПКУ не встановлено окремих податкових різниць. Отже, про них у податковому обліку можна не згадувати – вони вже взяли участь у визначенні фінансового результату, і цей ефект (витрати) вплине і на об'єкт оподаткування податком на прибуток.

За п. 198.1 ПКУ при придбанні МШП та за наявності зареєстрованої податкової накладної у Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН) платник ПДВ має право на податковий кредит [6].

Зауважимо, що під час війни у разі відсутності можливості постачальника зареєструвати податкову накладну, то податковий кредит формується на підставі первинного документа щодо придбання МШП. Але після реєстрації відповідної податкової накладної ці суми потрібно буде відкоригувати. Якщо МШП буде використано у негосподарській або в неоподатковуваній діяльності, то доведеться нарахувати ПДВ за п. 198.5 ПКУ. Зверніть увагу, як визначатиметься база нарахування ПДВ у такому разі (п. 189.1 ПКУ). Оскільки МШП належить до оборотних активів, то базою буде вартість придбання. Також слід буде скласти зведену податкову накладну та зареєструвати її у ЄРПН.

Список використаних джерел

1. Положення стандарт бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення 26.08.2022).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення 26.08.2022).
3. Положення стандарт бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення 25.08.2022).
4. Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів від 22.05.96 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0145202-96#Text> (дата звернення 26.08.2022 р.).
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-ХМ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 26.12.2020).
6. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України: документ 2755-17, редакція від 04.02.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 25.08.2022 р.).

УДК 631:351.755.61

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДНОСТІ В СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ

Чопенко Валерій Миколайович

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
відділу соціально-економічного розвитку сільських територій
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН
м. Київ, Україна

mchopenko-travel@ukr.net, тел. (067) 804-65-95

У сучасному глобалізованому світі соціально-економічна політика розвинених країн, як на міжнародному, так і на національному та регіональному рівнях, спирається на концепцію сталого розвитку, яка

передбачає збалансованість економічного, соціального та екологічного векторів розвитку. Зважаючи на те, що нині сільське населення складає майже третину від загальної чисельності населення України, а під сільськогосподарськими угіддями зайнято понад дві третини її земельного фонду, сталість розвитку сільських територій значною мірою визначає забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Основою ж розвитку сільських територій є збереження і збагачення людського потенціалу села. Нарощування його можливе шляхом поліпшення відтворення населення і його збереження в сільській поселенській мережі. Однак за відсутності цілісної та послідовної державної політики, спрямованої на комплексний розвиток сільських територій, успішні соціально-економічні перетворення, які відбулися протягом двох минулих десятиліть в аграрному секторі економіки України, – реформування земельних та майнових відносин, створення якісно нових підприємницьких структур, впровадження інновацій, що сприяли зростанню сільськогосподарського виробництва, підвищенню його економічної ефективності та експортного потенціалу, не призвели до відповідного розвитку соціально-демографічної сфери села. Кризові явища тут лише наростають: посилюється деградація поселенської мережі, постійно зменшується чисельність сільського населення, спостерігається його старіння та погіршення статево-вікової структури, внаслідок чого скорочуються людський і трудовий потенціали, відбувається знелюднення сільських територій, загострюються проблеми з охорони довкілля тощо.

Такі зміни ставлять під сумнів можливість успішного розвитку сільських територій в цілому, збільшують імміграційні ризики з важкопрогнозованими нині наслідками, загрожують існуванню сільського способу життя та самого українського села як такого. З огляду на це покращення кількісних та якісних показників розвитку сільського населення, подолання депопуляції та збереження людності в сільських територіях, зупинення деградації сільської поселенської мережі є важливою й невідкладною проблемою національного

масштабу, що потребує реалізації на державному рівні відповідної соціальної політики, спрямованої на комплексне її розв'язання.

Останніми роками соціально-демографічна криза в сільських територіях України стрімко поглиблюється, набуваючи катастрофічного, незворотного характеру. На початок 2022 р. в Україні (без урахування тимчасово окупованих територій) проживало 12473,6 тис. осіб сільського населення, що складало 30,3% від загальної чисельності населення країни. Лише за 2021 р. сільське населення України зменшилося на 155,2 тис. осіб, що становило 1,2% його чисельності. Найбільше скорочення відбулося у Чернігівській (на 2,5%), Сумській (на 2,4%), Кіровоградській (на 2,2%), Хмельницькій, Черкаській та Дніпропетровській (по 1,9%) областях [табл. 1].

1. Формування чисельності сільського населення України у 2021 році (за регіонами)

	чисельність наявного населення на 01.01.2021р.	загальний приріст, скорочення (-)	у тому числі			чисельність наявного населення на 01.01.2022р.	Темп зростання (зменшення) 2022р. до 2021р.,%
			природний приріст, скорочення (-)	міграційний приріст, скорочення (-)	адміністративно-територіальні зміни		
Україна	12628818	-155191	-148096	-8158	1063	12473627	98,8
Вінницька	733286	-13359	-10510	-2849	–	719927	98,2
Волинська	490155	-2288	-2669	381	–	487867	99,5
Дніпропетровська	499941	-9535	-7597	-1938	–	490406	98,1
Донецька	372211	-6289	-4840	-1449	–	365922	98,3
Житомирська	484368	-8596	-7063	-1533	–	475772	98,2
Закарпатська	784799	-3684	-3116	-568	–	781115	99,5
Запорізька	375412	-6860	-5935	-925	–	368552	98,2
Ів.-Франківська	755698	-6446	-6188	-258	–	749252	99,1
Київська	679236	7285	-9832	17117	–	686521	101,1
Кіровоградська	335072	-7218	-4929	-2289	–	327854	97,8
Луганська	273023	-3962	-3055	-907	–	269061	98,5
Львівська	970983	-9207	-8659	-548	–	961776	99,1
Миколаївська	347116	-5993	-3909	-2084	–	341123	98,3
Одеська	776131	-6275	-6348	73	–	769856	99,2
Полтавська	512487	-8284	-8042	-242	–	504203	98,4
Рівненська	602689	-2747	-2537	-210	–	599942	99,5
Сумська	320142	-7545	-5778	-1767	–	312597	97,6
Тернопільська	558022	-7668	-6588	-1080	–	550354	98,6
Харківська	492890	-9046	-7881	-2228	1063	483844	98,2
Херсонська	392046	-5528	-4092	-1436	–	386518	98,6
Хмельницька	525724	-10207	-8930	-1277	–	515517	98,1
Черкаська	504755	-9572	-8262	-1310	–	495183	98,1
Чернівецька	508168	-3683	-3642	-41	–	504485	99,3
Чернігівська	334464	-8484	7694	-790	–	325980	97,5

Джерело: [5, с. 5]

Порівняно з 1990-м роком нині сільське населення скоротилось на 4495,7 тис. осіб, або на 26,5% (протягом зазначеного періоду щорічне зменшення людності в сільських територіях України становило в середньому 0,83%), а проти 2010-го року – зменшилось на 1964,5 тис. осіб, або на 13,6% (що склало вже 1,13% щорічного скорочення) [табл. 2].

2. Динаміка чисельності сільського населення України у 1990-2022 роках (на початок року)

Роки	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022
Тис. осіб	16969,3	16091,2	14438,1	13256,2	13015,4	12896,5	12763,1	12628,8	12473,6

Джерело: [1, с. 27, 28; 5, с. 9, 10]

При цьому у Чернігівській області сільське населення зменшилося майже вдвічі (!) (на 49,6%), Сумській – 41,5, Хмельницькій – 34,1, Полтавській – 33,2, Житомирській – на 32,7%.

Смертність у сільській місцевості в 2,5 раза перевищує народжуваність. У 2021 р. коефіцієнти народжуваності та смертності становили відповідно 7,7 та 19,5 особи на 1000 осіб наявного населення. Коефіцієнт народжуваності був найнижчим за всі роки незалежності України і зменшився порівняно з 1990 роком майже в 1,7 раза. За 1990–2021 рр. на 21,1% (з 16,1 до 19,5 осіб на 1000 жителів села) підвищився й коефіцієнт смертності сільського населення.

У 2021 р. на селі на 100 померлих припадало лише 40 новонароджених. Нині демографічна ситуація є значно загрозливішою, ніж навіть під час демографічної кризи 2000–2005 років, коли на 100 померлих сільських жителів народжувалося 46–49 дітей (для порівняння: у 1990 р. – 79 дітей, у 2012 р. – 71 дитина, у 2015 р. – 63 дитини, у 2018 р. – 57 дітей, у 2019 р. – 49 дітей, у 2020 р. – 46 дітей) [2, с. 8, 13].

Однак у багатьох регіонах країни (які без будь-якого перебільшення можна назвати зоною демографічної катастрофи) становище значно гірше. Так, у 2021 р. в сільських територіях Чернігівської області смертність перевищувала

народжуваність у 5,6 раза (!), Сумської – у 4,4 раза, Черкаської – у 3,8 раза, Харківської у 3,6 раза, – Полтавської – у 3,5 раза, Хмельницької – у 3,4 раза [2, с. 44-46].

Ускладнює соціально-демографічну ситуацію те, що нині в сільських територіях України практично вичерпаний потенціал відтворення населення. На початок 2022 року чисельність людей, старших за 60 років (3048 тис. осіб), в 1,5 раза перевищила чисельність дітей у віці до 14 років (2075 тис. осіб) – лише за 2021 р. цей контингент сільського населення скоротився на 43 тис. осіб, а людей у найбільш продуктивному репродуктивному віці (20–39 років) було 3385,4 тис. осіб, що становило лише 27% від загальної чисельності сільського населення України. Тільки за 2021 р. ця група населення (20–39 років) зменшилася на 60 тис. осіб, що склало 0,5% загальної чисельності сільського населення, причому на кожних 1000 чоловіків зазначеного віку на початок 2022 р. припадало тільки 909 жінок, а у віковій категорії 30–34 роки – 884 жінки [3].

Для поліпшення відтворення населення і його збереження в сільській поселенській мережі, покращення умов праці і проживання на селі та оздоровлення соціально-демографічної ситуації в сільських територіях в цілому необхідне запровадження системи заходів, спрямованих на відновлення й удосконалення прогресивної системи допомоги при народженні дітей, диференційованої залежно від їх кількості, віку, типу сім'ї, а також пропорційної до розміру прожиткового мінімуму, підтримку молодих сімей, надання їм пільгових довгострокових кредитів, преференцій щодо придбання житла, оплати комунальних послуг, створення спеціалізованих мереж магазинів та аптек з продажу основних продуктів харчування, товарів для дітей та ліків за пільговими цінами; поліпшення стану здоров'я сільських мешканців шляхом розробки Національної програми боротьби із серцево-судинними захворюваннями (у 2017–2020 роках смертність від них сягала 69–72% від загальної смертності у сільській місцевості України) [4] та Національної

програми профілактики та лікування особливо небезпечних інфекційних захворювань, розвиток нових прогресивних форм медичного обслуговування на селі; максимально можливе збереження мережі дошкільної, загальної, позашкільної та професійної освіти, опрацювання і впровадження системи державних стандартів у сфері соціального обслуговування сільського населення; створення нових робочих місць за рахунок прийняття загальнодержавної, регіональних та місцевих програм зайнятості населення на селі з урахуванням диверсифікації господарської діяльності та стимулювання підприємництва; запровадження на державному рівні виваженої імміграційної політики, проведення постійного моніторингу демографічної та міграційної ситуації в регіонах для визначення пріоритетності проблем та заходів щодо їх вирішення; забезпечення постійного контролю за станом навколишнього природного середовища на сільських територіях, обладнання організованих сміттєзвалищ та налагодження системи збирання, зберігання та утилізації відходів; опрацювання Державної програми із забезпечення жителів сільських населених пунктів якісною питною водою; пропаганду здорового способу життя, залучення сільських жителів до регулярних занять фізичною культурою та спортом, посилення боротьби з наркоманією та алкоголізмом, запровадження додаткових адміністративних механізмів щодо посилення обмежень стосовно права вживання алкоголю й тютюну та підвищення відповідальності за їх порушення; надання безкоштовних інформаційних послуг щодо поліпшення сімейних взаємовідносин; підвищення якісних показників розвитку сільського населення: рівня освіти, інтелекту, духовності, традицій патріотизму, працелюбності, добросусідства, взаємодопомоги.

Список використаних джерел

1. Населення України. Демографічний щорічник. Київ : Державна служба статистики України, 2021. С. 27, 28.
2. Природний рух населення України за 2021 рік : Стат. збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2022. С. 8, 13, 44–46.

3. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 року. Стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2022. С. 16–17, 32–33.

4. Таблиці народжуваності, смертності та середньої очікуваної тривалості життя за 2020 рік. Стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2021. С. 28–29.

5. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2022 року : Стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2022. С. 5, 9, 10.

УДК 368:336.647

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Дранус Валентин Вікторович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів і кредиту

Чорноморського національного університету ім. Петра Могили,

м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5617-6740

0984191960, drval8@ukr.net

В умовах сучасного воєнного стану та поглиблення фінансової та соціально-політичної кризи виникає потреба поглибити розуміння залежності розвитку сільськогосподарських підприємств від виваженої фінансової політики держави в аграрному секторі економіки України, окреслити стратегічні напрями формування державної політики щодо фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Державна підтримка є однією зі складових системи державного регулювання і за своїм змістом включає різні форми, способи й інструменти впливу на функціонування аграрних підприємств зокрема і сільських територій загалом. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання

виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Державна підтримка страхування аграрних ризиків в усьому світі є ефективним механізмом регулювання сільськогосподарського виробництва. Основною метою державної підтримки страхування врожаю сільськогосподарських культур має виступати захист майнових інтересів сільськогосподарських виробників від отримання можливих збитків, що пов'язані з наявністю невизначеного впливу природно-кліматичних факторів прояву ризику ведення сільськогосподарського виробництва. Недостатність державної підтримки може стати однією з суттєвих перешкод на шляху розвитку ринку послуг зі страхування аграрних ризиків. Тому одним з ключових питань, що потребує принципового вирішення, є питання про доцільність та механізми здійснення державної підтримки сільськогосподарських виробників [1, с.3].

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про страхування” у редакції від 4 жовтня 2001 року із змінами і доповненнями, страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [2].

З метою стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24 червня 2004 року було визначено особливості державного регулювання ринку сільськогосподарського страхування шляхом запровадження комплексного та індексного страхування, а також створення Фонду аграрних страхових субсидій. Проте вказані норми Закону виявилися неефективними, що зумовило прийняття 9 лютого 2012 року окремого Закону України “Про

особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який набрав чинності з 1 липня 2012 року [3].

Цей Закон був спрямований на регулювання відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється із державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві. Державна підтримка полягала у наданні сільськогосподарському товаровиробнику з державного бюджету грошових коштів у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування.

Закон “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” передбачав запровадження стандартних страхових продуктів. Проте вони не використовуються, тому що державна підтримка у вигляді програми здешевлення страхових платежів відсутня. Система українського аграрного страхування передбачала запровадження субсидованого страхування. За ним держава мала не просто контролювати ситуацію на ринку аграрного страхування, за потреби регулювати її, але й ставати на рівні зі страховиками та сільськогосподарськими виробниками його активним гравцем.

Державна підтримка мала б здешевлюватися типові страхові продукти, а отже, робити їх більш доступними для аграріїв. Водночас включався б механізм партнерства, за якого кожен із його учасників виконував свою, властиву лише йому, функцію і при цьому всі почували б себе в комфорті та отримували взаємну вигоду. Страховики збільшували б обсяги страхування і від того мали б зиск, аграрії в умовах високого виробничо-господарського ризику у сільськогосподарському виробництві убезпечували б свій бізнес від природних катаклізмів та інших ризиків, а держава б гарантувала своєму населенню продовольчу безпеку.

Однак у 2012 році на субсидування страхових премій було використано мізерну суму бюджетних асигнувань, а починаючи з 2013 року грошей на нього в держбюджеті взагалі не знайшлося. Експерти висловлювали сумнів і щодо відповідних перспектив на найближче майбутнє, зважаючи на економічну кризу та бойові дії на території України.

Як наслідок, Аграрний страховий пул залишився без діла, а самі типові страхові продукти – не достатньою мірою популярні на ринку страхування. Тому стався випадок, коли держава доклала значних зусиль для запровадження інновацій в аграрне страхування, але не змогла скористатися його можливостями. Рівень застрахованих сільськогосподарських угідь коливається в межах 2-3%, в той час як у розвинених державах, де не лише створена, але й функціонує система аграрного страхування, рівень такого страхування перевищує 50% [4].

У страхових компаніях визнають: у ринку аграрного страхування немає внутрішніх ресурсів для зростання, потрібна допомога держави.

Тому 24 липня 2021 року Президентом України підписано закон 1601-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [5]. Фінансування з бюджету на цю програму передбачалося на рівні 240 млн грн. Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає в наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді відшкодування до 60% вартості страхового платежу (страхової премії).

Загалом – це правильна ініціатива, хоча компенсація відсотків за кредитом може викликати питання, адже для аграріїв така програма – ніби добре, але заробляють на цьому банки. Ніби страхується врожай – це добре, але заробляють на цьому страхові компанії. Бюджет – ніби аграрний, але працює він не так на аграріїв, як на фінансові установи. У нас чомусь завжди проєкти та перспективи відрізняються від практичної реалізації. Зрозуміло, що

ситуацію зі страхуванням потрібно було вирішувати, і добре, що хоча б такий закон ухвалили.

Зважаючи на той факт, що програма нова і на тлі загальної фінансової підтримки заходів у АПК шляхом здешевлення кредитів з бюджету виглядає досить скромно (на першу виділено 1,2 млрд грн, а на страхування врожаю – лише 240 млн), однак фахівці стверджують, що автори закону 1601-ІХ послуговувалися в його розробці реальною кількістю фермерів, які б могли (у разі потреби) звернутися за допомогою [6].

Закон 1601-ІХ про страхування сільськогосподарської продукції пропонує прозорий механізм участі страхових компаній. Вони повинні мати відповідну ліцензію (на здійснення страхування сільськогосподарської продукції), відповідати вимогам закону «Про страхування» та додатковим вимогам НБУ, а саме – мати відповідний досвід, прозору структуру власності, бути платоспроможними, дотримуватися обов'язкових нормативів тощо. Встановлення таких вимог є важливим для забезпечення участі у програмі державної підтримки лише надійних учасників ринку, які будуть вчасно та у повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед аграріями.

Список використаних джерел

1. Сахацький М.П. Державна підтримка агрострахування в сучасних умовах. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2010. №1.с.3-7.
2. Про страхування: Закон України від 1996 N 18 із змінами і доповненнями. Відомості Верховної Ради України, ст. 78.
3. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 01.07.2012. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 41, ст.491.
4. Луговий М. Реформа агрострахування. URL : <http://ukrgromada.org/index.php?view=article&catid=5:2012-06-07-07-32-00&id=872:2015-08-06-11-50-12&format=pdf>.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Закон України № 1601-ІХ від 24.07.2021 року. URL : <https://mail.ukr.net/desktop#readmsg/16298051681493345544/f0>
6. Коваленко Т. Правове регулювання страхування АПК. URL : <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/1025.html?ed=60>.

УДК 658.152

ІННОВАЦІЙНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Дранус Л.С.

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000L0002L6427L1315

0933551811, lyuba_melnichuk@ukr.net

Регіон науці розглядається як територія, яка характеризується певною цілісністю, взаємопов'язаністю її складових елементів і відрізняється від інших територій специфічними ознаками. На стан регіону впливають багато факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Регіон – це відкрита для обміну система, яка постійно взаємодіє з навколишнім природним середовищем. Розвиток регіону базується на створенні сприятливих умов для життєдіяльності населення. Ефективність використання потенціалу регіону визначає результативність діяльності довгострокових цілей та потребує принципово нових підходів до формування його економічного потенціалу.

Поняття «потенціал» (від лат. potential) – сила, що в широкому розумінні означає можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані для досягнення певної мети, вирішення якого-небудь завдання [1]. Також поняття «потенціал» визначається як здатність задовольняти певні потреби суспільства [2]. У широкому значенні потенціал – це сукупність наявних ресурсів, які можуть бути використані для досягнення певної мети.

Отже, економічний потенціал – це кількісно-якісна характеристика наявності й можливості використання всіх видів ресурсів, які має держава (регіон) для свого економічного та соціального прогресу та розвитку.

Рациональне використання потенціалу регіону базується на принципах системності, комплексності, оптимальності, синергізму, самовідновлюваності. Принцип системності передбачає встановлення між структурними елементами

природно-ресурсного потенціалу зв'язків, які забезпечують цілісність його відтворення і функціонування.

Економічний потенціал є комплексом взаємопов'язаних потенціалів.

Таблиця 1

Класифікація видів потенціалу регіону

Економічний потенціал			
За видами ресурсів	За напрямом використання	За спрямованістю	За сферою діяльності
1. екологічний	1. внутрішній	1. соціальний	1. аграрний
2. природо-ресурсний	2. зовнішній	2. виробничий	2. промисловий
3. фінансовий			3. фінансовий
4. рекреаційний			4. інвестиційний
5. виробничий			5. науковий
6. трудовий			6. транспортний
7. науковий			7. освітній
8. інформаційний, тощо			8. культурний, тощо
Інноваційний потенціал			

Складено автором.

Інвестиційний потенціал є важливою складовою економічного потенціалу регіону. Саме інвестиційний потенціал регіону найповніше та найсистемніше дозволяє відобразити реалії, перспективи та можливості кількісного та якісного зростання інвестування в регіоні та визначити коло необхідних і найдоцільніших для кожної території заходів, інструментів і механізмів інвестиційного розвитку. Ефективний та послідовний процес формування і нарощування інвестиційного потенціалу регіону є запорукою того, що інвестиційна активність в ньому активізується, стане прогнозованою та адекватною можливостям і потребам регіону.

Інвестиційний потенціал реалізується за рахунок економічного потенціалу при відповідних умовах. Тобто наявність економічного потенціалу у країні, приваблює інвесторів, але рівень інвестиційного потенціалу характеризується показниками швидкості та легкості реалізації потреб інвестора, тобто, якщо економічний потенціал – це економічні можливості

держави, що можуть бути використані для забезпечення всіх її матеріальних та інших потреб, то інвестиційний потенціал – це можливість використання економічного потенціалу країни (регіону, підприємства) для реалізації намірів, забезпечення потреб та очікувань інвестора [3].

Інноваційний потенціал регіонів є проблемним питанням в завданні їх стратегічного розвитку. Значна кількість показників, що використовуються в програмах управління, регіональній політиці та статистичні дані не вирішують проблему браку інформації, оскільки серед них практично не представлено показники міжрегіональних взаємодій.

Так, інноваційний потенціал – це сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності [4].

В сучасному механізмі інноваційного процесу зростає роль регіональної складової. Певна фінансова самостійність регіонів, можливість використання місцевих ресурсів, відповідальність місцевих органів влади створюють необхідну економічну основу й мотивацію для ефективного впливу на регулювання та підтримку інноваційно-інвестиційної активності. Можливість інноваційного розвитку в кожному регіоні України передбачає свої особливості.

На ефективне протікання інноваційних процесів в регіоні впливає цілий ряд стримуючих факторів, які доцільно згрупувати за п'ятьма ознаками: економічні, технологічні, організаційно-управлінські, правові, професійна підготовка кадрів. Їх активний вплив можливий лише при спільних зусиллях держави, регіональних органів влади та самих підприємств [5].

Одним з головних факторів, що впливають на ефективність формування інноваційної політики в регіоні, є інноваційний потенціал, який визначає рівень інноваційних можливостей суб'єктів господарської діяльності регіону. Під інноваційним потенціалом регіону ми розуміємо його спроможність здійснювати інноваційну діяльність в академічному, прикладному

(галузевому), вузівському, заводському секторах науки та інноваційній сфері, що функціонують на даній території. Він характеризується забезпеченістю ресурсами інноваційної сфери: науковими кадрами, матеріально-технічною базою, джерелами фінансування, інформаційними ресурсами, науковими школами, інтелектуальною власністю, наявністю прогресивних інноваційних структур та результативністю їх функціонування.

Основними причинами гальмування розвитку інноваційного підприємництва в Україні є: недостатність фінансових ресурсів, скорочення платоспроможного попиту на науково-технологічну продукцію, недосконалість вітчизняного законодавства з питань розвитку інноваційного підприємства, низька порівняльна прибутковість інноваційних підприємств, відсутність інфраструктурних інститутів інноваційного підприємства, недосконалість системи підготовки кадрів для інноваційного бізнесу. Тому на нинішньому етапі основою регіональної інноваційної політики має стати формування організаційних та соціально-економічних умов для ефективного розвитку інноваційної діяльності регіону. Необхідно розробити та запровадити комплексну систему фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема щодо механізмів здешевлення кредитів і заохочення банків до кредитування інноваційних проектів.

Різна історична спадщина регіонів України, регіональна інституційна неоднорідність, що є основою ментально-ціннісних відмінностей населення та відповідно, соціально-політичних міжрегіональних суперечностей, можуть стати чинниками конкурентних переваг національної економіки у процесі просування до інформаційного суспільства.

Практична реалізація оцінки економічного потенціалу регіону та оцінки ефективності його використання, визначення сильних і слабких сторін, виявлення можливих альтернатив розвитку регіонів з врахуванням елементів економічного потенціалу надасть можливість прийняття обґрунтованих управлінських рішень в області забезпечення ефективного використання

економічного потенціалу регіону.

Список використаних джерел

1. Третьяк В. В. Экспортный потенциал региона при оценке возможностей регионального внешнеэкономического развития. Актуальні проблеми економіки. 2006. №12. с.110-117.
2. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 444 с.
3. Волошин В. В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України. Регіональна економіка. 2002. № 1. с. 7–22.
4. Фірсова С. М., Чеботар С. В. Основні елементи інноваційного потенціалу. Економічний вісник Донбасу. 2011. №3 (25). с.202–207.
5. Ніколенко Г. О. Роль інноваційного потенціалу у розвитку регіонів України. URL : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-312/where-to-stay-productive-forces-and-regional-economy-312/14330-312-858>.

УДК 339.5

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Кривенко Надія Василівна

к.е.н, с.н.с., с.н.с. відділу економіки регіонального розвитку та
прогнозування, ННЦ ІАЕ
(044) 258 74 55, kryvenn@ukr.net

Аграрний сектор Україна має вагоме значення не лише для України, а – й світу. Крім забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки, варто зазначити, що частка агропродовольчої продукції у загальному експорті країни склала 40,7% у 2021 р. та про позитивне торговельне сальдо (відповідно до розрахунків за даними [1]). Україна також увійшла до найбільших світових експортерів за такими товарними групами як “Зернові” (4 місце), “Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані, але без зміни їх хімічного складу” (1- місце) та ін. [2]. Проте така ситуація характерна переважно для сировини, а по багатьох інших видах агропродовольчої продукції ситуація не зовсім задовільна.

Варто зазначити, що якщо частка експорту продукції рослинництва у загальному експорті України складає 22,8%, жирів та олій тваринного або рослинного походження - 10,3%, то живих тварин, продуктів тваринного походження – лише 2%. І це при тому, що Україна входить до основних світових експортерів пшениці (5 позиція) та кукурудзи (3 позиція).

Крім того, наприклад, по товарній групі “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, Україна зайняла 37 місце серед експортерів. А найбільшими з них були Нова Зеландія, Німеччина, Нідерланди, Франція, США, Італія, Бельгія, Ірландія, Польща, Данія, причому на цих десять країн припало 68,1 % світового експорту, і це переважно країни Європейського Союзу (табл. 1). Варто звернути увагу, що частка лише 20 країн-найбільших експортерів склала 84,2%.

Таблиця 1

Експорт молока та молочних продуктів, яєць птиці; натурального меду найбільшими експортерами у 2021 р., млн. дол.

№ п/п	Експортери	Експорт, млн. дол	Частка у світовому експорті
	Світ	101266,6	
1	Нова Зеландія	12368,5	12,2
2	Німеччина	11858,1	11,7
3	Нідерланди	10583,3	10,5
4	Франція	7987	7,9
5	США	6528,8	6,4
6	Італія	4956,5	4,9
7	Бельгія	4839,6	4,8
8	Ірландія	3793,6	3,7
9	Польща	3184,5	3,1
10	Данія	2832,5	2,8
	Всього, 10 основних експортерів	68932,3	68,1

Продовження таблиці 1.

11	Білорусь	2714,5	2,7
12	Австралія	2486,6	2,5
13	Іспанія	2033,9	2
14	Великобританія	2025,5	2
15	Австрія	1676,6	1,7
16	Аргентина	1352,5	1,3
17	Греція	1087,8	1,1
18	Чехія	1056,1	1
19	Саудівська Аравія	1032	1
20	Швейцарія	890,9	0,9
	Всього, 20 основних експортерів	85288,7	84,2
...
37	Україна	385,675	0,3808511

Джерело: розраховано автором за даними ІТС [2].

Україна експортувала на 385,7 млн. дол. і поступилась їй таким країнам як Латвія, Литва, Люксембург. До речі, на 8 країн - Польщу, Молдову, Німеччину, ОАЕ, Казахстан, Азербайджан, Грузію та Латвію припало 52,4% українського експорту, тому доцільно збільшувати обсяги виробництва та експорту продукції, а також розширювати свої позиції на світовому ринку. Так, наша продукція вже користується попитом у розвинених країнах, зокрема ЄС, США та ін.

І варто звернути увагу, що із зазначеної товарної групи 37,6% припадає на натуральний мед і 12,5% - яйця птахів у шкарлупі, свіжі консервовані або варені. Наразі Україна належить до основних експортерів меду і у 2021 р. поступилась лише Новій Зеландії, Китаю, Аргентині, Бразилії та Німеччині. Основними імпортерами стали Польща, Німеччина, Бельгія, Франція, Литва,

США, Чехія, Італія, Японія, Данія, Іспанія та ін., тобто українська продукція вже має свого споживача на цих ринках.

Проте щодо експорту товарної групи “Молоко та вершки, концентровані або з додаванням цукру чи інших підсолоджувачів”, то Україна посіла 33 місце та її частка у світовому експорті склала 0,3%. При цьому першочергово потрібно подбати про населення України, яке не достатньо споживає низку продуктів відповідно до розрахунку індикатора достатності споживання продуктів харчування (зокрема і рослинництва, по плодах та ягодах).

Україна має розширювати свої позиції на світовому ринку агропродовольчої продукції і за рахунок диверсифікації товарної структури експорту та збільшення кількості країн-імпортерів. Цьому мають сприяти лібералізація зовнішньої торгівлі, експорт готової продукції, укладені угоди про вільну торгівлю, підвищення конкурентоспроможності та збільшення обсягів виробництва продукції.

Варто зосередитись на підвищенні урожайності сільськогосподарських культур внаслідок застосування нових технологій. Відповідно до даних ФАО [3], в Україні урожайність пшениці склала 56,2 ц з 1 га, а у Франції – 79,4, Німеччині – 95,9 ц з 1 га, тобто її виробництво може збільшитись удвічі.

Крім того, вже в останні роки спостерігається створення сучасних молочних ферм з новими ресурсозберігаючими технологіями виробництва, які внаслідок інноваційних складових технологій забезпечують рентабельність виробництва молока на рівні 150-175%. Причому вказані ферми створено в ТДВ "Терезине", ТОВ "Острійківське" Білоцерківського району, ТОВ "Агросоюз" Дніпропетровської області та інші [4, с.8.]. Це свідчить про перспективи нарощування виробництва та експорту молочної продукції.

Враховуючи можливості зростання обсягів виробництва агропродовольчої продукції, наявність більше 40 укладених угод про вільну торгівлю, Україна може збільшити експорт агропродовольчої продукції та диверсифікувати його товарну структуру.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність. Економічна статистика. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. TRADE MAP. International trade statistics. https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c0402%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1
3. Food and agriculture organization of the United Nations. <https://www.fao.org/statistics/en/>.
4. Луценко М.М. Новітні ресурсозберігаючі технології виробництва молока на фермах України. Новітні технології виробництва та переробки продукції тваринництва: Матеріали держ. наук. конф. 23 листопада 2017 року. Біла Церква. 2017. С.7-8.

УДК 657.42

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ, ЇХ СКЛАД ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Остапчук Анатолій Дмитрович

к. е. н., доцент, декан факультету аграрного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України
тел.067-328-09-10; agroman_dean@nubip.edu.ua.

Проблеми ресурсного забезпечення аграрного виробництва, раціонального ресурсокористування та ресурсозбереження останні десятиріччя знаходяться у центрі уваги науковців і практиків як у світі, так і в Україні. Проте в нашій країні внаслідок радикальних структурних зрушень соціально-економічної життєдіяльності суспільства увага до них дещо зменшилася. Як наслідок, значно знизилася ресурсовіддача в цілому, ефективність використання земельних ресурсів, відтворення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського підприємств, продуктивність праці зайнятих у аграрному виробництві. Вкрай недостатньо уваги приділяється процесам відновлення та відтворення природних ресурсів, їх охороні та збереженню.

Це стосується насамперед фермерських господарств, які не завжди сприймаються як повноправна та результативна форма господарювання на селі. Між тим у структурі землекористування в аграрній сфері на фермерські господарства приходиться від 7,0 до 10,0 % земельних площ. Грунтуючись на приватній власності на засоби виробництва, та будучи представленими у великій кількості, вони є основою формування середнього класу селян. Разом з тим формування ресурсного потенціалу фермерських господарств мало певні особливості, які вплинули на подальший їх розвиток. Мова йде про те, що земельні частки виділялися фермерам на гірших ділянках, з гіршими властивостями ґрунтів. Внаслідок нестачі власних обігових засобів та недоступності або поганої доступності кредитів фермерські господарства опинилися в гіршому становищі відносно матеріально-технічного забезпечення у порівнянні з великими та середніми приватно-колективними або державними сільськогосподарськими підприємствами. В свою чергу, це вплинуло на ефективність господарювання, доходність та конкурентоспроможність фермерських господарств.

Відзначимо, що вітчизняні дослідники приділили значну увагу розвитку фермерського руху в Україні. Зокрема, відомі наукові праці П. І. Гайдуцького [1], А.С. Даниленка [2], В. П. Горьового [3], О. В. Захарчука [4], В. К. Збарського [5], М. Й. Маліка [6], П. М. Макаренка [7], В. Я. Месель-Веселяка [8], Могилова М. М. [9]. В них розглянуті проблеми становлення, функціонування та ефективного розвитку фермерства, їх значення у процесі ринкових перетворень в аграрній економіці. Проте ресурсне забезпечення має раціональну (зональну) зумовленість і потребує детального дослідження, аналіз, оцінки та подальшого обґрунтування у відповідності до систем ведення сільського господарства, що вже розроблені, склалися та розвиваються у кожній з адміністративних областей України. Наукове та практичне значення окресленого кола питань ресурсозабезпечення, використання та ресурсозбереження фермерських господарств зумовили вибір теми та зміст тез доповіді.

Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств, в т.ч. і фермерських господарств є однією з основних складових частин, що визначають ефективність їх функціонування. Нині спостерігається важка ситуація із забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними засобами. Це пов'язано в першу чергу з неможливістю оновлення матеріально-технічної бази цих господарств через високі ціни, відсутність достатньої кількості та відповідних видів техніки на вітчизняному ринку взамін технічно і морально зношених. Порушення системи своєчасної заміни фізично зношених засобів виробництва новими, відсутність фінансових можливостей для придбання сільськогосподарської техніки, необхідних запасних частин, паливно-мастильних матеріалів призвело до втрати можливості своєчасно виконувати відповідний обсяг сільськогосподарських робіт. А це, в свою чергу призводить до зниження ефективності функціонування цих господарств і підвищення витрат на виробництво продукції.

За результатами аналізу прямих витрат народного господарства України було встановлено, що матеріально-технічне забезпечення має понад 50% впливу на ефективність ведення сільського господарства. При цьому найбільший вплив на сільськогосподарське виробництво завдає продукція нафтогазової галузі (29%), машинобудівної (12%) та хімічної промисловості (10%). Отже, від належного рівня забезпеченості цими ресурсами в значній мірі залежить успіх як усієї виробничої сільськогосподарської діяльності, так і її окремих галузей [1; 4 і 7].

У даному аспекті слід зазначити, що ресурсний потенціал фермерських господарств помітно програє в порівнянні з ресурсними потужностями підприємств інших організаційно-правових форм господарювання. Так, останні за рівнем енергоозброєності праці та оснащеності технікою випереджають фермерські господарства у 5-10 разів. Водночас і по трудомісткості виробництва вони мають значно кращі показники в порівнянні

з невеликими господарствами фермерського сектору. Для порівняння достатньо відзначити, що фермерський сегмент аграрного ринку забезпечений основними видами сільськогосподарської техніки у наступних пропорціях: тракторами – на 43,4%, вантажними автомобілями – на 63%, зернозбиральними комбайнами – на 10,4%, сівалками – на 24,4% і плугами – на 19% [4; 5]. Природно, що при такій вкрай поганій оснащеності сільгосптехнікою фермеру дуже складно своєчасно і повністю виконати необхідні агротехнічні заходи. В результаті цього відповідно важко досягти підвищення врожайності сільськогосподарських культур, а як наслідок – і більш високого рівня якісної та цінової конкуренції власної продукції.

Що стосується загального рівня механізації, то зазначимо, що він суттєво різниться за двома основними категоріями сільгоспвиробників – фермерськими господарствами і сільськогосподарськими підприємствами. Сільгоспідприємства мають значно кращу матеріально-технічну базу виробництва, яка в багатьох випадках була успадкована від колективних сільськогосподарських підприємств. Окрім того, більш високий рівень механізації сільгоспідприємств і краща забезпеченість основними засобами виробництва пояснюються більшою масштабністю господарської діяльності і, як результат — більшою потребою в основних видах техніки. Ефективно розвиватися та господарювати без техніки, яка відповідала б потребам і параметрам розміру фермерського господарства, не можливо, тому розглянемо його забезпеченість тракторами і сільськогосподарськими машинами

Багато фермерських господарств починали свою діяльність, не маючи достатньої для товарного виробництва матеріально-технічної бази. Для основної маси фермерів становище не змінилося на краще і до цього часу. На початок 2021 р. для обробки ґрунту, збирання врожаю та здійснення транспортних робіт фермери мали 41783 трактори, 9986 зернозбиральних комбайнів, 26107 сівалок, тобто, на 50 господарств припадало по 65 тракторів,

15 зернозбиральних комбайнів, 41 сівалку (табл. 1).

Технічна оснащеність фермерських господарств України

Показники	Роки					2020 у % до 2000
	2000	2005	2010	2015	2020	
Кількість господарств, од	38428	42445	41524	32303	31851	82,9
Наявність техніки (на початок року), од.:						
- трактори	22118	30773	29254	34528	41783	188,9
- зернозбиральні комбайни	4585	7688	7743	8774	9986	217,8
- сівалки (без тукових)	9982	15115	15453	19342	26107	261,5
Припадає на одне ФГ:						
- трактори	0,55	0,73	0,7	1,07	1,31	238,2
- зернозбиральні комбайни	0,2	0,20	0,20	0,27	0,31	155,0
- сівалки (без тукових)	0,26	0,36	0,37	0,60	0,82	315,4

*Розраховано за даними Держстату України за відповідні роки.

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновки: по-перше, проблема технічного забезпечення, передусім тракторами, комбайнами і необхідним комплексом робочого знаряддя для виконання агротехнічних заходів, є однією з найважливіших проблем ефективного розвитку фермерства. Це позначається на строках проведення сільськогосподарських робіт, у зв'язку з чим не добирається значна кількість продукції. По-друге, господарювання на невеликих площах не дозволяє ефективно використовувати весь комплекс технічних засобів. Тому господарствам необхідно мати техніку, максимально наближену до специфіки і розмірів фермерських господарств, тобто як малогабаритну, так і середньогабаритну. В таких умовах сільськогосподарська техніка не обов'язково може належати одному господарю. Підвищити ефективність її використання можна при зменшенні витрат на одиницю виконаних робіт та збільшенні навантаження земель.

Список використаних джерел

1. Гайдуцький П.І. Земля: власність, оренда, рента / П.І. Гайдуцький, А.М. Стельмащук. – К.: Урожай, 1994. – 184 с.

2. Горьовий В. П. Управління розвитком малих сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. 2013. № 3. С. 125-130
3. Даниленко А.С. Формування ринку землі в Україні / А.С. Даниленко, Ю.Д. Білик – К.: Урожай, 2002 – 280 с.
4. Захарчук О. В. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарських підприємств України та їх модернізація. *Економіка АПК*. 2016. С. 72-79.
5. Збарський В. К. Розвиток виробничого потенціалу малих аграрних формувань Черкащини. *Всеукр.наук.жур. «Актуальні проблеми інноваційної економіки»*. № 1. 2017. С.15-20
6. Макаренко П. М. Економічний потенціал різних форм аграрних господарств. *Економіка АПК*. 2011. № 7. С.89-97.
7. Малік М.Й. Основи аграрного підприємництва / М.Й. Малік, В.В. Зіновчук, Ю.О. Лупенко [та ін.]. – К.: ІАЕ, 2001. – 582 с.
8. Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. № 7. С.37-49.
9. Могилова М. М. Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. М. Могилова, Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько. *Економіка АПК*. 2012. № 1. С. 55-61.

УДК 336:631.162

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Євенко Тетяна Іванівна

к.е.н., завідувач міжкафедральної
навчальної лабораторії на базі ВСП
«Бобровицький фаховий коледж імені
О. Майнової НУБіП України»,
методист коледжу
0970558804; TatEvenko@gmail.com

Розвиток підприємництва неможливий без надходження фінансових ресурсів, які формуються з різних джерел. При цьому важливе значення має оптимальне визначення їхньої структури, що сприяє мінімізації залучення додаткових фінансових ресурсів за рахунок кредитів. Проблема ефективності використання фінансових ресурсів підприємств на сьогоднішній час в Україні

є досить актуальною. Від того, наскільки ефективно та доцільно вони трансформуються в основні та обігові кошти, залежить фінансовий добробут підприємства в цілому, його власників та робітників, а отже і держави в цілому. Фінансові ресурси в цих умовах набувають найважливішого значення, оскільки це єдиний вид ресурсів, що трансформуються безпосередньо в будь-який вид ресурсів.

Проблему використання фінансових ресурсів слід розглядати від первинного суб'єкта господарювання до безпосередньо держави. Виходячи із цієї ситуації, можна стверджувати, що для ефективної не тільки господарської діяльності підприємства в цілому, кожний суб'єкт господарювання повинен сформулювати власну стратегію управління фінансами [1].

Для розв'язання проблем використання фінансових ресурсів потрібна виважена, довгострокова політика держави щодо розвитку підприємництва та його ролі у піднесенні національної економіки, яка б спиралася на інтереси основних суб'єктів підприємницької діяльності, відповідала потребам основної частини населення і відображала реальний стан у розв'язанні соціально-економічних проблем у країні.

Функціонування ринкової економічної системи в Україні можливе за умови зростання ефективності використання фінансових ресурсів. Використовувані ресурси, формуючи ресурсний потенціал окремого підприємства, є часткою ресурсного потенціалу народного господарства в цілому чи окремих його галузей. Отже, ресурсне забезпечення окремих підприємств залежить від ресурсного насичення в країні в цілому.

Ефективне використання фінансових ресурсів підприємства дасть змогу забезпечити зростання достатку акціонерів (власників) підприємства як фундаментальної цілі фінансового менеджменту, що проявляється в зростанні вартості підприємства та створенні доданої грошової вартості.

Якість використання фінансових ресурсів може бути оцінена через ефективність використання, при цьому ефективність забезпечується впливом

багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів: економічних, правових, соціальних та інших.

Ефективність використання фінансових ресурсів кожен розглядає по своєму. З економічної точки зору ефективність може змінюватися в залежності від таких чинників:

- орієнтація підприємства та інтенсивний шлях розвитку і досягнення більш високого рівня ефективності в економіці;
- виявлення резервів подальшого вдосконалення господарської діяльності підприємства на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, досконалої технології і покращення організації виробництва;
- створення діючого механізму підвищення ефективності [3].

Ефективність використання фінансових ресурсів найчастіше розраховують за допомогою коефіцієнта фінансування або заборгованості, фінансової стійкості, коефіцієнта автономії (незалежності), коефіцієнта фінансової залежності, коефіцієнта маневреності власних коштів, коефіцієнта співвідношення власних та залучених коштів і коефіцієнту фінансового левериджу. Це пояснюється тим, що такі коефіцієнти найбільш повноцінно та інформативно характеризують використання фінансових ресурсів, їх структуру і вже потім, під час аналізу коефіцієнтів, аналітики роблять висновки щодо оптимізації структури капіталу.

Незважаючи на велику кількість фінансових коефіцієнтів та різноманітних підходів щодо визначення ефективності використання фінансових ресурсів, необхідно впровадити таку систему критеріїв та їх нормативних значень, яка б допомогла найбільш точно оцінити ефективність використання наявних фінансових ресурсів на підприємстві і яка була б зрозумілою, аргументованою та враховувала вид економічної діяльності суб'єкта господарювання.

Для ефективного функціонування окремого підприємства важливо визначити оптимальну потребу в ресурсах, та забезпечити структуру джерел її формування і використання.

Оскільки фінанси окремого підприємства й державні фінанси взаємопов'язані, у фінансову систему доцільно включати фонди фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави, окремих господарських суб'єктів, інших фінансових інститутів і використовуються з метою виконання економічних і соціальних функцій.

Фінансові реформи в Україні безпосередньо впливають на структуру джерел формування фінансових ресурсів підприємства.

Так зміна системи оподаткування покликана забезпечити оптимальне співвідношення прямих і непрямих податків, як джерел бюджетних надходжень, а на рівні окремого підприємства - зниження частки прибутку в сумі фінансових надходжень

Список використаних джерел

1. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
2. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств: підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук.-К.: «Центр учбової літератури», 2013.-504 с.
3. Олійник Л.А., Негода Ю.В. Навчально-методичний посібник з дисципліни «Фінанси підприємств» для самостійного вивчення курсу і завдання для студентів з різними формами навчання ОКР «Бакалавр» напряму підготовки «Облік і аудит». – К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. - 162 с.
4. Фінанси підприємств. Підручник. 6-е видання (за ред. А.М. Поддєрьогіна) – К.: КНЕУ, 2006 – 552 с.
5. Ukraine Business & Economy. – Режим доступу: <http://www.oon.com.ua>
6. Financial Times . – Режим доступу: <http://www.ft.com>
7. Міністерство фінансів України URL: <http://www.minfin.com.ua>

УДК 330.322:631.164

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТОВАРНМУ КОРМОВИРОБНИЦТВІ

Спринчук Наталія Анатоліївна,
к.е.н., с.н.с.,
Воронецька Ірина Станіславівна,
к.е.н., доцент
Кравчук Ольга Олегівна,
Петриченко Ірина Іванівна,
Корнійчук Олексій Олександрович,
к.е.н.

Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН України,
м. Вінниця, Україна
sna27@ukr.net

Ринок кормів в Україні недостатньо сформований. Ситуація в Україні характеризується виробництвом більшості кормів крупними агрохолдингами і споживанням в межах вертикально інтегрованих підприємств. Досвід високорозвинених країн свідчить, що можливо досягнути успішного розвитку галузі кормовиробництва у випадку функціонування в ролі виробника, закупаючи сировину та переробляючи її і реалізуючи на внутрішньому та зовнішньому ринках. Товарне кормовиробництво, на відміну від кормовиробництва, спрямоване на продаж або обмін продукції, орієнтоване на ринкову економіку та здатне забезпечити тваринництво кормами при дефіциті земельних ресурсів для вирощування кормових культур.

Нагальним завданням нині є реформування сфери товарного кормовиробництва – пошук, інвестування та впровадження інновацій, що сприятимуть покращенню якості кормів; формуванню та розвитку ринку кормів.

В широкому розумінні інвестиції є вкладенням капіталу з метою його збільшення. При цьому приріст капіталу повинен бути достатнім, щоб компенсувати інвестору відмову від використання коштів на споживання в

теперішньому періоді, винагородити його за ризик та відшкодувати збитки від інфляції в майбутньому періоді. Згідно Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" інвестиція – це операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. Під інвестиціями розуміють економічні ресурси, які спрямовуються на збільшення реального капіталу підприємства, тобто на розширення або модернізацію виробничого апарату [1].

Стримуючим фактором досягнення стабільного рівня інвестиційного забезпечення сільського господарства і кормовиробництва в тому числі є недостатні обсяги кредитування галузі та значне скорочення кредитної підтримки аграрних підприємств. Кредитами користується лише п'ята частина підприємств аграрного сектору, що значною мірою є наслідком високих відсоткових ставок за залученими кредитами та їх недоступності для більшості підприємств галузі. Досягнення позитивних зрушень у цьому напрямі найбільшою мірою залежить від використання місцевих можливостей інвестиційного забезпечення. Однак такі можливості в більшості регіонів і територій обмежені [2, с.16].

Нинішня правова система України складається з більше ніж 100 законів та інших нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність. Інвестиційна діяльність являє собою сукупність практичних дій юридичних осіб, держави та громадян щодо реалізації інвестицій. Законодавство визначає, що всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права в частині здійснення цієї діяльності; самостійно визначають цілі, напрямки, види та обсяги інвестицій; залучають для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів та торгів. Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути і будь-яке майно, в тому числі основні фонди та оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція,

інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Суб'єктами інвестиційної діяльності можуть бути фізичні особи, виробничо-господарські утворення, інституційні інвестори, держава через свої інституції, а також інші функціональні учасники. Активним учасником інвестиційної діяльності є держава. Вона бере участь в інвестиційному процесі як прямо - через державний сектор економіки, так і побічно, через свої інституції - органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Держава здійснює свої функції як суб'єкт інвестиційної діяльності через державну інвестиційну політику.

Згідно законодавства, до пріоритетних напрямків інвестування відноситься зокрема й агропромисловий комплекс, у якому формується та функціонує товарне виробництво кормів. У вищезазначеному законі встановлено, що: «інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

- інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;

- державного інвестування, здійснюваного органами влади і управління України, місцевих Рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позичкових коштів;

- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами;

- спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України, іноземних держав» [1].

Розглянемо тлумачення терміну "інновація". Термін і поняття "інновації", як нової економічної категорії, ввів австрійський учений Йозеф Шумпетер (1883-1950 рр.). У роботі "Теорія економічного розвитку" (1911 р.). Й. Шумпетер уперше розглянув питання впливу інновацій на розвиток і дав

визначення інноваційного процесу. Термін "інновація" Й. Шумпетер став використовувати в 30-і роки ХХ-го століття. При цьому під інновацією він мав на увазі зміну з метою впровадження й використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості. Згідно Й. Шумпетеру, інновація є головним джерелом прибутку, а він є результатом впровадження новацій: без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, або використовуваного в практичній діяльності технологічного процесу.

Законом України "Про інвестиційну діяльність" встановлено чітке визначення терміну «інновації» - знову створені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно - технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру і якість виробництва й (або) соціальної сфери. В свою чергу «інноваційна діяльність» розглядається як складова частина інвестиційної діяльності, спрямована на розробку, створення й поширення нових виробів, технологій, організаційно-управлінських форм розвитку, які звісно є базовою підставою для формування або підтримки належної конкурентоздатності підприємств.

Новинки, що спричинені інноваціями, можуть мати місце і в сфері послуг, і в системах управління та маркетингу, завдяки яким товари та послуги створюються та розповсюджуються.

Термін "інновація" може використовуватись в двох змістах. По-перше, для окреслення нового продукту, процесу або системи (статичний аспект). По-друге, для опису процесу, охоплюючи такі види діяльності, як дослідження, проектування, розроблення, організація виробництва та комерціалізація нового продукту, процесу або системи (динамічний аспект).

Основою забезпечення реалізації інвестиційної стратегії сфери товарного кормовиробництва є підбір найефективніших, з допустимим (оптимальним) ступенем ризику, об'єктів інвестування, в даному дослідженні об'єктом інвестиційної діяльності виступають інновації. Що в свою чергу забезпечать високі темпи зростання капіталу, доходу, раціональний ступінь ризику, достатній ступінь ліквідності інвестиційного портфеля. В свою чергу товарне кормовиробництво має акцентуватись на вимоги сучасного світу, враховувати проблему охорони навколишнього середовища, екологічну ситуацію, що склалася, тобто перевага надається органічному товарному кормовиробництву.

Товарне кормовиробництво охоплює наступні цикли – товарне виробництво, зберігання, упаковка та транспортування кормів, відповідно сфери інвестування стосуються саме цих процесів [3].

В свою чергу під інноваційною діяльністю розуміється діяльність колективу, спрямована на забезпечення доведення науково-технічних ідей, винаходів (новацій) до результату, придатного до практичного застосування та реалізації їх на ринку з метою задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах. У статті 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інноваційна діяльність визначається як «одна з форм інвестиційної діяльності», що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. Інноваційна діяльність пов'язана з трансформацією наукових досліджень і розробок, винаходів і відкриттів у новий продукт або новий технологічний процес, які впроваджуються у виробничий процес, або в новий підхід до соціальних послуг. Інноваційна діяльність передбачає створення цілого комплексу наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, які у своїй сукупності ведуть до створення інновації «під ключ», тобто повністю готової до реалізації на ринку [1].

Інновації у кормовиробництві та товарному виробництві кормів зокрема можливі у вигляді нових видів кормових культур, кормосумішок, новітніх технологій виробництва, заготівлі, зберігання кормів, нові форми організації виробництва та управління галуззю. Кожна з інновацій має свої характеристики та вплив на ефективність функціонування галузі. За характером суспільної потреби щодо продукції тваринництва інновації розподіляються на ті, що задовольняють існуючу суспільну потребу у продукції тваринництва та ті, що задовольняють нову суспільну потребу.

Інвестиційно-інноваційна діяльність в товарному кормовиробництві - трансформація наукових досліджень і розробок, винаходів і відкриттів у новий технологічний процес, що впроваджуються у виробничий процес, або в новий підхід до надання послуг реалізації кормів, їх виробництва, зберігання, упакування та транспортування. Інвестування дає можливість розвиватися. Особливості галузевої структури інвестиційного забезпечення товарного кормовиробництва, напрями інвестицій мають безпосередній вплив на різновид та формування інновацій даної сфери (рис. 1.1).

Дані рис. 1 свідчать про високу залежність розвитку товарного кормовиробництва від інвестицій та інновацій у ряді суміжних галузей національної економіки, починаючи з сільськогосподарських підприємств і закінчуючи хімічною промисловістю [3].

Зважаючи на це, важливим фактором інвестиційно-інноваційного розвитку товарного кормовиробництва стає державне управління, яке створює можливість одночасного та збалансованого розвитку основних складових сфери товарного кормовиробництва.

Але за умови недостатнього фінансування та відсутності ефективної координації розвиток товарного кормовиробництва в Україні відбувається сповільненими темпами.

Основними негативними чинниками щодо інвестиційної діяльності та впровадження інновацій у кормовиробництві, як і в цілому в економіці

України, є політична нестабільність держави, яка відображається в частій зміні законодавчих актів, в тому числі, з інвестиційних питань.

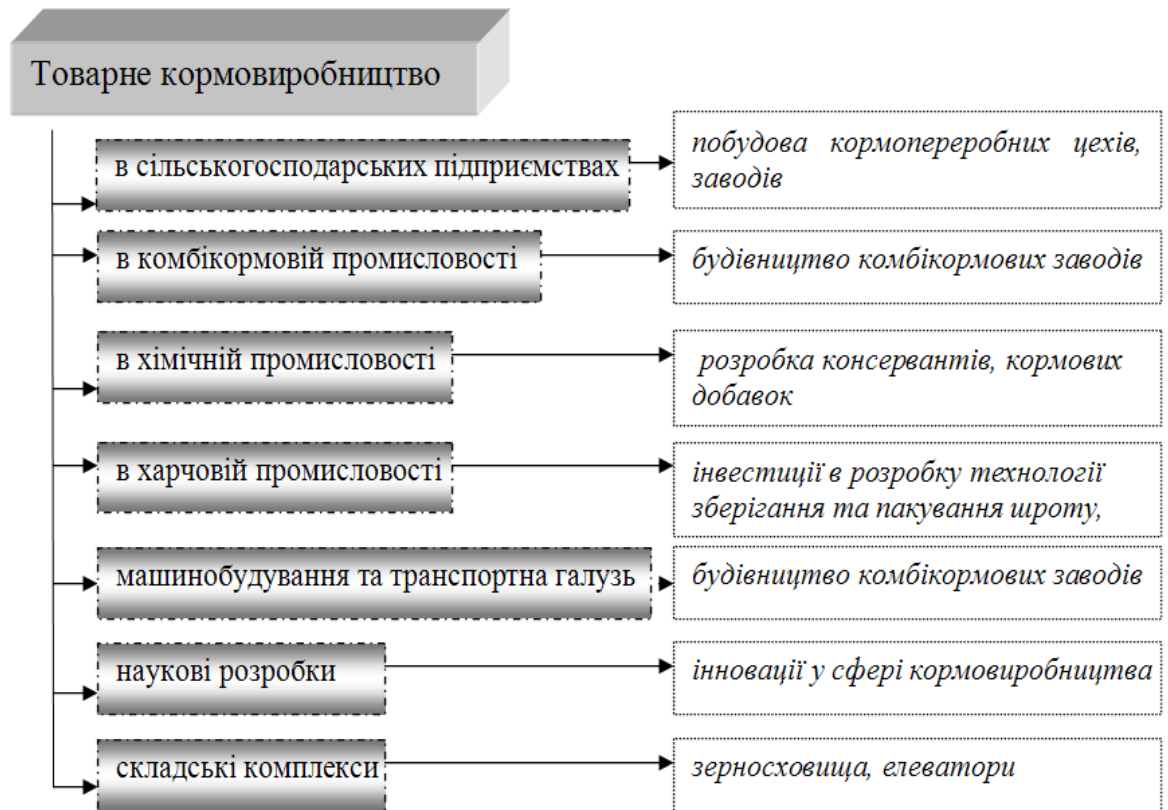

Рис. 1 Структура та інвестиційно-інноваційні складові сфери товарного кормовиробництва

Джерело: сформовано авторами

Правова незахищеність вкладів інвестора, відсутність гарантії їх повернення, непрозоре використання коштів, що інвестуються, гальмує інвестиційний розвиток і стримує формування промислово-товарного кормовиробництва та ринку кормів.

Дефіцит вільних фінансових ресурсів у сільському господарстві також перешкоджає розвитку власних кормо переробних підрозділів у складі сільгоспідприємств. Такі можливість, зазвичай, є лише у крупних

агрохолдингів, що розвивають кормовиробництво як одну з ланок вертикально інтегрованих аграрно-переробних структур.

Не стимулює інноваційний розвиток кормовиробництва і дефіцит фінансування наукових досліджень у цій сфері та обмежене фінансування біохімічної та інших промисловостей. Тому значну частину кормів або ж сировини для їх виробництва (наприклад, амінокислоти) Україна продовжує імпортувати з країн Європи та Азії. Це значно здорожує собівартість кормів на вітчизняному ринку. Відповідно, сповільнюється впровадження новітніх кормів у годівлю сільськогосподарських тварин на підприємствах, які мають обмежені фінансові ресурси на закупівлю кормів. Тобто, попит на корми росте повільно, а формування українського ринку кормів відбувається повільно.

В основі інноваційно-інвестиційного розвитку кормовиробництва має лежати оптимізація тваринництва і кормовиробництва, створення розвиненої матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних технологій, формування висококваліфікованих кадрів, застосування більш досконалого організаційно-економічного механізму управління процесом виробництва, зберігання і використання кормів. Основою такого механізму є широке використання найбільш раціональних методів управління у кормовиробництві при одночасному поєднанні державного та господарського регулювання галузі.

Найважливішим стимулюючим механізмом при цьому є обґрунтування комплексної системи економічних заходів:

- спеціалізація, концентрація і оптимальне розміщення кормовиробничого комплексу;
- раціональна організація та використання території кормових угідь;
- комплексне використання всіх наявних кормових ресурсів;
- застосування прогресивних технологій;
- ціноутворення;

- оподаткування;
- фінансово-кредитний механізм;
- страхування;
- організація і стимулювання кормовиробничої діяльності.

Такий комплексний підхід до регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку кормовиробництва дає можливість значно підвищити продуктивність праці, забезпечити зростання обсягу виробництва кормів, поліпшити якість кормової продукції, підвищити ефективність її використання.

У цьому аспекті слід зауважити, що сьогодні важливим елементом регулювання інновацій у кормовиробництві є не лише законодавство про інноваційну та інвестиційну діяльність, але й Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» [4], який набув чинності 19.01.2020 року і значно покращує умови виробництва якісних кормів в Україні. Документ визначає правові та організаційні засади виробництва та обігу кормів, регулює відносини між органами виконавчої влади та операторами ринку кормів, зокрема:

- повноваження органів державної влади та їх посадових осіб;
- основні засади державного контролю кормів;
- права та обов'язки операторів ринку;
- порядок реєстрації, припинення, поновлення, скасування дії державної реєстрації потужностей;
- вимоги до виробництва та обігу кормів, потужностей, що виробляють корми для їх ввезення (пересилання) на митну територію України;
- відповідальність за порушення законодавства про корми тощо.

У рамках вказаного закону виробництво кормів може включати різні стадії технологічного процесу, у тому числі первинне виробництво, підготовку, змішування, обробку, переробку, наповнення, пакування, відновлення та інші зміни стану відповідного об'єкта (п.5 ст. 1).

При цьому законом встановлені конкретні обмеження у галузі кормовиробництва, спрямовані на забезпечення високої якості продукції на ринку кормів. Зокрема, операторам ринку забороняється здійснювати виробництво кормів із використанням кормових добавок, не зареєстрованих в Україні, або на потужностях, що не відповідають вимогам законодавства.

Таким чином, сьогодні певні кроки на шляху розвитку кормовиробництва уже зроблені, але недосконалим залишається механізм стимулювання інвестицій у даній галузі, що гальмує впровадження сучасних інновацій.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 19.09.1991. № 1560 – XII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України від 19.11.1991. – 1991 р. - № 47. – ст. - 646. – Режим доступу.: [http://www/rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Кісіль М.І. Сучасні виклики, стратегічні пріоритети та завдання щодо інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства // М.І. Кісіль // - Інноваційна економіка.- К.: 2014. - № 50. С.
3. Теоретичні засади інвестиційного забезпечення розвитку товарного кормовиробництва / [Н.А. Спринчук, І.С. Вороніцька, О.О. Кравчук та ін.]. - В.: ФОП Рогальська І.О., 2016. – 56 с.
4. Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» від 21 грудня 2017 року № 2264-VIII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 10, ст.53

УДК 631.164.6:330.131.7

РИЗИК-КОМПОНЕНТИ В ОЦІНЦІ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ КРИЗ

Шелудько Сергій Андрійович
к.е.н., доцент, провідний фахівець,
ПАТ Акціонерний банк «Південний»
s.szeludko@gmail.com

Винятковість умов, у яких вимушений функціонувати український агробізнес у поточному році, складно переоцінити: не лише через надвисокий

(як у статистичному, так і у психологічному вимірі) рівень загроз, а й через повсюдний злам усталених закономірностей розвитку економічних систем.

Екзистенційна криза (тобто така, чиї наслідки наражають на небезпеку не лише надмірних збитків, а й шкоди здоров'ю та життю), на відміну від звичних економічних шоків, поставила під сумнів не лише довгий перелік принципів міжнародного права, а й глибинні засади макроекономічної парадигми: країна, що захищається у повномасштабній війні та втрачає території через окупацію, разом із тим обслуговує суверенний борг, виконує основні зобов'язання із соціального захисту, демонструє притік вкладів населення у банківських установах тощо. Такі екстерналії не можуть не впливати й на методологічні рамки оціночної діяльності.

Серед трьох класичних підходів – витратного (майнового), дохідного та ринкового, – при визначенні вартості сільськогосподарського підприємства, у звичайних умовах, перевагу віддають першому [1, с. 7-8]. Зокрема, метод накопичення активів (компонентний або метод базисних активів) у рамках витратного підходу дозволяє представити вартість бізнесу як суму вартостей окремих об'єктів майна або внесків учасників. При цьому названий метод є зовнішньою методологічною оболонкою, оскільки його реалізація передбачає проведення оцінки кожного окремого активу з використанням доцільних підходів, не обмежуючись лише витратним [2, с. 50].

І хоча детальний розгляд таким чином вартості кожного елементу майна підприємства АПК видається достатньо точним способом оцінювання, у надзвичайних економічних умовах кількість обмежень у використанні практично кожного оціночного прийому зводить ефект точності нанівець.

У процесі пошуку альтернативного маршруту оцінки вартості агробізнесу серед решти підходів найменш доцільним є ринковий – не лише через відсутність достатньої інформації про репрезентативні (якісно, кількісно, а також у підгалузевому та регіональному розрізі) правочини з купівлі-продажу сільськогосподарських підприємств, але й через непрозорість

та неринковий характер ціноутворення більшості таких угод. Ці обставини значно обмежують застосування методів порівняльного підходу або, принаймні, зумовлюють необхідність підтвердження його результатів розрахунками за іншими методиками [2, с. 36].

Відтак, найбільш прийнятним для визначення вартості агробізнесу лишається дохідний підхід, що передбачає приведення розміру майбутніх очікуваних прибутків (грошових потоків) на дату оцінки. Важливою умовою адекватності результатів розрахунків є врахування ступеню ризику інвестицій для отримання віддачі в перспективі. Показником, що уособлює загальний розмір таких ризиків, є ставка дисконтування. Міжнародні стандарти згадують найбільш розповсюджені методи побудови ставки, хоча й не обмежують їх перелік [2, с. 46].

В українській оціночній практиці повсюдного вжитку набули: метод кумулятивної побудови, CAPM та WACC. Кожному з цих прийомів властиві переваги та недоліки, сальдо яких є предметом численних дискусій. Втім, у період екзистенційної кризи труднощі вибору методу побудови ставки суттєво розв'язуються.

Зокрема, вразливий з точки зору обґрунтування елемент CAPM – премія за розмір фірми («премія для малих підприємств»), – тісно пов'язаний з результатами торгів на ринку корпоративних цінних паперів. Окрім сумнівної якості інформації щодо таких операцій в Україні, додається незапечений адміністративний чинник – зупинка з боку НКЦПФР обігу цінних паперів та їх реєстрації в системі депозитарного обліку з 24.02.2022 р. Кумулятивна побудова ставки, як цілком евристичний метод, не може слугувати достовірним орієнтиром для визначення рівня ставки на перспективу, оскільки експертні погляди, покладені в основу цієї моделі, відбивають суто нормальні умови економічного розвитку. Разом із тим, метод середньозваженої вартості капіталу (WACC), через варіативність складових, має достатню гнучкість для нетипових, кризових часів.

Названий метод передбачає достатню варіативність у обранні основних змінних для розрахунку. Так, структура капіталу бізнесу (частка власних і запозичених коштів відповідно) може бути як обчислена за балансом конкретного підприємства (групи підприємств, якщо юридично вони розділені, хоча й представляють однорідне господарство), так і прийнята на середньогалузевому рівні або як усереднене значення за кількома компаніями-аналогами.

Вартості власних і запозичених коштів також можуть бути визначені за різними методиками: від експертного припущення до детального розрахунку за іншими методами (у т.ч. за CAPM або кумулятивною побудовою). При оцінці українського агробізнесу доцільно, на наш погляд, визначати вартість власного капіталу таким чином:

$$r_E = r_f + r_c + r_s = r_f + \left(\frac{1 + r_{SB}^{UAH}}{1 + r_{SB}^{USD}} \times \frac{1 + i^{UAH}}{1 + i^{USD}} - 1 \right) + (r_s^{in} + r_s^{ex})$$

де r_f – безризикова ставка;

r_c – ризик країни;

$r_{SB}^{UAH}, r_{SB}^{USD}$ – дохідність суверенних облігацій України та США);

i^{UAH}, i^{USD} – середньострокова очікувана інфляція України та США;

r_s – премія за специфічний ризик інвестування в об'єкт оцінки.

Третій доданок формули уособлює премію за специфічний ризик інвестування в певний бізнес, його доцільно розкласти на дві частини: специфічні ризики внутрішнього та зовнішнього середовища, перелік яких залежить від профілю сільськогосподарського підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Види специфічних ризиків інвестування в окремі типи агробізнесу

Вид ризику	Тип агробізнесу (профіль підприємства)			
	ФГ (зерно)	ФГ (худоба)	Елеватор	ОЕЗ
<i>Ризики внутрішнього середовища</i>				
Конкурентне становище (частка ринку)	+	+	+	+
Наявність та масштаб програми капітальних інвестицій	+	+	+	+
Якість корпоративного управління (залежність від ключової фігури)	+	+	+	+
Близькість до зони активних бойових дій	+	+	+	+
Стан і якість основних засобів	+		+	+
Ступінь диверсифікації збуту		+	+	+
Насиченість локальної конкуренції		+	+	
Близькість до логістичного вузла (заготівельний центр, елеватор, залізнична станція, вантажний порт)	+	+	+	
Баланс сировини за походженням (власна/давальницька)			+	+
<i>Ризики зовнішнього середовища</i>				
Прогнозованість ринкової кон'юнктури	+	+	+	+
Імовірність втручання держави (стратегічна значущість галузі)	+	+	+	+
Волатильність цін на енергоносії	+	+	+	+
Сталість попиту на товари/послуги	+	+		
Масштаб галузевої та міжгалузевої конкуренції			+	+

Джерело: власна розробка автора.

Представлений у табл. 1 перелік не є вичерпним. Обчислення підсумкового значення відповідних компонентів специфічного ризику агробізнесу доцільно проводити з використанням матриці інтегрального показника, розподіляючи кожен з чинників за п'ятьма ступенями впливу (від найнижчого до найвищого), де кожному надається певне процентне значення з шагом 1% або 2% (залежить від прийнятого оцінювачем методологічного обмеження розміру одного компоненту ставки: наприклад, 5% або 10%).

Застосовуючи обчислене А. Дамодараном середньогалузеве співвідношення запозичених і власних коштів [3], а також прийнявши за вартість запозиченого капіталу актуальний рівень облікової ставки (25 %), при

ставці податку на прибуток підприємств в Україні на рівні 18 %, визначимо умовну ставку дисконтування за WACC для агробізнесу на 1 півріччя 2022 р.:

$$\begin{aligned} r_{WACC} &= \frac{E}{(E + D)} \times r_E + \frac{D}{(E + D)} \times r_D \times (1 - T) - i = \\ &= \frac{1}{(1 + 46,83 \%)} \times 74,71 \% + \left(1 - \frac{1}{(1 + 46,83 \%)}\right) \times 25 \% \times \\ &\times (1 - 18 \%) - 21,5 \% = 35,92 \% \end{aligned}$$

де r_{WACC} – ставка дисконтування як середньозважена вартість капіталу;

E – вартість власного капіталу;

D – вартість запозиченого капіталу;

r_E, r_D – вартість власного та запозиченого капіталу відповідно;

T – ефективна ставка податку на прибуток підприємств;

i – поточна середньорічна інфляція.

Наголосимо, що отримане значення розраховане для бізнесу з найвищим можливим специфічним ризиком (5 %), що частково пояснює високе значення. Також суттєво завищує в поточних умовах ставку дисконтування ризик країни, що досяг у 2022 р. екстремальних значень (більше 50 %) через воєнні події. Все це значно знижує обсяги очікуваних грошових потоків при дисконтуванні, однак саме застосування цього методу дохідного підходу найкраще та найбільш повно враховує, на наш погляд, ризики в умовах екзистенційної кризи.

Список використаних джерел

1. Могилова М. М. До питання оцінки агробізнесу в угодах М&А. Агросвіт. 2021. № 23. С.3-10. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.23.3.
2. International Valuation Standards. Effective 31 January 2022. URL : <http://www.afo.com.ua/doc/ivsc-effective-31-jan-2022.pdf>.
3. Damodaran Online. Data: Current. URL : <https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/>.

УДК 330.313:631.11

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Збарська Анна Василівна,
к. е. н., доцент, доцент кафедри
маркетингу та міжнародної торгівлі
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
тел. 093-459-42-42;
zbarska@ukr.net

Ефективний розвиток аграрної сфери в Україні потребує змін у використанні її ресурсної бази, впровадженні ресурсозберігаючих інноваційних високопродуктивних технологій сільськогосподарського виробництва, для забезпечення виробництва високоякісної та конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції та продовольства. Раціональність і максимальна ефективність використання задіяних у процесі сільськогосподарського виробництва ресурсів, є необхідною передумовою досягнення збалансованості інтересів суспільства за соціальним, економічним та екологічним критеріями, а також фундаментом забезпечення національних пріоритетів у розвитку аграрного сектору, зокрема, досягнення продовольчої безпеки, успішної експортної політики, цілей дохідності сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення соціально орієнтованої державної аграрної політики. Це вимагає, зокрема, посиленої уваги до питань землекористування, реалізації трудового потенціалу, підвищення рівня інноваційності застосовуваних техніки та технологій в аграрному секторі економіки.

Різноманітність підходів до розуміння змісту ресурсного потенціалу зумовлена його багатоаспектністю, зокрема, в представлених визначеннях по-різному сформульована функція реалізації ресурсного потенціалу, як то: виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства (Маршук Л.М., Материнська О.А., Ярова А.О.); отримання максимального

прибутку (Лейбович А.В.); ефективне функціонування, безперебійна робота (Берднікова Л.Ф., Моголова М. М.); реалізація цілеспрямованої діяльності (Стексова С.Ю.); забезпечення економічного зростання підприємства та більш повного задоволення суспільних потреб (Краснокутська Н С.), збалансування кількісного та якісного співвідношення ресурсів (Славов В.П.); досягнення максимального економічного ефекту (Захарчук О. В., Михайлов М. Г.).

Україні вкрай важливо максимально повно й ефективно використовувати потенціал землі як однієї з конкурентних переваг вітчизняного сільського господарства. За оцінками експертів, українські землі здатні забезпечити продуктами харчування 140–145 млн осіб .

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів сприятиме збільшенню обсягів виробництва високоякісної, екологічно чистої продукції і забезпеченню продовольчої безпеки України, а також розширенню експорту сільськогосподарської продукції, збереженню ландшафтного та біологічного розмаїття.

Загальна територія України станом на 01.01.2020 р. становила 60354,9 тис. га, з яких 41557,6 тис. га, або 68,5 %, – сільськогосподарські угіддя.

Структура земельного фонду України представлена на рис. 1

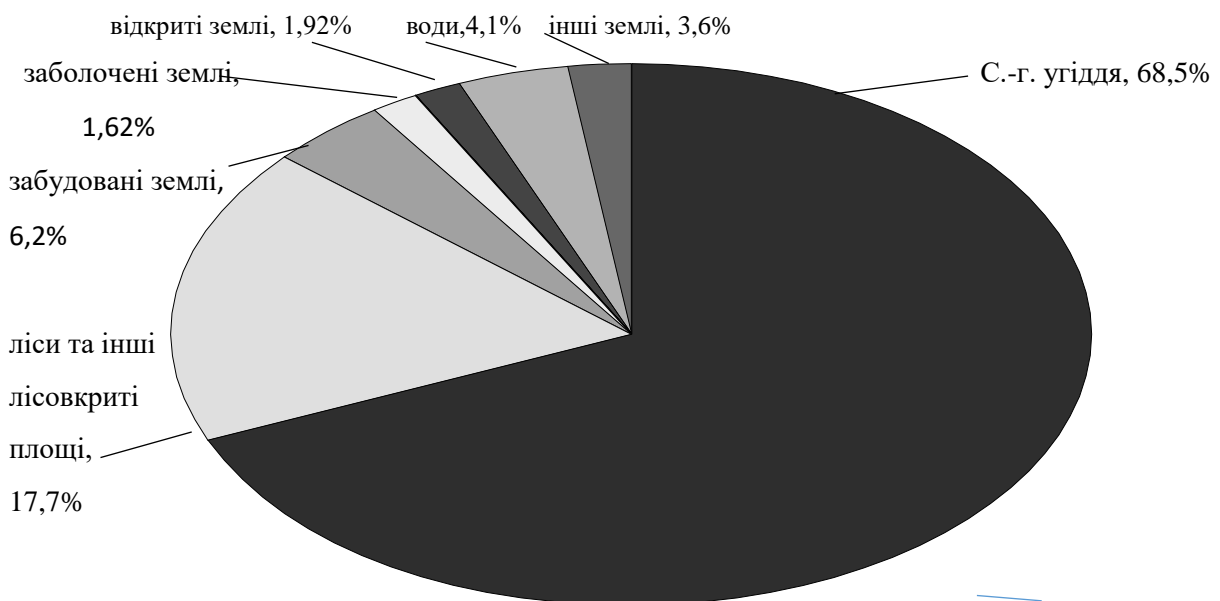

Рис. 1. Земельний фонд України на 1 січня 2020 р., тис. га, %

У структурі сільськогосподарських угідь України рілля займає 78,1 % (32,5 млн га), що значно більше, ніж у країнах ЄС і США (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльна структура сільськогосподарських угідь України
та інших країн світу**

Країна	Всього с.-г. угідь, млн га	У тому числі	
		рілля, млн га / % у складі с.-г. угідь	природні кормові угіддя, млн га / % у складі с.-г. угідь
Україна	41,6	32,5/78,1	7,9/19
Австрія	3,5	1,4/40	2,0/57,1
Білорусь	9,4	5,6/59,6	3,1/33
Іспанія	30,2	13,7/45,4	10,3/34,1
Канада	73,4	45,7/62,3	27,9/38
Німеччина	17,1	11,8/69	5,2/30,4
Польща	18,7	12,6/67,4	4,0/21,4
Румунія	14,8	9,4/63,5	4,8/32,4
США	426,9	173,5/40,6	239,2/56
Франція	30,3	18,5/61,1	11,1/36,6
Швейцарія	1,6	0,4/25	1,1/68,8

Джерело: Сучасна земельна політика України / А. Д. Юрченко, Л. Д. Греков, А. М. Мірошніченко, А. В. Кузьмін. Київ. Інтертехнологія, 2009. 260 с.

Високий рівень придатності для вирощування всіх традиційних для України зернових культур мають 29,5 млн га (93,8 % загальної площі орних земель). Із них землі, придатні для вирощування озимої пшениці, становлять 27,1 млн га, ячменю – 28,1 млн га, кукурудзи – 17,6 млн га, соняшнику – 14,3 млн га, цукрових буряків – 7,0 млн га.

Економічна ефективність використання сільськогосподарських угідь в Україні характеризується позитивною динамікою (табл. 2).

Таблиця 2

**Економічна ефективність сільськогосподарського землекористування
в Україні**

Показник	2000	2005	2010	2020
Площа с.-г. угідь, тис. га	41722,2	41722,2	41576,0	41557,6
Вироблено на 100 га с.-г. угідь				
М'яса (у живій вазі), ц	51,1	62,7	78,6	80,3

Продовження таблиці 2.

Молока всіх видів, ц	314,0	359,6	302,3	297,9
Урожайність сільськогосподарських культур, ц/га				
Зернові культури	19,4	26,0	26,9	42,5
Цукрові буряки (фабричні)	176,7	248,2	279,5	416,2
Соняшник	12,2	12,8	15,0	20,2
Картопля	121,6	128,4	132,5	157,2
Овочі	112,3	157,1	173,6	207,4
Плоди та ягоди	38,4	63,7	78,2	105,6
Вироблено на 1 особу, кг				
Зернових культур	497	807	856	1555
Соняшнику	70	100	148	314
Картоплі	403	413	408	499
Овочів	118	155	177	231
Плодів та ягід	30	36	38	48
М'яса	33,8	33,9	44,9	47,2
Молока	257,4	291,1	245,2	240,7
Яєць, штук	179	277	372	411
Валова продукція сільського господарства у постійних цінах 2016 р. - всього, млн грн	362453,3	431054,4	467474,7	612121,5
в тому числі: рослинництва	222813,4	274752,0	329646,3	473377,0
тваринництва	139639,9	156302,4	137828,4	138744,5

Джерело: дані Держстату України за відповідні роки

Із даних табл. 2 видно, що поступово зростає виробництво валової продукції, врожайність сільськогосподарських культур, їхні валові збори. Винятком є зменшення виробництва молока як на 100 га сільськогосподарських угідь, так і у розрахунку на одну особу.

Загалом у європейських країнах, де якість ґрунтів не краща, врожайність основних сільськогосподарських культур у 1,5–2 рази вища, ніж в Україні та стабільна по роках, що свідчить про належну культуру землеробства, дотримання його технологічних і екологічних вимог (табл.3).

Таблиця 3

**Врожайність основних сільськогосподарських культур
у деяких країнах світу у 2010 р. (ц/га)**

	Канада	США	Німеччина	Франція	Польща	Україна
Пшениця	27,8	29,9	78,1	74,5	41,7	26,8
Ячмінь	32,6	39,3	65,4	68,4	34,4	19,7
Кукурудза	83,7	103,4	97,5	91,1	62,3	45,1
Соя	25,4	29,6	10,0	25,1	16,6	16,2
Соняшник	16,0	17,4	24,1	23,5	18,1	15,0
Цукрові буряки	603,4	576,1	675,7	937,0	542,6	279,5
Картопля	313,1	462,7	440,6	437,9	198,5	132,5

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Основними причинами низької ефективності використання сільськогосподарських угідь в Україні є наступні чинники.

1. Слабкість фінансово-економічного становища сільськогосподарських підприємств.
2. Порушення оптимальної структури посівних площ сільськогосподарських культур.
3. Недостатнє внесення органічних і мінеральних добрив, що призводить до дефіциту поживних речовин у ґрунтах.
4. Низький рівень державної підтримки заходів щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів, охорони сільськогосподарських земель, їхнього раціонального використання, консервації деградованих і малопродуктивних земель.
5. Загальна низька культура землеробства та відсутність зацікавленості сільгоспвиробників у впровадженні нових технологій обробітку ґрунту.
6. Низький рівень використання сільськогосподарськими землекористувачами технології точного землеробства із застосуванням ГІС-технологій.

Таким чином, Україна не повною мірою використовує конкурентну перевагу природного потенціалу землі при вирощуванні сільськогосподарської продукції, постійно недоотримує ефект від сільськогосподарського землекористування, а також поступово втрачає

якість ґрунтового покриву через нераціональне використання земель. Державна політика щодо використання земель у сільськогосподарському виробництві в подальшому має спрямовуватися на підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування, раціональне використання земель сільськогосподарського призначення, впровадження у практику нових технологій обробітку ґрунту та інших агротехнічних заходів.

Список використаних джерел

1. Маршук Л.М. Принципи формування фінансово-ресурсного потенціалу підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 18. С. 56-59.
2. Лейбович А.В. Формування та оцінка ресурсного потенціалу Запорізького регіону. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №10. С. 60-67.
3. Бердникова Л.Ф. Ресурсний потенціал організації: поняття і структура. Вектор науки ТГУ. 2011. № 1. С. 201–203.
4. Материнська О.А., Ярова А.О. Ресурсний потенціал підприємства: проблеми та шляхи його вирішення. URL: <https://nauka.kushnir.mk.ua> (дата звернення: 18.01.2022).
5. Стексова С.Ю. Методологія определения ресурсного потенціала строительного підприємства. URL: <https://dis.ru/library/557/25951> (дата звернення: 18.01.2022).
6. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник. Київ : Вид-во ЦНЛ, 2005. 352 с.
7. Гладій М.В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України: монографія. Львів: ІРД НАН України, 1998. 294 с.
8. Славов В.П. Ресурсозбереження як важливий чинник розвитку виробничих систем. Агроінком. 2007. №7–8. С. 52–57.
9. Смолич Д.В., Тимощук І.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та модель управління в сучасних умовах г моде. Економічний простір. 2020. №153. С. 75-82.
10. Захарчук О. В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України та їх модернізація. Економіка АПК. 2016. С. 72-79.
11. Моголова М. М. Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві/ М. М. Моголова, Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько. Економіка АПК. 2012. № 1. С.55-61.
12. Михайлов М. Г. Інноваційно-інвестиційний підхід до розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Економічна економіка. 2016. № 11. С.67-72.

УДК 635.001.76

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ
САДІВНИЦТВА**

Кожухар Валентина Вадимівна
аспірантка
кафедри бухгалтерського обліку
Вінницький національний
аграрний університет
38068 056 08 47
dombrovska.valentina@ukr.net

В умовах ринкової економіки основною метою діяльності підприємств галузі садівництва є отримання прибутку, що забезпечить розширене відтворення виробництва і реалізації продукції садівництва. Це досягається на основі інтенсифікації ведення галузі та застосування новітніх технологій, а також нових типів насаджень та сортів плодових і ягідних культур, що в системі повинне забезпечити підвищення ефективності виробництва на основі зниження собівартості одиниці продукції і підвищення її якості. Але водночас суттєве значення притаманне факторам зовнішнього середовища, умовам функціонування ринку продукції садівництва з урахуванням особливостей інноваційного ведення садівництва в підприємствах різних форм господарювання.

Активізація інноваційної діяльності підприємств галузі садівництва, відображає особливу важливість питань теорії, методології, аналізу стану і розвитку на рівні регіону і вибору напрямків якісних перетворень, як в масштабах комплексу, так і кожного підприємства зокрема [1].

На сьогодні одними із головних факторів інноваційної діяльності щодо виведення галузі садівництва України на світовий рівень продуктивності виробництва й забезпечення високої якості одержаної продукції є:

- здійснення активної наукової політики;
- стійкий економічний розвиток;
- стимулювання діяльності підприємств галузі садівництва.

Цього можна досягти лише за умови виробництва ведення продукції садівництва на інноваційній основі.

Слід зазначити, що інноваційна діяльність пов'язана з пошуком, створенням і впровадженням новітніх технологій у виробництво нової продукції садівництва, нових напрямів маркетингової діяльності на підприємствах садівництва, застосуванням нових організаційних форм тощо. Інноваційний процес об'єднує науку, техніку, економіку, підприємницьку діяльність та управління в єдину систему й охоплює весь комплекс відносин у дослідженнях, виробництві, обміні, споживанні, формуючи тим самим процес матеріалізації ідей. Цей процес спрямований на ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу.

Характерною особливістю інноваційного розвитку в садівництві є часовий фактор, який відбиває життєвий цикл нововведень як складників такого типу розвитку, вказує на нерівномірності, дискретність змін, наявність часових проміжків, за які необхідно ці зміни здійснити. Інноваційний розвиток проявляє себе цілеспрямованим та незворотним унаслідок циклічного переходу на якісно новий рівень. При цьому як складова частина економічного розвитку, будучи багатофакторним процесом, інноваційний розвиток проходить усі етапи нерівномірно, з наявними періодами зростання та спаду, позитивних та негативних тенденцій і тому повинен розглядатися у певному періоді часу [2, с. 93].

Черевко О.В. зазначає, що в інноваційному розвитку підприємств галузі садівництва важливе значення має державне регулювання, що сприяє здійсненню необхідних капітальних вкладень. Стимулююча державна політика повинна використовувати кредитно-фінансовий механізм у вигляді пільг організаціям, які реалізують інноваційні проєкти [1].

На рис. 1. зображено основні напрями інноваційного розвитку підприємств галузі садівництва.

Рис. 1. Основні напрями інноваційного розвитку підприємств галузі садівництва

Джерело: сформовано та доповнено автором на основі [2, с. 93]

В умовах інноваційного процесу діє два господарських суб'єкти: виробник (створювач) і споживач певної новизни [3, с. 184].

У міру того як відбувається перетворення новації в товар, відокремлюються дві фази:

- 1) створення; 2) розповсюдження нововведень.

Перша фаза складається з послідовно виконуваних етапів науково-дослідницьких, організації експериментального виробництва. Особливістю є те, що тут не реалізується ефект, а лише створюються відповідні передумови для цього. На другій же фазі організуються промислове виробництво та збут, перерозподіляється суспільно корисний ефект між виробниками та посередниками здійснення, а точніше реалізація інноваційного процесу

Система управлінських дій у розрізі інноваційної діяльності підприємств галузі садівництва мають бути зосереджені на забезпеченні відповідності й підвищення рівнів економічного, технічного, організаційного,

трудового, технологічного, потенціалів підприємств галузі садівництва із загальносистемним потенціалом; узгодженість рівня розвитку системи з методами управління.

У галузі садівництва визнаним фактом є наповнення ринку плодами західноєвропейського виробництва, тому перед вітчизняними підприємствами садівництва гостро постало питання переходу на високопродуктивні ресурсозберігаючі технології, щоб конкурувати на рівних із зарубіжними товаровиробниками плодів та уникнути тим самим банкрутства [2, с. 94].

Схема інноваційного процесу на підприємствах галузі садівництва наведена на рис. 2.

Рис. 2. Схема інноваційного процесу на підприємствах галузі садівництва

Джерело: сформовано та доповнено автором на основі [2, с. 94]

Усі підприємства галузі садівництва базуються на продуктивному використанні багаторічних насаджень, а тому одним із головних факторів її високоефективної роботи є детальний підбір сорто-підщепного складу насаджень та визначення найбільш оптимальних агроприємів вирощування рослин, які в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах забезпечили б максимальну ефективність.

Отже, для розвитку галузі садівництва найголовнішим значенням є зростання виробництва плодів та ягід. Наявність плодово-ягідних насаджень, здатних виробляти необхідну кількість продукції садівництва високої якості, що є важливою передумовою ефективного функціонування галузі садівництва, адже обсяги виробництва плодів і ягід визначаються насамперед зростанням кількісного та якісного складу плодоносних насаджень.

Впровадження інноваційного розвитку на підприємствах садівництва є найкращим інструментом забезпечення продовольчої безпеки, захисту навколишнього середовища, підвищення продуктивності праці, залучення іноземних ресурсів, а також ключем до постійного покращення рівня та якості життя громадян.

Список використаних джерел

1. Черевко О.В., Франів І.А., Корпало І.Р. Інноваційно-інвестиційний розвиток плодово-ягідної галузі в регіонах України. Економіка та суспільство. 2021. № 28. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-55>
2. Бондаренко Т.В. Інноваційний розвиток як умова ефективного функціонування садівницьких підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. № 24 (1). С. 92-96. URL: file:///C:/Users/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/molv_2016_3_9.pdf (дата звернення: 24.08.2022).
3. Єрмаков О.Ю. Організація сільськогосподарського виробництва: навч.-метод. посіб. для студентів аграрних вишів. Київ: ВЦ НАУ, 2007. 266 с.

УДК 338.24

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ

Ковальов Сергій Миколайович,
науковий співробітник відділу інвестиційного
та матеріально технічного забезпечення
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки», м. Київ
+380674192522
s_koval_s@ukr.net

Майже 7 місяців Україна перебуває в умовах повномасштабної війни. Попри всі виклики, нашій державі вдалося втримати макроекономічну та макрофінансову стабільність. Очевидно, що потреби повноцінного функціонування економіки в таких умовах потребують принципово нових підходів щодо її управління. Тому об'єктивно постає потреба відповідного перезапуску системи економічних відносин, зміни моделі її функціонування та управління, насамперед початку закладки фундаменту для її відновлення.

На виконання цих цілей урядом України було розроблено нову економічну стратегію розвитку країни та нові програми його стимулювання. Одним із центральних елементів цієї стратегії стала підтримка малого і середнього бізнесу та стимулювання інвестиційної діяльності в різних секторах суспільного виробництва.

На першому етапі її запровадження було знижено податкове навантаження на товаровиробників, надана можливість отримання кредитів під прийнятні для бізнесу проценти, запроваджено декларативний принцип роботи за ліцензіями, скасовано більшість перевірок [1].

Наступним етапом реалізації нової економічної стратегії стало запровадження нового великомасштабного проекту грантової безповоротної підтримки українських товаровиробників. На його виконання постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів бізнесу» від 21

червня 2022 р. № 738 було затверджено три програми грантового фінансування [2].

Досліджено, що більшість напрямів задекларованої грантової безповоротної підтримки для сільськогосподарських товаровиробників мають або часткову, або виключно інвестиційну спрямованість. Зокрема, програмою надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, яким мають право скористатися сільськогосподарські товаровиробники, передбачено надання фінансування не лише на поточні витрати для закупівлі сировини чи орендної плати за використання нежитлового приміщення, а й для «...придбання обладнання, необхідного для провадження господарської діяльності отримувачем...та ...лізингу обладнання» [2,3].

Повністю інвестиційне спрямування мають гранти, що надаються за програмою фінансування створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства. Державою передбачено фінансування капітальних витрат з висадки та облаштування нових садів, ягідників, виноградників (насаджень) площею від 1 до 25 гектарів за умови створення обумовленої кількості нових робочих місць. Додатковими умовами надання таких грантів є:

- співфінансування з отримувачем коштів у співвідношенні не більше 70 відсотків вартості проекту висадки насаджень;
- обмеження розміру площі висадки насаджень не більше 25 га [4].

За програмою надання грантів на створення або розвитку тепличного господарства передбачено фінансування капітальних витрат на будівництво модульних теплиць, що мають бути зведені відповідно до типового проекту орієнтовною площею 2 гектари (не менше 1,6 гектара та не більше 2,4 гектара) за умови створення нових робочих місць не менше 40. Передбачено, що за цією програмою фінансування має бути спрямоване на:

- будівництво (встановлення) модульної теплиці;
- придбання засобів виробництва (садивний матеріал, насіння, технологічне обладнання);
- покриття витрат на їх доставку та введення в експлуатацію [5].

Дослідженнями з'ясовано, що формування новітніх тенденцій в інвестиційному та матеріально-технічному забезпеченні розвитку сільського господарства України на найближчу та середньострокову перспективу буде визначатися впливом на їх здійснення умовами ведення війни та двома віховими подіями: офіційного набуття Україною статусу країни – кандидата до вступу в Європейську Співдружність та започаткування урядом України нової економічної стратегії уряду "єРобота".

Таким чином, визначальними чинниками подальшого розвитку інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення галузі сільського господарства стане виконання взятих Україною зобов'язань щодо забезпечення:

- конкурентоздатності та інклюзивного росту економіки;
- «зеленої політики» та стійкої взаємодії;
- розвитку сільського господарства;
- раціонального використання ресурсів з дотриманням екологічних стандартів.

Досліджено, що структурне наповнення інклюзивного розвитку передбачає переформатування напрямів здійснення інвестицій не лише на розвиток базових чи високотехнологічних секторів економіки, а в першу чергу – на створення інфраструктури та обов'язкового формування умов для більш широкого залучення населення з невисоким рівнем доходів до суспільного виробництва і розподілу його доходів. В цьому контексті особливого значення набуває державна фінансова підтримка інвестиційної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу

Тому одним із драйверів такого переформатування і мають стати 3 програми безповоротної грантової підтримки «єРобота», загальним обсягом 16 млрд грн:

- програми отримання мікрогрантів для створення нового бізнесу (планується видати 20 тис. таких грантів на загальну суму 5 млрд грн);

- програми грантової підтримки шляхом часткової компенсації вартості створення теплиць, ключовою вимогою отримання гранту за якою є створення нових робочих місць та сплата податків (очікувана кількість грантів - 3 тис. на рік на загальну суму 7 млрд грн);

- гранти на підтримку садівництва, ягідництва та виноградарства, за якою держава надаватиме від 300 до 400 тисяч грн на 1 гектар садів, що становитиме близько 70% від середньої вартості висадки. Очікується закладка 10 тис. га нових садів із залученням 7 млрд грн державних коштів.

За нашими розрахунками, загалом обсяг державного грантового фінансування інвестицій у сільське господарство України має становити понад 15 млрд грн. Про вагомість такої підтримки інвестиційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників свідчить порівняння її обсягів з розміром фінансування державних коштів на капітальні інвестиції, що вкладалися державою у сільське господарство України упродовж 2020 - 2021 рр. та становили відповідно 31,8 млн грн і 32,4 млн грн [7,8].

Обґрунтовано, що грантова підтримка аграрного бізнесу в такій формі і значно більших обсягах є новітньою тенденцією у фінансуванні інвестицій у сільське господарство. Визначено, що його ключовими відмінностями порівняно з фінансуванням за державними цільовими програмами є:

- конкурсність процедури отримання;
- необхідність розробки типового бізнес-проекту згідно проголошеної у програмі цілей виробництва;
- експертний розгляд поданих заявок;
- постійний банківських контроль за цільовим використання коштів;
- гарантованість безповоротності коштів за умови виконання грантових умов.

З'ясовано, що отримання грантів є типовою практикою виділення коштів для повного або часткового фінансування інвестицій у країнах ЄС та інших державах Заходу [9,10]. За даними Кабінету Міністрів України за період часу від

початку реалізації програми надання безповоротних грантів "єРобота" і донині було подано більше 10 тисяч заявок, з них 1115 вже є ухваленими [11]. Це свідчить про високу потребу товаровиробників у допомозі фінансування їх інвестиційної діяльності.

Водночас, під час збройної агресії РФ суттєво зросла міжнародна підтримка України, як за чисельністю потенційних грантодавців, так і обсягів коштів. Тому вбачається, що потенціал залучення таких коштів на інвестиційні цілі в сільське господарство України зростатиме з розширенням видового спектру потенційних грантодавачів, якими, окрім уряду, можуть стати галузеві асоціації виробників, неприбуткові громадські організації, благодійні фонди, регіональні центри розвитку підприємництва, представницькі органи ЄС в Україні та інші.

Список використаних джерел

1. Допомога бізнесу під час війни: Кабмін затвердить три програми грантового фінансування. URL <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/21/novyna/biznes/dopomoha-biznesu-vijny-kabmin-zatverdyt-try-prohramy-hrantovoho-finansuvannya> (дата звернення: 21.08.2022).
2. Деякі питання надання грантів бізнесу. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. Урядовий портал. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-grantiv-biznesu-738-210622> (дата звернення: 19.08.2022).
3. Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. Урядовий портал. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-grantiv-biznesu-738-210622> (дата звернення: 20.08.2022).
4. Порядок надання грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. Урядовий портал. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-grantiv-biznesu-738-210622> (дата звернення: 20.08.2022).
5. Порядок надання грантів для створення або розвитку тепличного господарства. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. Урядовий портал.

URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-grantiv-biznesu-738-210622> (дата звернення: 22.08.2022).

6. Токарева В.І., Адамов Д.В. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку суб'єктів бізнесу. Менеджер. 2016. № 1(70). С. 12–17.

7. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у січні-грудні 2020 року. Державна служба статистики URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

8. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у січні-грудні 2021 року. Державна служба статистики URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

9. Моліна О. В. Фонди цільового капіталу як джерело довгострокового розвитку. Економіка: реалії часу. 2014. № 2. С. 126–131. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2014/No2/126-131.pdf>

10. Some Effective Grant Writing Tips. Booklet for Grantwriting. Philanthropy University. Fundraising strategies. URL: <https://courses.philanthropyu.org/courses>

11. "єРобота": скільки заявок на гранти вже подали і скільки – схвалили. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/16/691578/>

УДК 338.43: 338.482

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Шевченко Олена Олегівна
аспірант,

ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
+380674171727,
aleka050284@gmail.com

Важливою специфічною складовою туристичної діяльності є сільський зелений туризм. Він є формою відпочинку в приватних господарствах у сільських регіонах з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського та/або фермерського господарства. Така діяльність передбачена Законом України «Про особисте селянське господарство» [1]. Сприяє розвитку сільського зеленого туризму мають сільськогосподарські дорадчі служби [2].

Український туризм вже понад два роки переживає не найкращі свої часи. Повномасштабне вторгнення російських військ змусило українців майже повністю забути про туризм і відпочинок. Згідно даних Державної агенції з розвитку туризму надходження до державного бюджету від туристичної галузі з початком повномасштабного вторгнення російського агресора впали на 18% порівнюючи з минулим 2021 роком. Загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, за перші місяці війни в середньому скоротилася на 10%. Також зафіксовано, що кількість юридичних осіб зменшилася на 17%, а фізичних – на 7% [3].

Ситуація в галузі туризму є складною і буде лише погіршуватися. Якщо лютий-березень це, так званий, низький сезон і втрати незначні, то вже з травня по серпень це високий сезон з максимальною дохідністю галузі. Але росту надходжень не спостерігається. Туристичний напрямок входить в перелік найбільших економічних втрат. Станом на кінець серпня навіть попри те, що суб'єкти підприємницької діяльності ще не подавали статистичну звітність, зрозуміло, що країна поставлена на військові рейки, які не передбачають, а у більшості випадків унеможливають саме поняття відпочинку та туризму.

Якщо подивитися на карту бойових дій, то станом на початок вересня російським агресором окуповано або знаходиться в зоні бойових дій 20% території українських земель, що становить 9 областей. Це територіальні громади Донецької (66), Харківської (56), Дніпропетровської (9), Луганської (37), Запорізької (54), Херсонської (49), Миколаївської (26), Сумської (21), Чернігівської (5) областей [4]. Загалом у переліку наразі 323 громади. Відповідно з цих зонах мова не може йти ні про туризм.

На тих територіях, які були деокуповані та звільнені туристична галузь також має функціонувати з дуже серйозними обмеженнями. В першу чергу, кожен українець має керуватися рекомендаціями та вказівками військових комендатур своїх територіальних громад, органів місцевої влади, Державної

служби з надзвичайних ситуацій, поліції тощо. Саме до них варто звертатися, щоб уточнити, чи безпечним є туризм у області, які локації можна чи заборонено відвідувати. Ці дані постійно оновлюються і знаходяться в загальному доступі на сайтах військових комендатур та ДСНС [5].

В умовах воєнного стану заборонено проводити масові заходи (фестивалі, концерти тощо). Недоступними також є туристичні точки, наближені до кордонів з Білоруссю. Прикордонні сільські громади, що межують з Білорусією в Сумській та Чернігівській області щоденно обстрілюють і знищуються. Сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів – заборонені по всій Україні. Обмеження діють щодо відвідування деяких гірських маршрутів, водойм, лісів у різних областях.

У Київській області заборонено відвідувати ліси та зелені зони поза межами житлових масивів через значне замінування територій. Станом на кінець серпня співробітниками ДСНС та спілкою саперів України вже виконано 23885 розмінувань. Є переконання спеціалістів саперів, що для розмінування територій нашої державі знадобляться роки і не менше як 900 млн доларів США [5].

З усього вищенаведеного зрозуміло, що і туризм загалом і сільський зелений туризм знаходиться в важкому становищі. Якщо порівнювати з минулим роком, то в більшості зниження рівня відвідування садиб зеленого туризму складає 80% , тривалість перебування зменшилася в середньому з 10 днів до 2-3 денних турів вихідного дня. Зосередженість туристичної галузі переважає на Заході України (Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Закарпатська області). Основними проблемами для відновлення стану галузі є повномасштабна російська агресія та безпекові загрози спричинені нею, зниження купівельної спроможності громадян, виїзд близько 7 мільйонів осіб поза межі нашої держави.

Отже, сільський зелений туризм поступово втрачає свою актуальність як туристичний продукт, але стає концептуально важливим як метод збереження життя і здоров'я населення. Якщо порівнювати безпекову ситуацію в селі та місті, то вона однозначно на користь села. В селі зазвичай не локалізують якісь потужні інфраструктурні об'єкти, об'єкти промисловості та виробництва, що потенційно сприймаються російськими агресорами як небезпечні та такі що підлягають знищенню.

Крім того село є основою продовольчої безпеки країни. В умовах можливої світової продовольчої кризи важко переоцінити вартість українського села. Сільський зелений туризм у найпростішому своєму вигляді місця проживання й дозвілля, стає ланкою не туристичної галузі, а галузі виживання нації в умовах російської агресії.

Разом з тим, українська держава має допомогти галузі та суб'єктам господарювання вистояти в новій реальності. Як свідчить міжнародна практика країн, що переживали подібне, частка туристів після закінчення війни тільки зростає. Питання в тому, що саме ми хочемо донести людям, які приїдуть до нас після закінчення військових дій і перемоги України у війні. От ці сенси необхідно вибудовувати спільно з усіма органами державної влади, всіма людьми, які так чи інакше дотичні до туризму, села, культури, а також з місцевими мешканцями. Наразі потрібно буде розуміти, чого ми хочемо: залишити якісь спогади про те, що відбувається зараз, чи намагатися зберегти прадавню автентіку. На нашу думку, кожен мешканець нашої країни має намагатися зберегти нашу історію, традиції, побут, культуру нанизавши на неї весь жах сьогодення. Наша ціль перемогти, залучивши при цьому весь об'єднаний світ. Туризм як ланка економіки – це можливість залучення іноземних коштів в економіку України. При цьому важливо залучити міжнародний досвід ведення домогосподарств, фермерства, осередків культурного розвитку до відбудови і відновлення держави.

Ще на початку 2022 року планувалося внести зміни до Закону «Про туризм», що мав би встановити системні принципи у роботі туристичної галузі, яка, протягом 30 років розвивалася хаотично. Законопроект стосується і туристичного збору, яким мають бути наповнені цільові туристичні фонди громад. Кошти повинні використовуватись виключно для реалізації стратегії розвитку туризму. Така ж практика мала би бути з використанням міжнародних цільових грантів для підтримки суб'єктів сільського зеленого туризму, так як останні, зважаючи на обмеженість ресурсів, сьогодні страждають більше ніж великі об'єкти туристичного бізнесу.

Сьогодні світ захоплюється Україною, і бізнес готовий інвестувати в її економіку. Але треба розуміти, що швидкість відновлення буде залежати не тільки від державних програм відновлення і підтримки, а й від того, як ми зможемо довести світові, що наша країна не зона бойових дій, а безпечна локація для подорожі.

Необхідна масштабна маркетингова програма на зовнішніх ринках. Вже сьогодні необхідні перемовини як з малими, так і з великими світовими брендами та бізнесами щодо їх входу в Україну, та розбудовувати стратегії розвитку після війни. Тільки за умови планування заздалегідь ми зможемо дійсно скористатись моментом, коли інтерес до України ще буде високим, а бойові дії нарешті завершаться перемогою.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про особисте селянське господарство». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>
2. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>
3. Державна агенція з розвитку туризму. URL : <https://www.tourism.gov.ua/>
4. DeepStateMap.Live. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/DeepStateMap Live](https://uk.wikipedia.org/wiki/DeepStateMap_Live)
5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL : <https://dsns.gov.ua/>

УДК 336:338.43:631.16

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Шедловська Ольга Володимирівна
аспірантка ЗВО «ПДУ»
0986485075
olgasedlovska@gmail.com

Постановка проблеми. Інноваційна політика організації – форма стратегічного управління, яка визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності, спрямованої на забезпечення її конкурентоспроможності, оптимальне використання наявного виробничого та інтелектуального потенціалу організації. В сьогоденних умовах замовником наукових розробок мають виступати підприємства, що прагнуть зайняти достойне місце у конкурентному середовищі.

Отже виникає необхідність виділити проблеми моніторингу, оцінки інновативності економіки та обґрунтувати перспективні форми запровадження агропромислових інновацій, пріоритетні напрямки формування інноваційно-інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств, використання ринкових механізмів, ефективного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Багато процесів з розробки стратегії, що використовуються підприємствами, базуються на новаторській роботі. Використовуючи єдино направлений підхід, ці процеси породжують цілий ряд чітко визначених кроків, які робляться послідовно, включають збір і аналіз даних, розробку, оцінку, відбір та впровадження стратегії. Суть цього підходу розглядають у підборі стратегії як співвідношення між потенціалом компанії та можливостями, які їй надає конкурентне середовище.

Оцінка рівня розвитку господарств, що здійснена експертами регіону, представлена у вигляді анкет. Експерти вважають, що в регіоні найбільшу

увагу слід приділити раціональному використанню земельних ресурсів. На другому місці – використання трудового потенціалу.

Таким чином, згідно з підсумковою оцінкою (SWOT – аналізу, експертних оцінок і оцінок населення) визначено наступні конкурентні переваги в розвитку: високотехнологічного агропромислового комплексу; виробничої та соціальної інфраструктури; середнього та малого бізнесу, туристично-рекреаційної сфери; освіти і науки в напрямку європейського науково-освітнього простору.

На основі проведених оцінок (SWOT – аналізу, експертних оцінок і оцінок населення) був визначений ранг проблем економічного та соціального розвитку за ступенем гостроти.

Основними проблемами агропромислових підприємств також є: складні механізми реєстрації інноваційних проектів; відсутність зацікавленості у підприємств через відміну пільг щодо економічного стимулювання в інноваційній сфері, які були передбачені Законом України «Про інноваційну діяльність»; недостатність відповідного кваліфікованого персоналу; обмеженість залучення необхідних фінансових коштів. Обсяги коштів, які виділяються з державного, місцевих бюджетів та інвестиційних фондів є мінімальними. За цих умов підприємства, які інвестують у нові розробки та технології, оперують, насамперед, власними коштами, обсяги яких є недостатніми. Вирішення даних питань можливе на основі використання системи фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності.

Можливості використання залучених коштів суттєво обмежена через високу вартість кредитних ресурсів; недостатню співпрацю агропромислових підприємств з іншими підприємствами в галузі розробки та впровадження нових продуктів, технологій; науково-дослідними організаціями та інституціями. Ми вважаємо, що агропромисловим підприємствам доцільно ширше використовувати форми, важелі та інструменти системи фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності.

Особливо слід відмітити, що головною проблемою в Україні залишається їх фінансування. Удосконалення системи фінансування можливе на основі: - стимулювання утворення венчурних фондів; залучення внутрішніх та іноземних фінансових ресурсів; надання фірмам можливості створення додаткових резервів які не оподатковуються. Фінансування розробок має здійснюватися спільними зусиллями держави, регіону і приватного сектора. Потрібно налагодити також надання фірмам фінансових, консалтингових, транспортних, телекомунікаційних послуг найвищої якості.

Крім того, на даний час на пошук шляхів розвитку української економіки, її інтеграцію в загальноєвропейський простір, реалізацію інноваційної та інвестиційної діяльності регіонів України спрямована діяльність мережі регіональних центрів інвестицій та розвитку (РЦІР).

Однак, тільки частина регіонів має програми інноваційного розвитку, затверджені органами місцевого самоврядування за участі та сприяння РЦІР. У результаті державні науково-технічні програми, навіть якщо вони зорієнтовані на потреби виробництва, виявляються настільки слабкими, що справити помітний вплив на нього не в змозі. Доводиться констатувати, що статус державних інноваційних програм, механізми їх формування і реалізації в Україні лишаються законодавчо невизначеними і недосконалими.

Результати досліджень вказують на те, що пріоритетними напрямками співробітництва визначено: розроблення проектів та цільових планів інвестиційного розвитку областей; розроблення та реалізація регіональних програм з питань інвестицій та розвитку; запровадження механізмів стимулювання підвищення вітчизняного потенціалу експорту продукції, що виробляється на підприємствах в регіонах, захисту прав та підтримки національного товаровиробника; створення умов для стимулювання реалізації інвестиційних та інноваційних проектів в областях, а також підтримка таких проектів у реальному секторі економіки; розвиток венчурного та проектного

фінансування; підготовку пропозицій щодо створення інвестиційної інфраструктури в регіонах України, яка активізує інвестування в реальний сектор економіки, та забезпечення її розвитку тощо.

Висновки. За даною інформацією, можна зробити висновок, що на регіональному рівні декларується реалізація пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня, але не наведені достовірні дані щодо їх фактичної реалізації. Тому на часі необхідність подальшої розбудови регіональної інноваційної системи, яка була б здатна полегшити зв'язок науки і бізнесу, підтримати на стартовому етапі малі високотехнологічні підприємства та сприяти прискореному впровадженню інновацій при безпосередній участі їх розробників.

Першочерговими заходами активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі повинні бути: удосконалення механізмів кредитування комерційними банками агропромислового виробництва; упровадження системи підтримки кредитування комерційними банками інноваційних проектів; створення венчурного та пайових інвестиційних фондів для реалізації великих інноваційних проектів; розширення кредитування інноваційних проектів за рахунок лізингових, факторингових та інших операцій. Одним із ефективних виходів із нинішньої ситуації із обмеженням інвестиційних ресурсів виступає діяльність мережі регіональних центрів інвестицій та розвитку; використання форм, важелів та інструментів системи фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності; інтеграції капіталів через вихід та інвестиційне розміщення облігацій на вітчизняному та зарубіжних фондових ринках; підвищення ділової активності менеджменту організацій.

Список використаних джерел

1. База даних стратегічно важливих для держави і привабливих для інвесторів інноваційних та інфраструктурних проектів. Державне агентство України з інвестицій та розвитку. URL: <http://www.in.gov.ua/index.php?lang=ua&get=570&id=2616> (Дата звернення:

28.08.2022).

2. Волощук К.Б. Формування та системні характеристики типів інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств Наукові праці національного університету харчових технологій. Київ : КНУХТ, 2010. №34. С. 9-12.

3. Стечишин Т., Галіяш Р. Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні. Прикладна економіка – від теорії до практики: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 50-ти річчю ТНЕУ. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 222-224.

4. Яремко Л. Проблеми інституційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. Наукові праці ДонНТУ. 2006. Вип. 103-3. С. 164-169.

УДК 631.3:061.1

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЛІЙ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ ЕКСПЕРТИЗИ СОРТІВ РОСЛИН

Попова О.П.

кандидат історичних наук,
завідувач відділу науково-організаційної роботи,
Український інститут експертизи сортів рослин,
тел. +38 (096) 227-20-26, e-mail: ok.pav.porova@gmail.com

Коцюбинська Л.М.

старший науковий співробітник
сектору науково-економічних досліджень,
відділу науково-організаційної роботи
Український інститут експертизи сортів рослин,
тел. +38 (063) 485-10-23, e-mail: linda-215@ukr.net

Український інститут експертизи сортів рослин (далі – УІЕСР) є науковою установою з проведення комплексу польових, лабораторних досліджень з науково-технічної експертизи сортів рослин в Україні.

Недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення як головного чинника ефективності роботи установи, обмеженість можливостей використання інших ресурсів, потрібних для проведення експертизи сортів рослин, підвищують вимоги до організації та функціонування УІЕСР,

обумовлюють введення нових підходів до проведення експертизи сортів рослин, застосування сучасної техніки і технологій, запровадження інновацій.

Сучасна ситуація на ринку сільськогосподарської продукції диктує необхідність виробництва продукції високої якості з найменшою собівартістю. Це можливо при використанні сучасної, ресурсозберігаючої техніки, що дозволяє знизити трудомісткість виробництва. Сучасний рівень механізації сільськогосподарського виробництва дозволяє отримувати високі врожаї сільськогосподарських культур при відносно низькій собівартості. Також слід зауважити, що техніка для вирощування основних сільськогосподарських культур не є взаємозамінною, тобто ринки техніки для обробітку різних культур один з одним не перетинаються. Тому проблеми оснащеності сільськогосподарською технікою та ефективності її використання мають особливу значущість [1, с. 157].

Переважає кількість наявної техніки, яку використовують філії УІЕСР для закладання польових дослідів з врахуванням всіх технологічних операцій, експлуатується понад 20 років, морально та технічно застаріла і потребує заміни та оновлення.

Зважаючи на те, що у філіях УІЕСР сортовипробування проводяться за різновидовими сільськогосподарськими культурами, то у структурі машинного парку переважає ґрунтообробна техніка – 23% (213 одиниць), трактори – 14% (125 одиниць), сівалки – 12% (107 одиниць), комбайни – 7% (68 одиниць) та допоміжна агротехніка – 31% (278 одиниць).

У створенні машинно-тракторного парку в УІЕСР мають місце негативні процеси. Через фізичне зношення та технічні несправності у філіях УІЕСР у 2021 році не використовували 31,1% сільськогосподарської техніки. За досліджуваний рік найбільше не застосовували у виробництві ґрунтообробних агрегатів – 55 одиниць (або 25,8%), комбайнів – 45 (або 66,2%) та сівалок – 37 одиниць (або 34,3%).

Старіння техніки та зношування її вузлів і механізмів приводить до збільшення витрат на її поточні ремонти й відновлення, щорічному зниженню готовності до польових робіт і збільшенню ймовірності відмов у робочі періоди. Внаслідок руйнування технічної бази йде процес спрощення технологій обробітку сільськогосподарських культур, порушуються вимоги зональних систем землеробства, невиправдано збільшилися обсяги весняної оранки, істотно знизилися обсяги заходів щодо збереження природної родючості ґрунтів та ін. Забезпечення підприємства комбайнами і досягнутий рівень їх використання істотно впливають на валовий збір сільськогосподарських культур, оскільки запізнення із збиранням призводить до значних втрат вирощеного врожаю [2, с. 244].

Із загальної кількості комбайнів (68 одиниць) на філіях, структура парку за типами комбайнів містить здебільшого машини імпортного виробництва, зокрема європейського походження – 73,5%.

Відпрацьований десятирічний ресурс комбайнів виявлено у 10 одиницях, двадцятирічний – у 20, понад тридцятирічний – у 36 одиницях при встановленому виробниками терміну експлуатації 8-10 років. Останнє оновлення комбайнів відбулося у 2011-2012 роках.

На балансі філій УІЕСР станом на сьогодні перебуває 125 тракторів. Зношеність цієї техніки становить 72,8%. За останні п'ять років придбано 32 одиниці тракторів. Переважно купили імпортну техніку – 93,7%.

У загальному комплексі агротехнічних заходів важливе місце належить посіву сільськогосподарських культур. Цю технологічну операцію слід вважати основною і визначальною як з агрономічної, так і з техніко-економічної сторін. Ефективність функціонування, зокрема зернових сівалок – головна вимога, якій повинна задовольняти будь-яка система. На даний момент у філіях УІЕСР налічується 107 сівалок, з яких 65,4% у робочому стані та 30,0% потребують заміни при загальній зношеності цієї техніки – 71,0%.

Слід відмітити, що у філіях УІЕСР використовуються 97,0% сівалок вітчизняного виробництва, в тому числі селекційні – 38,3% для проведення посіву сортодослідів. Із загальної кількості сівалок впродовж 2017-2021 рр. придбано 11 селекційних сівалок «Клен-1,5», які дозволяють висівати різне за фракцією насіння, по схемах висіву, виключаючи ушкодження посівного матеріалу, мають можливість автоматичної настройки норми висіву.

Зношеність ґрунтообробної техніки у філіях УІЕСР становить 70,4%. У 2021 році було придбано лише 20 одиниць (9,4%) ґрунтоагрегатів, зокрема плуги, культиватори, борони, дискові агрегати. Причинами інертного відтворення технічних засобів залишається недостатнє державне фінансування та диспаритет цін сільськогосподарської продукції та пального і мінеральних добрив.

Для нормального відтворення машинно-тракторного парку необхідно щороку закуповувати 8-12% від наявної техніки, а з урахуванням інноваційних моделей розвитку сортівипробування 18 – 20%.

Матеріально-технічна база УІЕСР включає основні фонди і нематеріальні активи. Різні елементи матеріально-технічної бази УІЕСР використовуються з урахуванням регіональних і кліматичних особливостей. За даними бухгалтерського обліку – показниками використання основних фондів за 2017-2020 роки видно, що балансова вартість основних виробничих засобів постійно збільшується, в 2018 році становила 126,8 млн. грн, а до кінця 2021 року зросла до 235,4 млн. грн. Зростання балансової вартості відбувалось за рахунок переданих основних засобів на баланс УІЕСР, оформлення земельних ділянок, придбання нової техніки, обладнання, будівель, тощо

Оновлення матеріально-технічної бази УІЕСР в 2017-2021 роках відбувалось по інших напрямках: обладнання для польових і лабораторних досліджень, комп'ютерна і оргтехніка та інше. Крім того, проводиться робота

по розробці і впровадженню комплексу інформаційних технологій, удосконаленню існуючого та придбання нового програмного забезпечення.

Висновки. Лише шляхом належного фінансування, проведення заходів, спрямованих на інноваційний розвиток галузі, технічне переоснащення УІЕСР, покращення матеріально-технічної бази для лабораторних та польових досліджень, оснащення сучасним лабораторним обладнанням та малогабаритною селекційною технікою, оновлення застарілого парку селекційної техніки, спеціальних транспортних та технічних засобів УІЕСР забезпечуватиме проведення державної науково-технічної експертизи сортів рослин на сучасному рівні, створить передумови для забезпечення гармонізованого єдиного підходу дослідної справи та отримання об'єктивних, достовірних та своєчасних результатів досліджень.

Проведений аналіз закупленої нової сільськогосподарської техніки показав, що впродовж останніх двох років значно збільшено обсяги в 2020 – 63 одиниці, що майже в 2,4 рази більше показника 2018 року, в 2021 році - 83 одиниці, збільшення на 31% до 2020 року і в 3,2 рази до 2018 року.

За період 2017-2021 рр. УІЕСР проведено оновлення матеріально-технічної бази: придбано 260 одиниць техніки і причепних приладів, 5 легкових і 2 вантажних автомобілі, 100 системних блоків, 10 ноутбуків, 100 моніторів, 40 багатофункціональних пристроїв, придбано мережеве обладнання (5 комутаторів та 25 роутерів), серверне та інше комп'ютерне обладнання, прилади для лабораторних і польових досліджень, теплицю, низькотемпературну холодильну камеру і мобільну стелажну систему, спецодяг, тощо. Крім того, поетапно проводяться капітальні і поточні ремонти адміністративних і господарських будівель у філіях УІЕСР, модернізація автоматичних процесів шляхом впровадження комп'ютерних програм для відображення первинних даних результатів польових і лабораторних досліджень, бухгалтерського обліку та інших.

Список використаних джерел

1. Захарчук О. В., Могилова М. М., Михайлов М. Г. та ін. Матеріально-технічне забезпечення та ринки матеріально-технічних ресурсів і послуг в аграрному секторі економіки / за заг. ред. О. В. Захарчука. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2021. С. 157
2. Чичилюк Н. В., Чичилюк С. Б. Економічна ефективність капітального відновлення зернозбиральних комбайнів Дон-1500. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2013. № 1-2(2). С. 241–247. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2013_1-2\(2\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2013_1-2(2)__31).

УДК 380.101.541:330.341.1:338.24

МАЙБУТНЄ МОДЕЛЮВАННЯ У МАКРОЕКОНОМІЦІ: ПРИЧИНИ ЗАМІНИ DSGE МОДЕЛЕЙ НА АГЕНТСЬКІ МОДЕЛІ

Дорош Б. Й.

аспірант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ

+380992384896

bogdandorosh@gmail.com

Упродовж щонайменше останніх трьох десятиліть у світовій науковій спільноті точаться дискусії на тему подальшої еволюції макроекономічного моделювання. Все більше і більше вчених піднімають питання стосовно заміни старих і теоретичних за своєю суттю моделей динамічної стохастичної загальної рівноваги (DSGE), які з плином часу показали свою непридатність до застосування у період криз на іншу альтернативу, зокрема на моделі, що базуються на діяльності агентів. Одним із вагомих факторів, що значно вплинув на думку багатьох не лише вчених-економістів, а й фінансистів-практиків була глобальна фінансова криза 2008 року, яка вкотре показала нездатність DSGE моделей передбачати кризові шоки. Серед відомих вчених-критиків даних моделей – Д. Стігліц, Д. Коландер, П. Говіт, А. Кірман, А. Лейонхуфвуд, П. Мерлін, М. Наполетано, А. Ровентіні, С. Сторм та ін.

В академічній макроекономіці та дослідницьких відділах центральних банків досі домінують DSGE моделі, засновані на діяльності репрезентативних агентів, які вирішують міжчасові проблеми оптимізації за раціональних очікувань. Але багато вчених почали критикувати використання даних моделей, зокрема через їхню теоретизованість та намагання науковців і практиків в ручному порядку підбирати змінні, щоб моделі показували бажаний результат. Також важливим негативним чинником є те, що моделі DSGE, які використовуються центральними банками, як правило, не включали, а деякі й досі не включають зовнішні, фінансові та житлові змінні, які виявилися вирішальними для передбачення кризи 2008 року, а також надають дуже обмежене трактування для уряду та його фіскальної політики. [1]

Вчені часто критикують простоту стандартних моделей. Більшість факторів, які зіграли ключову роль у породженні кризи, такі як неоднорідність агентів, ринків і нормативних рамок, фінансові інновації, сек'юритизація, загалом ніяк не враховуються стандартними DSGE макромоделями. Друга група критики пов'язана із гіперраціональністю індивідів у стандартних моделях. Реальні ринки (і фінансові ринки зокрема) — це велика кількість індивідів, які діють на основі надмірної самовпевненості, неоднорідних переконань, недосконалого знання про стан світу та наслідків людських дій тощо. Ці риси відсутні в стандартних макромоделях, які зазвичай будуються на припущенні про репрезентативного раціонального індивіда, який знає всі характеристики економіки та здатен відтворити все, що може уявити людський інтелект. [2]

Значним недоліком DSGE моделей є припущення про ринкову рівновагу. Стандартні моделі зазвичай зосереджуються на стані економіки, коли всі ринки знаходяться у стані рівноваги. Але криза показала можливість виникнення ситуацій, коли деякі ринки (і ринок праці зокрема) не знаходяться у стані рівноваги. Стандартні моделі ігнорують проблеми, які можуть

виникнути в результаті реакції агентів на таку ринкову нерівновагу. Тому вони погано оснащені для вивчення того, як економіка поводить себе під час криз, а також для передбачення кризових явищ. [3]

Як зазначає Нобелівський лауреат Джозеф Стігліц: «...більшість ключових складових моделі DSGE мають недоліки – настільки серйозні недоліки, що вони не забезпечують навіть гарної відправної точки для побудови хорошої макроекономічної моделі.» [4] Багато вчених-економістів погоджуються з думкою, що DSGE моделі не підходять для того, для чого вони були призначені, а саме – дозволяти вченим-розробникам моделей швидко знаходити відповіді на важливі питання. Як підкреслює Пол Кругман, це розуміння є надзвичайно важливим, тому що навіть будучи майже непридатними для застосування, завдяки своїй гегемонічній позиції DSGE моделі породжують ефект витіснення альтернативних макрометодологій, які справді працюють. [5]

Поведінкові економісти вважають, що на заміну класичних моделей повинні прийти агентські моделі - один з класів обчислювальних моделей для цифрового моделювання дій або взаємодії автономних агентів (індивідуальних та колективних сутностей таких як групи або організації) з метою оцінки їх впливу на систему в цілому. Агентські моделі широко застосовуються у бізнесі, менеджменті, соціальних науках, водному менеджменті, біології, епідеміології, автономних машинах і багатьох інших сферах. В економіці зокрема, агентські моделі у їх сучасному значенні почали розробляти у 90-х роках, але популярними вони стали лише в останнє десятиліття після світової фінансової кризи 2008 року. Дані моделі мають ряд переваг щодо оцінки ефективності певних економічних політик, які було доведено в чисельних дослідженнях, зокрема: [6]

- Вони дають нове уявлення про функціонування економічних систем і про те, як регуляторна політика може формувати та розвивати ці системи;

- Їх можна використовувати для попередньої перевірки ефективності нещодавно запропонованих політик;
- Дані моделі дозволяють контролювати всі екзогенні потрясіння та моделювати екстремальні події, що неможливо зробити з неокласичними моделями;
- Вони дозволяють генерувати стільки даних, скільки необхідно, на відміну від неокласичних моделей, де більша частина даних не використовується, адже вважаються неважливими;
- Вони дають можливість точно виміряти всі необхідні змінні, що використовуються у процесі.

Висновок. Впродовж останніх десятиліть моделі динамічної стохастичної загальної рівноваги, що базуються на принципі гіперраціональності індивідів, яка в реальному житті спостерігається лише у надзвичайно обмеженої групи людей, показали свою недієздатність у передбаченні криз, а також не змогли допомогти вийти з них. Значна частина відомих вчених, в тому числі Нобелівських лауреатів виступила з нищівною критикою даних моделей. На думку багатьох економістів макроекономічне моделювання що базується на агентських моделях, які є більш ефективними для оцінки певних економічних політик, має потенціал замінити класичні моделі. Ми вважаємо, що майбутнє макроекономічного моделювання саме за агентськими моделями, які починають завойовувати все більшу увагу не тільки практиків, а й вчених.

Список використаних джерел

1. Pesaran, M. H., & Smith, R. (2011). Beyond the DSGE straitjacket.
2. Napoletano, M., Gaffard, J. L., & Babutsidze, Z. (2012). Agent based models a new tool for economic and policy analysis (No. hal-01070338).
3. Leijonhufvud, A. (2011). Axel in wonderland: DSGE. In Comment on Gali, Smets and Wouters, 'Unemployment in an estimated New Keynesian Model',

Research Workshop on ‘Analysing Macroeconomy: DSGE versus Agent-based Modelling’, Central Bank of Austria June (pp. 15-16).

4. Stiglitz, J. E. (2018). Where Modern Macroeconomics Went Wrong. Oxford Review of Economic Policy 34 (1–2):70–106.

5. Krugman, P. 2016. “The State of Macro is Sad (Wonkish).” The New York Times (August 12). <https://krugman.blogs.nytimes.com/2016/08/12/the-state-of-macro-is-sad-wonkish/>

6. Westerhoff, F and R Franke (2012), “Agent-based models for economic policy design: Two illustrative examples”, Iowa State University, Working Paper No 88.

УДК 338.2

РОЗВИТОК ВИРОБНИТЦВА БІОМЕТАНУ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мельник Дмитро Васильович,
аспірант НУБіП України,
керівник відділу екоінновацій ПрАТ «МХП»
d.v.melnyk@mhp.com.ua

В сучасних умовах виклики безпекового та військового характеру в Україні супроводжуються новою глобальною енергетичною та продовольчою кризою. Спочатку суттєве зростання цін на природний газ в кінці 2021 року припало на початок опалювального сезону в Україні та ЄС [3]. Після початку повномасштабної війни в Україні, як результат зростання ціни на газ та проблем з логістикою в Чорноморському регіоні, спостерігався дефіцит та суттєве збільшення вартості мінеральних добрив, саме в період підготовки до весняної посівної у світі. Далі відбулось зростання вартості нафтопродуктів у світі та дефіцит пального в Україні, - саме в період проведення весняних польових робіт. Додалися до глобальних викликів поточного періоду і кліматичні зміни: через аномальну спеку та малу кількість опадів експерти

прогнозують зменшення урожайності ключових сільськогосподарських культур в ЄС.

У 2021 році енергоносії згенерували \$261,8 млрд експортного виторгу Російської Федерації [3]. Половина цієї суми, \$135,5 млрд, – поставки до Євросоюзу. Росія постачає в ЄС 50% своєї сирової нафти та нафтопродуктів, близько 40% газу та п'яту частину вугілля. Проте у разі повного європейського ембарго на російські енергоносії, РФ втратить понад \$130 млрд доходів на рік.

Енергозалежність української економіки – це суттєва проблема для національної безпеки. За нашою останньою оцінкою Україна за російські енергоносії (нафта, бензин, дизель, газ, вугілля, ядерне паливо, електроенергія) заплатила близько 350 млрд дол США (в реальних цінах з поправкою на інфляцію) за роки незалежності.

Фактично, ми самі повністю фінансували 6-річний військовий бюджет РФ. Середній річний військовий бюджет РФ – близько 60 млрд дол США.

18 травня 2022 року Європейська комісія схвалила план REPowerEU, який передбачає повну відмову членів ЄС від російських енергоресурсів. І таке рішення викликано не тільки російською агресією проти України, а й енергетичною залежністю європейської економіки від імпортного російського вичопного [5].

За словами Президента Єврокомісії Урсули фон дер Ляйєн, REPowerEU фактично являється пришвидшеною версією Європейського зеленого курсу.

Відновлювані джерела енергії роблять країни ЄС більш незалежними, вони є більш доступними та надійними, ніж нестабільний ринок газу.

REpowerEU додав амбітності цілям ЄС щодо розвитку відновлюваної енергетики навіть порівняно з попереднім планом European Green Deal: передбачається досягнення частки 45% ВДЕ в енергосистемі [5].

Чи не найважливіше місце в REpowerEU займає саме виробництво біометану. Це не просто так, адже біометан – це біогаз доведений до якості природного газу. Біометан має властивості природного газу, залишаючись при

цьому вуглецевонеутральним. Біометан може бути використаний у всіх традиційних галузях застосування газу: приготування їжі, опалення, промислові процеси, виробництво електроенергії та транспортне паливо (у формі біо-CNG або біо-LNG).

Тому амбітною ціллю ЄС є досягнення обсягів виробництва 35 млрд куб м біометану на рік до 2030. Для реалізації поставленого завдання необхідно інвестувати близько 83 млрд євро. Проте з поточними цінами на природний газ біометанові проекти стають більш інвестиційно привабливими та окупними.

Враховуючи суттєвий аграрний і біоенергетичний потенціал, Україна має одну з найбільших у світі ресурсних баз аграрної сировини для виробництва біогазу та біометану. Згідно розрахунків Біоенергетичної асоціації України потенціал виробництва біометану в Україні близько 9,7 млрд куб м на рік. Найбільший потенціал з виробництва біометану мають центральні регіони України з розвинутим сільським господарством – Вінницька, Київська, Полтавська, Черкаська та ін [2].

Сировиною для отримання біометану можуть бути сільськогосподарські залишки (первинні, такі як солома; вторинні, наприклад, пивна барда, жом цукрового буряку; гній, послід), енергетичні рослини (силос кукурудзи), а також ТПВ та деякі інші види біомаси.

Поширеною сировиною для виробництва біогазу є відходи харчової промисловості, гній худоби та осад стічних вод. Субстрати для виробництва біогазу суттєво різняться залежно від розташування та наявності конкретної сировини в певній місцевості. Близько 28% європейських заводів використовували сільськогосподарські відходи, 25% сировини становлять енергетичні культури [4].

Відповідно до власних розрахунків для виробництва 1 тис куб м біометану методом анаеробного зброджування достатньо 4 т соломи зернових або 7 т курячого посліду.

Біоенергетика та виробництво біометану дають можливість Україні стати в майбутньому експортером енергетичних ресурсів. Ця галузь може бути дуже сильними місцем українського «зеленого» відновлення та розвитку.

В жовтні 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів щодо розвитку виробництва біометану». Перед війною це був позитивний сигнал для інвесторів [1].

Впровадження біометанових проектів допоможе українським підприємствам виробляти «зелену» енергію, замінити викопне паливо, скоротити викиди парникових газів, суттєво підняти інноваційний рівень виробництва, отримати органічні добрива для збільшення урожайності, скоротити собівартість виробництва, а також стати незалежними від кон'юнктури волатильних енергетичних ринків.

Використання біометану – шлях до підвищення конкурентоспроможності українських товарів, зменшення їх вуглецевого сліду та зниження інфляційних та валютних ризиків країни.

Біометанова галузь прямо впливає на розвиток суміжних: інноваційне машинобудування, виробництво органічних добрив, «зелений» водень, «зелене» охолодження, сталє сільське господарство

Синергія аграрних інновацій та відновлювальної енергетики дадуть реальний шанс українському аграрному сектору для скорочення вуглецевого сліду продукції, адаптації до вимог Європейського зеленого курсу, реалізації REPowerEU та формуванню продовольчої та енергетичної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку виробництва біометану: Закон України № 1820-IX від 21.10.2021 - Офіційний вісник України, офіційне видання від 19.11.2021 — 2021 р., № 88, стор. 46
2. Гелетуша Г.Г Дорожня карта розвитку біоенергетики України до 2050 року Аналітична записка UABIO № 26 Гелетуша Г.Г., Железна Т.А., Матвеев Ю.Б., Кучерук П.П., Крамар В.Г. 26 листопада 2020 р.
3. Українська енергетична біржа. URL: <https://www.ueex.com.ua/>

4. Wang, J., Li, D., Lv, X., et al. Biogas and Biomethane Production and Usage: Technology Development, Advantages and Challenges in Europe. *Energies* (2022): <https://www.mdpi.com/1996-1073/15/8/2940>

5. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions REpowerEU Plan, COM/2022/230 final, Brussels, 18.05.2022. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033742483>

УДК 630*18:630*9

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЕКОСИСТЕМНИХ ФУНКЦІЙ ЛІСІВ ВП НУБІП УКРАЇНИ «БОЯРСЬКА ЛІСОВА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ»

Кімейчук І.В.

Білоцерківський національний аграрний університет, асистент кафедри лісового господарства, м. Біла Церква, 0961211282, i_kimeichuk@nubip.edu.ua
Бобровицький фаховий коледж імені О. Майнової Національного університету біоресурсів і природокористування України, викладач, м. Бобровиця, vanorimi@gmail.com, ivan.kimeichuk@ukr.net

Лісові екосистеми виконують життєво важливі для людини екологічні функції, які не мають ринкової ціни. Тому для оцінки дійсної вартості лісу, крім вартості деревини, варто додати вартість послуг з очищення повітря, регулювання клімату, стабілізації ґрунтів, виробництва продуктів харчування, асиміляції відходів, послуг рекреації, поповнення річкового стоку тощо. Це дозволяє припустити, що зберігати ліс для майбутніх поколінь є вигідніше, ніж його зрубати і отримати прибуток. Оскільки відсутня економічна оцінка екосистемних послуг в Україні призводить до ставлення до лісу як до ресурсу, а не враховується екосистемні послуги, які він продукує, крім цього відсутня мотивація у працівників лісового господарства.

Ґрунтовні дослідження щодо оцінювання екосистемних функцій лісових екосистем провели зарубіжні та вітчизняні науковці, серед яких: Г.Р. Костанза, Дейлі, Дж. Кобб, Р. Хьютинг, Я. Тінберген, С. Ель Серафі, І. Синякевича,

М. Хвесика, О. Веклич, Ю. Стадницького, Л. Гринів, А. Сохнич, Б. Данилишина, Т. Галушкіної, В. Ковалю, В. Шевчука та ін.

Ліси ВП НУБіП України «Боярська лісова дослідна станція», зокрема ті, що примикають до м. Київ (Голосіївський район) сповільнюють водну дисперсію та сприяють інфільтрації та просочуванню дощової води, яка насичує ґрунт та поповнює запаси ґрунтових вод. Ліси захищають ґрунти від дефляції та водної ерозії, від лавин, зсувів тощо. Лісові рослини та лісова підстилка утримують колосальні маси води, запобігаючи повеням, особливо у місцях, які примикають до міста Боярка.

Millennium Ecosystem Assessment – оцінка екосистем на порозі тисячоліття [14] визначає екосистемні послуги як прямі чи опосередковані вигоди від структур та функцій. Загальна міжнародна класифікація екосистемних послуг Common international classification of ecosystem services (CICES) [10] детально описує екосистемні послуги. В цілому екосистемні послуги включають забезпечення (наприклад, деревина, нелісоматеріали лісу, продукти харчування), регулювання (наприклад, регулювання клімату, стійкість до природних шкідливих явищ), культурні послуги (наприклад, відпочинок, ландшафт, естетика, індекс мальовничої краси [1], соціокультурні цінності), які безпосередньо впливають на людей, допоміжні послуги (наприклад, кругообіг поживних речовин), збереження біорізноманіття (наприклад, райони проживання цінних або зникаючих видів дикої природи або середовища існування, що вказують на місця проживання, придатні для цих видів). Загалом надання екосистемних послуг можна описати як процес, що виникає у взаємодії між живими організмами та їхнім середовищем, що веде до відповідних екосистемних структур та функцій і закінчується перевагами та цінностями, які відчуває людина [7]. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН виділяє чотири типи лісових екосистемних послуг (рис.1).

Рис.1. Типи лісових екосистемних послуг
Сформовано автором на основі джерела [7]

В обліку екосистем SEEA екосистемні послуги визначаються як «внесок екосистем у вигоди, які використовуються в економічній та іншій діяльності людини». SEEA використовує наступні три широко узгоджені категорії екосистемних послуг [8]:

- надання послуг – це ті екосистемні послуги, які представляють внесок у вигоди, які отримують або збирають з екосистем;
 - послуги з регулювання та технічного обслуговування – це ті екосистемні послуги, які є результатом здатності екосистем регулювати біологічні процеси та впливати на клімат, гідрологічні та біохімічні цикли, і тим самим підтримувати екологічні умови, корисні для людей та суспільства;
 - культурні послуги – це досвідчені та нематеріальні послуги, пов’язані із сприйнятими або реальними якостями екосистем, існування та функціонування яких сприяє цілому ряду культурних переваг
- Концепція схем оплати екосистемних послуг (PES) стає все більш популярним способом управління екосистемами з використанням ринкових стимулів. Тобто ринковий інструмент є поштовхом для подальшого впровадження реформ, розвитку нормативно-законодавчого поля з одночасним удосконаленням інституційної структури [6, с. 46]. Основна ідея користувачі або бенефіціари екосистемних послуг платять землевласникам або лісогосподарським підприємствам за надання певних екосистемних послуг або за певну стратегію управління лісом для створення бажаної екосистемної послуги [3, 4].

Платежі за екосистемні послуги представляють собою гнучкі фінансові інструменти для поліпшення стану навколишнього природного середовища і отримали все більш широке визнання на національному та міжнародному рівнях.

За підрахунками О.І. Фурдичка та О.П. Яремка [5], економічна цінність біорізноманіття для підтримки продуктивності комерційних лісів у всьому світі становитиме від 166 млрд до 490 млрд дол. США на рік. Проте, ця оцінка відображає тільки цінність біорізноманіття в підтримці комерційної продуктивності лісів, яка вносить безпосередній вклад у лісове, деревообробне та целюлозно-паперове виробництво, і не враховує вартості земель лісогосподарського призначення, інших цінностей біорізноманіття, таких як потенційні значення для регулювання клімату, довкілля, регулювання стоку води, генетичні ресурси і т. д.

Загальна глобальна цінність біорізноманіття може перевищувати цю оцінку на порядки величин. У країнах ЄС лісові екосистеми забезпечують найбільший грошовий показник вартості оцінених екосистемних послуг [13]. Схеми платежів за екосистемні послуги розглядаються вченими [5, 11], як інструмент управління, який може допомогти змінити екологічну деструктивну поведінку економічних агентів в екосистемах шляхом компенсації їх втрат та зміну ставлення до збереження лісів. Оцінка екосистемних послуг має важливе значення для розробки і здійснення відповідної державної політики [3], що сприятиме забезпеченню збалансованого лісогосподарського землекористування.

Вчені María R. Felipe-Lucía et. al. [12] до показників ефективності екосистемних послуг відносять виробництво стоків, виробництво осадів, запас органічного вуглецю в ґрунті, запас органічного вуглецю в біомасі та грошовий дохід. Виробництво стоків та осадів виражається як річні показники, тоді як запас вуглецю – існуючий в ґрунті або біомасі на цей момент часу. Значення доходу виражає річну різницю між виручкою та витратами, або

отриманий загальний чистий прибуток. Директива 2014/95/ЄС встановлює необхідність розкриття екологічного аспекту діяльності, детальну інформацію про поточні та прогнозовані впливи на навколишнє природне середовище і, при необхідності, на здоров'я і безпеку, про використання поновлюваних джерел енергії, викиди парникових газів, забруднення повітря тощо [1]. На сьогодні FAO 2020 аналізує стан і тенденції понад 60 пов'язаних з лісами змінних в 236 країнах і територіях. За даними Глобальної оцінки лісових ресурсів FAO 2020 [16] у світі загалом площа лісів у 2020 р. склала 4058931 тис. га, що на 177502 тис. га (на 4,2 %) менше порівняно з 1990 р.

Висновки. Платежі за екосистемні послуги є гнучким фінансовим інструментом, націленим на інтеграцію економічної, екологічної та соціальної збалансованості, який за допомогою мотиваційних стимулів матиме вплив на поведінку суб'єктів господарювання в лісовому секторі України. Проте, ефективність цього інструменту потребує підтримки з боку держави. Досвід країн з розвинутим лісовим сектором свідчить, що екосистемні послуги лісів є фундаментальним інструментом збалансованості лісогосподарського землекористування, тоді як в Україні функціональне використання цього ресурсу досить обмежене і на цій основі лісовий сектор недоотримує фінансові ресурси. За результатами дослідження закордонного досвіду функціонування інструменту екосистемних послуг запропоновано запозичити досвід Італії стосовно фінансової підтримки таких послуг в Україні, що забезпечить збільшення площ збалансовано керованих територій.

Комплексне врахування екосистемних послуг у господарському механізмі природокористування лісогосподарських підприємств потребує поглиблення та представлення їх класифікаційних ознак таким чином: функціонально-регуляторні, екосистемні, організаційно-економічні та ознаки часу, що є необхідною умовою прийняття ефективних управлінських рішень економічними суб'єктами у сфері використання та відтворення екосистемних

послуг. Потенціал екосистемних послуг є значним для ефективного захисту лісів шляхом обліку їх вигод і створення механізмів для оплати їх результатів.

Список використаних джерел

1. Данькевич С.М. (2021). Потенціал розвитку екосистемних послуг лісів України як фінансового інструменту забезпечення збалансованого землекористування. *Агросвіт* № 11, С. 45–56.
2. Дребот О.І., Криштанович С.В., Криштанович М.Ф., Козьмук Н.І. (2019). Державне регулювання сталого розвитку гірських територій: зарубіжний досвід. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. Харків, № 28, т. 1. С. 480–487. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/20629>.*
3. Іванюта С.П., Коломієць О.О., Малиновська О.А., Якушенко Л.М. (2020). Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь. К., НІСД, 110 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020>.
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019 № 2697 VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269719>.
5. Фурдичко О.І., Яремко О.П. (2019). Нові аспекти лісівництва щодо лісогосподарського виробництва на прикладі економічного регіону «Поділля». *Збалансоване природокористування. № 3. С. 5–15. URL: <https://doi.org/10.33730/23104678.3.2019.185878>.*
6. Якимчук О.Ф. (2019). Державна політика в умовах кліматичних змін: оцінка екосистемних послуг задля збалансованого розвитку територій. *Державне управління. С. 145–151.*
7. Designing and implementing an integrated accounting system for ecosystems and their services to inform decision making in the EU. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1798247/6079569/Leaflet+2019+%E2%80%93+The+INCA+project/>.
8. Forest Stewardship Council®: вебсайт. URL: https://ua.fsc.org/uaua/nashadiyalnist/facts_and_figures.
9. Global Assessment of Environmental & Economic Accounting and Supporting Statistics. (2020). URL: https://unstats.un.org/unsd/statcom/52nd&session/documents/BG&3f&2020_GA_&report_%20draft_%20ver7_noma p&E.pdf.
10. Haines-Yong, R. & Potschin, M. (2012). CICES Version 4: Response to Consultation. Centre for Environmental Management, University of Nottingham. URL: https://cices.eu/content/uploads/sites/8/2012/09/CICES-V4_Final_26092012.pdf.

11. Knapp S., M. Schröter, A. Bonn, S. Klotz, R. Seppelt, C. Baessler, Eds, (2019). The link between diversity, ecosystem functions, and ecosystem services: Drivers, risks, and societal responses. *Atlas of Ecosystem Services*, pp. 13–16.

12. María R. Felipe-Lucia et. al. (2020). Land-use intensity alters networks between biodiversity, ecosystem functions, and services. *PNAS*, vol. 117, no. 45. doi org:10.1073/pnas.2016210117/-/DCSupplemental.

13. Martinez-Almoyna C. et al. (2019). Multi-trophic β -diversity mediates the effect of environmental gradients on the turnover of multiple ecosystem functions. *Funct. Ecol.* 33, 2053–2064.

14. Palus H., Krahulcova M., Parobek J. (2021). Assessment of Forest Certification as a Tool to Support Forest Ecosystem Services. *Forests*. 12, 300. URL: <https://doi.org/10.3390/f12030300>.

15. Sarvasova Z., Balikova K., Dobsinska Z., Sterbova M., Salka J. (2019). Payments for Forest Ecosystem Services Across Europe – Main Approaches and Examples from Slovakia. *Ekologia*. Vol. 38 (2), 154–165. URL: <https://doi.org/10.2478/eko&2019&0012>.

16. Schuldt A. et al. (2018). Biodiversity across trophic levels drives multifunctionality in highly diverse forests. *Nat. Commun.* 9, 2989.

УДК 338.432:620.925

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БЕЗВІДХОДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Вовк Валерія Юрївна,

аспірантка,

асистентка кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики,

науковий співробітник наукової тематики,

Вінницький національний аграрний університет

068-048-36-52, vvovk_2703@ukr.net

Згідно з доповіддю Міжурядової групи експертів зі зміни клімату наукові дослідження свідчать, що зміна клімату в результаті антропогенного впливу з кінця XIX століття лише приблизно на третину пов'язана з природними змінами, а на дві третини обумовлена діяльністю людини, зокрема збільшенням концентрації парникових газів в атмосфері. Глобальні кліматичні зміни

створюють високі екологічні ризики та загрози людству [1, с. 4].

Сільськогосподарське виробництво хоча і є найбільш чутливим до змін клімату, проте спричиняє значний негативний вплив на навколишнє середовище за рахунок накопичення небезпечних відходів. У світі всі викиди сільського господарства складаються на 60% із метану та на 40% з вуглецю. Зокрема, найбільш шкідливими є відходи тваринництва, викиди від яких згідно з новим дослідженням Greenpeace, становлять більше 17% (502 млн тонн CO²) від загального обсягу викидів парникових газів у ЄС. Враховуючи побічні фактори викидів (наприклад, промислове виробництво м'яса, вирощування сільськогосподарських культур для корму тощо), дана галузь виробляє щорічно 704 млн тонн CO² [2].

Перспективним напрямом розвитку сільськогосподарського виробництва є його перехід від споживача енергії до її виробника. Сільська місцевість має значний потенціал біомаси, доступної для виробництва енергії. Технології використання біомаси постійно вдосконалюються, забезпечуючи отримання енергії в придатній для споживача формі та з максимально можливою ефективністю. Значну перевагу у розвитку безвідходних технологій мають біогазові технології, вони є порівняно простими, енергоощадними, економічно доцільними і екологічно чистими.

Найбільш ефективною і перспективною з погляду енергозбереження й охорони навколишнього середовища є комплексна переробка відходів сільського господарства з використанням біологічного методу – метанового зброджування. Продуктом такого зброджування є біогаз, який використовується як паливний енергоносіє. Залежно від вмісту у ньому метану, його енергоємність може бути різною: енергоємність біогазу із часткою метану 56% становить 20 МДж/м³, 62% – 22,7 МДж/м³, 70% – 25 МДж/м³. Для порівняння: природний газ – 33,6 МДж/м³, дизпаливо – 36 МДж/л, бензин – 30,5 МДж/л.

Ефективність виробництва біогазу з відходів тваринництва представлена на основі практичного функціонування біогазового комплексу як допоміжного

виробництва на тваринницьких фермах із потужністю у 1000 т дасть можливість отримати прибуток на рівні 1,9 млн грн для свиногомплексів та 1,6 млн грн для молочно-тваринницьких ферм. Собівартість виробництва 1 тис м³ біогазу становить 13,2 тис грн та 11 тис грн відповідно. Економічний ефект від реалізації його за ринковою ціною, яка станом на серпень 2022 р. становить для промисловості 54 тис грн/м³ (після очищення біогазу від CO²) є суттєвим. Валовий прибуток від виробництва біогазу для агроформувань України може сягати від 5,08 до 24,86 млн грн. залежно від виду сировини. Для підприємства перевагами впровадження біогазових технологій є економія на витратах через виробництво електро- та теплової енергії з власної сировини, зменшення залежності від зовнішніх енергоносіїв, можливість забезпечувати енергією інших споживачів. При спалюванні 1 м³ біогазу можливо виробляти 2,5-3 кВт електроенергії і 4-5 кВт теплової енергії, при цьому близько 30% біогазу використовується на технологічні потреби установки. Проте, економічні вигоди від використання біогазу в кожному конкретному випадку залежатимуть від типу відходів, доступних для переробки, інвестиційних можливостей, наявності локального енергетичного ринку та державних ініціатив [3, с. 196].

Загальний потенціал України оцінюється в 52 млрд м³ біогазу на рік. Враховуючи структуру підприємств та технічну і економічну доцільність, обсяг біогазового виробництва в Україні оцінюється в 1600 установок з міні-ТЕЦ потужністю 100 кВт. Загальна встановлена потужність біогазової установки може сягати 820 МВт електроенергії [4].

У зв'язку з тим, що енергетична цінність гною різних видів тварин не однакова, то і вихід газу з 1 т його теж відрізняється. Скрізь для одержання біогазу в основному використовується гній тваринницьких комплексів. Відомо, що 1 гол. великої рогатої худоби в середньому за добу дає 45 кг гною, з якого можна виробити 2,5 м³ біогазу, вихід гною і газу від 1 гол. свиней – відповідно 6,5 кг та 0,3 м³, птиці – 0,137 кг і 0,02 м³. При цьому його собівартість становить 15-20 євро за 1000 м³.

Окрім цього, при виробництві біогазу утворюється побічна продукція перероблення органічної маси – органічне добриво дигестат. При сепарації дигестату утворюються тверда (шлам) і рідка (концентрат) фракції. Нині сумарне утворення дигестату на біогазових станціях в Україні складає близько 2 млн т і буде зростати зі збільшенням числа біогазових потужностей в Україні. Так, з 1 т силосу кукурудзи утворюється 780 кг дигестату, 1 т курячого посліду – 890 кг, 1 т жому – 910 кг, гною ВРХ – 920 кг, а гноївки свиней – 990 кг. На кожний мегават потужності біогазової установки за рік утворюється 40–50 тис. т такого дигестату [5, с. 151].

Загалом ми виокремили п'ять основних екологічних ефектів від впровадження біогазових безвідходних технологій в агроформуваннях України:

1) переробка сільськогосподарських відходів – за допомогою біогазових установок вирішується проблема утилізації насамперед гною та посліду. На виході з таких установок фермери отримують екологічно чисті рідкі або тверді біодобрива, в яких відсутні неприємні запахи, яйця гельмінтів, насіння бур'яну та нітрати;

2) скорочення викидів парникових газів – насамперед буде досягнуто скорочення викидів іншого парникового газу – CO_2 , оскільки вироблення електричної та теплової енергії з відновлюваних джерел (біогаз) призведе до заміщення еквівалентної кількості енергії, отриманої внаслідок спалювання викопних видів палива на електростанціях, які видають потужність до енергосистеми;

3) вирішення проблеми зберігання і транспортування сировини (впровадження принципів екологістики) – впровадження біогазових комплексів дає можливість не тільки переробляти відходи тваринництва, а й не експлуатувати анаеробні ставки. Крім того, що ставки та сховища є основним джерелом потрапляння забруднюючих речовин в атмосферне повітря та потенційно можуть бути забруднювачами ґрунту та ґрунтових вод, вони також займають великі площі;

4) впровадження альтернативних джерел енергії – гнучка система

використання енергетичних ресурсів дозволяє максимально використовувати отриману теплову і електричну енергію;

5) утворення якісного добрива (дигестату) – залишки бродіння, що утворюються в процесі виробництва біогазу в біогазових установках, є якісним добривом, яке можна реалізовувати або використовувати замість мінерального добрива [3, с. 196].

Впровадження біогазових станцій на сільськогосподарських підприємствах дозволить налагодити екологічно чистий, безвідходний спосіб переробки, утилізації і знезараження різноманітних органічних відходів рослинного і тваринного походження. З іншого боку – такі установки стають джерелом додаткового доходу, зниження витрат і собівартості виробленої продукції за рахунок забезпечення енергоресурсами та органічними добривами основного виробництва підприємств. При використанні біогазової установки власне споживання енергії складає 20% від отриманої. У разі використання біогазу для одночасного виробництва електричної та теплової енергії (когенерація), 30-40% енергії перетворюється в електричну енергію, 40-50% – у теплову, інша частина направляється на власні потреби.

Таким чином, безвідходне сільськогосподарське виробництво – це головне завдання майбутніх технологічних розробок, які дозволять людству забезпечити сталий розвиток та зменшити техногенний вплив на навколишнє середовище. Переробка органічних відходів від виробництва та споживання у біогазовій установці є економічно і екологічно оптимальним рішенням. При цьому утворені внаслідок утилізації відходів продукти (біогаз, біодобрива) сприяють розв'язанню проблеми задоволення потреби у певних категоріях матеріальних ресурсів, а саме енергоресурсами та добривами, які сприятимуть збільшенню обсягів виробництва при умові зменшення обсягів використання природних ресурсів. Заміщення енергоносіїв та добрив біологічними аналогами, які досягаються при утилізації відходів виробництва на біогаз, а також значне зменшення їх імпорту – позитивно впливають і на внутрішню рівновагу у країні, і на її ВВП.

Список використаних джерел

1. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь / [С. П. Іванюта, О. О. Коломієць, О. А. Малиновська, Л. М. Якушенко] ; за ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с.
2. В ЄС тваринництво здійснює більше викидів CO², ніж всі автомобілі на європейських дорогах загалом. URL: <https://lc-les.com/press-center/posts/v-yes-tvarinictvo-zdijsnyuye-bilshe-vikidiv-so2-nizh-vsi-avtomobili-na-yevropejskih-dorogah-zagalom> (дата звернення: 20.08.2022).
3. Вовк В. Ю. Економічна ефективність використання безвідходних технологій в АПК. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. № 4 (54). С. 186-206. DOI: 10.37128/2411-4413-2020-4-13.
4. Вовк В. І. Розширення ЕС: вплив на екологічну політику і сталий розвиток. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n41texts/vovk.htm> (дата звернення: 20.08.2022)..
5. Honcharuk I. V., Vovk V. Yu. Waste-free technology's for the production of biofuels from agricultural waste as a component of energy security of enterprises. Development of scientific, technological and innovation space in Ukraine and EU countries: collective monograph. Riga, Latvia : Publishing House "Baltija Publishing", 2021. P. 142-165. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-151-0-37>.

УДК 338.434:35.078.5

ПІДТРИМКА ТВАРИННИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стріховський Дмитро Миколайович
аспірант відділу фінансово-кредитної та податкової політики
ННЦ «Інститут аграрної економіки» м. Київ, Україна
+380933230260; dstrikhovskiy@gmail.com

Галузь тваринництва досить тривалий час, практично всі роки державності, знаходиться у критичній ситуації. Тому її підтримка постійно знаходиться у фокусі державної аграрної політики, яка в розрізі періодів мала різну ефективність. За даними Мінагрополітики [2], станом на 1 лютого 2022 р. в усіх категоріях господарств чисельність поголів'я великої рогатої худоби становила 2704,3 тис. голів, що на 6,5% менше порівняно з 2021 р., поголів'я

корів – 1552,7 тис. голів, що на 6,6% менше 2021 р., поголів'я свиней, овець та кіз зменшилось на 3,4%. Лише поголів'я птиці становило 193,9 млн голів, що на 0,7% більше рівня 2021 р. Виробництво молока та реалізація на забій худоби та птиці на 1,5% менше рівня 2021 р., яєць – менше на 8,1% тощо. Саме тому для цієї галузі заходи державної підтримки першочергово спрямовані на забезпечення стабілізації, запит і попит на програми підтримки з тваринництва є найбільшим за обсягом у структурі аграрних видатків.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників» від 08.02.2017 №77 (зі змінами), визначено загальні напрями державної підтримки, одним із яких є підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. На цю програму у 2019 р. було спрямовано та освоєно 2,433 млрд грн для 1179 отримувачів коштів, у 2020 р. – 1,041 млрд грн для 331 отримувачів, у 2021 р. 1,609 млрд грн для 707 отримувачів. На 2022 р. у рамках програми «Підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції» виділено напрями: відшкодування вартості закуплених племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів; відшкодування вартості тваринницьких об'єктів (до 50% вартості, спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї); спеціальна бюджетна дотація за утримання кізочок, козематок, ярок, вівцематок, спеціальна бюджетна дотація за приріст поголів'я корів власного відтворення; розвиток скотарства.

Попри прогресивність зміни напрямів бюджетної підтримки тваринництва на 2022 рік, війна внесла свої корективи. Так, щодо ситуації на фермах України, яка склалася в період воєнного стану [3], щоденно надходять свідчення про людські жертви під час обстрілів. Відбувається інфраструктурне руйнування тваринницьких об'єктів і загибель тварин та птиці.

За узагальненнями профільних асоціацій [4] та Мінагрополітики [2], втрати тваринництва через повномасштабну війну сягають 20%, це зруйновані

виробництва на окупованих територіях, розірвані ланцюги постачання, збуту і переробки, порушення логістики, низька купівельна спроможність населення, неможливість проведення всього комплексу робіт по вирощуванню стада, збереженню цінного генофонду, розбалансованість кормової бази.

КМУ затверджено Порядок використання фінансової допомоги малим агровиробникам, які найбільше постраждали від військової агресії РФ і які потребують підтримки за понесені витрати на польові роботи, утримання корів, придбання матеріалів для ведення господарської діяльності, паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, кормів та інших виробничих витрат. Загальна сума програми складає 1,5 млрд грн, фінансується за рахунок бюджетної підтримки Європейського Союзу. Підтримка надаватиметься фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції, зареєстрованим у Державному аграрному реєстрі (dar.gov.ua), через Український державний фонд підтримки фермерських господарств [4].

Також формується проект США, інвестування в розвиток українського тваринництва по \$250 млн протягом чотирьох років (2022/25 років), який передбачає будівництво 20 ферм із загальним поголів'ям 100 тис. голів великої рогатої худоби, що дозволить наростити поголів'я в країні на 20% [2].

Для вирахування обсягів виробництва продукції тваринництва та адекватних фінансових стимулів їх підтримки, вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблена методологія розрахунку балансу молока та молокопродуктів [1]. Даний баланс передбачає визначення рівня забезпеченості населення молоком та молокопродуктами та містить розділи: наявність ресурсів, розраховується від обсягів виробництва та імпорту, зміни запасів; фонд споживання, який розраховується шляхом коригування обсягу наявних ресурсів на показники експорту, витрат на корм та фізичних втрат.

Важливим напрямом підтримки є експорт. Щодо експорту української молочної продукції до країн ЄС, державна підтримка полягає в проведенні сприятливої економічної та митної політики [5]. Визначено, що при поточних

цінах експорт молочних продуктів значно вигідніший за внутрішні продажі, тим більше, що країни ЄС незабаром скасують квоти та мита. Вітчизняна молочна продукція досить конкурентна на світовому ринку насамперед через низькі ціни на корми, хоч молочний ряд за період війни здорожчав на 5-10%, а проти показників 2021-го року – на 12–25%.

Висновки. Таким чином, в умовах воєнного стану державна підтримка тваринництва спрямована на збереження кадрів, поголів'я, створення нових потужностей, розширення кормової бази, доступу до ветеринарних послуг, гарантування достатнього та дешевого кредитування, прямої фінансової підтримки на певні напрями, розширення експорту, прискорення інтеграції в ЄС та залучення зарубіжної фінансової допомоги.

Список використаних джерел

1. Баланс молока та молокопродуктів (прогноз на 2022 р. та на період воєнного стану) / Лупенко Ю., Тулуш Л., Грищенко О., Чагаровський В., Дідур А., Стріховський Д. – К: ННЦ «ІАЕ», 2022. 24 с.
2. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL : <https://minagro.gov.ua/>
3. Ситуація на тваринницьких фермах України під час війни URL : <https://opencages.com.ua/blog/fermy-ukrajiny-pidchas-vijny>
4. Спілка молочників України. URL : <https://uadairy.com/>
5. Стріховський Д.М., Тулуш Л.Д., Грищенко О.Ю. Експорт української молочної продукції до країн ЄС: науково-аналітичне видання. К. : ННЦ «ІАЕ», 2022. 18 с.

УДК 338:43:330.341.1

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Кулинич К.В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Державний біотехнологічний університет, м. Харків
0969409021; kulinichkirill1998@gmail.com

У най складніші для країни часи, попри військові дії, та фактичне знищення нашої держави важливим аспектом її існування зараз та у

майбутньому, є економіка. На сьогоднішній день проблема економічного розвитку країни є як ніколи актуальними та невідкладною. Особливо це стосується сільського господарства, на прибутки та розвиток якого і без того впливало безліч чинників, як зовнішніх (природні умови, державне регулювання, інфляція та інші) так і внутрішніх (обсяги реалізації, собівартість та інші). Інновації та інвестиції у сільському господарстві були і будуть його рушійною силою розвитку. Сучасний розвиток провідних держав з розвинутою економікою здійснюється за інвестиційно-інноваційною моделлю, який перейняла і Україна.

В сільському господарстві інноваційний процес супроводжується постійними потоками досліджень та розробок у нові або вдосконаленні уже існуючих продуктів, матеріалів, нових технологій, нових форм організації та управління, а також їх використанням у виробничому процесі для досягнення певного економічного ефекту. Слід зазначити, що складність та особливості сільськогосподарського виробництва визначають більш високий рівень ризику інноваційних процесів в аграрному секторі, ніж в інших галузях. Насамперед, це ризик тимчасового розриву між витратами та результатами господарювання аграрної компанії, невизначеність попиту на інноваційні продукти, байдужість приватних інвесторів інвестувати фінансові ресурси у розвиток сільського господарства України. Сучасний стан інноваційної діяльності та її розвитку в Україні більшістю науковців визначається як кризовий та не відповідає сучасному рівню розвитку інноваційних процесів у високорозвинених країнах. Реформування інноваційної діяльності здійснюється непослідовно, без урахування загальновідомих чинників, які б сприяли розвитку науковотехнічного потенціалу [1].

На сьогоднішній день багато не вирішено проблем, які стримують розвиток сільськогосподарських підприємств. До таких проблем можна віднести відсутність достатнього фінансування аграрного сектору, недостатність інформації про ринки збуту сільськогосподарської продукції,

високі кредитні ставки, низький технічний і технологічний рівень виробництва аграрної продукції, слабка конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, недостатні темпи оновлення основних засобів, висока енерго- та матеріалоемність виробничих комплексів та інші [1].

Для того, щоб не було відставання в багатьох галузях і сферах виробництва, необхідно посилити інноваційний характер господарської діяльності у вітчизняній економіці, сформувати ефективну інноваційну сферу економіки та її законодавче регулювання. Найголовнішим напрямком економічного зростання вітчизняних підприємств є їх активна та інтенсивна інноваційна діяльність [2].

Належний розвиток та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки не можливі без відповідного фінансового забезпечення, адже сільське господарство належить до найбільш ресурсомістких галузей вітчизняної економіки та характеризується великою тривалістю виробничого циклу, та достатньо великим періодом обертання грошових ресурсів. Виходячи з цього, однією з найголовніших передумов стабільного зростання аграрного сектора економіки є забезпечення його стабільного фінансування, оскільки власні фінансові ресурси малих та великих аграрних підприємств достатньо обмежені [3]. Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств в сільському господарстві передбачає пошук нових джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Відсутність або недостатність внутрішніх джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств (прибуток, амортизація, власні заощадження фермерських господарств) вимагає залучення зовнішніх джерел фінансування, а саме: кредитні ресурси; іноземні інвестиції, фінансові ресурси державного бюджету України, розподіл яких здійснюється за допомогою відповідного економічного механізму.

Але слід зауважити, що державна підтримка інноваційної діяльності підприємств сільського господарства є недостатньою. Нині спостерігається

низька інноваційна активність сільськогосподарських підприємств України, що обумовлена різними причинами. Серед з них можна виділити основні: орієнтація на закупівлю іноземного високотехнологічного устаткування, а не на розробку внутрішньодержавних інноваційних та високотехнологічних розробок; орієнтація вітчизняної економіки на інвестування розвитку виробництв, а не на активізацію інноваційної діяльності; недосконалість та недостатня сформованість правового регулювання стосовно інноваційної діяльності економіки країни, а саме в сфері захисту прав інтелектуальної власності інноваційних розробок; відсутність достатньо розвинутої інноваційної інфраструктури економіки України; відсутність висококваліфікованого управління інноваційними процесами в економіці країни, спрямованого на підвищення якості вітчизняної продукції, за допомогою чого були б отримані конкурентні переваги. Конкурентоспроможність вітчизняного сільськогосподарського сектору економіки та інвестиційна привабливість проявляється у якісних і відносно дешевих ресурсах, до яких відносяться земля та робоча сила, великому, але до сих пір нерозкритому інноваційному потенціалу розвитку, стабільній тенденції до зменшення ролі особистих господарств і різкому зростанні зацікавленості сільськогосподарських підприємств в кооперуванні виробничої діяльності. Усунення вище зазначених проблем, які гальмують інвестиційно-інноваційний розвиток сільськогосподарського сектору економіки, та створення державою інноваційно-інвестиційного клімату для підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу.

Ефективною практикою є надання податкових пільг для підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Наприклад, пільгове оподаткування венчурних фірм, пільговий режим амортизаційних відрахувань, інвестиційний податковий кредит (США, Німеччина); зменшення податку на прибуток, списання витрат на НДДКР (науково дослідні та дослідно-конструкторські роботи) на собівартість продукції (Великобританія, Італія); податкова знижка

на приватні інвестиції в НДДКР, гарантоване повернення коштів, які були вкладені у венчурний бізнес, урядовими організаціями (Японія) [4]. Враховуючи позитивний закордонний досвід, в Україні для підвищення ефективності фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно створити потужну систему кредитного, зокрема і лізингового, обслуговування, субсидування, надання податкових та митних пільг, агрострахування, включаючи страхування інвестиційних та інноваційних ризиків, розробити механізми стимулювання агровиробників за зниження поточних та капітальних витрат, підвищення рівня якості продукції, інновативності організації сільгоспвиробництва, показників прибутковості діяльності, розвитку інтелектуального капіталу.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що надання пільг у кожній країні й на кожній території має свої особливості. Але за будь-яких умов ця практика має бути прозорою, чітко визначеною і науково обґрунтованою. Удосконалення та подальший розвиток податкової системи має будуватися на науково обґрунтованих принципах і враховувати зарубіжний досвід та реалії національної економіки.

Список використаних джерел

1. Головченко Т.М., Остапенко А.С. Інноваційний розвиток підприємств та його фінансове забезпечення. Інноваційно-інвестиційні проблеми. URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2011_4/st10.pdf.
2. Демченко О.Г., Бутівчак К.Ю. Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні та шляхи її вдосконалення. Економічні науки. «Молодий вчений». 2015. №12 (27). Ч.2. С. 12-14.
3. Горин В.П. Варемчук І.В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. Гроші, фінанси і кредит. Економіка і суспільство. 2016. Вип.2. С. 518- 524.
4. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика: інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери економіки. Матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів. ЛНАУ. 2015. 285 с.

УДК 658.6

КОНКУРЕНТНА ПОБУДОВА ЦІЛЬОВИХ РИНКІВ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Новоселець Артем Ігорович,
аспірант, Державний біотехнологічний університет
тел. +380951360515
artem28novoselets11@gmail.com

Актуальною проблемою економічного зростання з урахуванням вектору інноваційних перетворень світової господарської системи є інноваційний шлях розвитку підприємств АПК. Підприємство є основною ланкою економіки, а також рушійною силою створення необхідної суспільству продукції та надання послуг. Швидка динаміка змін в технології виробництва, управлінні та організації підприємством приводить до загострення конкурентної боротьби, в якій більш ефективними та успішними стають підприємства, що спрямовують значні ресурси на створення різноманітних інновацій та інноваційних підходів. Сучасна боротьба за місце на ринку стає напруженішою та жорсткішою за рахунок розвитку інноваційної діяльності, а також в результаті інноваційного вдосконалення виробництва та появи нових товарів і послуг.

Ринок надає широкі можливості аграрним підприємствам для вибору форм господарювання, напрямів спеціалізації, диверсифікації, масштабів виробництва, каналів реалізації продукції, джерел фінансування та надходження інформації. Ефективність збутової діяльності ґрунтується на адаптації підприємств до мінливих умов макро- та мікросередовища, врахуванні критеріїв кон'юнктури ринку, конкуренції, визначеності ринкового середовища. Великого значення при цьому набуває впровадження інноваційних управлінських підходів, які розподіляється на весь комплекс діяльності аграрних підприємств, а особливо організацію виробництва та збуту. Збутова діяльність як найважливіша функція у

сфері просування продукції підприємства повинна забезпечувати стійку конкурентну позицію суб'єкта маркетингової системи на ринку товарів та послуг з урахуванням стану внутрішнього та зовнішнього середовища [3].

Конкурентна побудова цільових ринків збуту для аграрного підприємства є дуже важливою, оскільки її ефективне впровадження забезпечує підприємству необхідні обсяги реалізації продукції і, як результат, виручки та прибутку. Для аграрних підприємств на сучасному етапі побудови ринкових відносин актуальним є вирішення проблем, що стосуються системи управління збутовою діяльністю, оскільки існує необхідність її гнучкого пристосування до зростаючих вимог ринку з метою підвищення конкурентоспроможності виробників.

Основною складовою економічного успіху функціонування аграрного підприємства є належне управління формуванням цільових ринків збуту продукції підприємства, що передбачає ефективний розподіл виробленої продукції, пошук економічно вигідних каналів збуту на ринках, формування товарної та цінової політики. Водночас більшість господарств, які опинились перед свободою вибору, вже сьогодні зіштовхуються з гострою проблемою збуту сільськогосподарської продукції. Одержуючи урожай, але не знаходячи споживача на цю продукцію, навіть спеціалізовані господарства не можуть вести не тільки розширене, але й просте відтворення. Тому першочерговою метою товаровиробника є активний пошук ринків збуту [5].

У зв'язку з розвитком у нашій країні ринкових відносин, збільшенням можливостей зовнішньоекономічної діяльності значно зросла зацікавленість маркетингом як концепцією ринкового управління. Кожне аграрне підприємство, плануючи обсяг виробництва, має заздалегідь знати, яку саме продукцію, в якому обсязі, де, коли та за якими цінами воно планує реалізовувати. Для цього потрібно вивчити попит на продукцію, ринки її збуту, їхню місткість, реальних та потенційних конкурентів, потенційних покупців, можливість організувати виробництво за конкурентною ціною тощо. Від цього залежать кінцеві результати,

поновлення основного капіталу, його структура, зрештою, фінансова стійкість підприємства.

Управління збутом охоплює оперативну сферу реалізації збутових цілей. До завдань управління збутом належать:

- розвиток концепції збуту;
- побудова збутової організації;
- діяльність збутової організації;
- розвиток збутової організації.

Вибір каналу збуту та вся подальша організація розподілу продукції залежать від впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників середовища підприємства виробника, до яких відносимо: 1) особливості товару; 2) цілі та стратегія фірми; 3) виробничі ресурси фірми; 4) конкуренти; 5) споживачі; 6) посередники.

Чинники 1, 2, 3 відносяться до внутрішнього середовища підприємства. Їх особливість полягає в повній контрольованості, тобто наявності біля виробництва реальної можливості управляти ними.

Вплив конкуренції на організацію збуту величезний, тому канал збуту повинен бути побудований так, щоб підприємство було в змозі захистити його від конкурентів і максимально реалізувати конкурентні переваги своєї продукції. Вибір каналу збуту з точки зору отримання конкурентних переваг вимагає інформації про конкурентів, а також про ціни їх конкурентних можливостей. Підсумком аналізу є класифікація діючих (і можливих) конкурентів за типом їх збутової стратегії, отримання оцінки потреб, що задовольняються ними. Тільки тоді слід вважати вибір каналу збуту обґрунтованим [1].

Процес управління збутовою діяльністю підприємства потребує аналізу та розроблення конкретних методів роботи зі споживачами, використання найбільш ефективних прийомів для реалізації збутової політики. Основними напрямками управління збутовою діяльністю є канали збуту, асортимент і ціна продукції підприємства, обслуговування споживачів, просування товару, персонал.

Велику роль в управлінні збутом компанії відіграє правильний вибір каналів і методів збуту на цільовому ринку, який практично повністю залежить від характеру товару. Прямий метод, що припускає встановлення безпосередніх взаємовідносин між продавцем і покупцем, використовується переважно під час збуту товарів виробничого призначення. Непрямий метод, що припускає використання торговельно-посередницької ланки, застосовується переважно під час реалізації споживчих товарів.

Цілі управління збутовою діяльністю слід розглядати в рамках концепцій. Як відомо, концепції є виразом підприємницької ідеї та визначають шляхи від її зародження до реалізації. Вони є на виробництві фундаментом ринково орієнтованого підприємництва [1].

Одним з пунктів збутової стратегії підприємства є вибір оптимального каналу збуту. Канал збуту (розподілу) товару – це організація, що займається просуванням та обміном товару на ринку. Основними критеріями каналів збуту є швидкість товаропросування, рівень витрат обігу, обсяги реалізації товарів. Ефективною є така система підібраних каналів збуту й методів, яка доводить продукцію до місця реалізації за дуже короткий термін, передбачає мінімальні затрати на організацію, має максимальні обсяги продажу та прибутку. Для аграрного підприємства основними каналами збуту сільськогосподарської продукції є змішані канали. Прикладами можуть бути такі:

- 1) виробник – споживач;
- 2) виробник – оптова торгівля – переробка – роздрібна торгівля – споживач.

Використання посередників у сфері обігу є вигідним насамперед для аграрних підприємств. У цьому разі доводиться мати справу з обмеженим колом зацікавлених осіб з реалізації продукції. Крім того, забезпечується широка доступність продукції під час прямування його безпосередньо до ринку збуту. За допомогою посередників можна скоротити кількість прямих контактів виробників зі споживачами продукції.

Суттєвий вплив на результати збуту здійснює просування продукції, під яким розуміється сукупність різноманітних видів діяльності щодо доведення інформації про позитивні якості продукту до потенційних споживачів та стимулювання виникнення в них бажання його купити [2]. Сучасні організації використовують складні комунікаційні системи для підтримки контактів з посередниками, клієнтами та різноманітними громадськими організаціями.

Отже, збутову політику аграрного підприємства – виробника продукції слід розглядати як цілеспрямовану діяльність, принципи й методи здійснення якої покликані організувати рух потоку продукції до кінцевого споживача. Основною задачею є створення умов для перетворення потреб потенційного покупця на реальний попит на конкретний товар.

До таких умов відносяться елементи збутової політики, капітали розподілу (збуту, руху товару) разом з функціями, якими вони наділяють. Канали збуту продукції – це сукупність підприємств чи окремих осіб, які виконують посередницькі функції щодо фізичного переміщення товарів і перебирають на себе право власності на товари на шляху їх просування від виробника до споживача або сприяють переданню цього права. Вибір методу збуту продукції є досить складним і важливим для аграрного підприємства процесом.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л.В., Германчук А.М. Комерційна діяльність: маркетинг і логістика. Київ: Професіонал, 2004. 288 с.
2. Белінський П.І. Менеджмент виробництва та операцій: підруч. Київ: Центр навч. літ-ри, 2005. 624 с.
3. Надтока Т.Б., Жигуліна А.Ю. Удосконалення збутової політики аграрного підприємства в умовах вступу до СОТ на основі соціального підходу. Вісн. Хмельницького національного ун-ту. 2009. № 5. Т. 3. С. 98–102.
4. Панкрухин А.Л. Маркетинг: учебник. Москва: Ин-т междунар. права и экономики им. А.С. Грибоедова, 1999. 398 с.
5. Шевчик М.Г. Інструменти оцінки збутової політики підприємства. Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. 2010. № 154. Ч. 2: Економіка, аграрний менеджмент та бізнес. С. 324–332.

УДК: 338.431.2

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Асанішвілі І. Б.,
аспірант, ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
тел. +380935505000,
e-mail: asiraklias@gmail.com

Аграрний сектор економіки України останніми роками забезпечував до 20% внутрішнього валового продукту, був стабільно експортоорієнтованим та приніс у 2021 році майже 40% валютної виручки держави. Такі показники були досягнуті за рахунок суттєвого зростання продуктивності у сільськогосподарському виробництві, передусім на основі підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу територій.

Очікувалось, що економічне зростання в аграрному секторі економіки буде підставою для істотного піднесення добробуту людей. Однак інклюзивний шлях розвитку сільського господарства, що характеризується якнайповнішим залученням широких верств населення до ресурсів та інвестицій, в Україні поки ще не віднайшов глибокого запровадження. Разом з тим, на найвищому державному рівні вже задекларовано вектор підвищення якості життя населення за рахунок формування економіки з високою зайнятістю та суспільства з його мінімальним соціально-економічним розшаруванням [3].

У глобальному ж вимірі принципи інклюзивності, що застосовні до всіх галузей економіки, у тому числі й агропромислового сектору, викладені у Цілях сталого розвитку ООН. Зокрема, на період до 2030 року передбачено сприяння сталому, інклюзивному та стабільному економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх (ціль 8. Хороша

робота і економіка); побудові стійкої інфраструктури, сприяння інклюзивній та стабільній індустріалізації та інноваціям (ціль 9. Інновації та хороша інфраструктура), зробити міста та населені пункти інклюзивними, безпечними та стабільними (ціль 11. Екологічно чисті міста і спільноти) [5].

Теоретико-методологічному обґрунтуванню та розв'язанню проблеми поглиблення інклюзивності аграрного сектора економіки України нині присвячена увага провідних науковців, які все більше усвідомлюють необхідність перегляду традиційних економічних моделей і механізмів, світоглядної переорієнтації напряму розвитку аграрної галузі з врахуванням концепції інклюзії [1, 4, 8].

Перспективність і актуальність цих досліджень підтверджується й працями іноземних вчених, які дозволяють врахувати досвід країн, що стоять біля витоків розуміння необхідності інклюзивності економічного зростання, а також тих, що знаходяться лише на початку практичного запровадження цих ідей та проходять схожі з Україною формативні процеси [8-11].

Темпи розвитку аграрного сектора економіки України, зокрема й у контексті врахування позицій інклюзивності суттєво погіршились у зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням російської федерації на територію нашої держави, що розпочалось 24 лютого 2022 року і триває вже півроку. Порушені та частково зруйновані експортно-імпортні ланцюги постачання, інфраструктура виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, постійно посилюється диспаритет цін на паливо-мастильні матеріали, агрохімікати, пестициди та аграрну продукцію. У зонах активних бойових дій проведення польових робіт на сільськогосподарських угіддях навіть після звільнення цих територій стримується необхідністю проведення розмінування. Крім того, можливості забезпечення аграрного сектору висококваліфікованими фахівцями суттєво погіршились через об'єктивні міграційні процеси, особливо у південно-східних регіонах країни.

Зважаючи на вказані особливості сільськогосподарського виробництва, а також неможливість прогнозування перебігу війни, окрім оперативного розв'язання поточних проблем галузі, як зазначає В. М. Русан, необхідно поступово формувати стратегічне бачення майбутнього розвитку сільського господарства [6].

Безперечно, у повоєнній відбудові України аграрна галузь матиме визначальне значення, як з позицій забезпечення продовольчої безпеки населення, зростання рівня його добробуту та скорочення бідності, так і в контексті повноцінного відновлення потенціалу держави як провідного експортера сільськогосподарської продукції в світі [2].

Разом з тим, архітектоніка ведення агробізнесу в Україні прогнозовано зміниться з врахуванням курсу на деолігархізацію, посилення ролі держави в економіці, євроінтеграційні та глобалізаційні пріоритети. У проєкті повоєнної відбудови України, що був представлений 4–5 липня 2022 року на Міжнародній конференції з питань відновлення України у м. Лугано (Швейцарія) зазначено, що головними проблемами українського аграрного сектору є передусім низький рівень переробки сільськогосподарської продукції, створення агросектором незначних обсягів додаткової вартості та залежність країни від експорту великих об'ємів продукції. Нині державною напрацьовуються шляхи їх подолання, що передбачатиме підтримку парцелярних фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств з внутрішньою переробкою та високою зайнятістю місцевого населення.

Це повною мірою відповідає інклюзивному шляху розвитку аграрного сектора економіки, якому, ми переконані, у перспективі альтернативи не буде. Адже забезпечення рівного доступу до ринків і ресурсів для різних учасників економічних відносин є основою соціально-економічної збалансованості сучасного суспільства та його сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Гуторов А. О. Інклюзивний розвиток економіки і аграрної сфери (теорія, методика, аналіз). Харків: В-во «Точка», 2019. 146 с.
2. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни / Економіка і суспільство. Випуск № 40. 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. Офіційний вісник України. 2019. № 79, с. 7.
4. Пугачов В.М., Пугачов М.І. Глобальні проблеми та наукові засади їх розв'язання. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 40 с.
5. Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року // Цілі сталого розвитку в Україні. 2015. <http://sdg.org.ua/images/Agenda2030-UA.docx>
6. Русан В. М. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. Центр економічних і соціальних досліджень, Інститут стратегічних досліджень. Київ, 2022. 4 с. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>
8. Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України : монографія / [Бобух І. М., Кіндзерський Ю. В., Фащевська О. М. та ін.] ; за ред. д.е.н. І. М. Бобух; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2020. 516 с.
8. Acemoglu D., Robinson J. Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty. New York: Crown Publishers, 2012. 571 p.
9. Chennakrishnan, P. An analysis of agriculture sector of inclusive growth in India (February 20, 2021). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3789501>
10. Odusola, A. (2021). Agriculture as the Fulcrum of Inclusive Development in Africa. In: Africa's Agricultural Renaissance. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-65748-2_2
11. Van Berkum, S., Ruben, R. (2021). Exploring a food system index for understanding food system transformation processes. Food Sec. 13, 1179–1191. <https://doi.org/10.1007/s12571-021-01192-6>

УДК 332.330

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Науменко Ольга Миколаївна,
викладач вищої кваліфікаційної категорії
економічно-облікових дисциплін
ВСП «Бобровицький фаховий коледж
імені О.Майнової НУБіП України»,
тел. 067-277-55-56, naumolya@i.ua

24.02.2022 – дата, яка назавжди змінила життя народу України. Ця припара зачепили всі можливі сфери суспільства, не оминувши основне - земельні відносини. Земля в нашій державі є найбільшою цінністю, оскільки саме вона є вихідним фактором виробництва та запорукою економічного розвитку країни. В умовах воєнного стану врегулювання земельних відносин відіграє неабияку роль, оскільки від цього залежить безпека не лише земельної та аграрної сфер, а й усієї країни в цілому.

Відповідно до Закону України № [№2247-IX](#) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», який набрав чинності 9 червня 2022 року, передбачає спеціальні правила щодо володіння, користування та розпорядження землею, аграрного сектору та громадян України в умовах воєнного стану. Головним нововведенням Закону є автоматичне поновлення договорів. Зокрема, він передбачає, що договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін таких договорів. Факт поновлення таких договорів підтверджують дві обставини: 1) закінчення строку дії самого договору після 24.02.2022; 2) наявність законодавчого врегулювання цього питання, тобто п. 27 Перехідних положень ЗК України.

Зокрема змінено порядок передачу в оренду земельних ділянок державної та комунальної власності - щодо розміщення виробничих

потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, об'єктів критичної інфраструктури та розміщення об'єктів для тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб без проведення земельних торгів із жорсткими обмеженнями умов оренди. Спрощено передачу в оренду земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної форм власності. Зокрема, державну реєстрацію договору оренди землі здійснює районна військова адміністрація у книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань. Право оренди земельної ділянки виникає з дня державної реєстрації договору оренди. Внесено норми щодо встановлення чи зміни цільового призначення земельних ділянок, їх передача в оренду для розміщення виробничих потужностей підприємств, що переміщені (евакуйовані) із зони бойових дій, будівництво (розширення) річкових портів (терміналів), мультимодальних терміналів та виробничо-перевантажувальних комплексів здійснюватиметься без супутніх витрат та затвердженої містобудівної документації на підставі мотивованого висновку уповноваженого органу містобудування та архітектури. Але, діє заборона на природоохоронні території, землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, історико-культурного призначення, земель водного фонду (крім випадків розміщення річкових портів (терміналів) і їх використання.

Отже, як спрощення, так і обмеження у врегулюванні земельних відносин в умовах воєнного стану спрямовано на надання пріоритету публічним інтересам над приватними. Оскільки відбувається накопичення ресурсів для обороноздатності держави.

Даним Законом надано право Держгеокадастру за погодженням з Мінагрополітики призупиняти та відновлювати роботу Державного земельного кадастру, орієнтуючись на питання безпеки, а також встановлювати обмеження щодо повноважень державних кадастрових реєстраторів. У разі неможливості надання витягів з технічної документації

про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки Міністерство аграрної політики та продовольства України уповноважується затверджувати усереднені показники нормативної грошової оцінки земель на одиницю площі, які можуть застосовуватися у випадках обов'язкового проведення нормативної грошової оцінки земель, передбачених статтею 13 Закону України «Про оцінку земель».

Також врегульовано правові передумови для складання документації із землеустрою, топографо-геодезичних і картографічних робіт, оцінки земельних ділянок за умови надання сертифікованому інженеру-землевпоряднику чи сертифікованому інженеру-геодезисту, який виконує такі роботи, органом Служби безпеки України спеціального дозволу на виконання топографо-геодезичних вишукувань.

Реалізація положень Закону № 2211-IX нерозривно пов'язана із Законом № 2254-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності», який вирішує низку містобудівних питань, що виникли внаслідок військового вторгнення російської федерації.

Список використаних джерел

1. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/161-14>

2. Земельний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>

3. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 № 1378-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1378-15>.

4. Закон України [№2247-IX](#) від 12.05.2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану».

УДК 334.2

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Майданюк Оксана Володимирівна,
викладач економічно-облікових дисциплін
ВСП «Бобровицький фаховий коледж
імені О. Майнової НУБіП України»
тел.0671856740, OksanaMaidaniuk@i.ua

Створення досконалої фінансової системи держави – одна з основних умов функціонування економіки. Побудова раціональної та ефективної фінансової системи є досить складним завданням, реалізація якого потребує тривалого часу.

На сьогоднішній день питання фінансової системи є актуальним, оскільки вона не повністю виконує покладені на неї завдання щодо належного фінансового забезпечення потреб економіки. Саме фінансова система сприяє побудові ефективної фінансової політики, націленої на економічне зростання й покращення добробуту населення.

Отже, за своєю сутністю фінансова система являє собою сукупність фондів фінансових ресурсів, які в процесі розподілу і перерозподілу ВВП зосереджуються в розпорядженні держави, суб'єктів господарювання, фінансово-кредитних установ та домогосподарств для задоволення їх потреб та забезпечення процесу відтворення, а також характеризуються наявністю організаційної цілісності, зосередженої на управлінні та контролі з боку фінансового апарату.

Метою роботи є дослідити фінансову систему України з точки зору аналізу головних складових, існуючих проблем, та перспектив розвитку.

Сучасний фінансовий ринок в Україні ще недостатньо розвинутий. Узагальнений аналіз фінансової системи України свідчить про її

незбалансований характер. Разом з тим, він уже досяг того рівня розвитку, коли використання його можливостей може в значній мірі сприяти вирішенню ключових економічних проблем.

На сучасному етапі становлення українська фінансова система має ряд проблем, що перешкоджають та гальмують її розвиток.[3, с. 19].

По-перше, це відсутність системного підходу до реструктуризації, ефективності функціонування фінансової системи, по-друге, надто повільний темп реформ, нечітка визначеність з конкретним напрямом реформ, по-третє, недостатній рівень капіталізації банків України.

Фінансова система повинна бути гнучка, динамічна, саморегульована. Держава повинна знайти оптимальний підхід до реструктуризації, керувати розвитком і забезпечувати стабільність всієї системи. Нині ситуація ускладнюється різким зростанням цін на товари і послуги, видачею заборгованості населенню, що стало причиною чергової інфляції.

Першочерговими завданнями розвитку фінансової системи в Україні є: створити групу потужних банків; зменшити податковий тиск; упорядкувати фінансові потоки; розпочати структурно-інституційні перетворення банківської системи, ефективну реорганізацію підприємств. На це повинні бути спрямовані належні зусилля органів законодавчої та виконавчої влади [5, с. 28].

Успішна реалізація цих заходів буде сприяти зміцненню банківської системи і створенню нею сприятливих умов для подальшого розвитку нашої економіки й зростання ефективності її функціонування. Вирішення цих та інших проблем і поступове піднесення економіки вселяють надії на подальше вдосконалення всієї кредитної системи, подолання існуючих перешкод і побудову суспільства, в якому кожна людина буде мати гідні умови існування.

Отже, на сьогодні в Україні на сучасному етапі становлення фінансово-кредитна система не повністю відповідає потребам розвитку економіки нашої держави, оскільки має ряд проблем, які перешкоджають та гальмують її

розвиток, а саме: високий рівень залежності ресурсної бази від зовнішніх запозичень та значну частку іноземного капіталу в структурі фінансово-кредитної системи України; наявність на ринку установ з незначним рівнем капіталізації, що не забезпечує належним чином їхньої фінансової стабільності; відсутність у фінансово-кредитних установ ефективних механізмів та інструментів управління активами і пасивами; низька рентабельність фінансово-кредитних установ через загальну низьку якість активів, високу питому вагу неприбуткових активів у загальних активах банків та невиправдано високу вартість ведення бізнесу; низький рівень менеджменту і корпоративного управління [4, с. 528].

Ці проблеми потребують суттєвих змін у фінансовій політиці держави. Але, якщо до недавнього часу головним завданням було пом'якшення наслідків глобальної економічної кризи та вихід з неї, то віднині принципом фінансової стратегії повинно стати надійне забезпечення реалізації політики економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Луніна О. П. Проблеми і перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні // Фінанси України. – 2010. – №2. – С. 31–2.
2. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
3. Полозенко Д. В. Фінансова система України і бюджетний процес: сутність та шляхи їх удосконалення // Фінанси України. – 2011. – №11. – С. 18– 25.
4. Пшик Б. І. Фінансово-кредитні відносини в Україні: становлення, розвиток, напрями вдосконалення: монографія / Б. І. Пшик; Інститут регіональних досліджень НАН України. – К. : УБС НБУ, 2011. – 551 с.
5. Череп А. В. Особливості розвитку сучасної фінансової системи в ринкових умовах // Економіка та держава. – 2010. – №6. – С.28–30.

УДК 330.133.138:65.014.1

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІ ОЦІНЮВАННЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Томашук Ірина Олегівна,
аспірантка, відділ фінансово-кредитної та податкової політики,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
тел. 0671798000; iryna8000@icloud.com

Дослідження механізмів та прийомів ефективного управління підприємством, що забезпечують зростання його ринкової вартості, останні роки залишається актуальною проблемою економіки. Зазначимо, процес оцінювання вартості підприємства дає реалістичне та об'єктивне уявлення про результативність та ефективність роботи підприємства у найближчу перспективу.

Пріоритетним предметом оцінки агробізнесу є його потенціал, цінність, корисність, що об'єктивно втілені у його вартості. Вартість, як економічну категорію, необхідно розглядати не тільки як значущу термінологічну складову економічної теорії. Пріоритетне прикладне використання ця категорія знаходить в оціночній діяльності, де вона визначається за допомогою відповідних методичних підходів саме як «вартість» певного майна підприємства, що відображає його економічну цінність.

Підприємство є сукупністю відносин, що виникають між економічними суб'єктами суспільства з метою відтворення та розподілу капіталу на основі відокремлених персоніфікованих економічних інтересів. Вартість підприємства – це розрахунковий вимірник корисності (цінності) бізнес-одиниці, який визначається як очікування майбутніх доходів та/або на основі діючих активів підприємства на певну дату, з урахуванням альтернативного використання активів [6]. Якщо підприємство має вартість і його можна розглядати як товар, який купується чи продається, то в основі самого процесу створення вартості знаходиться механізм ціноутворення.

При здійсненні оціночної діяльності, підприємство розглядається як товар, який структурно складається із різноманітних видів майна і права на це майно. Підприємство розглядається також як юридична особа, самостійний господарюючий суб'єкт, що виробляє продукцію (товари), надає послуги, займається різними видами комерційної діяльності.

Відзначимо, що в широкому сенсі предмет оцінки бізнесу розуміється дуалістично. Перше його розуміння фокусується на традиційній для нашої країни оцінці бізнесу як оцінці капіталу та ринкового потенціалу фірми, як юридичної особи. Даний підхід ототожнює оцінку бізнесу фірм з оцінкою їх майна. Друге – найпоширеніше в світі розуміння оцінки бізнесу базується на тому, щоб з'ясувати, скільки коштують не фірми, які отримують ті чи інші доходи, а права власності, технології, конкурентні переваги, матеріальні і нематеріальні активи, що дають можливість мати доходи [1].

У сучасних умовах оцінювання є надзвичайно вимогливим і складним алгоритмізованим процесом. Так, оцінка вартості бізнесових об'єктів власності системно охоплює цілий перелік економічних і управлінських дисциплін.

Як правило, мета оцінки полягає у визначенні виду оціночної вартості, необхідної клієнту для прийняття інвестиційного рішення, для укладення угоди, для внесення змін у фінансову звітність. У проведенні оціночних робіт зацікавлені різні сторони: державні структури, приватні особи, контрольно-ревізійні органи, управлінські структури, кредитні організації, страхові компанії, податкові та інші організації, приватні власники бізнесу, інвестори тощо [3].

Вітчизняним законодавством при оцінці вартості майна та підприємства в цілому рекомендовано керуватися Законом України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні», методикою оцінки вартості майна під час приватизації, положеннями (національними стандартами) експертної оцінки, нормативними актами Фонду державного

майна та ненормативними актами, що регулюють оціночну діяльність [4].

Головним критерієм вартості будь-якого об'єкта власності є його корисність, тому бізнес має вартість у тому випадку, якщо він може бути корисним реальному або потенційному власникові. Іншими словами, якщо реально є платоспроможний попит на конкретне підприємство (бізнес), то можна констатувати наявність його вартості. У даному випадку корисність бізнесу фокусується на його здатності приносити дохід в конкретному місці і протягом певного періоду. Чим більша корисність, тим вища величина оціночної вартості підприємства. Згідно з Національним стандартом № 1 «Загальні засади оцінки майнових прав», об'єкти оцінки – це майно та майнові права, які підлягають оцінюванню [2]. В світовій практиці існує три традиційних підходи до визначення вартості підприємства: витратний (майновий), дохідний і порівняльний, механізм застосування яких системно можна представити наступним чином (рис. 1).

Об'єктивна та якісна ринкова оцінка характеризує не просто майно підприємства, а оцінює його організаційно-економічний імідж – положення підприємства на ринку, ризики, рівень конкуренції. Таким чином, оцінка ринкової вартості будь-якого функціонуючого підприємства визначається з позиції поточної оцінки очікуваного дисконтованого грошового потоку, тобто відображає потрібну інвестору норму прибутку.

У свою чергу, на вартість будь-якого об'єкту об'єктивно впливає співвідношення попиту і пропозиції. Якщо попит перевищує пропозицію, то покупці готові платити максимальну ціну. Верхня межа ціни попиту визначається поточною вартістю майбутніх прибутків, які може отримати власник від володіння цим підприємством. Особливо це характерно для галузей, в яких пропозиція обмежена природними можливостями.

Вартість підприємства не коректно трактувати як певний розрахунковий показник, що характеризує його грошову величину, яка алгоритмізовано визначена за допомогою певних методик.

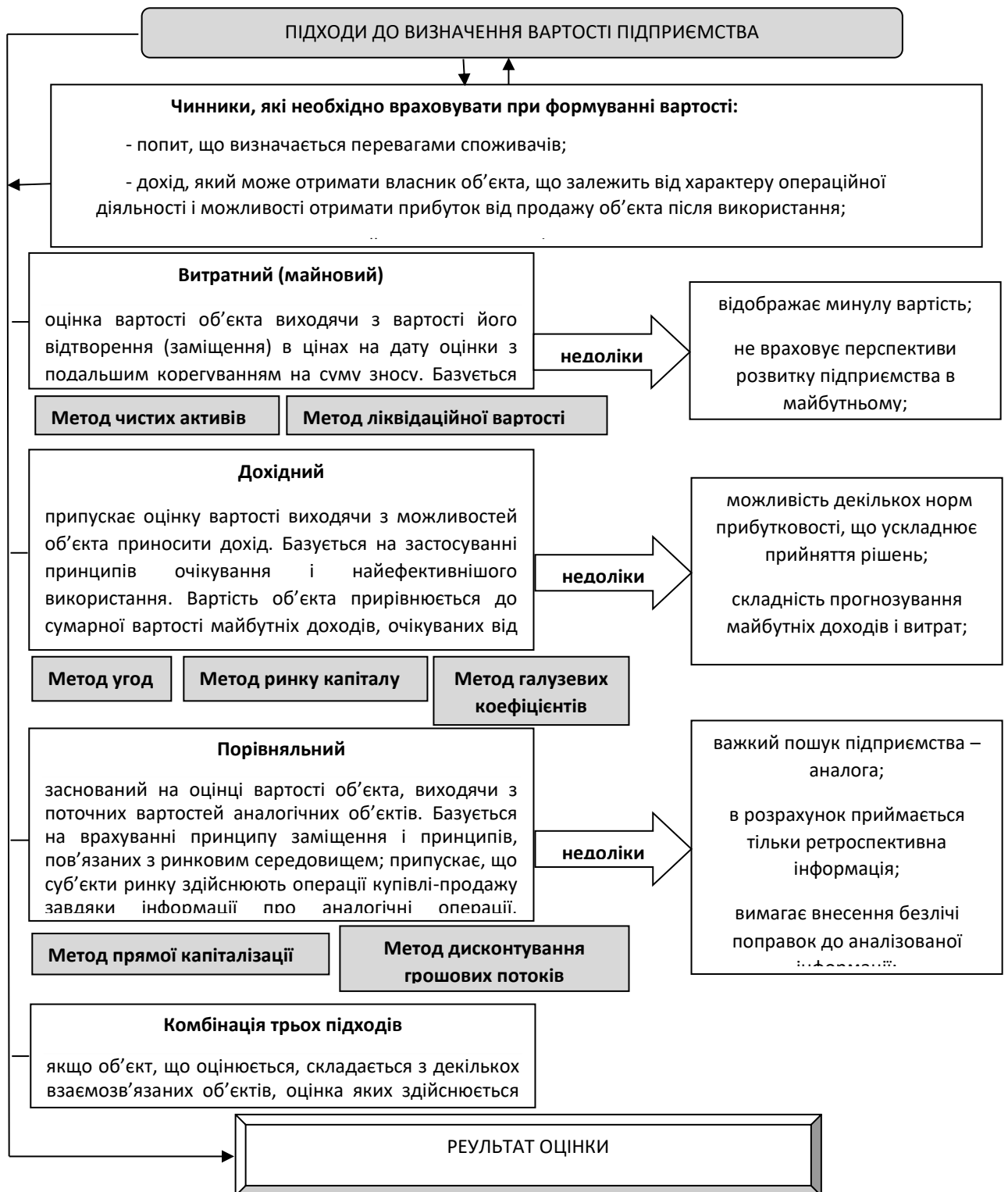

Рис. 1. Механізм застосування підходів до визначення вартості підприємства

Джерело: систематизовано автором на основі [3;5]

Встановлено, що вартість підприємства – це розрахунковий вимірник

корисності (цінності) бізнес-одиниці, який визначається, як очікування майбутніх доходів та/або на основі діючих активів підприємства на певну дату з урахуванням альтернативного використання активів. Вартість підприємства являє собою інтегральний економічний показник його діяльності, в якому відображається ретроспектива, поточний стан і перспективи розвитку бізнесу.

Складність в розумінні вартості підприємства полягає у визначенні умов і параметрів, що характеризують її величину. З теоретичної точки зору це означає необхідність встановлення структурних факторів, що відображають сутність вартості підприємства як економічної категорії, визначення їх взаємозв'язку і впливу на її величину.

Таким чином, оцінка вартості підприємства неможлива без визначення чинників, які забезпечують її створення і приносять дохід його акціонерам. Виділення чинників формування вартості необхідне принаймні для з'ясування їх підпорядкованості, спрямованості дії та сили впливу на вартість з метою прийняття управлінських рішень, орієнтованих на її зростання.

Список використаних джерел

1. Воронін А.В. Системний підхід до управління вартістю підприємства. Економіка і організація управління. 2016. № 3 (23). С. 148-155.
2. Загальні засади оцінки майна і майнових прав: Національний стандарт № 1: Постанова Кабінету Міністрів України № 1440 від 10.09.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.04.2021)
3. Кривов'язюк І.В., Бурбан О.В. Економічна сутність поняття «вартість підприємства» та детермінанти її зростання. Економіка та держава. 2020. № 10. С. 99-104. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.99
4. Плахотнік О.О. Концептуальні основи вартісної оцінки майна підприємств. Економічний аналіз. 2018. Т. 28, № 4. С. 235-244.
5. Романчишин В. О., Уманців Г. В. Трансформація вартості підприємства в умовах становлення економіки знань. Економічний вісник університету. 2019. Вип. 41. С. 57–67. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-41-57-67>
6. Сольська В.В. Нормативно-правове регулювання оцінки майна підприємств. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. № 1 (63). С. 112-116.

УДК 631.1.027 (477)

МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ СОНЯШНИКУ

Авраменко Роман Федорович

аспірант кафедри маркетингу та міжнародної
торгівлі Національного університету біоресурсів
і природокористування України.

Науковий керівник, професор

Збарський Василь Кузьмич

тел. 093-459-42-42. zbarsky@ukr.net

Актуальність теми. Сучасна економічна дійсність характеризується посиленням впливу глобалізації, ролі інтеграційних об'єднань, інформатизації та екологізації суспільства, що призводить до підвищення вимог споживачів до продукції та посилення конкуренції між виробниками. Для підтримання конкурентних позицій підприємству необхідно постійно удосконалювати маркетингову діяльність у відповідності до вимог ринку та споживачів. Важливим стає питання вибору найбільш ефективного інструментарію дослідження маркетингової політики підприємства, що дозволить оцінити поточний стан компанії, ефективність маркетингової політики, вивчити зовнішнє середовище функціонування, виявити приховані ризики та визначити можливості підприємства.

Соняшник є стратегічно важливою світовою і вітчизняною сільськогосподарською культурою, яка впливає не лише на економіку агробізнесу, а й на продовольчу безпеку в багатьох країнах. Тому, насіння соняшнику та продукти його переробки найбільш привабливі продукти на аграрно-продовольчому ринку, попит на які постійно зростає. Увага до проблеми дослідження ринку соняшнику викликана насамперед тим, що від успішного розв'язання її залежить зростання прибутку підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та

світовому ринках, забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу.

В Україні насіння соняшнику є основною сировиною для виробництва олії та забезпечення населення олієжировими видами продукції. На внутрішньому ринку спостерігається значний попит на насіння соняшнику з боку крупних переробних компаній. На українському ринку працює 32 великих виробники олії і майже 1000 невеликих олійниць. Найбільш значними компаніями, що займаються переробкою насіння соняшника, є Каргілл, Бунге (6%), група КМТ, група Кернел (15 %), група «Зерноторгівельна компанія Олсідз Україна» (5%), олійноекстракційне підприємство Пологи, «Олія-Чумак» (7%) [1].

Разом із тим ця сільськогосподарська культура забезпечує отримання кількох продуктів. Зокрема, шрот і макуху – побічні продукти перероблення соняшнику на олію, що є цінними високобілковими кормовими добавками для тварин. Соняшникове лушпиння, що отримують унаслідок промислового перероблення насіння, становить значну частину 17–20% до усїєї маси, і використовується у виробництві гранульованого пального – пелетів і брикетів. Нині широко використовуються спеціальні паливні котли, де як сировина служить лузга соняшнику. Тому культура має універсальне значення для економіки країни як стратегічно важливе, що забезпечує ринок продуктами перероблення харчового, кормового і біоенергетичного напряму використання, а також є джерелом валютних надходжень від експорту продукції.

Незважаючи на велику кількість наукових праць і численні публікації, питання маркетингових досліджень на ринку соняшнику залишаються відкритими та потребують подальшого розв'язання. До основних з них відносяться: формування моделі поведінки споживача, оцінка рівня попиту на продукцію, ціноутворення, маркетингова політика, підвищення конкурентоспроможності продукції на світовому і вітчизняному ринках.

Закупка соняшнику в основному здійснюється для виробництва: олії 1,2,3 класів, кондитерських виробів, олеїнової кислоти. Тому в залежності від цілі для якої закуповується насіння закупівельні організації висувають певні вимоги щодо його якості: кислотне число, масова частка олії, сміттева домішка, вологість. Динаміка виробництва та урожайності соняшнику відображені у табл.1.

Таблиця 1
Динаміка виробництва та урожайності соняшнику, 2000-2020 рр.

Рік	Виробництво, тис. т	Урожайність, ц/га
2000	3457	12,2
2005	4706	12,8
2010	6772	15,0
2015	11181	21,6
2020	13110	20,2
2020 у % до 2000	379,2	165,6

Джерело: Дані Держстату України за відповідні роки

За прогнозами МінАПК обсяги виробництва насіння соняшнику у підприємств, за сприятливих умов, можуть зрости до 17,7 млн тонн. Це значною мірою зможе стабілізувати кризову ситуацію із цінами на олію, які останніми місяцями зросли до рекордно високого рівня на внутрішньому продовольчому ринку, а також покращить економіку агробізнесу.

Протягом 2018–2020 рр. обсяги перероблення насіння соняшнику зросли з 12,7 млн до майже 14,8 млн тонн, зокрема частка перероблення насіння соняшнику до всієї його пропозиції на ринку збільшилася із 95,6 до 97,7% (табл. 2).

Соняшник вирощують близько 22 тис. підприємств різних організаційно-правових форм. Так як, у більшості із них відсутні власні складські приміщення, вони змушені продавати більшу частину зібраного врожаю насіння соняшнику с поля. Альтернативою є залучення послуг сторонніх організацій, тобто зберігання насіння соняшнику на елеваторах, та реалізовувати продукцію по максимальним цінам. Олійноекстраційні заводи навпаки намагаються придбати продукцію за мінімальними цінами. Якщо є

власні потужності для зберігання вони намагаються закупити більшу частину сировини у вересні-листопаді, коли ціни на соняшник мінімальні.

Таблиця 21

Баланс соняшнику на ринку України*

Показник	2018	2019	2020
Виробництво	14165	15254	13110
Зміна запасів	906	825	-1987
Імпорт	30	33	21
Всього ресурсів	13289	14462	15118
Експорт	59	82	188
Витрачено на корм та втрати	452	540	100
Витрачено на сівбу	68	70	66
Переробка насіння	12710	13770	14764
Частка переробленої до всієї пропозиції на ринку, %	95,6	95,2	97,7

Джерело: *Дані Держстату України за відповідні роки

Зростання попиту світового продовольчого ринку на соняшникову олію буде і надалі стимулювати збільшення виробництва насіння соняшнику в Україні, як це вже відбувається протягом останніх кількох десятиліть. Проте, на відміну від попередніх років, коли це відбувалося здебільшого екстенсивно внаслідок розширення і перерозподілу посівних площ від одних сільськогосподарських культур до інших, нині цей ресурс став обмеженішим. Кормова група культур зменшена до мінімуму. Тому збільшення виробництва насіння соняшнику здебільшого відбуватиметься шляхом інноваційної інтенсифікації технології через упровадження нових високопродуктивних гібридів посівного насіння й інтегрованих систем вирощування та захисту рослин.

Список використаних джерел

1. Куліш Т. В. Маркетингове дослідження моделі поведінки споживача на ринку соняшнику. Зб. наук. пр. Таврійського ДАТУ (економічні науки). 2016. № 3 (32), С. 83 -88.
2. Кернасюк Ю. Кон'юнктура ринку соняшнику (Економічний гектар). «Агробізнес Сьогодні». 13.12. 2021.
3. Вирощування олійних культур родини капустяних в господарствах Харківської області. Харків, Магда LTD, 2006. 30 с.

4. Маркетинг. Підручник. За ред. проф. Р. І. Буряка. Київ. КОМПРИНТ. 2020. 768 с.
5. Горкавий В.К. Використання статистичних методів у маркетингових дослідженнях. Економіка АПК. №7 2008 р с. 105 – 111.
6. Статистичний збірник. Сільське господарство України. 2020. Київ. Держстат України, 2021. 232 с.

УДК 339.138:631.1

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРОВИРОБНИКІВ МОЛОКА

Лисун Юрій Дмитрович,

аспірант кафедри маркетингу та міжнародної
торгівлі Національного університету біоресурсів
і природокористування України.

Науковий керівник, професор

Буряк Руслан Іванович

ruslan1212@ukr-net;

067-321-47-94

Актуальність теми. У сучасному світі в умовах функціонування ринкової економіки успіх роботи будь-якого підприємства, у тому числі товаровиробників молока (фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств, агрохолдингів) залежить не тільки від його здатності виробляти якісну продукцію, а й від його спроможності на основі виваженого і ефективного маркетингу виводити таку продукцію на ринок, реалізовувати на вигідних умовах, посідаючи міцні конкурентні позиції.

Суть маркетингового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств полягає у використанні комплексу маркетингу, розробленого на

основі інструментів маркетингу, що поєднані відповідними способами та маркетингової концепції, на яку орієнтовані ці підприємства [1].

Головною ціллю маркетингу сільськогосподарських підприємств є аналіз попиту ринку сільськогосподарської продукції та вивчення його основних особливостей для того, щоб зробити виробництво своєї продукції конкурентоспроможним (конкурентоздатним) на аналізованому ринку, і при цьому виробляти її у таких обсягах, які потрібні споживачам, отримуючи від її реалізації прибуток.

На даний час, як свідчать результати досліджень діючої практики за проблемою, рівень розвитку маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств є низьким. Основними причинами цього є:

- 1) незначна кількість кваліфікованих працівників, що здійснюють управління маркетингом на підприємствах;
- 2) недостатній обсяг ресурсів, необхідних для здійснення маркетингової діяльності;
- 3) неповна та в значній мірі недостовірна інформація щодо ринків виробництва та збуту сільськогосподарської продукції [2].

Реалізацію маркетингових заходів забезпечує відповідно служба маркетингу, що повинна бути створена на кожному підприємстві, зокрема сільськогосподарському, основними завдання якої є планування та контроль за маркетинговою діяльністю підприємств.

На рис. 1 представлено механізм формування маркетингового забезпечення діяльності (функціонування) сільськогосподарських підприємств, що спеціалізуються на виробництві молока та молочної продукції [7]:

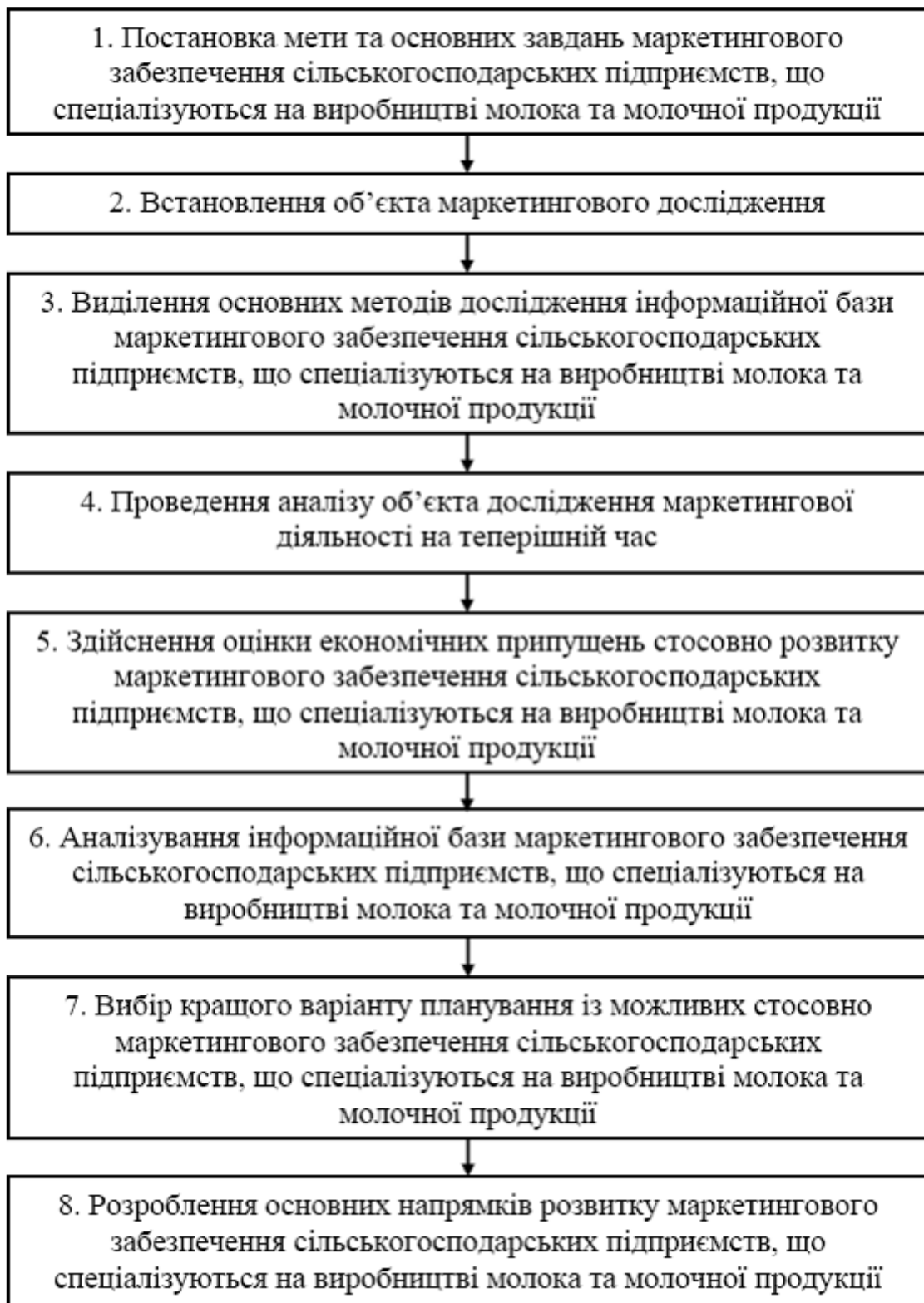

Рис. 1. Механізм формування маркетингового забезпечення діяльності аграрних підприємств, що спеціалізуються на виробництві молока

Для аналізу маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств доцільним є дослідження обсягів виробництва молока та продуктивності корів у Черкаській області та її районах (табл. 1).

Таблиця 1

Розвиток галузі молочного скотарства у підприємствах в розрізі районів Черкаської області [5]

Район	Виробництво молока, тис. т			Удій на корову, кг		
	2000	2010	2020	2000	2010	2020
В середньому	241,3	216,0	300,9	1849	4823	6984
Городищенський	6,1	5,8	7,9	1480	4569	5164
Драбівський	11,9	3,4	2,7	1472	4821	4156
Жашківський	10,8	5,1	9,7	1535	4106	7128
Звенигородський	12	11,2	21,4	1803	4714	6962
Золотоніський	32,1	44,1	56,7	2393	5940	7890
Кам'янський	7,2	2,9	2,6	1607	3384	5068
Канівський	3,9	0,6	–	1321	5072	–
Катеринопільський	6,8	2,0	1,4	1609	3610	6002
К. – Шевченківський	10,1	6,3	13,2	1642	5022	6406
Лисянський	7,9	3,7	6,8	1695	4021	6262
Маньківський	4,6	4,3	32,4	923	4355	9541
Монастирищенський	9,7	1,6	к	1459	3662	к
Смілянський	10,4	8,9	10,2	2011	5158	6648
Тальнівський	12,3	6,8	7,7	1616	3627	5356
Уманський	9,3	8,6	6,7	1266	4306	5663
Христинівський	9,7	18,0	30,4	1984	5042	6913
Черкаський	19,0	10,4	14,3	2981	4300	7256
Чигиринський	6,8	1,9	к	1942	3452	к
Чорнобаївський	39,0	62,1	61,8	2481	5085	7042
Шполянський	11,7	8,3	12,0	1932	3730	5668

За результатами оцінювання даних табл. 1, можна стверджувати, що у четвірку лідерів з виробництва молока та молочної продукції входять Золотоніський, Чорнобаївський, Христинівський та Маньківський райони

Черкаської області. Сільськогосподарські підприємства цих районів займають найбільшу частку (питому вагу) на ринку молока та молочної продукції по Черкаській області. Встановлено, що ці підприємства ефективно використовують інструментарій маркетингу, який забезпечує їм отримання певної ніші на ринку та здобуття лідерських позицій через знання психології споживача та закономірностей економічних процесів [5].

Структура витрат на маркетинг у підприємствах регіону повинна містити [7]:

- витрати на організування і здійснення маркетингових досліджень;
- витрати на розроблення та формування нової продукції і покращення наявної;
- витрати на аналіз продукції стосовно її конкурентних переваг;
- витрати на покращення системи утворення ціни;
- витрати на покращення системи збуту (на проведення рекламування продукції і на здійснення заходів стосовно мотивування та стимулювання збуту продукції) тощо.

Про обсяги реалізації та рентабельність молока у підприємствах Черкаської області свідчать дані табл. 2.

Таблиця 2

**Обсяги реалізації та рентабельність молока у підприємствах
Черкаської області, 2000-2020 рр. [5; 6]:**

Показник	Рік					2020 до 2000,%
	2000	2005	2010	2015	2020	
Реалізація молока, тис. т	180,7	164,9	202,5	277,4	277,0	153,3
Середня ціна 1 т молока, грн	552,5	1205,7	2900,9	4442,3	9167,1	у 16,6 р.
Рентабельність молока, %	0,5	27,9	17,0	12,7	20,4	+19,9

Джерело: дані Головного управління статистики у Черкаській області за відповідні роки

Висновки. Встановлено, що маркетингове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств є одним із основних пріоритетів їх успішного розвитку. Проте, слід зазначити, що кожне сільськогосподарське підприємство має свої особливості, тому механізм формування маркетингового забезпечення їх діяльності залежить від багатьох соціально-економічних, організаційно-технічних та правових факторів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у формуванні механізму соціально-етичного маркетингу сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел

1. Лисун Ю. Д. Маркетингові дослідження ринку молока та молочної продукції України. Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки». Випуск 2. 2020. с. 107-112.
2. Лисун Ю. Д. Особливості формування комплексу маркетингу товаровиробників молока. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 1. № 3. С.75-83.
3. Маркетингове дослідження ринку молока та молочної продукції. Тези доповідей. «Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2018 р., м. Полтава.
4. Діяльність суб'єктів господарювання Черкаської області у 2020 році. Черкаси. Головне управління статистики у Черкаській області. 2021. 273 с.
5. Сільське господарство Черкаської області у 2020 році. Головне управління статистики у Черкаській області. 2021. 257 с.
6. Сільське господарство Черкаської області у 2014 році. Головне управління статистики у Черкаській області. 2015. 252 с.
7. Скриньковський Р. М. Маркетингове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств (на прикладі Львівської області). Ефективна економіка. № 11, 2014.

УДК 330.131.5:658

РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Майстренко Володимир Ігорович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної
торгівлі Національного університету біоресурсів
і природокористування України.
Науковий керівник, професор
Збарський Василь Кузьмич
тел. 093-459-42-42. zbarsky@ukr.net

Важливість науково економічного забезпечення ефективного розвитку овочевого ринку зумовлена рядом чинників, серед яких найбільш важливими виступають, з одного боку, соціальна значущість для життєдіяльності нації овочевої продукції, що подовжує людині життя та робить його повноцінним і високопродуктивним, а з другого боку – перспективи масштабних економічних здобутків овочівництва в ринкових умовах.

Визначальним фактором, який стримує розвиток галузі та підвищення економічної ефективності є екстенсивний характер виробництва та переробки овочів. Дана тенденція у виробництві та переробці овочів, супроводжувалася зниженням рівня механізації робочих процесів, погіршенням захисту рослин від шкідників і хвороб, зниженням якості сировини для переробки, що привело в кінцевому результаті до зниження рівня ефективності виробництва і переробки та ослабленням конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Нагальна наукова і практична необхідність комплексного та системного дослідження цієї проблеми обумовлює її актуальність і вибір теми реферату, його мету, завдання та структуру.

Ефективність виробництва та переробки овочів відкритого ґрунту є результатом впливу економічної та технологічної ефективності і результатів

дій ринкового механізму. Овочевий бізнес України є одним із сегментів агропромислового комплексу, що найбільш динамічно розвивається. Незважаючи на те, що цей сектор, як і раніше, не входить до числа пріоритетних, практика свідчить, що його розвиток дає можливість набагато успішніше вирішувати економічні та соціальні проблеми села, ніж підтримка тих секторів, які зараз для уряду є пріоритетними: а саме зерновий, цукровий і м'ясо-молочний. Адже на 1 тис. га зернових потрібно не більше 3-5 працівників, а на 1 тис. га овочів – до 3-5 тис. чоловік. Оцінюючи переміщення виробництва овочів із громадського сектора в приватний, доцільно відмітити, що особисті підсобні господарства населення не є ефективною перспективною формою ведення виробництва. Підвищуючи рівень зайнятості населення на селі, забезпечуючи його продуктами харчування і деякими грошовими надходженнями вони дещо знижують соціальну напруженість в суспільстві. Проте для них характерні примітивна організація виробництва і праці, дуже низький рівень механізації виробничих процесів та інтенсивне використання ручної праці, занадто обмежені можливості використання прогресивних сучасних технологій.

В останні роки на ринок надходить тільки біля 40 видів свіжих овочевих і баштанних культур. У 80-х роках минулого століття в Україні вирощувалося більше 50 культур, 300 сортів.

В табл. 1 відображено динаміку балансів овочів і баштанних культур в Україні.

Таблиця 1

Баланс овочів і баштанних продовольчих культур
(тисяч тонн)

	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Виробництво	6195	7606	8873	9792	9721	9940	10244	10148
Зміна запасів	201	196	-22	-213	-39	78	451	437

Продовження таблиці 1.

Імпорт	29	100	311	95	129	188	313	292
Усього ресурсів	6023	7510	9206	10100	9889	10050	10106	10003
Експорт	30	150	335	212	444	434	284	297
Витрачено на корм	728	1214	1337	1564	1503	1525	1535	1512
Витрачено на посів	86	90	118	110	109	112	111	110
Втрати	177	393	835	1203	1050	1052	1252	1238
Фонд споживання	5002	5663	6581	6890	6783	6927	6924	6846
на 1 особу, кг	101,7	120,2	143,5	160,8	159,7	163,9	164,7	164,0

Пропозиція овочів в Україні формується, головним чином, за рахунок вітчизняного виробництва, яке в основному сконцентровано в домогосподарствах населення.

В середньому за майже 30 років (1990-2020 рр.) у структурі виробництва овочів 22% займають різні види капусти, 20% помідори, 20% буряки та морква, 12% цибуля на ріпку.

Домінантними тенденціями розвитку АПК на початку третього тисячоліття є економічна глобалізація, що втілюється у динамізації взаємопроникнення та взаємопов'язаності національних економік різних країн, а також посилення регіональних та субрегіональних процесів, що виражаються у розвитку наявних та формуванні нових інтеграційних коаліцій країн, які прагнуть «замортизувати» негативні наслідки глобальних викликів через мультиплікацію спільних зусиль у технологічній, виробничій та соціальній сферах. Очевидним стає посилення уваги зі сторони як науковців, так й практиків до проблем виробництва споживчих вартостей високої якості як основи добробуту населення та гаранту його майбутнього. В контексті зазначеного категоріальний апарат, методичний інструментарій проблеми якості продукції, в тому числі й овочевої сировини, потребують продовження дослідження.

Нині споживач ставить свої вимоги до якості овочів, які можуть кардинально не збігатися з поняттями якості у виробника. Маркетологами згруповано приховані побажання споживачів овочів у такі групи:

- 1) впевненість в якості виробництва овочів (сертифікація всіх етапів виробництва в ланцюжку від поля до столу, а не тільки відповідність стандарту на кінцеву продукцію);
- 2) впевненість у тому, що овочі містять значну кількість вітамінів, білків, цукру, пектинів і мінеральних речовин й що результати аналізів відповідають дійсності;
- 3) впевненість, що збирання врожаю було зроблено в оптимальні строки стиглості;
- 4) впевненість у тому, що виробництво, збирання врожаю, післязбиральна доробка, логістика і маркетинг не внесли додаткових політантів (забруднювачів) до продукції у вигляді отрутохімікатів, стимуляторів росту, залишків тари;
- 5) покупець прагне максимальної сезонної пропозиції овочів вітчизняного виробництва з мінімальним доповненням імпорту в міжсезоння;
- 6) низькі ціни і великий асортимент овочів;
- 7) зручне пакування для домашньої логістики від прилавка до столу, з можливістю зручного тимчасового зберігання в домашніх умовах;
- 8) впевненість у тому, що всі види логістики були мінімальними за тривалістю;
- 9) впевненість у відсутності опромінення для подовження терміну зберігання;
- 10) впевненість, що під час логістики овочі не оброблялися з метою стимуляції свіжості;
- 11) впевненість у відсутності генних модифікацій;
- 12) екологічна безпека під час пакування в тару.

Відтак, пропонується таке визначення якості овочевої сировини – сукупність її властивостей, здатних задовольнити за економічно виправданих витрат з точки зору як безпосереднього споживача, так й суспільства в цілому наявні та латентні потреби згідно з її призначенням, за характеристиками не гірші, від визначених стандартами.

Тому оптимізацію усієї структури виробництва та реалізації плодоовочевої продукції по регіонах України необхідно здійснити за наступною схемою:

- 1) визначення оптимального розміщення виробничої ланки на середньострокову перспективу (оптимальні обсяги виробництва у розрізі адміністративних областей та районів);
- 2) визначення планових ядер кластерів – оптових продовольчих ринків;
- 3) розробка та реалізація програми розвитку елементів збутової інфраструктури.

УДК 339.138:005]:338

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Масило Андрій Федорович
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної
торгівлі Національного університету біоресурсів
і природокористування України.

Науковий керівник, професор
Збарський Василь Кузьмич
тел. 093-459-42-42. zbarsky@ukr.net

Актуальність теми. Україна має вагомий потенціал для сучасного розвитку аграрного сектора економіки та підвищення його конкурентоспроможності на світовому й національному ринках сільськогосподарської продукції. Важлива роль у цьому процесі належить

фермерським господарствам. Їх переваги, порівняно з іншими організаційними формами господарювання, виявляються у простоті створення, вільному входженні на ринок і виході з нього, гнучкості управління та спрощеній процедурі прийняття рішення, оперативному реагуванні на зміни в кон'юнктурі ринку, вищому рівні мотивації праці.

Фермерське господарство це – господарство, в основу якого покладена сімейна праця, де фермер поєднує в одній особі власника, працівника й управлінця, що займається плануванням, організацією, реалізацією, координацією, стимулюванням і контролем процесу виробництва сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку й одночасного поліпшення власного добробуту, сім'ї та суспільства.

Таке тлумачення фермерського господарства, як ми вважаємо, комплексно розкриває внутрішню сутність цього визначення, що дає змогу дослідити вплив даного суб'єкта господарювання на відтворювальні процеси в межах економічної системи держави.

Існують різні механізми створення фермерських господарств, але основними прийнято вважати наступні (рис. 1)

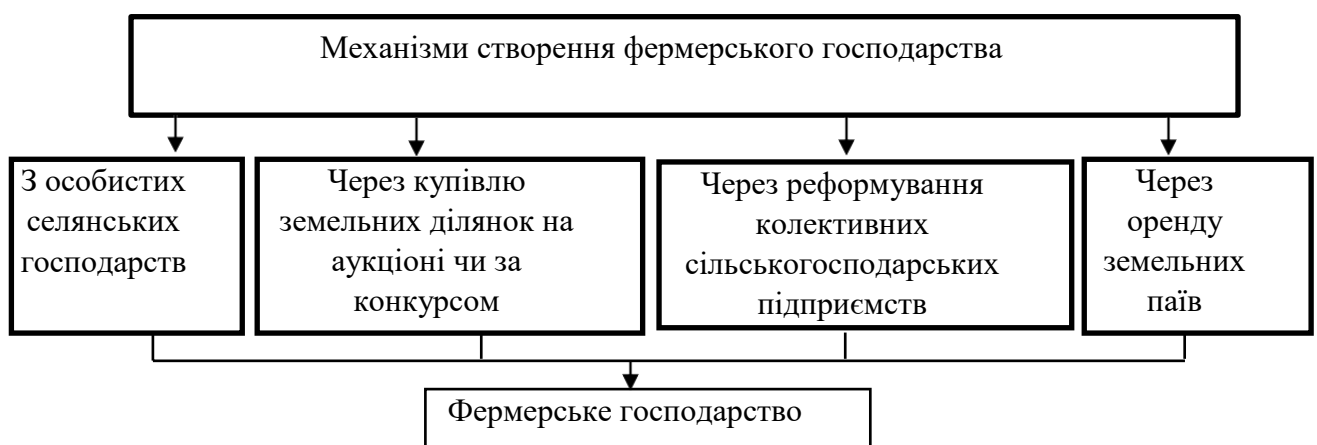

Рис. 1.4. Механізми створення фермерського господарства

Однак ефективність управлінської діяльності фермерських господарств України, динамічність їх розвитку в межах національної економіки суттєво

залежить від рівня та якості використання маркетингового інструментарію. Саме він дає змогу вітчизняним суб'єктам господарювання здійснювати моніторинг зовнішнього середовища, забезпечувати процес підготовки, ухвалення оптимальних управлінських рішень та їх виконання, контролювати ефективність функціонування системи управління діяльністю фермерських господарств. Сьогодні маркетинг став одним із ключових інструментів організації аграрного бізнесу й ефективного управління ним.

Динаміку розвитку фермерських господарств в Україні наведено у табл.1.

Таблиця 1

Динаміка розвитку фермерських господарств (ФГ) в Україні

Роки	Кількість ФГ	Площа землі у користуванні, тис. га				Частка ФГ у виробництві,%		
		с.-г. угіддя	у т. ч. ріллі	на фермерське господарство, га		зерна	соняшнику	овочів
				с.-г. угідь	ріллі			
1995	34778	786,4	718,5	22,6	20,7	1,5	3,0	0,5
2000	38428	2157,6	1994,0	56,1	51,9	5,1	10,0	1,4
2005	42445	3661,2	3492,6	86,3	82,2	10,7	15,6	2,1
2010	41524	4290,8	4161,9	103,3	100,2	12,0	17,8	2,6
2015	32303	4343,7	4223,3	134,5	130,7	14,3	19,3	3,4
2020	31303	4567,7	4454,9	145,9	142,3	14,9	19,8	3,2
2020 у % до 1995	90,0	580,8	620,0	645,5	687,4	+13,4	+16,8	+2,7

Незважаючи на широке висвітлення у науковій літературі механізму управління аграрним бізнесом актуальним залишається дослідження теоретико-методичних засад використання маркетингового інструментарію у діяльності фермерських господарств, виявлення характеристик структурних елементів застосовуваного комплексу маркетингу, а також удосконалення механізму управління у цій сфері в умовах євроінтеграції.

Основна мета маркетингу фермерських господарств – продемонструвати споживачеві важливість його тактичної та стратегічної діяльності. Комплексний маркетинговий підхід дає відповіді на питання, чого

споживач бажає і за яку ціну, в яких обсягах, якої якості.

В управлінні маркетингом визначальним є маркетинг і маркетингова діяльність, а в маркетинговому управлінні увага акцентується на самому управлінні (підприємства, ринку, сегмента). Вочевидь, точкою відліку для такого аналізу стане визначення поняття “управління”. Враховуючи це, вважаємо, що варто з’ясувати зміст аналізованого поняття.

Засновник теорії маркетингу Ф. Котлер вважає, що управління маркетингом – це всі процеси, які передбачають аналіз, планування, реалізацію та контроль за взаємовигідними обмінами з цільовими покупцями, мета котрих – отримання прибутку, зростання обсягів збуту та частки ринку (табл.2) [6].

Таблиця 2

Взаємозв’язок між функціями маркетингу та функціями управління маркетингом для фермерських господарств [7].

Функції маркетингу	Функції управління маркетингом	Наслідки від упровадження маркетингу фермерськими господарствами
Аналітична	Збирання й аналіз інформації про смаки і вподобання споживачів; мікро-та макро-середовище господарства; конкурентів; ринки Організація прогнозування попиту і продаж	Виробництво продукції з урахуванням інформації, яку отримали на підставі маркетингових досліджень Активна політика в маркетинговому середовищі (мікро та макро) Задоволення попиту і зростання обсягів продажу
Планово-виробнича	Розроблення товарної політики Планування матеріально-технічного постачання та використання сучасної техніки, технологій	Впровадження маркетингової товарної політики господарства Реалізація матеріально-технічного постачання, залучення нової техніки та технологій
Збуту та розподілу	Формування політики збуту й розподілу товарів Вибір каналів розподілу транспортування, складування та зберігання	Забезпечення активної збутової політики та використання вигідних для фермерського господарства каналів збуту Раціональне й ефективне забезпечення логістичних операцій

Продовження таблиці 2

Просування	Розроблення комунікаційної політики Реалізація інструментів стимулювання збуту Матеріальне і нематеріальне стимулювання працівників збутової діяльності	Реалізація маркетингової комунікаційної політики Втілення найефективніших шляхів повідомлення про виготовлену продукцію Мотивація працівників
Ціноутворення	Розроблення цінової політики Вибір стратегії та методів ціноутворення Рішення щодо пошуку моделей управління	Упровадження маркетингової цінової політики Визначення методу та стратегію ціноутворення Вибір маркетингової моделі управління фермерським господарством

На наш погляд, управління маркетинговою діяльністю фермерського господарства – це процес формування та реалізація комплексу заходів з використанням маркетингового інструментарію, внаслідок чого господарство досягає основних цілей і завдань, а також може впливати на процеси, пов'язані з ціноутворенням, збутом товарів, регулюванням рівнів продажів, конкурентоспроможністю, залученням нових ідей, задоволенням смаків і вподобань споживачів, а в підсумку отримує максимальний ефект за мінімальних витрат на маркетинг.

Багато фермерів помилково ототожнюють маркетинг лише зі збутовою функцією. На відміну від збутової діяльності, маркетингова передбачає організацію, планування виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, вивчення і задоволення потреб споживачів, дослідження ринку й конкуренції на ньому, здійснення політики ціноутворення, стимулювання збуту та реклами, інші життєво важливі процеси у діяльності господарства, що відбуваються за допомогою маркетингової діяльності [1; 5].

До стратегічних цілей маркетингової політики розподілу фермерського господарства належать: 1) формування нових каналів збуту й ретельний відбір з-поміж існуючих; 2) забезпечення оптимального та зручного розміщення

господарства для розподільної діяльності; 3) розроблення і реалізація програми зі залучення нових споживачів [1;3].

Зарубіжні суб'єкти господарювання аграрного сектора для підвищення ефективності власної діяльності використовують маркетинговий інструментарій ще зі середини минулого століття. На жаль, значна кількість українських фермерських господарств і сьогодні до кінця не усвідомлює його вагомість і значення. Більшість суб'єктів господарювання, зокрема й фермерські господарства, продовжують послуговуватися застарілим підходом до маркетингової діяльності й ототожнюють маркетинг лише зі збутовою функцією [4].

Список використаних джерел

1. Балабанова Л. В., Гуржій Н. М. Управління маркетинговою діяльністю підприємства : монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. 184 с.
2. Збарський В. К. Формування системи управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. *Сталий розвиток економіки: всеукр. науково-виробн. журн.* 2011. № 2. С. 224–227.
3. Гоголя О. П., Новак О. В. Формування системи управління маркетинговою діяльністю сільськогосподарських підприємств. *Наук. вісн. НУБіП України.* 2011. №168 (1). URL: <http://www.elibrary.nubip.edu.ua>.
4. Кравчук І. А. Використання маркетингу в управлінні аграрними підприємствами. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/efault/files/nppdaa/-8.1/187.pdf>
5. Липчук В. В., Гнатишин Л. Б., Кордоба О. М. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку. Львів: 2010. 236 с.
6. Котлер Ф. Управление маркетингом / Ф. Котлер; пер. с англ. Б. А. Гольдберга, А. А. Горячева, Е. А. Жуковой и др. М.: Экономика, 1980. 224 с.
7. Зіньцьо Ю. В. Формування системи управління маркетинговою діяльністю фермерських господарств України. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького, Серія «Економічні науки».* 2014. № 1 (58). Ч. 1, С. 207–212.

УДК 632.93:338.436

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН

Степанець Ігор Павлович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної
торгівлі Національного університету
біоресурсів і природокористування України.
Науковий керівник, професор
Збарський Василь Кузьмич
тел. 093-459-42-42. zbarsky@ukr.net

За даними Інституту захисту рослин, в Україні щорічні втрати врожаю від шкідників, хвороб і бур'янів становлять близько 30 % , зокрема, зерна 25 - 30%, цукрових буряків - 20 - 27%, соняшнику - 23 - 25%, картоплі - 32 - 35%, овочів - 27%, плодових насаджень - 48% і більше (табл.1).

Таблиця 1

Втрати врожаю від шкідників, хвороб та бур'янів, %*

Культура	Втрати врожаю від:			
	шкідників	хвороб	бур'янів	разом
Пшениця озима	8,0	8,5	10,5	27,0
Кукурудза	7,0	8,0	12,0	29,0
Цукрові буряки	11,0	8,3	8,2	27,5
Соняшник	3,0	12,5	8,0	23,5
Картопля	6,0	20,0	6,5	32,5
Овочі	8,9	9,0	10,0	27,9
Сади	26,0	15,0	7,0	48,0
Виноградники	5,0	22,0	7,0	34,0

*Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : офіц. сайт. Електрон. дані. Київ, 2016.

Підраховано, що у світі налічується біля 30000 видів бур'янів, 10000 видів шкідливих комах, 3000 видів нематод, 120000 видів грибів, майже 100 видів фітопатогенних бактерій і приблизно 600 фітопатогенних вірусів [1].

Незважаючи на значні успіхи селекції і виведення нових, більш стійких, сортів культурних рослин, сьогодні неможливе ефективне підвищення родючості ґрунтів без застосування хімічних засобів захисту. У

багатьох культурах не виявлено ген стійкості до певних захворювань. Наприклад, сьогодні в природі не існує сорту пшениці, який абсолютно стійкий до снігової плісняви. Також відсутні сорти ячменю, стійкі до летючої сажки. І такі приклади можна продовжити. Тому доти, поки не будуть знайдені надійні джерела генетичного захисту, єдиним способом збереження високих урожаїв є застосування хімічних засобів захисту рослин.

Державне регулювання ринку матеріально-технічних ресурсів для сільського господарства (включаючи і ринок пестицидів) може здійснюватися наступними методами: прямими й опосередкованими, адміністративними, економічними, організаційними, стимулюючими і стримуючими (обмежуючими) та соціально-науковими (рис.1) [3].

Рис.1. Методи державного регулювання ринку засобів захисту рослин для сільського господарства[2].

Враховуючи, що деякі види матеріально-технічних ресурсів для сільського господарства, зокрема пестициди (табл. 2), несуть в собі

потенційну загрозу для здоров'я людей та навколишнього середовища, дані методи мають активно застосовуватися державою навіть в умовах ринкової економіки.

Таблиця 2

Використання пестицидів у сільському господарстві, тис. тонн

Роки	Види пестицидів						
	інсектициди	фунгіциди	гербициди	протруйники	десіканти	родентициди	фумиганти
2014	4,3	7,3	24,0	2,4	2,0	0,4	0,005
2015	3,6	6,6	21,6	2,1	1,8	0,3	0,01
2016	3,6	7,3	22,8	2,2	2,1	0,3	0,025
2019-2021	3,9	7,8	21,5	2,8	2,5	0,2	0,01

Як показує досвід економічно розвинених країн світу, сучасна ринкова економіка не виключає заходи державного регулювання, але вони не носять характер централізованого планування, а є корегуючими методами регулювання окремих аспектів ринку, що здійснюють здійснюючи опосередкований вплив на учасників ринку та споживачів, забезпечують соціальні гарантії населенню.

Таблиця 3

**Економічна ефективність застосування пестицидів в Україні,
2016 рік [2; 3].**

Загальні витрати на проведення захисних заходів, тис. грн	Вартість збереженого урожаю, тис. грн	Прибуток, тис. грн	Окупність витрат вартістю врожаю, грн	Рентабельність, %
104618535	55944807	45482972	5,35	434

Таблиця 4

**SWOT- аналіз вітчизняного виробництва засобів захисту рослин
(ЗЗР)**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • вітчизняні ХЗЗР дешевші • можливий прямий контакт між виробником і сільськогосподарським товаровиробником • гнучке реагування на ринкові зміни • територіальна близькість до кінцевого споживача • є досвід виробництва ХЗЗР 	<ul style="list-style-type: none"> • недостатня державна підтримка • недостатньо фінансових ресурсів • застаріла матеріально-технічна база та ресурсомісткі технології на більшості заводів • нестача кваліфікованих спеціалістів у виробництві • низька купівельна спроможність вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • наявність наукових кадрів і установ у сфері засобів захисту рослин • висока потенційна місткість внутрішнього ринку • постійне зростання попиту на засоби захисту рослин 	<ul style="list-style-type: none"> • імпортні бренди більш відомі • висока конкурентоздатність імпортних ЗЗР • нестабільна економічна та політична ситуація • недосконале нормативно-правове забезпечення • нестача інформації щодо пестицидів • низький рівень екологічної грамотності населення • сезонність попиту ЗЗР

Розвиток вітчизняного виробництва засобів захисту рослин має науковий супровід, який здійснюється як державними установами, наприклад Інститутом захисту рослин НААН, так і приватними, наприклад Інститутом здоров'я рослин (корпорація «Укравіт»). Тому одним із можливих напрямів посилення вітчизняного виробництва пестицидів може стати подальше об'єднання потенціалу виробництва і наукового забезпечення вітчизняних підприємств, наприклад, при створенні власних оригінальних вітчизняних препаратів за умови державної підтримки.

Список використаних джерел

1.Майн В. В. Етимологічні основи сутності ринку. Наук. вісн. Полтав. ун-ту економіки і торгівлі. 2013. № 1 (56). С. 73–77.

2. Василенко Людмила. Ефективність застосування хімічних засобів захисту рослин у сільському господарстві. Ел. наук. вид. «Modern Economics». 2018. №11. С. 38-42.

3. Методичні рекомендації по визначенню економічної ефективності застосування засобів хімізації в землеробстві / ВАСГНІЛ. Південне відділення, Укр. НДІ економіки і організації сіл. госп-ва ім. О. Г. Шліхтера, Укр. НДІ захисту рослин. Київ, 1973. 22 с.

4. Про захист рослин: Закон України від 14 жовт. 1998 р., № 180-ХІV. Поточна ред. від 05.04.2015.

5. Про пестициди і агрохімікати: Закон від 2 берез. 1995 р., № 86/95-ВР. Поточна ред. від 04.10. 2018.

УДК 338.45:658.8:631.3

ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Гелевей Олександр Олегович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
факультету аграрного менеджменту НУБіП України
Луцій Олександр Павлович,
кандидат економічних наук,
професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національного університету біоресурсів і природокористування України
E-mail: lutsiy_alex@ukr.net,
вайбер(тел..) 068 014 76 77

Питання ефективного функціонування підприємств, під час світової фінансової кризи, яка поширилась на ринку України, набувають особливої актуальності. За цих умов, керівникам підприємств слід приділяти особливу увагу маркетингу, як незамінному та універсальному ринковому інструменту, оскільки кризові явища в економіці необхідно розглядати як нові можливості перерозподілу ринків збуту, можливість завоювати інші ринкові позиції.

Маркетингова інформація надає можливість зменшити невизначеності в процесі прийняття управлінських рішень і, як наслідок, зниження ризику

прийняття помилкових рішень. Проте відсутність необхідної інформації або несвоєчасне її отримання, використання неточних, застарілих, необ'єктивних даних, помилки при інтерпретації даних можуть стати причиною недосягнення маркетингових цілей підприємства і одержання значних збитків.

Тому питання, пов'язані зі збиранням, систематизацією, обробкою та аналізом інформації з подальшим доведенням результатів до осіб, що приймають рішення, набувають особливого значення. Вирішення цих питань можливо тільки за умов застосування спеціальних процедур і методів, а також впровадження сучасних інформаційних технологій. У зв'язку з цим, край актуальною задачею управління маркетинговою діяльністю підприємства є створення та ефективне функціонування маркетингової інформаційної системи.

Для порівняльного аналізу сучасних інформаційних систем, в яких передбачено модулі, що відповідають за здійснення та підтримку маркетингової діяльності, слід відмітити доцільність та ефективність ERP систем, які забезпечують інформатизацію майже всіх бізнес-процесів промислового підприємства. Саме ERP системи рекомендується впроваджувати як ключову складову інформаційного забезпечення маркетингової діяльності. Проте, враховуючи потужність сучасних алгоритмів обробки великих об'ємів даних, також доцільно буде дослідити кореляцію на даних розбавленими новими джерелами.

У сучасному світі, інформація є найціннішим глобальним ресурсом. Економічний потенціал суспільства переважно визначається обсягом інформаційних ресурсів та рівнем розвитку інформаційної інфраструктури. На сьогоднішній день, інтернет є одним з найбільших джерелом інформації на Землі. Щорічний приріст користувачів у інтернеті означає і зростання кількості інформації про клієнтів та підприємств. Дуже доречно мати додаткові інструменти збору даних з інтернету в реальному часі, як додаткове

джерело інформації для обробки і подальшого використання для оптимізації бізнеса.

Одним з основних недоліків використання маркетингових інформаційних систем є великі початкові витрати часу на розгортання та налаштування інформаційної системи. На сьогоднішній день, доречно використовувати хмарні платформи з набором служб для зберігання, обробки та візуалізації даних. Реалізація інфраструктури маркетингової інформаційної системи на хмарній платформі дає можливість швидко розгортати систему новим підприємствам, встановлювати комунікацію між підприємствами при необхідності, та не мати обмежень на кількість вхідних даних за допомогою безсерверних ресурсів для обчислень.

Існують доволі стандартні та ефективні інструменти для візуалізації і обробки даних. Проте моделі прийняття рішень мають розвиватися, враховуючи збільшення масштабу даних щоденно. Є велика кількість прикладів, коли комп'ютер, за допомогою нового алгоритму машинного навчання, зміг обробити та надати корисну інформацію, яку не змогло вловити людське око. Доцільно дослідити сучасні моделі прийняття рішень, та впровадити їх для оптимізації маркетингових результатів.

Метою маркетингової діяльності має бути задоволення потреб необмеженої кількості клієнтів. Тому, організація маркетингу аграрних підприємств повинна базуватися на використанні переваг маркетингових інформаційних систем, які допоможуть працівникам на підприємствах приймати рішення на потенційно величезній кількості даних.

Список використаних джерел

1. Маркетинг: підручник / С.І. Чеботар, Я.С. Ларіна, О.П. Луцій, М.Г. Шевчик, Р.І. Буряк, С.М. Боняр, А.В. Рябчик, О.М. Прус, В.А. Рафальська – 2007. – 504 с.
2. Маркетинг у часи невизначеності: тенденції спаду або нові

можливості розвитку / Луцій О.П. – 2012.

3. Principles of Marketing / P. Kotler, N. Armstrong – 2021. – 740 с.
4. Marketing 5.0: Technology for Humanity / P. Kotler – 2021. – 224 с.
5. Framework for Marketing Management 6th Edition / P. Kotler, K. Keller – 2015. – 360 с.

УДК 330.341.1:005.93]:621(477)(043.3)

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Корнійчук Тимофій Андрійович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
факультету аграрного менеджменту НУБіП України
Науковий керівник Луцій Олександр Павлович,
кандидат економічних наук,
професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
НУБіП України
E-mail: lutsiy_alex@ukr.net,
(тел..) 068 014 76 77

Роль інвестицій, як ключового фактора покращення ефективності виробництва, досягнення стабільного економічного зростання стає все більш значущою, і в сучасних умовах для аграрних формувань є пріоритетним напрямком. Однією з ключових умов розвитку будь-якої галузі сільського господарства є інвестиційна діяльність. При цьому ефективність економічної діяльності підприємств залежить в значній мірі від форм і обсягів інвестицій, оскільки вони складають виробничий потенціал підприємств на основі нової науково-технічної бази, тобто стимулюють зростання технічного прогресу, яке, в свою чергу, забезпечує структурні зрушення у народному господарстві і підвищує якість показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях.

В економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності категорії “інвестиційна привабливість та їх можна поєднати у такі групи: 1) інвестиційна привабливість як умова розвитку підприємства; 2) інвестиційна привабливість як умова інвестування; 3) інвестиційна привабливість як сукупність показників; 4) інвестиційна привабливість як показник ефективності; 5) інвестиційна діяльність як результат управлінської діяльності підприємства. [1]

В управлінському аспекті інвестиційну привабливість підприємства можна розглядати як сукупність фінансових, економічних, політичних та ін. відносин, що виникають у процесі забезпечення ефективного розвитку підприємства і задоволення потреб потенційних інвесторів.[2] Для оцінки стану цієї системи можна використовувати багато показників, що відображають різні аспекти діяльності підприємства, важливих для його майбутнього і цікавих для інвесторів. Повномасштабна війна стала новим фактором впливу на рівень ділової активності та інвестиційного середовища в тому числі і в аграрному секторі в Україні. Так, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року впав на пів пункту та склав 2,17 бала з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 року. Такі результати нового етапу експертного дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, були презентовані 08.08.2022 [3].

У зв'язку з пошкодженнями та втратами у секторах первинного та вторинного виробництва аграрної продукції ціни на продовольство наразі вищі у порівнянні з періодом допочатку війни: від 6%до 35% залежно від регіону та продукту. Тим не менш, Україна має всі підстави стати одним з експериментальних майданчиків, де світ почне моделювати та випробовувати нову реальність, нову етику та нову раціональність, де творитиметься один із трендів нової цивілізації [4].

Світ знає успішний досвід післявоєнного відновлення Німеччини, Японії, Італії, Південної Кореї, Ізраїлю. Ці країни під час воєн отримали колосальні руйнування, проте зараз вони перебувають серед провідних економік світу.

Оскільки забезпечення країн і людей продовольством виходить на перший план і стає однією із засадничих світових проблем, а попит на продовольство є нееластичним, інвестиційна привабливість України в агросекторі набуває особливої ваги. Залучення інвестицій та новітніх аграрних технологій, у тому числі у виробництво екологічної продукції, безперечно, дозволить зробити аграрний бізнес в Україні значно ефективнішим і в разі прибутковішим.

Список використаних джерел

1. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність [навчальний посібник] / Т. В. Майорова. – К.: «Центр навчальної літератури». – 2006.
2. Інвестиційний менеджмент: Методичні. вказівки / Уклад.: Л.В. Шинкарук, Т.О. Власенко. К., 2020
3. Чи можливі інвестиції під час війни? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com>.
4. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (19-23 квітня 2022 р.). – Суми, 2022

УДК 338.486.2

ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЙ

Скакун Олександр Михайлович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі факультету аграрного менеджменту НУБіП України,
Науковий керівник **Луцій Олександр Павлович**,
кандидат економічних наук, професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі НУБіП України
E-mail: lutsiy_alex@ukr.net,
вайбер(тел..) 068 014 76 77

Динаміка світових обсягів електронного роздрібного продажу з кожним роком зростає. Українські користувачі мережі не ігнорують цей тренд і щодня

роблять сотні тисяч покупок. Розвиваються сервіси доставки товарів та покриття мобільною мережею, що також впливає на динаміку росту e-commerce. В 2014 році обсяг електронного роздрібного продажу у світі становив близько 1336 мільярдів доларів США, однак зараз цей показник сягає близько 5600 мільярдів і тенденції на його зменшення не спостерігається. На зростання ринку електронної комерції в Україні вплинуло багато факторів, серед яких була пандемія Covid-19 і локдаун, через який велика кількість людей, переживаючи за своє життя і намагаючись не відвідувати людні місця, віддавали перевагу покупкам через інтернет. Розвиток безпечних систем онлайн-оплати також підштовхнув користувачів звикнути до реалізації покупок даним способом. З кожним роком, відсоток замовлень, які оплачуються картою онлайн, зростає майже вдвічі.

Сучасній людині важко уявити життя без цифрових технологій, тому компанії повинні адаптувати бізнес під інтереси і потреби споживачів їх продукції. Вітчизняні аграрні підприємства також мають розвиватися у просуванні продукції методами інтернет комунікацій. Постійна оптимізація вже існуючих процесів маркетингових комунікацій і просування аграрної продукції, вкрай необхідна для підтримки конкуренції українських підприємств на локальному та міжнародному ринках.

Для досягнення кращих результатів, важливо займатись комплексним інтернет маркетингом, починаючи від професійної розробки UX та UI дизайну сайту, який враховує всі технічні нюанси для роботи з рекламою, і закінчуючи роботою з актуальними інструментами просування у мережі та SMM. Якщо аграрне підприємство, особливо те, яке тільки з'явилося на ринку, не представлене в інтернеті, то шанси на те, що бізнес зможе планомірно рости і розвиватись – досить низькі. Згідно з дослідженнями EVO, у популярних маркетплейсах України, такий як Prom.ua, обсяг замовлень постійно росте. Для розвитку вітчизняних підприємств методами інтернет комунікацій, необхідно розробити, дослідити та систематизувати актуальні та робочі

методологічні та методико-прикладні положення для просування малого та середнього агро-бізнесу в різних умовах, які диктує сьогодення.

Для використання великої кількості інструментів для просування в інтернеті, перш за все у підприємства має бути сайт. Якщо підприємство займається роздрібним продажем своєї продукції, то одним з перших трендових інструментів, які варто розглянути для впровадження є Google Shopping (торгова реклама в Google Ads). Для його роботи, сайт має бути відповідати вимогам використання сервіса, які варто враховувати ще на етапі розробки.

Серед найпопулярніших помилок при підготовці сайту є:

- Відсутність функціоналу для роботи електронної торгівлі і передачі даних у системи аналітики;
- Відсутність повної контактної інформації про компанію (телефон, e-mail, повна адреса компанії);
- Відсутність можливості оплати покупки без участі менеджера (онлайн-оплата);
- Відсутність можливості автоматичного формування файлу з інформацією про товари у правильному форматі (фіда);
- Відсутність інформації про можливі способи доставки, оплати та повернення товарів.

Також, на сайті бажано одразу встановити Facebook Pixel і почати збирати аудиторії користувачів, бо навіть якщо у даний момент налаштування реклами у Facebook та Instagram не планується, зібрані аудиторії в подальшому можна буде використати для запуску різноманітних рекламних кампаній.

Попередня підготовка маркетингової стратегії грає дуже важливу роль в запуску проекту та значно збільшує шанси на швидке просування підприємства з самого запуску реклами.

Список використаних джерел

1. Просування аграрного бізнесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://liverpage.pro/blog/prodvizhenie-agrarnogo-biznesa.html>
2. Портал державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Агромакетинг: чи є місце тракторам в Instagram [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://destra.link/blog/agromarketing-place-tractors-on-instagram>
4. Перехід аграріїв в онлайн. Варто чи ні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=perehid-agrariiv-v-onlajn-var-to-ci-ni>
5. Розвиток маркетингових комунікацій в аграрному бізнесі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2018/8.pdf

УДК: 004.4:339.138

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МАРКЕТИНГОВОЇ ЛОГІСТИКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Павлишин Сергій Петрович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
факультету аграрного менеджменту НУБіП України
Науковий керівник Збарський Василь Кузьмич,
доктор економічних наук, професор
кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі НУБіП України

Логістична діяльність має важливе значення у системі маркетингу та збуту продукції аграрних підприємств, особливо під час воєнного стану. Вітчизняним виробникам необхідно враховувати значну кількість факторів, щоб визначити доцільність використання різних видів каналів збуту в логістичній системі. Удосконалення логістичної діяльності аграрного підприємства є запорукою підтримання належного рівня конкурентоспроможності його продукції

Розгорнута РФ широкомасштабна агресивна війна суттєво вплинула на економіку нашої країни, зокрема на її аграрний сектор. За даними

Мінагрополітики, через війну площа земель під посівну 2022 року зменшилася на 3,5 млн га в зоні активних бойових дій. Вимушеним заходом для забезпечення продовольчих потреб держави та населення країни стала заборона на експорт деяких видів сільськогосподарської продукції: вівса, проса, гречки, цукру, солі, жита, великої рогатої худоби. Військова агресія РФ унеможливила функціонування морських портів України, через які здійснювалося близько 90% експорту сільгосппродукції. За даними Мінагрополітики, сьогодні залізничним транспортом перевозять до 20 тис. тонн зерна на день, раніше ж через морські порти проходило близько 150 тис. тонн.

Головним завданням дослідження є формування маркетингової логістики вітчизняних операторів ринку адаптованих до сьогоднішніх, кризових умов. А саме:

- дослідження маркетингового забезпечення розвитку аграрного підприємства в час воєнного стану;
- узагальнення принципів побудови логістичних задач оптимізації маркетингових рішень аграрного підприємства, зокрема у сфері стимулювання збуту та розподілу;
- аналіз існуючої та потенційної клієнтської бази і шляхів її розширення;
- аналіз нових логістичних ланцюгів;
- розробити теоретико-методологічні засади для маркетингової логістики аграрних підприємств в умовах воєнного стану;
- виявити напрями розвитку для маркетингової логістики аграрних підприємств в умовах воєнного стану.

Під час воєнного стану потрібно шукати нові механізми маркетингової логістики для подальшого розвитку аграрних підприємств України. Деякі з них буде розглянуто та систематизовано у даній роботі для можливості їх подальшого використання.

Список використаних джерел

1. Портал державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Аграрний бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/agribusiness>
3. Маркетинг: навчальний посібник / С.І. Чеботар, Я.С. Ларіна, О.П. Луцій, М.Г. Шевчик, Р.І. Буряк, С.М. Боняр, А.В. Рябчик, О.М. Прус, В.А. Рафальська – 2007. – 504 с.

УДК: 004.4:339.138

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОСТІ БРЕНДІВ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Луцій Іван Олександрович,
аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
факультету аграрного менеджменту НУБіП України
Науковий керівник Збарський Василь Кузьмич,
доктор економічних наук, професор
кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі НУБіП України

Майже половина українців обирають бренди, які підтримують ЗСУ. Ще рік назад таке можна було почути від одиниць, тоді як зараз майже половина українських споживачів (44%) обирають бренди відносно їх позицій щодо підтримки армії, політичної позиції, мови спілкування чи співпраці з країною-агресором. І війна в Україні серйозно вплинула на цю нову “вимогливість” людей. Спеціально для події “Маркетинг під сиренами. Стратегії воєнного часу” під егідою Українського маркетинг форуму дослідницька компанія Gradus Research запитала українців, які аспекти діяльності брендів впливають на їхнє рішення про купівлю тих чи інших товарів або послуг крім ціни та наявності на полиці. За результатами ми бачимо, що на поточний момент

домінуючим критерієм вибору серед споживачів є дві активності брендів: допомога ЗСУ та ведення бізнесу в Росії, на це звертають увагу 44% і 34% респондентів відповідно (рис.1).

Рисунок 1. Питома вага чинників обрання брендів.

Для 21% громадян є важливою волонтерська діяльність бренду. Наявність зрозумілої політичної позиції — важливий аспект вибору для 18% покупців. Мовне питання також має певну вагу — 16% українців слідкують за тим, якою мовою комунікує бренд. Якщо подивитись на результати у віковому розрізі, то побачимо, що найчутливішими до бренд-активізму є усіма улюблені мілленіали — представники вікової категорії 18-24 роки. Саме вони найпильніше вдивляються у те, чи співпадають цінності бренду із їхніми особистими цінностями та громадянською позицією. І саме молодь найбільше серед усіх інших висуває запит на соціальну відповідальність компаній – тому у них перелік ключових запитів більший. В тому числі вони звертають увагу і на волонтерську діяльність, і на зрозумілу політичну позицію бренду (рис.2).

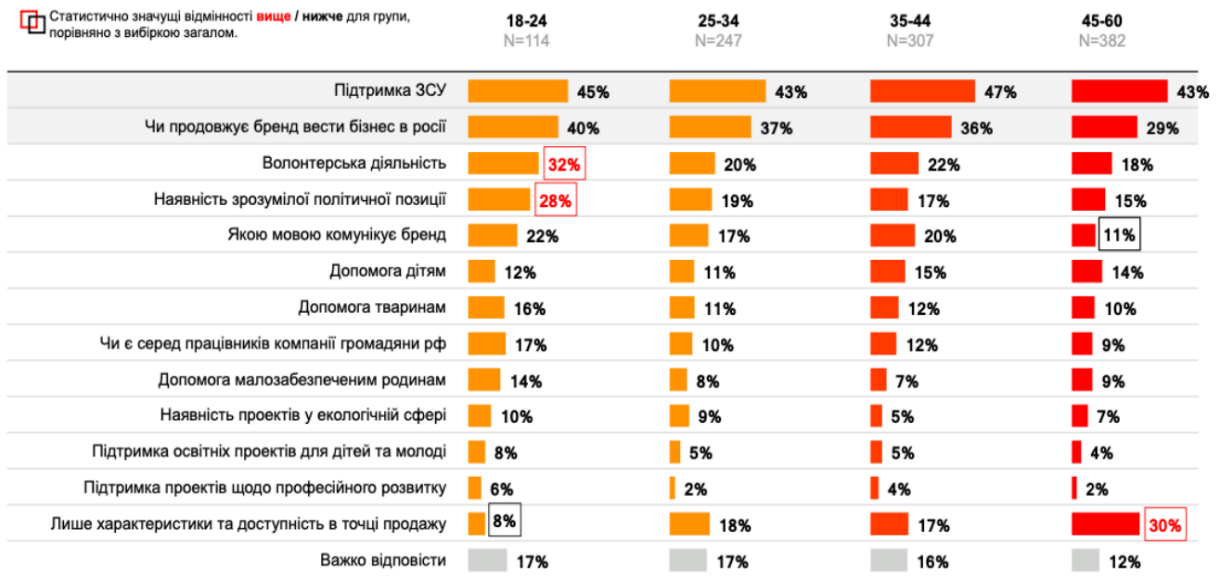

Рисунок 2. Чинники обрання брендів за віковими категоріями споживачів.

“Війна змусила нас поділити світ на “своїх” і “чужих”, і це не обійшло сферу споживання. Покупці все менше пробачають брендам їхній нейтралітет, і все більше очікують, що бренди займуть зрозумілу позицію, і разом з українцями будуть робити щось для перемоги у війні”, — коментує Євгенія Близнюк, засновниця та директорка дослідницької компанії Gradus Research. Ця нова “вимогливість” споживачів застосовується безвідносно розміру бренду: тепер чітку позицію українці хочуть бачити як від великих національних компаній, так і від умовного виробника йогурту чи туалетного паперу. “Поза політикою” більше не сприймається нашими співгромадянами як адекватна часу позиція бренду. І це значне зрушення для ринку, на яке українські бренди змушені реагувати, щоб отримати прихильність споживачів.

Опитування було проведено дослідницькою компанією Gradus Research методом самозаповнення анкети в мобільному додатку. Онлайн-панель Gradus відображає структуру населення міст з кількістю мешканців більше 50 тисяч у віці 18-60 років за статтю, віком, розміром населеного пункту та

регіоном. Період проведення поля (2022): 15-16 серпня. Розмір вибірки: 1050 респондентів.

Список використаних джерел

1. Маркетинг: підручник / С.І. Чеботар, Я.С. Ларіна, О.П. Луцій, М.Г. Шевчик, Р.І. Буряк, С.М. Боняр, А.В. Рябчик, О.М. Прус, В.А. Рафальська – 2007. – 504 с.
2. Маркетинг у часи невизначеності: тенденції спаду або нові можливості розвитку / Луцій О.П. – 2012. – 8 с.
3. Гнучкі бренди. Ловіть клієнтів, стимулюйте зростання та вирізняйтеся на ринку / Луїс Педроса. – 2021. – 272 с.
4. Зеконіміка: як покоління Z змінює майбутнє бізнесу / Джейсон Дорсі, Деніс Вілла. - 2020. – 320 с.
5. Гра в бренди. Як збільшити шанси вашого бізнесу на успіх / Олексій Філановський – 2019. – 176с.

УДК 005.631.11 : 004

ДІДЖІТАЛ-ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Василина Орія Романівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Львівський національний університет природокористування
0675890897 ovasylyna@ukr.net

Технології продовжують шаленими темпами змінювати всі сфери нашого життя та цілі галузі світової економіки. Стосується це й найтрадиційніших видів людської діяльності. Так, останніми роками у світі дедалі частіше говорять про «нову аграрну революцію», яку спричинило впровадження у сільське господарство ІТ-технологій. Цифровізація та автоматизація скорочують витрати на добрива, паливо, одночасно підвищуючи продуктивність агрокомпаній, а відтак – і прибутковість галузі.

Раніше всі аграрії використовували профільні журнали і виставки для пошуку ключових клієнтів. Зараз стало складніше. В агросфері необхідно користуватися сучасними цифровими інструментами.

Перед впровадженням діджитал-інструментів треба поставити собі такі питання:

1) Чи потрібні інновації вашому бізнесу? Слідкуйте за ринком інновацій, але оцінюйте не WOW-ефект, а їх практичність.

2) Які конкретні результати інновації повинні принести? Залучіть фінансистів до оцінки ROI. Багато консультантів з IT-продуктів пропонують безкоштовний прорахунок майбутньої окупності. Керуйтеся двома показниками: зменшення втрат або збільшення прибутку.

3) Як ви збираєтеся долати опір персоналу змінам? Чи вміє ваша компанія працювати з новими ідеями? Чи готові співробітники адаптуватися до нових ідей?

Українські аграрії розуміють: діджиталізація та збільшення ефективності агровиробництва – не примха, а вимога часу. Адже без цього не підвищити маржинальність бізнесу.

Обов'язкові діджитал-інструменти до використання:

1) Веб-сайт. Причому не сайт-візитка з контентом про все. У продажах окремих послуг або агропродуктів допоможуть окремі лендінги.

2) SMM. Просто анонси та новини, посилання на контент різних сайтів - неефективні. Необхідна взаємодія з аудиторією, контент-стратегія.

3) Замість точкової реклами статей і відео - чіткий таргетинг, робота з персонами, кампанії на залучення і утримання аудиторії.

4) Розсилання не масові, а персоналізовані, з підключенням ланцюжків тригерних листів і інтеграцією з месенджерами.

5) CRM з синхронізацією маркетингу і продажів замість обдзвону менеджерів за базою контактів.

Відмічаємо 4 головні інструменти пошуку клієнтів в агросфері: SEO-оптимізація та оголошення Google Ads - для отримання трафіка на сайт. Таргетована реклама в соціальних мережах - для повернення потенційних клієнтів. Media (публікації в галузевих і бізнес-медіа, паперових і онлайн) - для розповіді про товари і послуги потенційно зацікавленій аудиторії. в Україні фермери мало використовують LinkedIn, а ця мережа має низку переваг. Сюди приходять для пошуку нових можливостей, кар'єрного зростання. Якщо компанія орієнтована на експорт, то LinkedIn - ключовий інструмент для пошуку клієнтів і партнерів у B2B. Новинна стрічка тут складається з бізнес-новин. Тут немає ботів. Можливо зорієнтувати аудиторію за індустрією, наприклад, вибрати виробників чи закупівельників зернової продукції або м'ясної, фінансових директорів чи CEO. Відсортувати людей за посадою і функціоналом. Можна вибирати розмір компанії, робити точні посили.

Для управління середнім агробізнесом підходить створена і апробована в агрохолдингу *Astarta* система *AgriChain*. Це єдиний портал з управління агробізнесом як комплексне рішення з управління бізнес-процесами, включаючи інтеграцію з 1:С. Завдяки впровадженню цієї системи сама «Астарта» на 53% зменшила паперовий документообіг, на 18% збільшила працездатність співробітників. Пропонуються в комплексі або окремо 6 IT-рішень:

AgriChain Land - для управління земельним банком, інтегровано з *VkursiZemli*.

AgriChain Farm - конструктор бізнес-рішень, від планування сівозміни, технологічних процесів на полі до каналів реалізації продукції. Окремий рекомендований модуль - моніторинг посівів з прогнозуванням врожаю і прибутковості. Простий мобільний додаток підійде агрономам.

AgriChain Barn - управління складською логістикою ТМЦ, контроль переміщення, облік товарів.

AgriChain Logistics - мобільний додаток для контролю перевезення врожаю з поля, пересування машин, оформлення ТТН.

AgriChain Kit - рішення для управління виробництвом, трансформоване під запити кожної окремої компанії, включаючи роботу з документами.

На функціонування механізму цифровізації управління в сільськогосподарських підприємствах суттєво впливають чинники внутрішнього середовища. Проведені дослідження показують, що основними внутрішніми чинниками (прямої дії) є: фінансовий стан підприємства, ресурсний потенціал, виробнича структура, організаційна будова, наявна матеріально-технічна та управлінська база, інформаційне забезпечення управління тощо. Серед чинників зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств, які опосередковано впливають на процеси цифровізації системи управління, виділимо: економічну та політичну ситуацію, стратегію розвитку сільського господарства, державну підтримку сільськогосподарських підприємств, вартість позикових ресурсів (кредити, лізинг), інвестиційну привабливість галузі, ринок технічних засобів управління тощо. Нова модель економічного зростання сільськогосподарських підприємств, яка ґрунтується на інформаційно-цифровому типі розвитку, передбачає зміну загальної парадигми управління виробничими процесами. Пріоритетами цифрової складової розвитку є інтелектуалізація виробничої та управлінської діяльності, екологічність, використання сучасних технологій, цифрових помічників, оновлення техніко-технологічної бази і таке інше.

Список використаних джерел

1. Руденко М. В. Принципи цифровізації системи управління в сільськогосподарських підприємствах. Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. 2019. № 2. С. 95–103
2. Цифровізація агросектора в дії: що підвищує ефективність та прибутковість. Режим доступу

<https://mind.ua/publications/20233015-cifrovizaciya-agrosektora-v-diyi-shcho-pidvishchue-efektivnist-ta-pributkovist>

3. Як розкласти інновації на полицки? Режим доступу
<https://agri-gator.com.ua/2019/03/22/iak-rozklasty-innovatsii-na-polychky/>

УДК 338:658

СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Магійович Руслана Іванівна

к.е.н., доцент кафедри економіки
Львівський національний університет природокористування
0938777224
magijovych@gmail.com

Сільське господарство є досить специфічною галуззю, результати якої залежать як від природно-кліматичних умов, так і від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Тому дуже важливим для підвищення її ефективності є висока якість управління всіма процесами, що відбуваються на підприємстві, а також його економічним потенціалом. Процес управління на всіх ланках виробничої діяльності мають здійснювати та реалізувати компетентні, високоосвічені працівники, де метою їхньої роботи мають бути: мінімізація економічних ризиків або їх елімінація, зменшення постійних і змінних витрат, усунення недоліків попередніх етапів робіт та отримання синергічного ефекту від поєднання всіх складових економічного потенціалу для максимізації прибутків, підвищення конкурентоспроможності продукції і підприємства загалом, утримання конкурентних переваг на довгостроковий період та завоювання нових ринків внутрішнього і зовнішнього простору та інше.

Адже низький рівень конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору, технологічна відсталість та застаріла матеріально-технічна база,

залишки пострадянського методу управління як виробництвом, так і робочою силою, вимагають докорінних змін у процесі аграрного виробництва. Саме впровадження інноваційного управління в галузь має стати основою розвитку сільського господарства та вирішальною умовою підвищення його ефективності. Звичайно, сільськогосподарська діяльність завжди буде необхідною, адже замінників продуктам харчування не має. Але престиж галузі залежить від умов праці та її оплати, а прибутковість – від ефективного управління економічним потенціалом. Підтримуємо вислів науковців, що економічний потенціал підприємства – це складна, динамічна, інтегрована, взаємопов'язана та синергічна сукупність усіх видів його наявних ресурсів і можливостей, включаючи перспективи їх збільшення, що використовуються для досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку підприємства та забезпечення його сталості [3].

Можемо додати, що економічний потенціал аграрного підприємства – це інтеграційна, багатоваріантна, змістовна інтерпретація ресурсних складових підприємства, без яких неможливий повноцінний процес виробництва продукції для задоволення суспільних потреб. Тим більше, якщо даний потенціал стосується напрямів та сфер агропромислового комплексу. Адже сільське господарство – це галузь, яка забезпечує населення продовольством, промисловість сировиною, має колосальне значення у гарантуванні продовольчої безпеки країни і відіграє надважливу роль в національній економіці.

Вдосконалення системи управління економічним потенціалом аграрних підприємств повинно включати певні напрями, а саме: покращення організаційної структури управління підприємством; оптимізація організації управління та бізнес-процесів; поліпшення управління виробничими та інноваційними процесами тощо.

Логічно, що реалізація напрямів відбувається поступово і займає досить тривалий період. Тобто такий процес можна по-іншому назвати як стратегією

управління економічними ресурсами та загалом підприємства. Етапність управління економічним потенціалом має також враховувати наявність кризових явищ (станів), які можуть настати (відбуватися) через різні причини, навіть можуть виникнути через протиріччя керівників у методиці управління. Також кризовий стан може настати через вплив макро- та мікросередовища, форс-мажорні обставини, природні катаклізми, війни, що є доказовим фактом сьогодення. Тобто, з цього випливає, що ймовірність настання кризи є завжди, тому її необхідно вміти передбачити чи спрогнозувати. До того ж не завжди вихід з неї може бути позитивним. Тому саме така функція як прогнозування кризи (ризик), має виконуватися управлінцями з досвідом та з набором відповідних професійних компетенцій.

Доцільно додати, що успіх та висока ефективність виробництва, як показує закордонна практика сільськогосподарських підприємств, приходить тоді, коли домінуючим пунктом у процесі управління потенціалом визначено збільшення витрат на розвиток та відтворення трудового потенціалу, тобто економити на робочій силі не можна, бо це єдиний ресурс, якому властиво практично все: радикально змінювати, постійно вдосконалювати, при можливості перепрофільовувати, вчитися, підвищувати рівень знань та кваліфікацію, застосовувати новітні методи у виробництві і т.д.

Погоджуємося з думкою Красноручького О.О., що механізм ефективного управління економічним потенціалом аграрних підприємств базується на системі інноваційно-інвестиційних заходів, які включають інвестиційні внутрішні та зовнішні інструменти розвитку економічного потенціалу підприємства, а також засоби стратегічного, тактичного і оперативного управління інноваційним розвитком [2].

Основою сучасного управління економічним потенціалом аграрних підприємств є покращення інформаційної системи та розширення можливостей мобільного використання інформаційних ресурсів за допомогою модернізованих засобів автоматизації і обчислювальної техніки, а також

впровадження світового досвіду і співпраця вітчизняних аграріїв з іноземними партнерами з метою забезпечення необхідного рівня якості розвитку системи управління економічним потенціалом агропідприємств.

Звичайно, що інноваційні процеси у сільському господарстві мають бути економічно вигідними суб'єкту господарювання. Тобто інновації тісно пов'язані із господарськими принципами «економічності» та «ефективності», які в результаті мають приносити високі прибутки. Безперечно, що інноваційні процеси та ефективність – взаємозалежні категорії, що задіяні практично у всіх сферах національної економіки як матеріального, так і нематеріального виробництва та характеризують стабільність суб'єктів господарювання.

Вініченко І.І. вважає, що інноваційний розвиток сільського господарства можливий лише на основі відповідної моделі з врахуванням регіональних особливостей агропромислового виробництва та інноваційного потенціалу, пріоритетами якого мають бути: фінансове забезпечення освіти, науки, прогресивних технологій, підприємницької активності на ринку наукомісткої продукції; забезпечення організації конкурентоспроможного виробництва агропродовольчої продукції завдяки концентрації інвестицій в розвиток людського капіталу; переорієнтування інвестицій в розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою інтенсивністю виробництва, що забезпечують додаткові робочі місця та виробництво імпортозамінної продукції; впровадження інвестиційних проектів будівництва об'єктів з утилізації надлишків виробленої сільськогосподарської продукції тощо [1].

До того ж процес удосконалення управління економічним потенціалом підприємств сільського господарства відбувається поетапно, одним із яких є етап планування процесу управління, що включає в себе розробку організаційного плану, тобто: формулювання необхідних для виконання плану завдань та програму управління потенціалом підприємства; встановлення взаємозв'язку між запланованими видами поточних робіт, тобто складання графіків, матриць, календарних планів, блок-схем, моделей і таке інше;

визначення орієнтовної кількості учасників, їхньої активної ролі з дотриманням субординації та взаємовідносин у процесі виконання планових робіт; оцінка витраченого часу на виконання кожної ділянки роботи, операційного процесу; використання необхідної кількості ресурсів для виконання планової роботи; перевірка послідовності дій і відповідно термінів їх виконання згідно обговорених організаційних планів.

Крім цього розвиток аграрних підприємств прогресуватиме завдяки прозорій підтримці галузі з боку держави, оновленню технічної бази для ведення землеробства, тісній співпраці з науково-дослідними установами, які мають пропонувати нові розробки у галузі селекції та насінництва, коректуванню відносин аграрних суб'єктів господарювання з фінансово-кредитними установами та співпраці з дорадницькими службами.

Список використаних джерел

1. Вініченко І. І. Інноваційна діяльність аграрних підприємств: стан та пріоритети. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1 (5). Т. 1. С. 44-48.
2. Красноручський, О. О., Руденко С. В. Концептуальні підходи до управління економічним потенціалом аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. № 3. С. 77-84.
3. Маслак О. І., Квятковська Л. А., Безручко О. О. Особливості формування економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9 (135). С. 36-46.

УДК 631.164.23

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Зеліско Наталія Богданівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки
Львівського національного університету природокористування

Перехід на інноваційну модель розвитку аграрного сектора економіки безпосередньо залежить від інвестицій – їх обсягів, структури та напрямів застосування. В умовах економічної глобалізації інвестиції виступають у ролі фундаменту для забезпечення високої конкурентоспроможності українських

агроваровиробників, важливої передумови успішної інтеграції України в світовий економічний простір, досягнення високого життєвого рівня сільського населення та продовольчої безпеки держави. Завдяки інвестиціям створюються можливості для модернізації агропродовольчого комплексу, впровадження інновацій, підвищення якісних і кількісних показників виробничо-соціальної та екологічної діяльності на загальнодержавному і регіональному рівнях та конкретних суб'єктів господарювання [2].

В аграрній сфері залучення інвестицій виступає засобом забезпечення продовольчої безпеки, гарантом розвитку сфер агропромислового комплексу та екологічного захисту довкілля. Покращення ситуації можливе за умови не лише відновлення повноцінного аграрного інвестиційного процесу, а й забезпечення активності інвестиційної діяльності, що дало б можливість компенсувати нестачу інвестування минулого десятиліття та покрити сучасні обсяги потреб в інвестиційних ресурсах. Виходячи з цього, існує сукупність актуальних проблем інвестування агропромислових формувань, обумовлених їх адаптацією до ринкових інституцій не лише державного, а й світового рівня. Серед основних проблем:

- формування державної аграрної політики, спрямованої на забезпечення вільного та рівного доступу аграрних формувань до інвестиційних ресурсів та державну підтримку розвитку пріоритетних галузей агропродовольчого виробництва;
- розвиток інституційного середовища аграрного та фінансового ринків, спроможних ефективно залучати, розміщувати та сприяти окупності інвестицій у сільське господарство;
- вдосконалення систем управління інвестиційними процесами аграрних формувань, спрямоване на забезпечення системного підвищення інвестиційної активності та ефективності використання інвестицій задля найповнішого використання біологічного потенціалу галузі [1].

На формування конкурентоспроможного аграрного сектору держави в умовах глобальних змін суттєвий вплив здійснює створення та мотивація до ефективного розвитку інвестиційної культури суспільства. Втілення на практиці такого завдання вимагає від підприємств нових знань та застосування нетрадиційних методів вирішення господарських завдань сучасності.

Фактори, що гальмують організацію інвестиційної діяльності аграрних підприємств, можна диференціювати таким чином [3]:

- нестабільність фінансової системи;
- низький рівень платоспроможності населення;
- законодавча нестабільність;
- недостатній рівень підготовки кадрів для проведення діяльності в інвестиційній сфері аграрного сектору;
- наявний імідж країни та рівень її економічного розвитку;
- високий рівень інвестиційних ризиків та нерозвинутість механізмів його страхування [4];
- специфіка ведення аграрної галузі (сезонність, праця з живими організмами, високий рівень ризику та значний інвестиційний лаг).

Війна, яка через імперські амбіції росії увірвалася в життя кожного українця 24 лютого, змінила все. Не винятком стало й інвестування. Аграрії постійно оновлювали техніку, інвестували у щось нове, це призупинилось і відновиться нешвидко. До війни сільське господарство разом із іншими суміжними галузями формувало близько 20 % української економіки. Зараз на тлі падіння інших секторів це будуть усі 30 %, можливо й 35 %. Тобто 1/3 нашої економіки – це сільське господарство, яке на 70 % залежить від експорту. Тому, настільки критично не тільки виготовити те, що потрібно нам самим спожити, але й експортувати, щоб і надалі розвивати сільське господарство України, яке робить такий величезний внесок в українську економіку [5].

Попередня оцінка потенційної прямої шкоди сільськогосподарським активам – 6,4 млрд.дол. Додаткові очікувані економічні втрати галузі від війни в 2022 році оцінюються приблизно в 22 млрд.дол.

Черпати ресурси для відновлення галузь буде з двох нерівновеликих джерел.

Перший – обмежений – це власні резерви агропідприємств, до яких можна зарахувати залучені інвестиції, зокрема зовнішні.

Другий блок – донорська міжнародна допомога. Її обсяг та структура дискутуються, але порядок цифр – десятки мільярдів доларів. Частина коштів буде надано через програми Євросоюзу для допомоги та адаптації державам – кандидатам у члени ЄС. Передбачається, що у 2023 році цю статтю в європейському бюджеті буде суттєво збільшено, саме в контексті України.

Швидше за все, до грошей додаватимуться структура-аудитор та операційний менеджмент – як зовнішній, так і внутрішній, які здійснюватимуть контроль за розподілом коштів.

Що ж до суто аграрних програм підтримки ФАО, усі вони лише іноді передбачають просто пряме виділення коштів потерпілим; міжнародні донори прагнуть забезпечити ефект «win-win», залучаючи до своїх програм постачальників матеріальних ресурсів, підтримуючи обидві сторони. У рамках моделі товарної підтримки або «готівка +» аграрії отримують уже сформовані пакети ресурсів через розподіл у натуральній формі або ваучерами.

Навіть якщо війна завтра закінчиться, потрібен деякий час, аби ухвалювати такі рішення, бути морально готовими до цього. Експерти вважають, що для повернення інвесторів у агробізнес потрібно три речі:

- система страхування для бізнесу, який працює в умовах війни;
- ефективний судовий захист;
- відкриття європейського ринку для української продукції на постійній основі.

Сьогодні допомога та інвестиції в сільське господарство України – це внесок у продовольчу безпеку мільйонів людей у всьому світі.

Список використаних джерел

1. Лупенко Ю.О. Пожвавлення інвестиційної активності в АПК є інфляційним. URL: <http://milku.info/uk/post/pozvavlenna-investicijnoi-aktivnosti-v-ark-e-inflacijnim> (дата звернення: 22.08.2022).
2. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. Економіка АПК. 2018. № 11 С. 9-18.
3. Мельник В., Погріщук О. Інвестиційне забезпечення аграрного сектору: розширення можливостей для України. Вісник Тернопільського національного економічного університету. № 3. 2018 р. С.28-30.
4. Однорог М. А. Інвестиційне забезпечення у сільськогосподарському секторі економіки України. Науковий вісник Полісся. 2016. № 4 (8). Ч. 1. С. 142-148.
5. У 2020 році в агропродовольчих секторах економіки відбулася інвестиційна криза, глибина якої співставна з 2009 роком. ННЦ «ІАЕ»: веб-сайт. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3056-u-2020-rotsi-v-ahroprodovolchych-sektorakh-ekonomiky-vidbulasya-investytsiy-na-kryza-hlybuna-yakoyi-spivstavna-z-2009-rokom-mykola-kisil.html> (дата звернення: 13.08.2022).

УДК 658.14:338.43

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У НЕВИЗНАЧЕНИХ ОБСТАВИНАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Колач Світлана Михайлівна

к.е.н., доц. кафедри економіки
Львівського національного університету природокористування

0975045773

kolachs@ukr.net

Сталося так, що росія розпочала війну з Україною на початку весняної посівної кампанії 2022 р. Сільське господарство стало однією з найважливіших галузей України, яка в умовах військового стану стала

суттєвим донором для державного і місцевих бюджетів. Проте такий результат не є стійким, особливо що стосується фінансових показників та забезпечення капіталізації сільськогосподарських підприємств та їх здатності до оновлення матеріально-технічної бази виробництва, застосування сучасних технологій переробки та зберігання продукції, виготовлення конкурентоспроможної на світовому продовольчому ринку кінцевої продукції з високим ступенем переробки. Пошук та оптимізація джерел фінансових ресурсів для зазначених цілей, відповідно до Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністерства України від 30.12.2015 р. № 1437-р., є першочерговою проблемою, що вимагає комплексної оцінки та вдосконалення діючої системи фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств з урахуванням її сучасних домінант на засадах визначення стратегічних цілей розвитку аграрного сектору національної економіки країни щодо дії ринкових регуляторів її функціонування та вимог світової торгівлі. Саме тому актуальність дослідження обумовлена спрямованістю на вирішення науково-прикладної проблеми, пов'язаної з визначенням пріоритетів капіталізації сільськогосподарських підприємств.

Наукове підґрунтя фундаментальних засад ефективної фінансової політики щодо сталого розвитку економіки України та фінансового забезпечення діяльності підприємств сформовано у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: І. Бланк, Ю. Брігхем, Ван Хорн Дж К, О. Василик, І. Вахович, Н. Внукова, Ю. Воробйов, І. Зятковський, 28 О. Кириленко, М. Крупка, О. Колодізев, А. та ін.

Результати дослідження процесів капіталізації в сільському господарстві викладені в наукових роботах вітчизняних вчених В.Г. Андрійчука, М.В Зубець, О.Я. Побурка, М.Й. Хорунжого, В. Юрчишина.

Андрійчук В.Г. в своїх працях досліджує питання, пов'язані із суттю, напрямками, механізмами капіталізації, мотивами її здійснення, дає перші

оцінки здійснення капіталізації, масштаби її здійснення, аналізує переваги і загрози здійснення капіталізації в сільському господарстві України [1].

Хорунжий М.Й. наголошує, що процеси капіталізації аграрного сектора, які набувають динамічного розвитку, потребують створення необхідних організаційно-економічних передумов. Вчений вважає, що складові європейської моделі сільського господарства (диверсифікація і посилення багатофункціональності галузі, збереження просторових параметрів галузі та зменшення регіональної диверсифікації доходів, підтримки життєздатності аграрних підприємств і поглиблення зв'язку сільського господарства з розвитком територій) є надзвичайно актуальними для України і тому важливо процеси капіталізації сільського господарства в Україні, які поки що не мають такого змісту, спрямувати в русло саме цих вимог моделі [2, с. 56].

Окремої уваги заслуговує Закон України №7178 «Про забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Це комплексний закон, який за попередніми оцінками дозволить додатково залучити до обробітку близько 20 тис. га земель комунальної власності і 300–400 тис. га земель державної власності.

Найгостріша проблема всіх власників сільськогосподарських товариств - безпека працівників під час польових робіт. Навіть якщо поле на вигляд не має небезпечних об'єктів (мін, нерозірваних боєприпасів або снарядів), це ще не значить, що міни різних типів не будуть закопані в родючу землю, тож їх неможливо виявити без спеціальних приладів чи відповідної техніки.

Для збереження безпеки працівників на полях компанія Feodal спільно з Міністерством аграрної політики України запустила проєкт [Military.feodal.online](https://military.feodal.online), який допомагає аграріям оперативно передавати інформацію про заміновані поля до органів ДСНС та ЗСУ, щоб якнайшвидше знешкодити залишені небезпечні об'єкти. Прийнято Закон України №2120-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану» який

дозволяє не платити (земельний податок та орендна плата за ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (частки (паї), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями РФ, та перебувають у власності або користуванні, у т.ч. на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, а також за земельні ділянки (частки (паї), визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди.

З метою підтримки с/г товаровиробників уряд доповнив відому державну програму «Доступні кредити 5–7–9%», і тепер середнім підприємствам з річним доходом до 50 млн євро та великим підприємствам з річним доходом більше 50 млн євро незалежно від кількості працюючих доступно: 1) максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва складає 60 млн грн з урахуванням груп пов'язаних компаній; 2) процента ставка — 0% річних; 3) мета кредитування:

- інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарської техніки,
- кредит на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів;

В цілому посівна кампанія 2022 р. показала, що в умовах воєнного стану аграрії та держава через МінАПК акумулювали зусилля і злагоджено працювали на забезпечення максимально можливого в таких умовах урожаю. МінАПК запустило декілька платформ зі збору актуальних потреб аграріїв під посівну та збір урожаю в режимі реального часу. Проблеми здійснення капіталізації сільськогосподарської галузі загострилися в умовах війни, негативний вплив якої для АПК України вже відчутно проявляється уповільненням інвестиційних процесів, у тому числі й через проблеми у вітчизняній банківській системі, яка є основною кредитування галузі.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [монографія] / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2007. – 216 с.
2. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві у процесі його капіталізації / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2005. - №10. – С. 51-57.
3. Побурко О.Я. Організація управління капіталізацією господарського комплексу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 „Організація управління, планування і регулювання економікою” / О.Я. Побурко. - Львів, 2001. - 19 с.
4. Яцух О. О. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2018. 467 с. (Рецензію д. е. н., проф. Л. І. Катан на монографію О. О. Яцух надруковано: Економіка АПК. 2019. № 4 (294). С. 124 – 126).

УДК 332.33.004.12:631.95

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сидоренко Євген Вікторович
науковий співробітник, ННЦ «ІАЕ»,
+380505628004, glide3dfg@ukr.net

На протязі останніх років у світі дедалі частіше кажуть про «нову аграрну революцію», яку спричинило впровадження у сільське господарство ІТ-технологій. Українські аграрії збагнули: цифровізація та збільшення ефективності агровиробництва – не забаганка, а вимога часу.

Коли ІТ-технології лише з'явилися в Україні, аграрії замислилися над автоматизацією процесів, але йшлося про елементарні рішення, наприклад, запровадження таблиць Excel для обліку та звітності. У 2000 х роках компанії почали застосовувати програму 1С для бухгалтерського обліку, телеметричні

модулі диспетчерських служб та системи контролю використання техніки. Як правило, невеликі аграрні підприємства на цьому зупинилися – деякі продовжують працювати так і сьогодні.

Але агрохолдинги зупинитися на цьому не могли, все потужніше відчуваючи необхідність в діджиталізації бізнес-процесів, автоматизації планування й управління та інтеграції ІТ-технологій в усі сфери діяльності підприємства. Найперше що потребувало уваги – інтеграція рішень та оперативна управлінська звітність. Треба було зробити так, аби різні підрозділи одного холдингу не покладалися у своїх рішеннях на різні вхідні дані та не спричиняли затримок, зриву планів і фінансових втрат.

Агрохолдинг «Астарта-Київ» від початку створювався як високотехнологічна, інноваційна компанія, яка виробляє продовольчі товари з орієнтацією на міжнародні ринки. Тож створення власної екосистеми для виконання цієї мети було єдиним можливим варіантом. У 2017 року було створено inHouse ІТ-компанію – AgriChain.

Стратегія AgriChain передбачає:

- єдину інформаційну систему управління службами на всіх рівнях;
- автоматизовані гнучкі бізнес-процеси, які швидко адаптуються до змін зовнішніх або внутрішніх умов;
- систему повідомлень, менеджмент завдань, інструменти ухвалення рішень;
- автоматизований документообіг;
- систему глибокої аналітичної звітності на основі ризик-менеджменту;
- простий, інтуїтивний інтерфейс (онлайн-платформа з доступом за допомогою браузера або мобільних застосунків).

Багатомодульна платформа – це комплексна система ІТ-рішень, які оптимізують роботу всіх напрямів діяльності підприємства [1].

Її архітектура наразі складається з шести окремих програмних комплексів:

- AgriChain Land – управління земельним банком;

- AgriChain Farm – управління агровиробництвом;
- AgriChain Scout – управління моніторингом посівів;
- AgriChain Barn – управління складськими процесами та логістикою підприємства;
- AgriChain Logistics – управління логістикою товарно-матеріальних цінностей та готовою продукцією;
- AgriChain Kit – моделювання та управління бізнес-процесами.

В основі концепції рішення AgriChain – повна інтеграція з обліковою системою 1С, системою GPS-моніторингу, супутниковими та метеорологічними даними, які консолідуються в системі для аналізу та ухвалення ефективних рішень і використовуються як частина бізнес-процесів.

Агрохолдинг «Астарта-Київ» готовий надавати іншим учасникам ринку розроблений продукт за значно нижчою вартістю, ніж було витрачено на його розробку. Компанія створює агропромислову екосистему – об'єднання людей, які прагнуть ділитися своїми знаннями, експертизою, можливостями, інструментами для синергетичного і сталого розвитку індустріальних галузей, сільського господарства та людського капіталу. Таким чином агрохолдинг сподівається зробити галузь максимально ефективною. Адже на більшості аграрних підприємствах діджиталізація і сьогодні виглядає як кілька придбаних програмних продуктів, які не інтегруються між собою та не мають централізованих управлінських функцій, або найчастіше – як геоінформаційні системи, які здійснюють аудит даних і виконують інтеграцію з системами обліку в ручному режимі. AgriChain пропонує об'єднатися у використанні платформи, що дозволить на всіх етапах виробничого процесу якісно його планувати, контролювати ризики, підвищуючи ефективність кожного конкретного виробника, а також вдосконалювати систему завдяки досвіду всіх учасників задля підвищення ефективності галузі в цілому.

Потреби різних сільськогосподарських підприємств у автоматизації є відмінними, але не унікальними. Так як великі агрохолдинги мають справу з

повним комплексом сільськогосподарських завдань, в продукті компанії AgriChain містяться рішення для більшості з них. Supply chain-рішення, які пропонує платформа, дозволяють підприємству оптимізувати всі операційні процеси й отримати максимальну експертність.

Платформа AgriChain є максимально ефективною та гнучкою – вона швидко впроваджується, масштабується та кастомізується під потреби кожного підприємства. Якщо дані підприємства впорядковані, структуровані та зберігаються в електронному вигляді, розгортання такої системи вимагатиме не більше одного дня.

Хмарний сервіс більше підходить для малих і середніх агропідприємств, яким не потрібно займатись адмініструванням та мати своїх ІТ-фахівців. Якщо певні модулі не цікавлять підприємство, воно може відмовитися від них. Кожен функціональний модуль інтегрується у вигляді самостійного рішення. Фахівці AgriChain планують, що з часом платформа стане стандартом управлінської системи для галузі.

Кожен програмний продукт вирішує конкретні завдання.

Так ІТ-система управління земельним банком AgriChain Land допомагає розв'язати такі проблеми:

- недостовірність або несвоєчасність документального оформлення договорів оренди земельних ділянок;
- розбіжності у площі ділянок, які орендує та обробляє підприємство;
- відсутність або неповне відображення інформації про ділянки в обміні;
- низький рівень консолідації земельного банку та високий рівень технічних втрат;
- нарахування орендних виплат за ділянки, які не обробляються чи знаходяться за межами полів;
- втрата урожаю на ділянках, обробка яких здійснюється без правових підстав.

Сьогодні модуль працює на ділянках загальним розміром 250 тис. га та керує всією площею земельного банку компанії «Астарта-Київ» [2].

ІТ-система управління агровиробництвом AgriChain Farm дозволяє виправити такі недоліки:

- відсутність злагодженої комунікації між виробничими службами;
- неоптимальна кількість штатних працівників;
- відсутність системи контролю виконання планової виробничої програми;
- нецільове та неоптимальне використання ресурсів;
- недотримання норм виконання технологічних операцій.

Система управління моніторингом посівів AgriChain Scout дозволяє вирішити проблеми відсутності:

- єдиної системи історичних, супутникових даних та даних аерофотозйомки;
- чіткої системи реагування на ризики (хвороби, шкідників, бур'яни);
- системного моніторингу та культури оглядів посівів;
- динамічного прогнозування об'ємів агровиробництва.

AgriChain Scout дозволяє отримувати аналіз супутникових індексів стану посівів та панорамних знімків із системою реагування на підставі супутникових індексів та вимірів вологості ґрунту від NASA, створити агрохімічний паспорт поля, а також системи моніторингу стану посівів, прогнозування урожайності та інформаційних повідомлень про критичні події на полях.

Платформою передбачено можливість вибудувати систему оглядів посівів під кожну конкретну компанію. Вона дає можливість здійснювати дворівневий моніторинг стану посівів: отримувати повідомлення про критичні події на полях, переглядати консолідовану аналітику за планом виконання оглядів, вивчати прогноз урожайності та загальну оцінку стану процесів. На прикладі продуктів AgriChain можна побачити, що інноваційні ІТ-інструменти

підвищують ефективність агропідприємств, це також 553 тис. га землі під контролем ІТ-системи; 6 виведених на ринок ІТ-рішень та 8 компаній-клієнтів із впровадженими програмними комплексами. Економічний ефект від впровадження продукту компанії можна вимірити вже сьогодні: для системи AgriChain Farm він становить 793 тис. грн, для модуля AgriChain Land – 3,7 млн грн [3].

Список використаних джерел

1. Цифровізація агросектора в дії: що підвищує ефективність та прибутковість URL: <https://mind.ua/publications/20233015-cifrovizaciya-agrosektora-v-diyi-shcho-pidvishchue-efektivnist-ta-pributkovist> (дата звернення: 5/9/22).
2. Нове покоління ІТ – рішень для агробізнесу. Проблеми управління земельним банком URL: <https://agrichain.com.ua/agrichain-land> (дата звернення: 7/9/22).
3. Астарта – Київ. Звіт зі сталого розвитку 2021 URL: <https://astartaholding.com/wp-content/uploads/2022/07/sustainability-report-2021.pdf> (дата звернення: 7/9/22).

УДК 631.1.016 (477-22)

СТРИМУЮЧІ ФАКТОРИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АПВ УКРАЇНИ

Похиленко Н.М.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу організації менеджменту,
публічного управління та адміністрування
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»
т. (097) 444-73-81, pohylenko29@gmail.com

Інноваційна діяльність суб'єктів господарювання нині виступає запорукою підвищення їх конкурентоспроможності, і відповідно основою економічного розвитку в географічному та галузевому контекстах. Господарюючим суб'єктам, в тому числі задіяних в агропромисловому виробництві, нині доводиться враховувати, що інновації мають

міждисциплінарний, а іноді міжгалузевий характер, отже вони вимагають збільшення вартості інвестиції при цьому зростає ризикованість таких вкладень. Інноваційна діяльність дедалі частіше вимагає трансформації організаційних засад реалізації інновацій, змінює інноваційну структуру [1, С. 34-35.].

В сучасній економічній літературі вимірником прогресу в інноваційній діяльності, тобто інноваційного розвитку, ототожнюють з модернізацією. Відповідно одним з найочевидніших шляхів досягнення фінансової успішності досягнутої за рахунок інноваційна діяльність суб'єктів господарювання в країнах з перехідною економікою розглядають технічне та технологічне переоснащення [2, С. 12]. Тож значимість налагодження результативного процесу впровадження і усунення перешкод у поширенні інноваційних продуктів зростає.

Натомість, в економічно розвинутих країнах стратегію економічного зростання в довгостроковій перспективі вибудовують на основі підвищенні інвестиційної активності, формування формальних і неформальних інститутів розвитку, захисті внутрішнього ринку.

В Україні ж у період 2010-2019 років інвестиційна активність щодо інноваційної діяльності за показником наукоємності в ВВП скоротилась майже вдвічі (з 0,75% у 2010 році до 0,43% у 2019 році), тоді як Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» закріплено норму бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності майже в чотири рази вище: у розмірі не менше 1,7 % ВВП України [3, С. 7]. Тривалість обмеженого фінансового забезпечення дослідної діяльності зумовлює відтік наукових кадрів в інші сектори економіки чи закордон, скорочення темпів оновлення інтелектуального капіталу та старіння кадрового потенціалу. Так, у період 2009-2019 рр. чисельності наукових кадрів в сільському господарстві скоротилась до 55% (з 12,7 тис. осіб у 2009 р. до 7,0 тис. осіб у 2019 р.) [3, С. 10]. В умовах війни ці процеси значно прискорились.

Практикою стало скорочення кількості формальних інституцій, які спеціалізуються на наукових дослідженнях та розробках на 27%: з 1303 од у 2010 до 950 од у 2019 році [3]. Тоді як в сільському господарстві вдвічі: з 14 до 7 од. При цьому станом на кінець 2019 року частка агроформувань, які здійснювали впровадження інновації не перевищила 20 % [2, С. 12].

Формування та розвиток інноваційних процесів в аграрному секторі, на думку О. О.Данилюка [4, С. 60-61], здійснюється під дією глобальних та локальних факторів. Серед стримуючих інноваційний розвиток на глобальному рівні автор виділяє фактори високого ступеня територіальної роз'єднаності сільськогосподарського виробництва, відмінності соціально освітнього рівня працівників агроформувань та відсутність чітких організаційно-економічних чинників, які б стимулювали передачу результатів наукових досліджень сільськогосподарським товаровиробникам. До локальних зараховано відсутність налагодженої системи логістики та не ефективне використання вторинної сировини для потреб підприємства.

Біляєва І.М. та Димов О.М. [2, С.13] серед стримуючих факторів інноваційного розвитку, окрім браку фінансових ресурсів виділяють ще й низьку ефективність інноваційної інфраструктури інноваційного ринку якій, на думку авторів, бракує ефективної системи трансферу технологій, зв'язку науки з аграрним виробництвом, механізмів стимулювання наукової діяльності і фундаментальної науки зокрема. Серед ендогенних факторів стримування інноваційної діяльності сільгоспвиробників виділяють низький рівень платоспроможність, недоступність кредитних ресурсів та «слабке прагнення до інновацій». В той же час серед екзогенних факторів наголошують на низькій ефективності інноваційної політики «згори-вниз», слабкості, а подекуди й відсутності, взаємозв'язку елементів інноваційної системи з одночасною роздрібненістю інноваційної структури.

Федулова Л.І. вважає, що на інноваційний розвиток в довгостроковій перспективі найбільший вплив здійснює тиск глобальної конкуренції та

глобалізації з одного боку та удорожчання і ускладнення інновацій з іншого. Процеси глобалізації змушують прискорювати інноваційні процеси та вимагають створювати життєздатні товари і послуги. Посилюється роль обміну знаннями як на державному так і міжнародному рівнях, відповідно зростає і мобільність кадрів, фокус уваги яких концентрується на глобальних проблемах (зміни клімату, боротьба з хворобами, доступ до водних ресурсів, тощо). Отже, багатогранність проблематики не дозволяє господарюючим суб'єктам надалі поодиночі охоплювати всі аспекти інноваційного процесу та здійснити необхідні обсяги досліджень. Тож, виникає потреба об'єднувати зусилля зацікавлених сторін, що породжує дилему залучення сторонніх учасників і при цьому захисту власних інтересів [1, С.35]. Федулова Л.І. слушно наголошує на необхідності зміни моделі економічного розвитку в Україні шляхом відмови від ресурсномісткої моделі економічного зростання на основі експлуатації природних ресурсів і нарощенні зовнішніх запозичень на користь інноваційної моделі розвитку, що ґрунтується на якісному перетворенні факторів виробництва, які б враховували інституційно-поведінкові переваги економічних суб'єктів [1, С. 41].

Отже, можемо погодитись, що системність проблематики інноваційного розвитку, в тому числі в АПВ, вимагає зміни моделі економічного розвитку. Слушною вважаємо думку, що розбудова інноваційної моделі розвитку вимагає зміни інституційно-поведінкових принципів взаємодії. Тож, налагодження взаємозв'язку інститутів, задіяних у інноваційній діяльності, у єдину систему вимагає перегляду принципів, способів та механізмів управління її компонентами. В АПВ такою системою розглядаємо систему сільськогосподарських знань та інновацій, компонентами якої виступають підсистеми сільськогосподарської науки, дорадництва, освіти, що мають діяти в інтересах і за активної участі виробників сільськогосподарської продукції. Формування такої системи вимагає переформатування структури стимулів її підсистем, щоб спонукати кожного учасника до активних дій. Ці стимули не

можуть бути лише матеріальними, вони мають комбінуватись і з нематеріальними, створюючи корпоративну культуру відкритості, творчості та активності. Тобто пріоритетним завданням підсистем сільськогосподарської науки, дорадництва та освіти є створення зони довіри через висхідний («знизу-вверх») спосіб взаємодії між ними та з агроформуваннями, що б дозволило економити кошти, сили і час для раціоналізації їх інвестицій у продукування інноваційних продуктів.

Вважаємо, що для активізації інноваційної діяльності в АПВ необхідно:

- удосконалити чинну нормативно-правову базу в частині створення механізму співфінансування (бюджетного з різних рівнів та виробників сільськогосподарської продукції), планування та розробки спільних прикладних наукових досліджень (між суб'єктами господарювання, науковими та дорадчими кадрами);

- забезпечити циклічність наукових досліджень на основі запитів господарюючих суб'єктів для підвищення значимості результатів досліджень;

- створити систему сільського (на базі ОТГ) та сільськогосподарського (на базі мережі Демо-ферм) дорадництва за змішаною моделлю, у якій на національному та регіональному рівнях діятимуть координаційні центри, а на місцевому рівні – підприємницькі та дослідно-виробничі центри;

- розробити систему стимулів та заохочень взаємодії дослідників, дорадників та виробників при дотриманні умов справедливого розподілу доходів (забезпечити залежність обсягу досліджень та обсягу фінансового забезпечення);

- створити фонд для після проектного спілкування між учасниками спільних прикладних досліджень;

- створювати бази даних та забезпечити публічного доступу до результатів спільних прикладних досліджень та практичних рішень, які є суспільно значимими;

- організувати на регулярній основі навчання з розвитку цифрових навичок та інтерактивних методів взаємодії серед всіх представників системи сільськогосподарських знань та інновацій

Список використаних джерел

1. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. Економічна теорія. 2013. № 2. С. 28–45 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_2_4 (дата звернення 05.09.2022 р)
2. Біляєва І.М., Димов О.М. Інноваційний розвиток агропромислового виробництва південного регіону. Аграрні інновації. 2020. № 2. С. 12-16 DOI <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2020.2.2> URL: <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/35/264> (дата звернення 03.09.2022 р)
3. Репко М., Касперович Ю. Скільки коштів витрачають на науку в університетах? Аналітична записка. URL: <https://ces.org.ua> (дата звернення 04.09.2022 р)
4. Данилюк О. О. Інновації як фактори підвищення результативності діяльності підприємств АПК, Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 13 С.59-61 URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2013/15.pdf (дата звернення 03.09.2022 р)

УДК 631.14:330.341.1

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Гонтарук Ярослав Вікторович,

к.е.н., старший викладач кафедри аграрного
менеджменту та маркетингу

Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7616-9422>

email: e050122015@gmail.com

тел.: 380973748494

В даний час перед більшістю підприємств АПК України стоїть проблема підвищення енергетичної незалежності та їх інвестиційної привабливості,

виділення пріоритетних напрямків розвитку, створення результативних програм розвитку на інвестиційно-інноваційній основі.

Враховуючи вищезазначене необхідно відмітити, що для фінансового забезпечення інноваційного розвитку переробної сфери АПК необхідно:

- забезпечити організацію конкурентоспроможного виробництва харчової продукції, що можливо завдяки концентрації інвестицій у пріоритетних сферах, зокрема здійсненню інвестицій в розвиток виробництва альтернативних джерел енергії;

- переорієнтувати інвестиції у розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою диверсифікацією виробництва, що сьогодні потребують якнайшвидшого відродження на новій техніко-технологічній основі, забезпечують створення додаткових робочих місць на селі та виробництво імпортозамінних товарів;

- впроваджувати інвестиційно-інноваційні проекти будівництва промислових об'єктів з переробки енергетичних продуктів і виробництва альтернативних джерел енергії, що сприятиме випуску альтернативних видів екологічно чистого пального, утилізації надлишків виробленої сільськогосподарської продукції та проміжної продукції промислового виробництва, створенню нових робочих місць, збільшенню доходів сільського населення та надходжень до державного бюджету [1].

Як зазначає Свиноус І.В. саме інтегроване формування може вирішити глобальні проблеми: більш повно використовувати потенціал регіону: підвищити ефективність та конкурентоспроможність продукції аграрного сектору; збільшити податкові надходження до бюджетів усіх рівнів; вирішити такі соціальні проблеми, як збільшення зайнятості працездатного населення і підвищення життєвого рівня сільських громадян [2, с. 18].

Змістовою стрижневою складовою інноваційної реструктуризації харчової промисловості мають стати інноваційні зміни технологічної та

організаційної його структури, зокрема галузевої, при цьому має бути враховано:

- технічне оновлення на передовій технологічній базі основних виробничих фондів провідних промислових підприємств регіону, до яких відносять бюджетоформуючі підприємства, а також підприємства, які є "точками економічного зростання" або мають перспективу ними стати;

- поглиблення потенціалу промислово-технологічної переробки та створення умов для вдосконалення відтворювальної структури промисловості за технологічними укладами вищого рівня або запровадження ключових технологій вищих технологічних укладів на виробництвах, віднесених до нижчих технологічних укладів;

- запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

- підвищення ступеня переробки сировини у виробничих процесах на підприємствах регіону;

- створення інноваційних структур підтримки процесів інноваційної реструктуризації, як: технологічних, промислових (індустріальних) парків, інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних та венчурних фондів та інших структур для забезпечення комерціалізації й широкого впровадження у виробництво наукоємних розробок, вихід на світові ринки з конкурентоспроможною продукцією.

Зокрема, інвестиції в основний капітал забезпечують системне оновлення і розвиток матеріально-технічних засобів аграрних господарств, покращують соціальну інфраструктуру села та забезпечують глибоку переробку продукції (рис. 1).

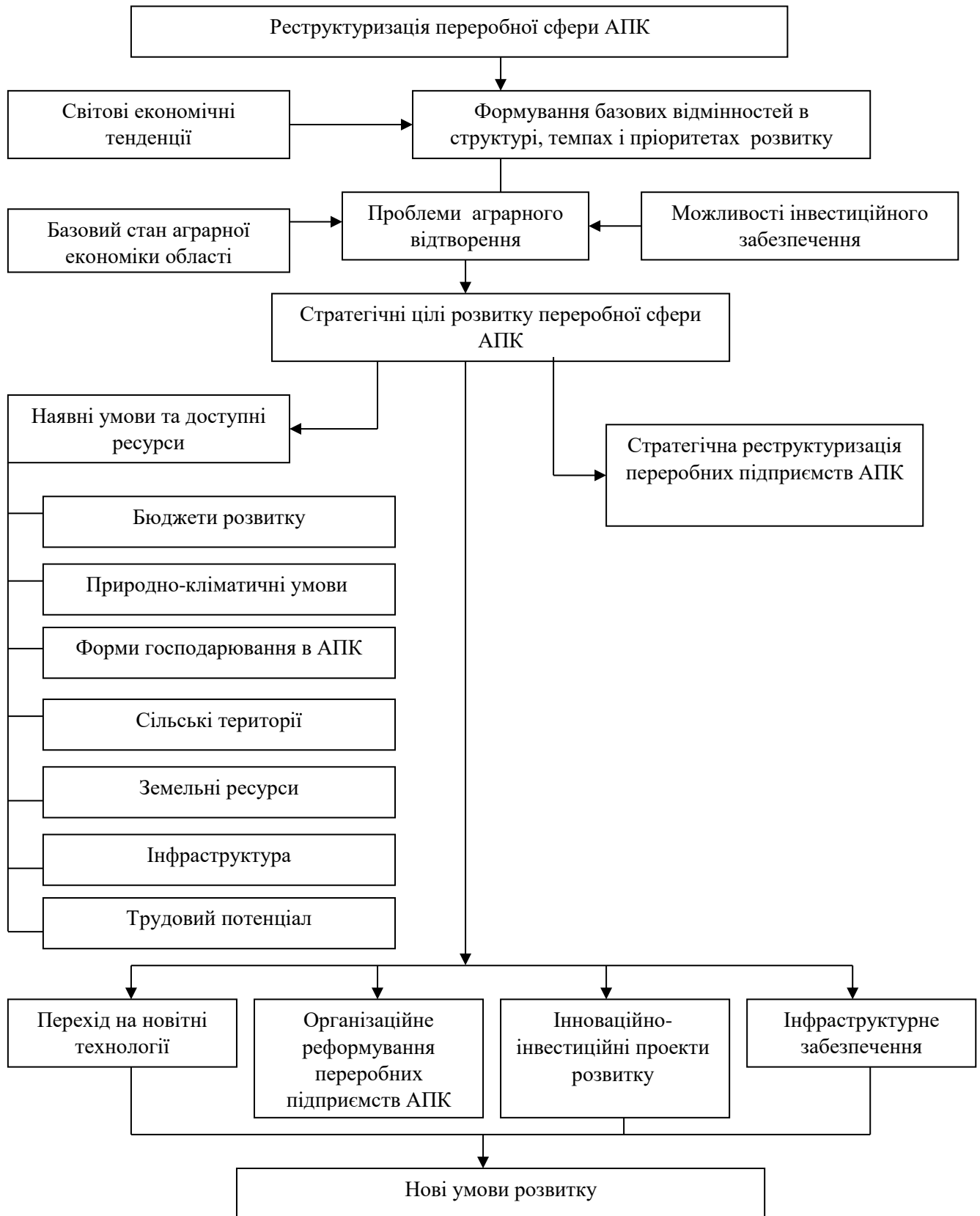

Рис. 1. Логічна схема здійснення стратегічної реструктуризації переробних підприємств АПК
Модель реалізації інновацій на підприємства переробної сфери АПК має

включати насамперед заходи з державного планування, регулювання та стимулювання комплекс яких має бути спрямований на створення сприятливої клімату для реалізації інновацій (рис. 2).

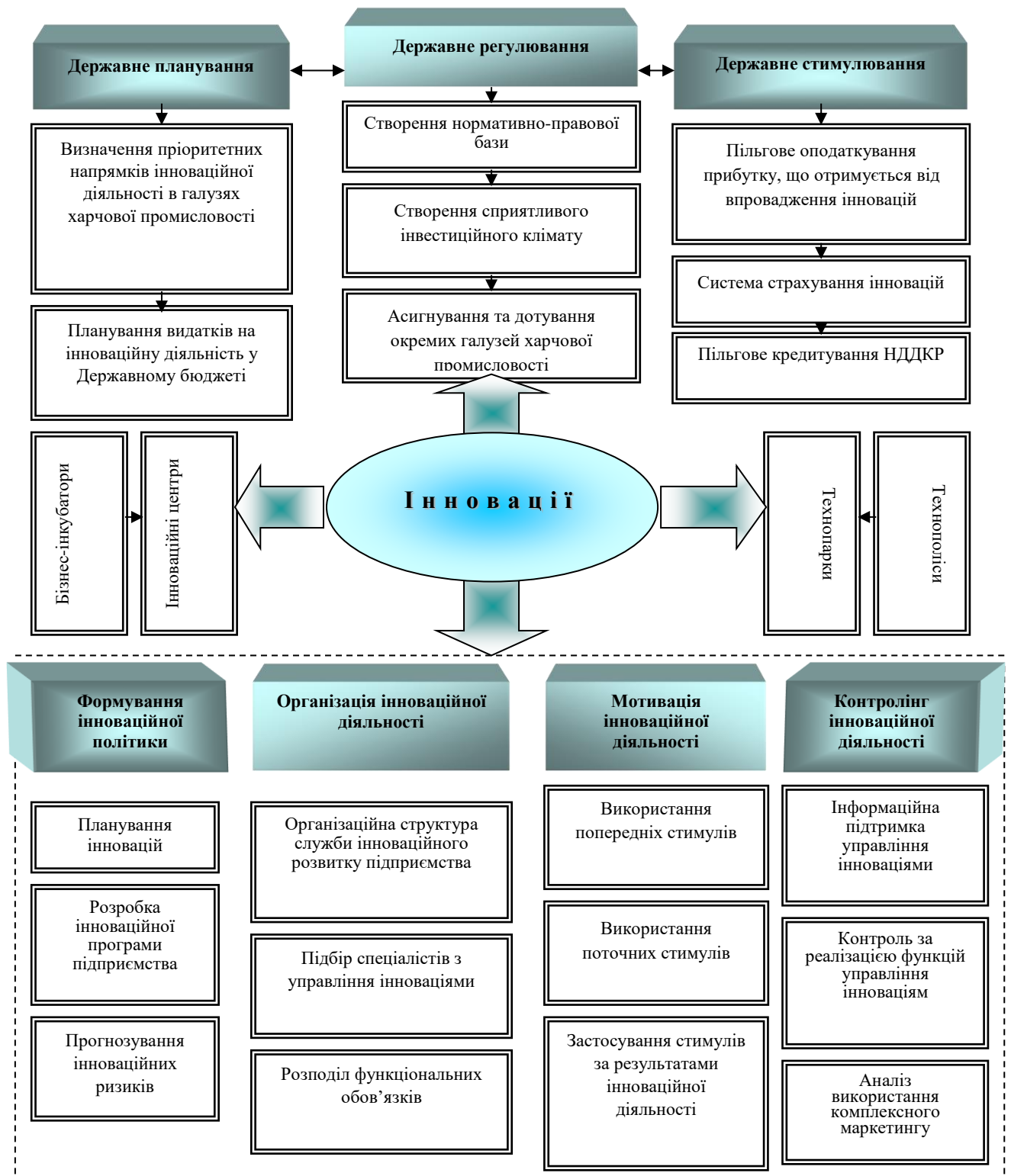

Рис. 2. Модель управління інноваціями на підприємствах АПК

Також на рівні держави для продукування інновацій мають створюватися відповідні бізнес-інкубатори, інноваційні центри, технопарки та технополіси.

Реалізація даного комплексу заходів дасть можливість сформувати інноваційну політику на підприємствах, організувати даний вид діяльності, розробити відповідні заходи стимулювання розвитку інноваційної діяльності та контролінгу.

Отже, загальний висновок полягає в тому, що нині діюча в Україні державна аграрна політика в її хронічно устояному вигляді віджила та має бути замінена нетрадиційними поглядами на її усі без виключення сутнісні політичні, соціальні, економічні та інші складові, а також на відповідне практичне втілення кожної з них окремо та всієї їх сукупності.

Враховуючи вищезазначене необхідно відмітити, що для фінансового забезпечення інноваційного розвитку переробної сфери АПК необхідно:

- забезпечити організацію конкурентоспроможного виробництва харчової продукції, що можливо завдяки концентрації інвестицій у пріоритетних сферах, зокрема здійсненню інвестицій в розвиток виробництва альтернативних джерел енергії;

- переорієнтувати інвестиції у розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою диверсифікацією виробництва, що сьогодні потребують якнайшвидшого відродження на новій техніко-технологічній основі, забезпечують створення додаткових робочих місць на селі та виробництво імпортозамінних товарів;

- впроваджувати інвестиційно-інноваційні проекти будівництва промислових об'єктів з переробки енергетичних продуктів і виробництва альтернативних джерел енергії, що сприятиме випуску альтернативних видів екологічно чистого пального, утилізації надлишків виробленої сільськогосподарської продукції та проміжної продукції промислового

виробництва, створенню нових робочих місць, збільшенню доходів сільського населення та надходжень до державного бюджету.

Здійснення інноваційної діяльності підприємствами АПК підвищить рівень їх конкурентоспроможності та покращить ефективність виробничогосподарської діяльності в цілому. Таким чином, перед аграрною сферою відкриваються широкі перспективи у зв'язку із загрозою світової продовольчої кризи, зростанням попиту на біопальне, відсутністю можливості розширювати посівні площі та нарощувати продуктивність сільського господарства основними аграрними країнами.

Доцільність практичного застосування біодизелю підтверджено науково-практичними дослідженнями. Наприклад є запатентовані розробки двокомпонентної система живлення двигуна дизельним та біодизельним паливом, що використовується в складі дизельгенераторної установки при забезпеченні автономного електропостачання об'єктів АПК. Система живлення розроблена в рамках виконання державної НДР «Розробка науково-технічного забезпечення енергетичної автономії АПК на основі еколого ефективного використання агробіомаси для виробництва біопалив» [3]

Для досягнення більшої економічної ефективності переробки доцільно ріпаку за допомогою створення малих переробних підприємств по наданню відповідних послуг.

На сьогодні на базі науково-виробничих потужностей ННВК «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум» створено науково-виробничу лабораторію орієнтовану на переробку олійних культур для потреб сільськогосподарських підприємств, які входять в структуру консорціуму. Це дає можливість знизити собівартість виробництва продукції на дослідних господарствах, а також наочно продемонструвати потенційним клієнтам, якими можуть стати як малі, так і великі сільськогосподарські підприємства для аргументації переваг переробки олійних культур на біодизель та макуху.

Згідно обрахунків вартість ріпаку закладено на рівні ринкової ціни в

травні 2022 року – 14160 грн/т (ціна закупівлі в с.г. підприємств), транспортні витрати закладаються в розмірі 40 грн/т.км, вартість переробки становитиме 900 грн/т. Загальні виробничі витрати становитимуть 16260 грн. Плановий вихід біодизеля з гібриду «Персей» складатиме 450 кг на виробництво якого додатково буде вкладено 2050 грн. Вартість реалізації побічної продукції становитиме 5900 грн. Собівартість біодизеля становитиме 33 грн/кг або 28,44 грн/л. (рис. 3).

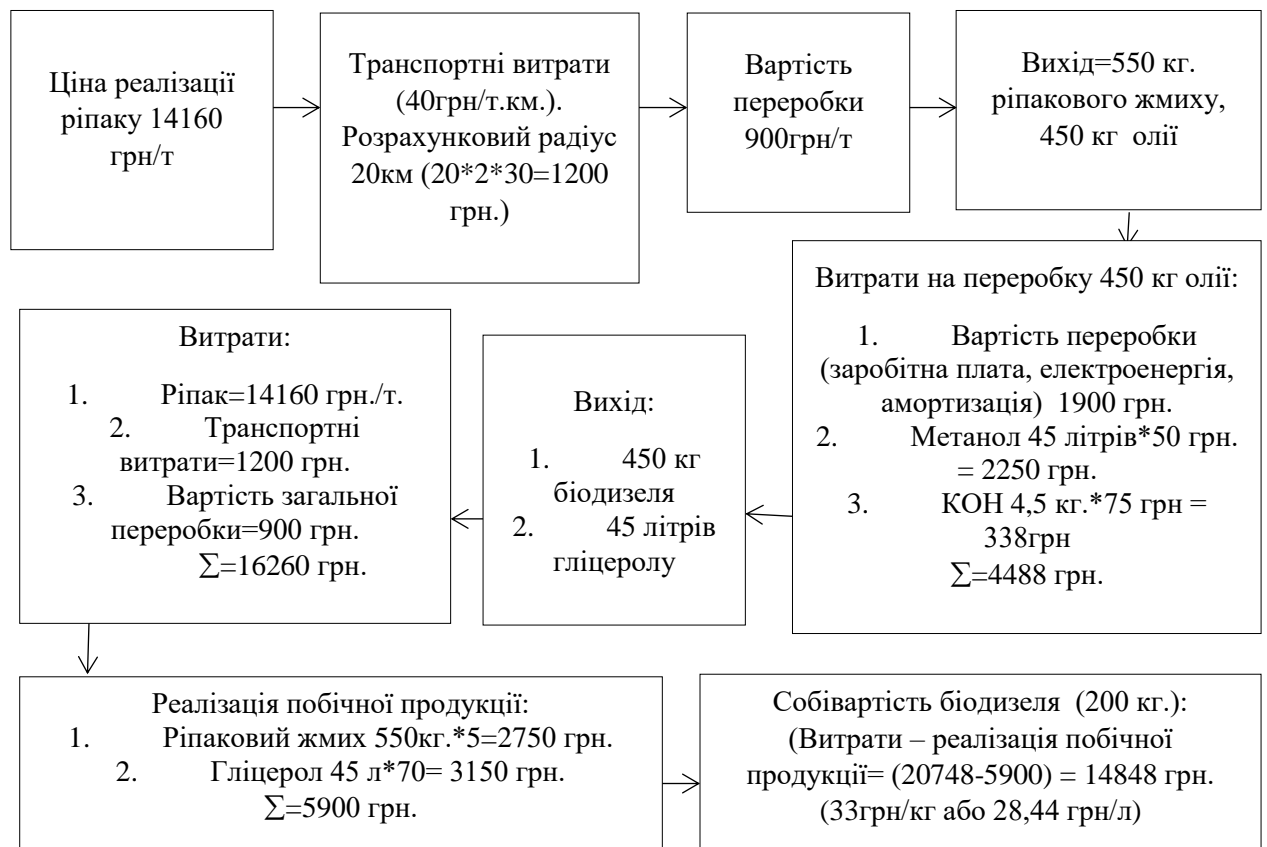

Рис. 3. Розрахунок економічної доцільності переробки ріпаку гібриду «Персей» на біодизель.

Джерело: [4, с. 153]

Доцільним також є залучення інвестицій в модернізацію цукрових заводів. Принципова схема функціонування модернізованих цукрових заводів має в себе включати досить великий обсяг високотехнологічного обладнання. Пропонується щоб побічна продукція з цукрового заводу передавалася на біогазовий реактор. Після переробки частина біогазу подавалася на власну

електростанцію для забезпечення потреб виробництва та здійснення процесу електролізу для виробництва «зеленого» водню. Установа з очищення біогазу очищувала даний продукт від вуглекислого газу та передавала його на переробку для створення синтетичного метану. Очищений біометан та синтетичний газ через насосні станції реалізувався в загальну ГТС України. Таким чином цукрові заводи зможуть стати не споживачами газу а його виробниками (рис. 4).

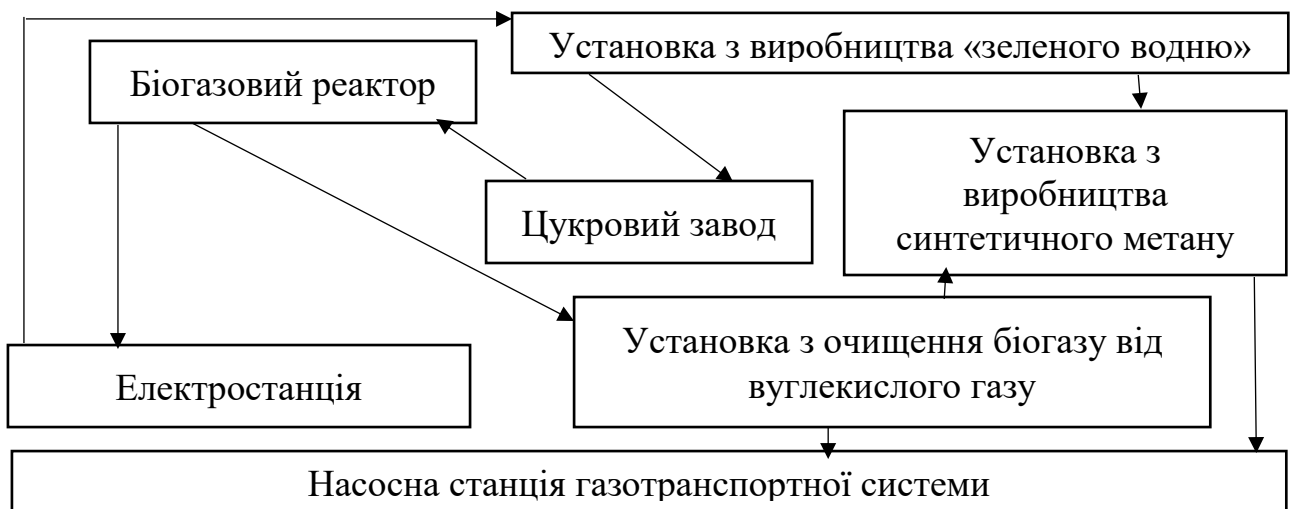

Рис. 4. Принципова схема функціонування модернізованих цукрових заводів

Джерело: [5, с. 74]

Отже, пріоритетними напрямками роботи в покращенні інвестування АПК мають бути:

- залучення в економіку іноземних інвестицій шляхом постійного моніторингу пропозицій з боку інвесторів, налагодження контактів з міжнародними фінансовими інституціями та міжнародними організаціями;
- розвиток виробництва біопалива на переробних підприємствах АПК;
- супровід конкретних інвестиційних проектів та надання всебічної

допомоги в їх реалізації;

– здійснення заходів з поглиблення діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування області щодо практичної реалізації Програми європейської і євроатлантичної інтеграції України;

– налагодження міжнародного співробітництва регіонів та територіальних громад регіонів з зарубіжними країнами в рамках міжрегіонального і прикордонного співробітництва у сфері зовнішньої торгівлі, гуманітарних питань, соціальної політики.

– сприяння активізації зовнішньоекономічних зв'язків переробних підприємств АПК, установ і організацій, розташованих на території України, та їх виходу в умовах світової фінансово-економічної кризи на зовнішній ринок.

Таким чином, перед АПК відкриваються широкі перспективи у зв'язку із загрозою світової продовольчої кризи, зростанням попиту на біопаливо, відсутністю можливості розширювати посівні площі та нарощувати продуктивність сільського господарства основними аграрними країнами.

Список використаних джерел

1. Гусев В. О. Імперативи і основні напрями інноваційної реструктуризації промислового комплексу України. Державне управління: теорія та практика. 2018. № 1. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2008-1/txts/GALUZEVE/06gvosvo.pdf>

2. Мельник С.І., Свиноус І.В., Фурман І.В., Трофімова Г.В., Зубченко В.В. Розвиток інтеграційних та кооперативних відносин при інвестиційній діяльності сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2021. № 21-22. С. 10-19.

3. Бурлака С. А., Купчук І. М., Телекало Н. В., Присяжнюк Ю. С., Охота Ю. В., Тарасова О. С. Ескізне креслення «Схема двокomпонентної системи живлення двигуна енергетичної установки». № 112884 від 06.05. 2022; заяв. № с202201379 від 21.02. 2022. 2с.

4. Телекало Н.В., Купчук І.М., Гонтарук Я.В. Ефективність вирощування та переробки озимого ріпаку на біодизель. Аграрні інновації. 2022. № 13. С. 149–154

5. Гонтарук Я.В. Перспективи виробництва біогазу на цукрових

заводах України. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2022.
Випуск 1 (34). С. 69–75.

УДК: 330.3: 331.101.3:656.2

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДБУДОВИ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Усата Н.В.

к.е.н., с.н.с., провідний науковий
співробітник відділу організації
менеджменту, публічного
управління та адміністрування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
тел. 067-493-78-70
e-mail: u_natasha@ukr.net

Головні виклики, які стоять перед нашою країною як під час війни, так і після її завершення – це підтримка економіки та відбудова зруйнованої інфраструктури і житла. Пріоритетним напрямом державної політики є залучення інвестицій у зруйновану ворогом інфраструктуру та відновлення сільських територій.

Готуватись до відбудови українських міст і сіл та планувати відновлення зруйнованих територій необхідно уже зараз, не зважаючи на те, що війна продовжується. Очевидним є факт, що різні регіони, а отже і територіальні громади мають різні потреби у фінансових ресурсах для відбудови.

Оскільки бюджетних коштів є недостатньо, потрібно відшукувати нові механізми та інструменти залучення інвестиційних ресурсів приватного сектору.

Так, влітку у швейцарському м. Лугано українським урядом було презентовано «План відновлення України», який передбачає реалізацію 850

проектів на загальну суму понад 750 млрд дол. протягом десяти років. Основну частину коштів для відбудови Україна планує отримати від реалізації конфіскованих російських активів. Серед інших джерел інвестування уряд називає пільгові кредити від партнерів, міжнародних фінансових організацій, банків, грантову підтримку й індивідуальні внески тощо. Також до відбудови нашої країни планується широке залучення приватного бізнесу: як вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Але для цього держава має створити сприятливі умови та формати співпраці для приватного інвестора [1].

Залучення довгострокових інвестицій для відновлення та розвитку сільських територій можливе в рамках державно-приватного партнерства, як одного із драйверів інвестиційних зрушень.

Державно-приватне партнерство (ДПП) передбачає взаємовигідне довгострокове (від 5 до 50 років) співробітництво між державним та приватним партнерами шляхом об'єднання їхніх ресурсів та справедливого розподілу можливих ризиків для реалізації інвестиційних проектів. Від такого об'єднання виграють як влада, так і бізнес, а також відкриваються нові можливості для обох сторін.

Для держави ДПП є одним із шляхів залучення приватних інвестицій у розвиток та відбудову зруйнованої інфраструктури і житла, а також зниження своїх витрат при гострій нестачі фінансових ресурсів. Для бізнесу таке співробітництво дає можливість брати участь у проектах із стабільним попитом та гарантованим державним фінансуванням.

Розвиток ДПП сприятиме створенню нових робочих місць у сільській місцевості, забезпеченню якісного сервісного обслуговування населення, розвитку сільських територій, а отже зростанню економіки країни в цілому.

Проте, перспективний потенціал ДПП в Україні поки що використовується недостатньо. За дванадцять років існування (Закон «Про державно-приватне партнерство» № 2404-VI від 01.07.2010 р.) цей механізм

не набув широкого використання через бюрократію та довготривалість всіх процедур в рамках ДПП.

Так, за даними Мінекономіки, в Україні станом на 01.01.2022 р. на засадах ДПП укладено 193 договори, з яких реалізується 31 договір (22 – договори концесії, 5 – договорів про спільну діяльність, 4 – інші договори), 162 договори не реалізуються (43 договори розірвані/закінчився термін дії, 119 договорів – не виконується) [2].

Отже, у 2021 році лише 31 проект із 193 (або 16%) є успішним. А це означає, що більшість угод спіткала невдача через високі збитки та розірвання контрактів. Проблема полягає не в кількості укладених угод між державним та приватним учасниками, а в результативності та ефективності їх виконання.

Згідно з законодавством, етап підготовки до реалізації проекту ДПП триває близько 1,5-2 роки. Однак, в нинішній ситуації, у нас немає у розпорядженні стільки часу. Тому, існуючий Закон «Про державно-приватне партнерство» має бути максимально пристосований до сучасних реалій, а отже потребує внесення відповідних змін, оскільки не передбачає застосування в умовах воєнного стану.

Тому, у липні 2022 року у Верховній Раді було зареєстровано законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України» №7508 [3]. Документом передбачається внесення концептуальних змін до законів України «Про державно-приватне партнерство» та «Про концесію». Зокрема, ключовим завданням реформи ДПП є суттєве спрощення існуючої процедури, а отже і скорочення часу на підготовку та запуск проектів ДПП. Це дасть можливість виграти у часі і пришвидшити будівництво зруйнованої інфраструктури та житла.

Цим законопроектом допущено відхід від класичного змісту ДПП, виключивши обов'язковість надання права на управління приватному партнеру, а передачу йому лише функцій щодо проектування, будівництва та фінансування. Також введено умовну класифікацію проектів ДПП («звичайні», «проекти з відновлення» та «малі» проекти (вартістю до 5,4 млн євро). Так, на відміну від «звичайних» проектів, до «проектів на відновлення» та «малих» проектів буде застосовуватися спрощена процедура оформлення та впровадження [3; 4].

Отже, вдосконалення процедур ДПП сприятиме розширенню сфер його застосування, доступності, швидкості та масштабності проектів, а також адаптації такого механізму інвестиційного забезпечення до умов воєнного/повоєнного часу. Тому наразі важливим є консолідація політичних сил навколо прийняття зазначено законопроекту.

Список використаних джерел

1. Янченко Галина. Реформа ДПП або як долучити бізнес до модернізації країни. URL: https://lb.ua/blog/halyna_yanchenko/522805_reforma_dpp_abo_yak_doluchiti_biznes.html.
2. Стан здійснення ДПП в Україні. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini> (дата звернення: 18.08.2022).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України: Законопроект від 01.07.2022 р. №7508. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74468 (дата звернення: 19.08.2022).
4. Підгайний Андрій. Краще разом: як війна змінює правила державно-приватного партнерства. URL: mind.ua/openmind/20244236-krashche-razom-yak-vijna-zminyue-pravila-derzhavno-privatnogo-partnerstva.

УДК 657:631.11

ОЦІНКА МАЙНОВИХ ВТРАТ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Остапчук Сергій Миколайович

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу обліку та оподаткування,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ostapchuk@faaf.org.ua

Крушельницький Микола Володимирович

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу організації
менеджменту, публічного управління та адміністрування,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
boss.krushelnickiy@ukr.net

Розпочата російською федерацією війна принесла страждання і розруху в Україну. Поряд з людськими втратами руйнується й економічний потенціал нашої країни. За різними оцінками Україна вже зазнала збитків на 100 дол. США, в тому числі 15 млрд – це збитки підприємств, тобто майнові втрати. За оцінками Мінагрополітики в аграрних підприємств на окупованих територіях вкрадено 1-2 млн т зерна минулорічного урожаю та під загрозою втрати залишаються ще 8-10 млн т зерна цього річного урожаю. Загалом втрати по аграрній галузі близькі до 5 млрд дол. США [1; 2].

Ще з весни державою проводиться робота по виявленню й оцінці завданої ворогом шкоди як цивільній, так і виробничій інфраструктурі. Зокрема з початку війни Офісом Генерального прокурора України створено ресурс для належного документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних російською армією в Україні (<https://warcrimes.gov.ua/>). Такі ж алгоритми фіксації злочинів пропонують інші громадські проекти. Серед них об'єднаний майданчик для збору доказів воєнних злочинів (<https://dokaz.gov.ua/>), проєкт «Росія заплатить», розроблений KSE Institute

спільно з Офісом Президента України та Міністерством економіки України та ін.

З перших днів війни вчені ННЦ «Інститут аграрної економіки» розпочали роботу над формуванням організаційно-методичного забезпечення належного документування воєнних злочинів на підприємствах галузі, а також грошової оцінки майнових втрат. Після з'ясування характеру шкоди, яка була завдана аграрним підприємствам, стало зрозуміло, що:

– у результаті воєнних дій аграрні підприємства зазнають втрат як від прямих руйнувань, загибелі, крадіжок активів, так і від унеможливлення дотримання технологій виробництва, що зумовлює непрямі збитки / упущену вигоду підприємств по усій території України;

– вирішення проблеми прискорення і масштабування обрахунків таких збитків, окрім професійної експертної оцінки, потребує прийняття і застосування галузевих методик / методичних рекомендацій для самостійного визначення комісіями і спеціалістами підприємств розмірів втрат.

Оцінка та фіксація господарських операцій на підприємстві є функцією працівників обліково-економічної служби. У воєнний час, поряд із звичайними операційними процесами, бухгалтер, фінансист чи економіст повинні ретельно фіксувати прямі збитки, завдані сільськогосподарським підприємствам внаслідок збройної агресії Російської Федерації. На основі зібраної та задокументованої таким чином інформації здійснюється оцінка майнових втрат конкретного підприємства, а потім і галузі загалом.

Звичайно за логікою мирного часу таку оцінку мали б проводити незалежні оцінювачі, однак, в умовах військового стану доречно доручити цю функцію саме обліково-економічним працівникам постраждалих підприємств. Перевага такого підходу в тому, що вони зможуть зробити оцінку майнових втрат швидше і масштабніше, адже їх чисельність в аграрній галузі понад 500 тис. осіб, проти 1,5 тис. професійних експертів-оцінювачів. Крім того, залучення останніх вимагає від підприємств коштів на оплату їх послуг, а

отже, це принесе додаткові витрати. Зважаючи на масштабність майнової шкоди, на наш погляд, в умовах військового стану оцінку можуть проводити обидві групи вищеназваних спеціалістів, тобто бухгалтери і незалежні оцінювачі.

Якщо по відношенню до методичної бази оцінки, яку здійснюють незалежні оцінювачі, питань не виникає, то для працівників обліково-економічних служб така функція (оціночна діяльність) є новою. Хоча якщо подивитися більш глибоко на це питання, то бухгалтерський інструментарій є досить потужним засобом оцінки майнових втрат (рис. 1).

Рис. 1. Оцінка майнових втрат аграрних підприємств за допомогою інструментарію бухгалтерського обліку

Джерело: розроблено авторами.

Таким чином виявлено, що методи бухгалтерського обліку можна застосовувати для визначення та оцінки майнових втрат аграрних підприємств внаслідок війни. Крім того, дана методологія бухгалтерського обліку може бути використана в інших галузях економіки. Отже, можна зробити висновок, що працівники обліково-економічних служб підприємства здатні вести не лише облік повсякденних господарських операцій; їх функціональні можливості є значно ширшими. В умовах військового стану вони можуть переймати функції професійних оцінювачів, допомагаючи уряду сформувавши доказову базу злочинів російських загарбників в Україні.

Список використаних джерел

1. Жук В., Попко Є., Остапчук С. Фіксація завданої війною прямої шкоди аграрному бізнесу, на основі професійного судження бухгалтера. Облік і фінанси. 2022. № 2(96). С. 15-21. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-2\(96\)-15-21](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-2(96)-15-21)
2. Datskevych N. As Russia's war continues, Ukrainian businesses struggle to compensate damages. The Kyiv Independent. 2022. URL: <https://kyivindependent.com/business/as-russias-war-continues-ukrainian-businesses-struggle-to-compensate-damages>

УДК 657.421:336.221

БЕЗНАДІЙНА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ:

ОБЛІК ТА СПИСАННЯ

Стендер Світлана Василівна,

к.е.н., доцент,
асистент кафедри обліку, оподаткування
та технологій електронного бізнесу,
тел. 067-95-29-803,
e-mail: stender1976@gmail.com

Згідно з [п. 4 П\(С\)БО 10](#) «Дебіторська заборгованість» безнадійна дебіторська заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої

існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності [1]. А сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Втім, що вважати за доказ впевненості чи сумнів, стандарти мовчать. Тому, як і раніше, це залишається на розсуд керівника підприємства. Якщо у нього є сумнів або впевненість, бухгалтер вносить відповідні зміни до обліку: безнадійні борги – списати з балансу, а на сумнівні – створити резерв сумнівних боргів.

За [п. 7 П\(С\)БО 10](#) поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю [1]. А чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – це сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

З цих норм випливає, що резерв сумнівних боргів за [П\(С\)БО 10](#) має бути створений тільки для фінансових дебіторських заборгованостей. А от на товарні дебіторські заборгованості його створювати не потрібно.

Потрібно звернути увагу на те, що дебіторська заборгованість, яку не погашено у строк, називається простроченою. Але чи змінювати статус такої заборгованості в обліку, вирішувати керівнику. Порушення строків оплати може поставити таку заборгованість під сумнів щодо її погашення. І, на жаль, вона може стати безнадійною дебіторською заборгованістю, якщо будуть підстави вважати, що її ніколи не оплатять.

За [п. 8 П\(С\)БО 10](#) величина сумнівних боргів на дату балансу повинна становити залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Якщо підприємство впевнене, що дебіторська заборгованість стала безнадійною, відбувається її списання [1]. Найнадійніша підстава для такої впевненості – це документальне підтвердження того, що борг не повернуть (наприклад,

документ про те, що боржник став банкрутом і його майна не вистачить, щоб погасити цей борг).

А ось які критерії підприємство має застосовувати до визначення цього терміну, на жаль, П(С)БО 10 не зазначає. Тому на практиці це питання підприємство вирішує самостійно. Тобто створення резерву сумнівних боргів, а також й списання дебіторської безнадійної заборгованості напряму залежить від впевненості, що борг не буде повернений.

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- застосування коефіцієнта сумнівності.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися наступними способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату.

Класифікація дебіторської заборгованості за [п. 9 П\(С\)БО 10](#) здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її

непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості.

Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Згідно з [п. 10 П\(С\)БО 10](#) нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у Звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат. За [п. 11 П\(С\)БО 10](#) виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати.

Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів. Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

В обліку створення резерву сумнівних боргів відображається за проведенням: Д-т 944 К-т 38, а списання безнадійної заборгованості за рахунок такого резерву – проведенням Д-т 38 К-т рахунку, на якому обліковується дебіторська заборгованість (36, 37 тощо).

Якщо ж суми створеного резерву недостатньо для списання дебіторської заборгованості, то списання безнадійної дебіторської заборгованості відображається проведенням Д-т 944 К-т рахунку, на якому обліковується дебіторська заборгованість.

Крім того, незалежно від джерела списання суму списаної дебіторської заборгованості слід ще відобразити за дебетом позабалансового субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Її слід обліковувати на цьому субрахунку не менше трьох років з дати списання. І в момент закінчення цього строку або в момент повернення боргу покупцем щодо раніше списаного боргу потрібно буде відобразити ці суми за кредитом субрахунку 071. Така необхідність впливає з неймовірності повернення списаного боргу протягом строку давності. У випадку, коли покупець поверне борг за списаною заборгованістю, цю суму потрібно провести через включення суми до інших операційних доходів (проведення: Д-т 30 К-т 716).

Мікропідприємства, непідприємницькі товариства (тобто неприбуткові організації) та підприємства, які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат відповідно до податкового законодавства (а це платники єдиного податку третьої групи, відповідно до [п. 44.2 ПКУ](#)), можуть не створювати резерв сумнівних боргів і поточну дебіторську заборгованість включати до підсумку балансу за її фактичною сумою. Це передбачено [п. 7 НП\(С\)БО 25](#). Втім, за бажанням ці суб'єкти можуть нараховувати резерв сумнівних боргів.

За [п. 11 НП\(С\)БО 10](#) поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат. Це стосується, зокрема, немонетарної дебіторської заборгованості.

Торговельна немонетарна дебіторської заборгованості обліковується на субрахунку 371 – це видані аванси постачальникам. Якщо від постачальника не очікується постачання товарів, робіт, послуг в рахунок сплаченого авансу, така дебіторської заборгованості списується без використання резерву: Дт 944 Кт 371. Так само списується й інша немонетарна дебіторської заборгованості щодо якої резерв не нараховується.

Список використаних джерел

1. Положення стандарт бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. № 237 із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення 26.08.2022).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення 26.08.2022).
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-ХМ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 26.12.2020).

УДК: 65.011.3:06.047

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В АУДИТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Муха Ірина Олегівна
аспірантка,
ННЦ «Інститут аграрної економіки» м. Київ
тел. +38(050)8057482
irenemukhaaudit@gmail.com

Сучасний розвиток економіки країни переживає кризовий політико-економічний (військовий) стан України, зростанням невизначеності та мінливістю умов господарювання, вимагають від аграрних підприємств швидкої та гнучкої реакції на зміну чинників зовнішнього середовища. Усе це передбачає впровадження ефективних механізмів управління, які даватимуть змогу сприйняти зміни. Аналізуючи чинники ризику в прив'язці до процесів, в яких вони зароджуються або на які вони впливають, аудитор може сформулювати оптимальну тематику своєї роботи. «Аудиторові необхідно оцінити ризики суб'єкта господарювання, а також те, на скільки

ефективно система управління визначає їх та управляє ними. Результати аналізу ризиків підприємства безпосередньо впливають на кількість та напрями аудиторських робіт, які необхідно виконати. При здійсненні планування аудиторської перевірки необхідно чітко сформулювати унікальні ризики аграрного підприємства, пов'язати ці ризики з певними сальдо рахунків і відповідними твердженнями у фінансових звітах, а також визначити типи аудиторських процедур, які мають бути виконані з врахуванням впливу ризиків. Без розуміння ризику команда із завдання аудиторської компанії не може виконати свої зобов'язання, особливо щодо замовників, які мають високий ризик наявності суттєвих викривлень у фінансовій звітності» [5, с. 41]. В цьому і полягає суть ризик-орієнтованого підходу до аудиту - зрозуміти, що в першу чергу заважає підприємству досягти мети, і знайти найкращий спосіб нівелювання негативного впливу.

Діагностика ризиків включає у себе такі складові:

1. Аналіз ризиків: ідентифікація ризиків; опис ризиків.
2. Оцінка ризиків: визначення вірогідності; визначення втрат.

Існують деякі загальні методи виявлення ризиків капіталу аграрних підприємств, які дозволяють з різним ступенем ефективності ідентифікувати та оцінити їхні параметри: SWOT-аналіз, ігрові моделі, сценарний підхід, метод Делфі, контрольні листи, метод побудови блок-схем[4, с.97-108].

Результатом процесу ідентифікації ризиків є Реєстр ризиків, що містить:

- список ідентифікованих ризиків;
- список потенційних дій з реагування;
- основні причини виникнення ризику;
- уточнення категорій ризиків.

Основним ризиком для підприємств є зовнішній ризик - бізнес-ризик. Бізнес-ризик – це ризик можливості неадекватного прибутку, пов'язаного з

невизначеністю. Метою аудитора є ідентифікація та оцінка ризиків для об'єкта аудиту, який не досяг своїх цілей, забезпечуючи таким чином основу для розробки та впровадження аудиторських процедур та допомогу керівнику установи в управлінні бізнес ризиками [1, с.40]. Найкращою практикою роботи з «зовнішнім» ризиком та ризиком форс-мажорних обставин, є розробка заходів контролю щодо зменшення впливу таких ризиків на підставі аналізу карти ризиків компанії [2, с.128].

Під час розробки загального плану перевірки аудитор оцінює властивий ризик на рівні фінансової звітності, але є й ті ризики, які спрогнозувати не можливо – форс-мажорні обставини. Форс-мажорні обставини — це ті непереборні обставини, що можуть завадити веденню господарської діяльності. Однак це й те, що може зняти відповідальність за невиконання договору. Особливо актуальним форс-мажор стає під час стихійного лиха та війни. Законодавчого визначення терміну форс-мажорні обставини, а також вичерпного та обов'язкового їх переліку, немає. Однак аналізуючи положення ст. 14¹ Закону про ТПП, договірну та судову практику можна назвати форс-мажорними такі обставини, які є: надзвичайні - такі обставини ніхто не планує й до них свідомо не готується у межах звичайного господарського циклу. Наприклад, військові дії, смерч, теракт:

- непередбачувані - спрогнозувати початок військових дій чи кількість працівників, які можуть захворіти у найближчий на час на коронавірус, суб'єкт господарювання не може;
- невідворотні - суб'єкт господарювання, фізична особа не може ніяк вплинути на такого роду події.
- об'єктивні- вони створюють перепону, що унеможлиблює виконання певного зобов'язання за договором (контрактом, угодою) на певний час або ж взагалі.

Введення воєнного стану в Україні є форс-мажорною обставиною, яка визнана Торгово-промисловою палатою України та є підставою для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язань. Проте такий механізм діє при доведенні причинно-наслідкового зв'язку. Як узагальнення, вважаю за необхідне запропонувати підприємцям прописувати в угодах з партнерами умови форс-мажору. Такі застереження приносять лише плюси, серед яких – зменшення збитків та збереження ділової репутації.

На нашу думку, зміну концепцій аудиту від підтверджуючого до ризик-орієнтованого можна охарактеризувати як розвиток методики організації аудиту, його мети та завдань, що демонструє необхідність та можливості пристосування аудиторів до змін економічного середовища, ризиків та невизначеності середовища, в якому аграрні підприємства функціонують.

Можна вважати, що процес змін підходів до проведення аудиту є відповіддю на конкуренцію, що існувала на ринку аудиторських послуг, відповідно, аудитори змушені організовувати та планувати аудиторську перевірку таким чином, щоб мати можливість надавати якісні аудиторські послуги за оптимальних витрат часу та фінансових ресурсів, при цьому зменшивши аудиторський ризик до прийняттого рівня.

Список використаних джерел

1. Воронко Р. М. Оцінка та контроль бізнес-ризиків суб'єктів господарювання споживчої кооперації України. Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку. 2017. № 862. С. 40-48.
2. Загородній А. Г., Пилипенко Л.М. Управління ризиками аудиторської діяльності. Львів : Вид-во НУ «Львівська Політехніка», 2008. 128 с.
3. Горго І.О. Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності аграрних підприємств. Науковий вісник НУБіП України. 2018. № 284. с. 288-298.

4. Лисенко В. Корпоративна стратегія управління ризиками в агробізнесі / В. Лисенко // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 4. – Pp. 97–108.

5. Дорош Н.І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту // *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. - 2017.- № 4.- С. 40-46.

ЗМІСТ

ЖИТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ Г.М. ПІДЛІСЕЦЬКОГО <i>Захарчук О.В.</i> ФОРМУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНОГО КАПІТАЛУ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПІДЛІСЕЦЬКОГО ГЛІБА МАКАРОВИЧА	4 7
<i>Зіновчук В., Раманаскас Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ <i>Могилова М.М.</i> ЩОДО ПРІОРИТЕТНОСТІ МЕТОДІВ ОЦІНКИ АГРОБІЗНЕСУ І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАЙНА В УГОДАХ М&А	12 17
<i>Кропивко М.М.</i> НОВІТНІ ВИКЛИКИ ПЕРЕД АГРАРНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ НАУКОЮ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ <i>Кісіль М.І.</i> ЗМІНИ У МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ	23 26
<i>Халін С. В., Шустік Л. П.</i> ОЦІНКА РИНКУ СІЛЬГОСПТЕХНІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МАШИНОВИПРОБУВАНЬ <i>Захарчук О.В., Завальнюк О.І.</i> ВИТРАТИ НА УТРИМАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ЗАСОБІВ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ	34 38
<i>Збарський В. К.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ <i>Талавиця М. П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ <i>Юшин С. О.</i> ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У СИСТЕМІ КООРДИНАТ "ІНФОРМАЦІЯ-ЕНТРОПІЯ": ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	42 48 52
<i>Патика Н. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ <i>Сало І. А.</i> ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ	57 62

Зоря О.П., Зоря С.П., Мауер Д.Р. ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	68
Тулуш Л. Д. ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	71
Андрос С.В., Герасимчук В.Г., ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ТА ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	76
Музика П.М., Соломонко Д.О. РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СТРАТЕГУВАННЯ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ	81
Людвенко Д. В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКІ ЗАХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ТА ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА	84
Мірзоєва Т.В. ЛІКАРСЬКЕ РОСЛИННИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРУ	89
Кернасюк Ю. В. ПЕРСПЕКТИВНА КЛІМАТИЧНО ОПТИМІЗОВАНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	93
Радченко О.Д. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	97
Корженівська Н., Нісходовська О. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	101
Шолойко А.С. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	105
Правдюк Н.Л. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА	109
Дубас Р.Г. КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	114
Мацибора Т. В. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	124

Булавка О.Г. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ	127
Навроцький Я.Ф., Петров В.М. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ	135
Вишневецька О.В. РИНОК ПАЛЬНОГО В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ	140
Нечитайло В.В. ЗАХОДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	146
Єфімцева О.Л. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ОСНОВНІ ВИДИ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ	150
Заходим М. В. ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА	151
Роговський І. Л. МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОБҐРУНТУВАННЯ ТИПОРОЗМІРНОГО РЯДУ ЗЕРНОЗБИРАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ	159
Стендер С. В. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО І ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ	164
Чопенко В.М. ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДНОСІ В СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ	169
Дранус В.В. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ	175
Дранус Л.С. ІННОВАЦІЙНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	180
Кривенко Н.В. ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ	184
Останчук А.Д. ОСНОВНІ ЗАСОБИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ, ЇХ СКЛАД ТА ВІДНОВЛЕННЯ	188

Євенко Т.І. ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ	193
Спринчук Н.А., Воронецька І.С., Кравчук О.О., Петриченко І.І., Корнійчук О.О. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТОВАРНУМУ КОРМОВИРОБНИЦТВІ	197
Шелудько С.А. РИЗИК-КОМПОНЕНТИ В ОЦІНЦІ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ КРИЗ	206
Збарська А.В. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	212
Кожухар В.В. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА	218
Ковальов С.М. ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ	223
Шевченко О.О. СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	228
Шедловська О.В. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	233
Попова О.П. Коцюбинська Л.М. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЛІЙ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ ЕКСПЕРТИЗИ СОРТІВ РОСЛИН	237
Дорош Б. Й. МАЙБУТНЄ МОДЕЛЮВАННЯ У МАКРОЕКОНОМІЦІ: ПРИЧИНИ ЗАМІНИ DSGE МОДЕЛЕЙ НА АГЕНТСЬКІ МОДЕЛІ	242
Мельник Д.В. РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА БІОМЕТАНУ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ	246
Кімейчук І.В. ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЕКОСИСТЕМНИХ ФУНКЦІЙ ЛІСІВ ВП НУБІП УКРАЇНИ «БОЯРСЬКА ЛІСОВА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ»	250
Вовк В. Ю. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БЕЗВІДХОДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ	256

Стріховський Д. М. ПІДТРИМКА ТВАРИННИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	261
Кулинич К.В. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	264
Новоселець А.І. КОНКУРЕНТНА ПОБУДОВА ЦІЛЬОВИХ РИНКІВ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	269
Асанішвілі І. Б. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	274
Науменко О.М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	278
Майданюк О.В. ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	281
Томашук І.О. АКТУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ОЦІНЮВАННЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	284
Авраменко Р.Ф. МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ СОНЯШНИКУ	289
Лисун Ю.Д. МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРОВИРОБНИКІВ МОЛОКА	293
Майстренко В.І. РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА В УКРАЇНІ	299
Масило А.Ф. УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	303
Степанець І.П. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РОСЛИН	309
Гелевей О.О. ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	313
Корнійчук Т.А. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	316

Скакун О.М. ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЙ	318
Павлишин С.П. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МАРКЕТИНГОВОЇ ЛОГІСТИКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	321
Луцій І.О. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОСТІ БРЕНДІВ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	323
Василина О. Р. ДІДЖІТАЛ-ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	326
Магійович Р.І. СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	330
Зеліско Н.Б. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	334
Колач С.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У НЕВИЗНАЧЕНИХ ОБСТАВИНАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	338
Сидоренко Є.В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	342
Похиленко Н.М. СТРИМУЮЧІ ФАКТОРИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АПВ УКРАЇНИ	347
Гонтарук Я.В. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ	352
Усата Н.В. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДБУДОВИ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	362
Остапчук С.М., Крушельницький М.В. ОЦІНКА МАЙНОВИХ ВТРАТ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	366
Стендер С. В. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО І ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ	369

Муха І.О.

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В АУДИТІ АГРАРНИХ
ПІДПРИЄМСТВ 374
ЗМІСТ 379

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
**«КАПІТАЛІЗАЦІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ
ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»,**

присвяченої 85 річчю з дня народження

доктора економічних наук, професора,

член-кореспондента НААН

ГЛІБА МАКАРОВИЧА ПІДЛІСЕЦЬКОГО

(8 вересня 2022 р.)

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.
Редакційна колегія може не поділяти думок авторів.

<http://www.iae.org.ua>

Ум. друк. арк. 24,1. Обл.-вид. арк. 16,6.

© НААН, ННЦ «ІАЕ», 2022